

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“-БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ-СКОПЈЕ**

**Проф. д-р Јордан Спасески
Доц. д-р Марјан Николовски
Асс. м-р Саше Герасимоски**

БЕЗБЕДНОСНИ СИСТЕМИ
(Прилог кон учењето за безбедносните системи)

Скопје 2010

ТРЕТ ДЕЛ

**БЕЗБЕДНОСЕН СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

БЕЗБЕДНОСЕН СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Појавни облици на безбедносни елементи и ме
2. рки до распадот на СФРЈ и создавањето на самостојна и независна Република Македонија

- **Површина:** 25 713 КМ
- **Број на жители:** 2 055 915
- **Етнички состав:** 68 % Македонци; 25 % Албанци; 3 % љурци; 2% Роми; 2% друѓи
- **Главен град:** СКОПЈЕ
- **Бруто домашен производ:** 5 милијарди и 800 милиони
- **Бруто домашен производ по глава на жител :** 2 834 долари
- **Процент кој се одвојува од Бруто домашниот производ за одбрана:** 3.1%

1.1. Општи податоци за Република Македонија

Република Македонија има поволна геостратегиска положба. Се наоѓа на централниот дел од Југоисточна Европа и претставува природна и географска крстосница меѓу Европа, Азија и Африка. Од безбедносен аспект, претставува крстосница на главните патишта на трговијата со дрога, оружје, луѓе, криумчарење мигранти, тероризмот, во правец од Азија, Африка кон Западна Европа. Република Македонија се ангажира за разрешување на транснационалните опасности и предизвици, во соработка со соседните земји и со меѓународните безбедносни организации и институции.

Република Македонија се залага за добри меѓусоседски односи, перманентно создава услови за модерно цивилно општество, развој на економијата потпирајќи се на сопствени сировини и алтернативни енергенси колку е тоа можно.

Посебно внимание посветува на нејзините граѓани и нивната решеност за изградба на демократска држава заснована на основниот потенцијал виокото образование на своите граѓани, високо ниво на квалификувана и стручна работна сила спрема потребите на стопанството на државата.

Најправо би сакал да се задржам на одредени културни и историски специфики на овие простори кои секако имаат свое влијание и во изградба на еден современ безбедносен систем.

1.2. Краток историски осврт врз појавата на безбедносни елементи во македонските револуционерни движења до почетокот на Втората светска војна

Во текот на целиот историски период народот кој живеел на овие простори водел војни за ослободување од странска доминација и формирање на сопствена држава. Со самите тие залагања може да се зборува и за првите обиди за формирање на елементите на безбедноста за зачувување на своите територии. Благодарейќи на таквиот однос кон градење на безбедноста можеме денес да зборуваме за својот национален идентитет, својата национална култура и своите национални традиции.

Гледано низ историјата со почетокот на 20-от век, создавањето на елементи на безбедносен систем среќаваме во:

1. Период на турското ропство, Безбедносни елементи во време на НОБ во Македонија
2. Период после балакнските војни и за време на Втората светска војна
3. Безбедносен систем во Р.М. во периодот кога беше составен дел на СФРЈ (1944 до 1991)
4. Безбедносен систем по осамостојување на Република Македонија и одржаниот референдум на 08 Септември 1991 година и Уставот на Република Македонија донесен на 17 Ноември 1991 година.

1.2.1 Период на турското ропство

Во периодот на турското ропство на територијата на Македонија се јавуваат отпори кон тогашната империја во вид на ајдутски движења. Во тој период треба да се напомене и периодот на делувањето на ТМОРО¹. На конгресот во Солун 1896 година формирана е т.н. "**тајна полиција**". согласно правилникот на ТМОРО полицијата се состоела од две одделенија- **истражно-иследно** и **извршно-казнено**. Истражната полиција вршела разузнавачка функција. Таа ги откривала, ги следела и ги собирала податоците за непријателите на организацијата. Извршната полиција ги извршувала одредените казни изречени од месниот комитет над лицата "обвинети за дејноста против Делото" (Стојчев, 2000: 407).

Во рамките на вооружените чети влегувале и селската милиција, како еден од облиците на вооружување на народот. Идејата за ослободување на македонските простори резултира и со прогласувањето на Крушевската република и Крушевскиот манифест 1903 година, која за жал опстои само 10 дена.

Во периодот на балканските војни и Првата светска војна се врши обесправување на македонскиот народ и обиди за негова асимилација.

При преминот од Буржоаска кон пролетерска власт доаѓа до промена на војска и полиција во таканаречен вооружен народ (Pusič, 1975: 110). Во

¹ ТМОРО- Тајна македонско револуционерна организација

периодот на постоење на Кралството Југославија започнува со формирање на управните органи, а во нивен состав и на безбедносниот систем. Безбедносните органи се разликувале во оделните делови во кралството, во поглед на уредувањето. За организациска обединетост може да се зборува од 1922, додека за полициското законодавство од 1929 (Милосављевиќ, 1994: 94). Во тој период во рамките на безбедносниот систем формирана е т.н. политичка полиција која што се грижела за национална безбедност на кралството, односно чување на внатрешниот поредок. Внатрешната организација се засновала врз централистичкиот модел на управување, кој модел се применувал и во останатите модели во управата.

1.2.2. Почетоци на организирање на безбедносен систем во период после балканските војни и за време на Втората светска војна

За почеток на вооруженото востание во Македонија се смета 11 Октомври кога излезе првиот партизански одред од месноста "менкова колиба" во Куманово и нападот на окупаторската жандармериска станица во Прилеп.

Кога зборуваме за создавање на безбедносни сили на Македонија за време на Втората светска војна, треба да се напомене создавање на првиот батаљон на македонската народноослободителна војска формиран на 18-ти август 1943 година (датум кој денес се одбележува како ден на Армијата на Република Македонија). На 11.01.1944 година е формирана и првата бригада на македонската војска (Апостолски, 1971: 10).

За време на втората светска војна со ослободување на делови од територијата на поранешната Југославија од фашистичкиот окупатор, на ослободените територии се формирале првите органи познати како селски, народни или партизански стражи со задача да го одржуваат редот и безбедноста, но и да прибираат известувања за непријателски сили, да откриваат шпиуни и нивни соработници и да ги ликвидираат (Стојановски, 1997: 59).

За време на народно ослободителната војна НОБ органи за внатрешни работи биле формиранни на првото заседание на АВНОЈ.

По завршување на Втората светска војна и формирање на федерална држава на рамноправни народи и народности-СФРЈ, столб на безбедносниот систем била таканаречената народна полиција.

Почеците на првите безбедносни служба во тој период се поставуваат на 13 Мај 1944 година кога било формирано Одделение за заштита на народот позато како ОЗНА, које во подоцнежниот период се преименува во УДБА (Управа на државна безбедност и контраразузнавање).

1.2.3. Безбедносниот систем на Република Македонија додека беше во состав на поранешна СФРЈ

По ослободувањето од фашистичкиот окупатор, Македонија беше во состав на тогашната ФНРЈ подоцна СФРЈ². Во тој период се премина во целосна реорганизација на општествено-политичкиот систем, изградба на Социјалистичко уредување и општествена сопственост. Во тие рамки дојде и до формирање на нов модел на функционирање на безбедносните служби. Сите тие промени беа направени врз основа на уставните и законските промени. Значајна улога во формирање и функционирање на безбедносниот систем би ги споменал уставните промени од 1946, 1953, 1963, 1974 година. Секоја од уставните промени имаше свое влијание и врз безбедносниот систем. Карактеристични уставни промени од аспект на функционирање на безбедносниот систем се уставните промени од 1974 година, со процесот на децентрализацијата на безбедносните служби. Во тој период може да се зборува за општествено уредување од типот на т.н. "**социјалистичко самоуправање**" чија концепција беше поопштествување на безбедносната функција (вклучување што поголем број на субјекти, општествени претпријатија и поединци во извршувањето на безбедносната задача) Целокупниот концепт беше познат како општествена самозаштита.

До донесувањето на уставните амандмани од 1967 и 1968 година СФРЈ имала исклучива надлежност во областите на заштитата на уставниот поредок, југословенското државјанство, обезбедување и контрола на државната граница.

Како посебна трага на трансформација на тогашниот безбедносен систем се уставните промени од 1974 год. кои што предвидуваа децентрализација на надлежностите на полициската организација. Во истиот период може да се зборува за деетатизација.³ Овој период во функционирањето во безбедносниот систем во литературата може да се сретне како општествена самозаштита, како карактеристичен модел на функционирање на безбедноста во социјалистичкото самоуправање во тогашната СФРЈ.

Политичката организација била заснована на централистичката власт, функционирање на сојузните органски тела, како и нивни административни територијални единици во рамките на тогашните федерални единки. На ист систем функционираше и организацијата на органите за внатрешни работи. Работите на народната безбедност ги извршувала народната милиција, службата за сузбивање на криминалитетот, и управните и извршните органи на административно територијални единици, додека работите во областа на заштита на уставното уредување го извршувала тогашната слушба за државната безбедност (СДБ). Службата организациски функционираше централизирано. Централните државни органи ги контролираше работењата на републичките служби за безбедност.

Безбедносните работи на вооружените сили ги вршела Службата за безбедност на ЈНА како самостојна служба на Сојузниот секретаријат за

²ФНРЈ-Федеративна Народна Република Југославија, СФРЈ-Социјалистичка Федеративна Република Југославија

³Деетатизација-отварање, по општествување на безбедносната функција, вклучување поголем број субјекти во безбедносната задача

народна одбрана. Утврдувањето на основната заштита на уставниот поредок е извршено со законот за основање на Системот на државна безбедност од 1974 година. Федерацијата ја утврдува општата политика за заштита на Уставот, утврдениот поредок на СФРЈ и ја урамнотежува работата на органите кои вршат работи од државната безбедност и други работи одредени со закон.

Во согласност со овој закон државната безбедност ја вршат:

- Сојузен секретаријат за внатрешни работи (во чии рамки дејствувала службата за државна безбедност (СДБ) која имала инсталирано свои организациони единици по републиките и во Р.Македонија);
- Сојузен секретаријат за народна одбрана кој преку Управата за безбедност ја насочува работата на органите за безбедност на вооружените сили а преку другата управа на Генералштабот ја насочува работата на военоразузнавачките органи.

Носител на работите на државната безбедност бил и Секретаријатот за надворешни работи, вклучувајќи ги дипломатско-конзуларните претставништва во странство. Работите од областа на државната безбедност ги извршувале: Претседателот на државата, Претседателството на СФРЈ, Сојузно извршно собрание, Сојузниот совет за заштита на уставното уредување (основан 1975 година).

Сојузната Служба за државна безбедност (СДБ) ги координира и насочува републичките служби за државна безбедност. Задачите на сојузната и републичките служби за државна безбедност биле:

- борба против внатрешни непријателства,
- контраразузнавачката заштита на територијата од делување на странски разузнавачки служби,
- обезбедување на државни функционери,
- контраразузнавачката заштита на штабовите и единиците на Територијалната одбрана и објектите од посебен интерес (Савић, Бајагић, 2002: 419). Републичката служба за државна безбедност на Р.Македонија делувала во рамките на тогашниот Републички секретаријат за внатрешни работи. Низ градовите во Македонија имало истурени деленија или деташмани. Начинот на функционирање бил централизиран односно Централно-федерално ниво- републичко-пштинско ниво.

2. Безбедносниот систем на Република Македонија по распадот на СФРЈ и осамостојувањето во 1991 год.

2.1. За потребите да се воспостави сопствен безбедносен систем на Р.Македонија по нејзиното осамостојување

По одржаниот референдум на 08 Септември 1991 година и донесување на Уставот на 17 Ноември 1991 година Република Македонија започна со изградба на сопствен автономен современ систем на безбедност заснован на новите предизвици и закани кон новата самостојна држава. Безбедносниот систем на Република Македонија по осамостојувањето се конституира како систем на заштита на основните вредности, систем во функција на заштита на државата, во интерес на заштита на правата и слободите на граѓаните на Република Македонија.

Република Македонија по воспоставувањето на својата независност и самостојност се определи да го напушти социјалистичкиот самоуправен систем и да воспостави нов систем на граѓанско, капиталистичко општество. Така, се отворија процеси на длабоки и темелни промени во сите области од животот: економијата, политиката, здравството, образованието, културата, надворешната политика, одбраната, безбедноста и сл. Со новиот Устав и други законски акти нормиран е нов вредносен систем, а врз основа на него нормативно е утврден и нов безбедносен систем кој што требаше да биде организиран во согласност со потребите на новото општество и способен кадровски и стручно успешно да ги заштитува (обезбедува) ново воспоставените вредности. Значи, напуштен е безбедносниот систем на СФРЈ и воспоставен е нов систем на безбедност на Република Македонија кој што се уште, во извесни сегменти, е во фаза на доорганизирање и усовршување.

Безбедносниот систем на Република Македонија со кој што се заштитуваат вредностите, се конституира како функција на државата и пошироко на општеството.

Теоретското осмислување на безбедносната функција во државата, по правило му претходи на нејзиното конципирање, нормативно-правното уредување и институционализирање, а пак сето тоа му претходи на создавањето на функционален безбедносен систем - систем кој што ќе биде способен да егзистира како безбедносна практика.

Од страна на професорот Јордан Спасески направена е продлабочена анализа на вкупните промени кои беа извршени досега и оние кои во континуитет во иднина ќе се вршат во Република Македонија, од аспект на стандардизирање на безбедносната функција во услови на парламентарна демократија, има потреба на многу прашања и дилеми да дадеме одговор (Спасески, Аслимоски, 2006: 82).

Така на пример, ако имаме во предвид дека порано постоеше социјалистички самоуправен систем и нему иманентен безбедносно-заштитен систем, сега, бидејќи целосно е напуштен тој политички систем, се поставува прашањето - што понатаму со досегашниот безбедносно-заштитен систем:

- дали тој ќе се прилагодува според општествените промени?
- дали ќе се трансформира во некој друг вид?
- дали ќе се реконструира и како?
- дали ќе се напушти целосно и ќе се пристапи кон конституирање (градба) на нов безбедносен систем?

За да се одлучи која од овие четири варијанти ќе биде прифатена, нужни се продлабочени анализи кои ќе помогнат да се дојде до релевантните факти врз чија основа би можело аргументирано да се одлучува.

Република Македонија целосно го напушти економско-политичкиот систем наследен од СФРЈ и работи на воспоставување на нов. Можеме да зборуваме за коренити промени во општествено-политичкиот и општествено-економскиот систем, кои промени од своја страна влијаеа на коренити промени и во безбедносниот систем. Суштинските промени беа следните:

- *марксистичката теорија како доминантно учење за објаснување на општествениот и природни законитости;*
- *социјализмот;*
- *самоуправувањето;*
- *општествена социјалност како доминантен облик;*
- *федеративниот облик на уредување на југословенската заедница;*
- *еднопартискиот систем и демократијата како облик на демократија;*
- *единствениот одбранбено-защитен систем; начинот на вреднувањето на традициите итн.*

Истовремено се воспоставени или се тежнее да бидат воспоставени:

- *граѓански модел на општество (т.н. цивилно општество);*
- *повеќепартиски систем со парламентарна демократија;*
- *приватизација на општествена социјалност;*
- *нови видови граѓански права и човекови слободи;*
- *целосен суверенитет и независност на Република Македонија;*
- *социјален одбранбен-безбедносен систем итн.*

Ако тргнеме од претпоставката дека безбедносниот систем е детерминиран од вкупните општествено-економски и политички процеси и односи и дека претставува негов интегрален, неделив дел, тогаш се чини дека има доволно аргументи кои одат во прилог на тоа да се прифати четвртата варијанта, а таа е: **да се воспостави и изгради нов безбедносен систем на Република Македонија кој што ќе произлегува од целината на новиот систем и кој што ќе биде во функција на заштита и унапредување на новите процеси и односи, на заштита и унапредување на нововоспоставениот систем на вредности.**

Безбедносниот систем е дел од организмот на општеството и државата. Тој не е и не треба да биде творба на волјата на поединци, групи и политички субјекти, туку апсолутна потреба на опстојувањето и тој ќе функционира во прв ред, да го заштити општеството од секаков вид насилство и загрозување, а на граѓаните да им обезбеди мир и слободен живот.

Република Македонија по нејзиното осамостојување (раздружување од СФРЈ) се најде во исклучително сложена безбедносна состојба. Кога би ја анализирале загрозеноста на безбедноста во Република Македонија, во

периодот од нејзиното осамостојување до денес, би можеле да кажеме дека најизразени беа, условно кажано, четири вида загрозување:

1. Загрозувања кои можат да доведат до војна со која би било попречено создавањето на самостојна и независна држава Македонија. Ова особено заради претензиите на некои соседни земји према нашата држава и нејзиниот простор.
2. Загрозувања со класични видови криминалитет, деликвенција и социопатолошки појави кои се вообичаени за сите земји во светот со тоа што во овој период во нашата земја е значително зголемен нивниот интензитет.
3. Загрозување со нови организирани видови криминалитет кои имаат меѓународни димензии.
4. -Загрозување со специфични видови деликти и деструкции кои имаат тенденција да го загрозат постоењето на македонската држава, односно, да отворат процеси за нејзино распаѓање. Овој вид загрозување е карактеристичен за нашата држава и веројатно за многу мал број земји во светот, како на пример, Израел и други.

Припадниците на поранешната ЈНА (Југословенска народна армија) по повлекувањето од територијата на Република Македонија со себе ги изнесоа и современите борбени средства и опрема. Македонија во тој период немаше економска моќ за набавка на основните средства потребни за успешно функционирање на безбедносниот систем. Создавањето на безбедносниот систем во тој период бараше многу знаење, временски период и средства. Македонија се определи за безбедносен систем кој ќе ги гарантира неопходната безбедност на граѓаните, согласно меѓународните стандарди без било какви претензии врз соседните земји.

Надворешните фактори во спрега со одредени политички структури внатре, негативно влијаеа на формирање на безбедносниот систем, како и скромните ресурси со кои располагаше новата држава во тој период. Во такви околности и најмала грешка во креирање и водење на безбедносната политика можеше да има катастрофални последици врз опстанокот како држава но и врз пошироката зедница.

Според првиот Министер за одбрана на Република Македонија по нејзиното осамостојување проф. д-р Трајан Гоцевски клучни беа неколку прашања околу безбедноста на Македонија во тој период (Гоцевски, 2001: 10-11).

1. Иселувањето на ЈНА, која се уште беше во Македонија и имаше респективни сили и борбена техника, и надминување на создадената состојба на просторот на една држава да има две вооружени сили, а особено избегнување на можноста да дојде до било каков судир меѓу нив;
2. Креирање на моделот на одбраната на Републиката;
3. Создавањето на правна основа за формирање на системот на одбраната на државата согласно со европските стандарди;

4. Превземањето на чувањето на државните граници на Република Македонија во услови кога таа немаше постојана војска;
5. Воспоставувањето на меѓународната соработка и во сферата на одбраната како нужна претпоставка за зачувување на мирот на овој простор кој се уште не беше зафатен со војна.

И покрај сите потешкотии (недостиг на воено-техничка опрема, нестабилноста во непосредното опкружување итн.) Република Македонија, започна со изградба на нов безбедносен систем.

2.2. Вредносниот систем на Република Македонија

Со распадот на поранешната СФРЈ создадена е самостојна и независна македонска држава - Република Македонија. Таа, на меѓународен план стапува во нови односи, а на внатрешен план врши темелни промени - напуштање на социјализмот и самоуправањето, напуштање на општествената сопственост како доминантен облик, создавање нов правен систем, воспоставување на цивилно граѓанско општество, приватизација на капиталот итн. Така, Република Македонија се најде во период во кој се вршат темелни промени и преобразувања - се напушта дотогашниот систем на вредности и се гради нов систем на вредности кој треба да овозможи нови општествени процеси и односи кои во животот на луѓето треба да внесат нов квалитет. Овој вид промени претставуваат огромна потешкотија за луѓето и за општеството во целина. Да се напушти еден систем на вредности и да се создаде нов не значи само носење на правни норми и други акти со кои ќе се дефинираат новите вредности, туку тоа значи промена во свеста на луѓето. Во светот, во овој период, стотици милиони луѓе се исправени пред дилемата: дали е добро да се напуштат вредностите на социјализмот и да се прифатат вредностите на современото граѓанско - капиталистичко општество, или не? Свеста ниту може да се купи, ниту може да се продаде. Таа може да се менува, но врз основа на уверливи факти и во определен временски период.

Според Националната концепција за безбедност и одбрана и Уставот на Република Македонија⁴ темелни вредности според Уставот на Република Македонија се:

- *основниите права и слободи на човекои и граѓаниите признаи во меѓународното право и утврдени со Уставои;*
- *слободното изразување на националната припадност;*
- *влееењето на правои;*
- *иоделба на државниа власи на законодавна, извршна и судска;*

⁴ Устав на Република Македонија, Сл.весник на РМ, бр. 52/91, Амандмани на Уставот бр. 1/92; 31/98; 91/01 И 84/03

- *пoлитичкиoт плурализaм и слoбoднoстe, нeпoсреднo и дeмoкратски избори;*
- *правнaтa заштитa нa сoциeвнoстa;*
- *слoбoдaтa нa пазарoт и прeпpиемливoстo;*
- *хуманизмoт, сoциjалнaтa пpавдa и солидарнoстa;*
- *лoкaлнaтa сaмoупpавa;*
- *урeдyвaњeтo и хуманизaциjатa нa пpocтopoт и заштитaтa и унaпpедувaњeтo нa живoтнaтa сpeдинa и нa пpирoдaтa;* и
- *пoчишyвaњeтo нa oпштo пpифaтeниe нoрми нa мeжyнaрoднoтo пpавo.*

Во Република Македонија слoбoднo e сe штo сo Устав и Закон нe e забранeтo.

2.3. Облици на загрозување на безбедноста на Република Македонија

За да може да зборуваме за организирање на безбедносниот систем потребно е утврдување на облиците на загрозување на безбедноста на Р.Македонија.

Облици на загрозување на безбедноста варираат во различни временски периоди, но вoглавнo мoжe да ги поделиме на: **надворешни и внатрешни облици** на загрозување на безбедноста.

Наш предмет на интерес ќе претставуваат внатрешните облици на загрозување на безбедноста коишто не ја одминуваат и Република Македонија.

Внатрешните облици на загрозување на безбедноста вoглавнo мoжe да ги поделиме на:

- **вооружени облици;**
- **невооружени облици; и**
- **комбинирани облици на загрозување на безбедноста.**

А) Вооружени облици на загрозување на безбедноста

Во вооружени облици на загрозување на безбедноста ќе се задржиме на:

- o *вооружен бунт;*
- o *тероризам од масовни размери; и*
- o *граѓански конфликт*

Вооружениот бунт се јавува внатре во една држава како резултат на нерешени социјални, политички и економски проблеми. "Тој претставува борба на одредени класни, национални, политички или други општествени групи, внатре во една држава, за остварување на определени политички или економски цели" (Гоцевски, 2004: 50).

Во таква ситуација на нерешени економски, политички и други проблеми групата смета дека своите цели може да ги оствари само преку вооружен

бунт. Ова подразбира една ситуација каде постои конфронтација во самата земја, што се карактеризира со извесна сериозност или времетраење и каде што има дејствија на насилство. Вооружениот бунт најчесто е насочен против актуелната влада и е лоциран на ограничена територија, но може да зафати и поголеми размери, па и целата земја, особено кога незадоволството се јавува кај поголем број од населението. Вооружениот бунт започнува спонтано, како резултат на некој негативен настан, а подоцна се проширува и доколку на време не биде запрен може да ја зафати целата земја.

"Како отворен непријателски акт против државата, вооружениот бунт го карактеризираат следниве елементи:

1) учество на неодреден круг на лица, меѓусебно поврзани со заедничка цел или заеднички мотив (за широкото влијание на државата воопшто, на конкретни одлуки итн.) и

2) употреба на сила, односно готовност да се употреби сила, со примена на оружје" (Камбовски, 2003: 455).

Вооружениот бунт како што е споменато погоре може да доведе до непослушност на јавноста од големи размери што бара агенциите за спроведување на законот навремено да реагираат и да го задушат вооружениот бунт. Во најголем број од случаите вооружените бунтови се задушуваат со сила, но и со делумно реализирање на некои од барањата на побунетите од страна на владата.

Ситуациите на вооружен бунт генерално имаат разурнувачки ефект врз јавниот живот, јавната безбедност и јавниот ред.

"Ситуациите на вооружен бунт исто така имаат тенденции кон пораст на сите видови на криминал и општа состојба на беззаконие и забележителна (ако не вистинска) неказливост" (Де Ровер, 1998: 214).

Колку што е можно агенциите што го спроведуваат законот треба да продолжат со работа и да го угушат бунтот за да создадат безбедна состојба. Во Република Македонија вооружен бунт може да организираат политички или национални групи за реализација на некои сепаратистички цели. Навременото откривање на овие групи и преземање превентивни мерки за спречување на целите кои сакаат да ги остварат, може да доведе до стабилна состојба во државата.

Тероризам од масовни размери - многу актуелна тема на денешницата претставува тероризмот како облик кој ја загрозува безбедноста на граѓаните. Поим кој практично е присутен од кога се знае за војување, можеби не под тоа име, но сигурно во суштината на таа дефиниција постоел тероризмот. Поим кој за жал е се поприсутен и преоѓа од дваесетиот во дваесет и првиот век. Поимот на тероризам е тука практично од кога цивилизацијата ги памети почетоците на општествено - политичкото уредување. Прашањето што е, а што не е тероризам веќе долго време ги опседнува теоретичарите, експертите и политичарите. Тоа е феномен како што е споменато долго време познат, но за него се уште не постои глобална договорена дефиниција.

Професорот **Јордан Спасески** пак ја нуди следнава дефиниција: "*Под тероризам се подразбира владеење со заситрашување, полиитичка борба со примена на различни видови на насилство, систематска употреба на сила со цел да се наметнат определени сфаќања и полиитичка контрола*" (Спасески, 2005: 175).

Професор **Злате Димовски** тероризмот го дефинира: *како терористички акт се смета секоја организирана и поединечна незаконска употреба на сила изразена со примена на оружје или закана со употреба на сила против луѓе или имот заради принудување или запласување како средство за постигнување политичка, етничка, религиозна и идеолошка цел.*

Американскиот **ФБИ (Federal Bureau of Investigation)** тероризмот го дефинира како "незаконска употреба на сила или насилство против лица или имот, како би се извршил притисок на влада, цивилна популација или некој нивен сегмент, со цел постигнување на политички или општествени цели." Ова се само три од неколкуте стотици дефиниции за тероризам кои повеќе или помалку содржат слични елементи. Во однос на тоа кои елементи се содржани во дефинициите за тероризам, Schmidt и Jongman споредуваат 109 дефиниции и доаѓаат до заклучок дека во основа тоа се следните 8 елементи: *насилство или примена на сила; политички; терористички; запласување; психолошко дејствување и чекање на реакција; нејасна поврзаност на целта со жртвите; намерна, планирана, организирана акција; начин на борба; стратегија, тактика.*

Основната поделба на тероризмот е внатрешен и меѓународен. Во голем дел од земјите во светот се спроведува внатрешен тероризам како резултат на внатрешните околности потпомогнати со надворешно мешање.

Тероризмот како внатрешен облик на загрозување на безбедноста се јавува поради:

- *околностите на материјалниот развој;*
- *специфичностите на историскиот и националниот развој;*
- *промените во системот на вредностите и губење на перцепциите на целината на општеството;*
- *блокирање на механизмите за унапредувањето и создавањето на социјалните разлики;*
- *моралната криза и моралните дилеми кај мношвото население особено кај младината;*
- *културната и духовната немоќ на хегемонистичките делови од владејачката класа;*
- *моралниот неуспех, неодговорност и корупција*" (Гоцевски, 2004: 52).

Ова се неколку од околностите кои може да доведат до превземање на терористички акти внатре во земјата. Затоа е потребно превземање на превентивни мерки и навремено откривање на подготовките за терористички акти. Ако навреме не се преземат мерки против него, тероризмот би можел да добие масовни размери.

Ниту Република Македонија не е одбегната од терористички напади. Пред, за време и после кризата во Република Македонија од 2001 година се изведени

низа терористички напади. Не е исклучена можноста да и во иднина се очекуваат терористички напади, како побрз, и поедноставен начин за реализација на одредени барања кои не можеле да бидат остварени по легален пат. Примената на тероризам како метод за остварување на одредени цели влијае во загрозување на безбедноста како и функционирање на институциите. Од тој аспект кога зборуваме за развој на безбедносниот систем треба да биде истиот прилагоден и оспособен кон разрешување на новите предизвици кои добиваат загрижувачки размери како во Македонија, во опкружувањето така и во светски рамки.

Граѓански конфликти- различните потреби и интересите на луѓето може да произведат конфликти. Луѓето истовремено се и индивидуи со своја посебност и со свој интимитет, но се и социјални суштества, бидејќи егзистираат заедно со другите луѓе со кои го создаваат општествениот живот. Во тој сплет на односи честопати доаѓа до конфликтни ситуации. Конфликтите се нормален и неизбежен дел на меѓучовечките односи. Во секојдневниот говор под конфликт се подразбира судир меѓу две или повеќе лица или групи кои применуваат сила како средство за да победат или да се одбранат. Меѓутоа во научната литература конфликтот се дефинира како: "состојба во која што два актери, или нивни претставници, се обидуваат да ги остварат своите спротивставени цели со онеспособување, директно или индиректно, на способноста на противникот за дејствување" (Георгиева, 2004: 119).

Како најчести причини за појава на конфликтите се земаат:

- **ограничениите ресурси при што кога двајца поединци или две групи сакаат нешто исто, но нема доволно за двете страни, доаѓа до конфликт;**
- **незадоволување на базичните потреби што подразбира незадоволување на основните физиолошки потреби (храна, вода, засолниште и сл.) може исто така да доведе до конфликт;**
- **различните вредности кои кај луѓето се јавуваат како резултат на разликите во верувањето за што кои работи се добри, а кои не.**

Граѓанските конфликти ги карактеризира примената на насилство за остварување на целите. Тие може да се поделат на:

- **расни конфликти**- произлегуваат на расна основа;
- **конфликти на околината**- се јавуваат на ресурсна основа и се водат за некои природни ресурси (почва, вода, шуми и сл.);
- **идеолошки конфликти**- се јавуваат најчесто во земјите каде има нееднаквост меѓу општествените класи;
- **конфликти на државните и организациите на моќта**- се однесуваат на распределбата на силите во општеството меѓу власта и опозицијата.

За разрешување на конфликтите треба да се преземат низа активности и мерки кои треба да го решат постојниот проблем кој довел до тој конфликт. Тоа се постигнува по пат на преговори и преку посредување. Република Македонија во 2001 година се соочи со конфликт кој имаше сериозни последици по здравјето, животот и безбедноста на луѓето. Затоа нашата земја треба да води безбедносна политика која ќе ја подобри безбедноста на граѓаните. Во Република Македонија може да избијат конфликтни ситуации по многу основи во прв ред поради економски причини, невработеноста, сиромаштијата и сл.

Б) Невооружени облици на загрозување на безбедноста

Во невооружени облици кои ја загрозуваат внатрешната безбедност на една земја ќе ги наведеме:

- *разузнавачко извидувачка дејност;*
- *разурнувачки демонстрации;*
- *криминалиџеј;*
- *сабоџаџи;*
- *диверзии;*
- *изразување на граѓанска непослушност;*
- *социјалнолошки појави;*
- *технички и технолошки инциденти.*

Разузнавачко-извидувачка дејност спаѓа во невооружени облици на загрозување на безбедноста и претставува еден вид на водење специјална војна против некоја држава. Се извршува од страна на разузнавачките служби кои претставуваат специјализирани служби за собирање, обработка и користење на разузнавачки податоци за други држави, како и за други дејности со поткопувачка природа. Најчесто разузнавачките служби дејствуваат како инструмент во рацете на политичките фактори во земјата, како што се владата, парламентот, некоја политичка партија на власт и сл. Дејноста на разузнавачката служба опфаќа мноштво подрачја од општествениот живот, тргнувајќи од воениот, економскиот, политичкиот живот на една земја.

Разузнавачко - извидувачката дејност претставува циклус од неколку фази. Во книгата *Основи на системот на националната одбрана од професорот Трајан Гоцевски* каде тој многу добро ги објаснува внатрешните облици на загрозување на безбедноста, за разузнавачко извидувачката дејност наведува и објаснува само неколку фази: планирање, обработка на податоците и користење на податоците.

Во светската разузнавачка пракса оваа разузнавачко - извидувачка дејност опфаќа повеќе фази кои создаваат еден таканаречен кружен тек на разузнавањето.

Овој кружен тек започнува со собирање на информации, па потоа следува преработка на тие информации, евалуација на податоците за нивната

веродостојност, анализа синтеза, брифинг и рапортирање и на крај доаѓа дистрибуција на тие податоци.

Дејноста на повремените разузнавачки служби ја загрозува безбедноста на државата против која е насочена и условува потреба од спротивставување поставено на многу широки основи.

Република Македонија исто така може да стане жртва на вакви разузнавачки активности, кои ќе бидат насочени кон прибирање на некои информации кои за нашата земја се тајна и би и послужиле за остварување на некои цели, и на тој начин да ја нарушат безбедноста на Република Македонија. Знаејќи како работи една разузнавачка служба, знаејќи ги претходно споменатите фази на разузнавачката дејност треба Република Македонија преку своите разузнавачки служби да открие дали против нашата земја се водат некои разузнавачки активности и навремено да се преземат мерки за да се заштитат тие податоци кои доколку би дошле во рацете на странски разузнавачки служби би ја загрозиле безбедноста на Република Македонија.

Разузнавачки демонстрации - демонстрациите претставуваат собирање на поголема група на луѓе кои имаат заеднички интереси чие остварување е и цел на демонстрациите. Демонстрациите најчесто се јавуваат како незадоволство на граѓаните за одредена работа. Нерешените политички и економски проблеми се најдобри услови за појава на демонстрациите. Тие може да бидат од поголеми и помали размери и да започнат спонтано или организирано од страна на некоја политичка или економска асоцијација.

Како може да ја загрозат безбедноста во земјата?

Знаеме дека демонстрациите може да бидат мирни, но исто така и насилни. Честопати се случува демонстрациите да излезат од контрола на организаторот и да преминат во нереди. Во вакви ситуации сериозно може да биде нарушено здравјето и личната сигурност на граѓаните, но и до влегување и демолирање на одредени државни и јавни установи, грабежи на трговски објекти, па често пати при одредени физички пресметки да има и жртви.

Во Република Македонија од нејзиното осамостојување до денес се случувале многу демонстрации, протести, изразување на незадоволство и тоа по различни основи, но најчесто поради економски и политички причини. "Дискредитацијата на Република Македонија пред меѓународната јавност е една од основните цели на демонстрациите" (Гоцевски, 2004: 58).

Криминалиџеј - од најстари времиња, па до ден денес ниту едно општество не е одминато од криминалитетот. Појава која сериозно ја загрозува внатрешната безбедност на една држава. Сите напади по човековиот живот и здравје, по имотот и сите други напади на било која општествена вредност се подведуваат под криминалитет. Лицата кои вршат кривични дела, престапи и прекршоци, по правило немаат мотиви да го поткопат општественото уредување, туку нивните мотиви се од помал обем. Општествата настојуваат да најдат најразлични начини за сузбивање на криминалните појави и превземаат низа превентивни и репресивни мерки.

Криминалитетот според некои специфични обележја може да го поделиме на:

- **Стопански** (економски) криминалитет кој значи напад над приватната, државната и општествената сопственост.

- **Политички** криминалитет со кој се напаѓа општествено економскиот поредок на една земја.

- **Професионален** криминалитет кој ги опфаќа сите кривични дела кои ги вршат криминалци.

- **Рецидивизам** или повратништво што подразбира повторно вршење на кривични дела по претходно издржана казна за сторено кривично дело. Појава која се јавува кај најголем број случаи на сторителите на кривични дела, што укажува дека процесот на ресоцијализација нема ефект и бара наоѓање на нови мерки и постапки за ресоцијализација на сторителите на кривични дела.

- **Малолетничка** деликвенција како што кажува самиот поим станува збор за кривични дела сторени од малолетни лица.

- **Сообраќаен** криминалитет ги опфаќа сите кривични дела и прекршоци сторени во сообраќајот.

Сите претходно наведени поделби на криминалитетот во себе содржат неколку стотици видови на кривични дела. Криминалитетот е една сериозна појава во општеството на која треба да се сврти големо внимание затоа што токму од него најчесто е нарушена безбедноста во општеството. Во Република Македонија како земја во транзиција сите видови на криминалитет беа во постојан пораст. Во последно време настана еден период на смирување на криминалитетот воопшто, но тој и понатака е на сериозно високо ниво.

Саботажа - под саботажа се подразбираат воопшто активности што се состојат во попречување на остварување на некоја цел (политичка, економска, службена, воена и други).

"Саботажата е прикриена, спонтана или организирана дејност со која, на подмолен и перфиден начин, за пократко или подолго време се оневозможува или попречува нормалното функционирање на производствените, управните и другите дејности на општеството и посредно или непосредно предизвикува определени материјални и морално-политички последици" (Гоцевски, 2004: 56).

Кај саботажите не се работи за отворен непријателски мотивиран напад врз економските потенцијали, туку за "прикриено подмолно делување од внатре" (Камбовски, 2003: 460).

Саботажите најчесто се јавуваат во кризни ситуации, за време на заострени меѓународни односи, во услови на зголемена пропаганда и војна.

Според начинот на извршување на дејствата саботажите се делат на :

а) материјални кои се однесуваат на оштетување на средствата за производство; и

б) психолошки кои се однесуваат на сироведување на пасивна резистенција.

Во Република Македонија саботажите би се манифестирале преку забавено работење, но и со разорување со експлозив, кои би ги спроведувале врбувани лица од страна на непријателски расположените сили кон нас.

Диверзииџе - претставуваат посебен облик на отворен, насилнички непријателски акт, насочен против економските основици на уставниот поредок, против материјалната, економската моќ на општеството. Тие по правило се неочекувани, прикриени и вешто смислени акции насочени кон нанесување на материјални штети и човечки жртви и морално психолошки дејства во средината во која се изведуваат. Диверзиите се изведуваат со експлозивни направи, радиоактивни и биолошки материи од страна на специјално за тоа обучени лица кои може да дејствуваат самостојно или во група. Тоа пред се се физички силни лица, но и лица со одредени психички особини што им овозможува вешта примена на диверзантските средства. Во нашата земја диверзиите би се изведувале на објектите кои се од витално значење за функционирање на политичкиот и економскиот систем.

Изразување граѓанска нејослушност - подразбира неизвршување на правата и обврските кои им се доверени на граѓаните. Оваа граѓанска непослушност која се јавува во општеството го отежнува функционирањето на политичкиот и економскиот систем на земјата. Така, како примери за граѓанска непослушност би ги навеле одбивање на служење на воениот рок, неизвршување на гласачкото право, неизвршување на работните задачи и сл. Овие претходно набројани активности ги извршуваат лица кои земјата не ја чувствуваат како своја. Вакви случаи на граѓанска непослушност се забележани и во Република Македонија.

Социјално психолошки појави - се јавуваат во секое општество, некаде помалку некаде повеќе зависно од одредени фактори во самата средина. Тие фактори може да ги поделиме на:

- **објективни** кои го опфаќаат влијанието на самата средина, социјалните услови во кои се формира личноста;
- **субјективните** фактори кои ги опфаќаат карактерните црти на самата личност.

Разните процеси кои се случуваат во општеството како што се индустријализација, урбанизација, сиромаштијата и богатството и ред други процеси може да доведат до појава на социопатолошки однесувања.

Во социопатолошки појави спаѓаат: алкохолизмот, наркоманијата, питачењето, проституцијата, самоубиствата и други девијантни појалви. Овие појави од секогаш биле присутни меѓу луѓето. Денес особено социопатолошките појави ја зафаќаат младината. Се повеќе и повеќе млади деца стануваат жртви на наркоманија, алкохолизам и проституција. Овие социопатолошки појави доведуваат до нарушување на здравјето и уништување на животот на граѓаните, до неисполнување на работните

обврски и непродуктивност во работењето, сообраќајни незгоди, нарушени односи во семејството и сл.

Во Република Македонија во последните неколку децении социопатолошките појави бележат пораст, што бара сериозно да се пристапи на овој проблем особено имајќи предвид дека најчесто ја зафаќа младата популација.

Техничко-технолошки инциденти - подразбираат такво однесување на луѓето кое што во општеството честопати не може да го следи техничко-технолошкиот развој и честопати доаѓа до инциденти кои го загрозуваат здравјето и животот на граѓаните. Техничко-технолошките инциденти можат да предизвикаат катастрофални последици до степен на уништување на животната средина. Пример за ваков инцидент е хаваријата во нуклеарната централа во Чернобил.

Во светот се повеќе се подига еколошката свест и се преземаат мерки за заштита на животната средина.

Во Република Македонија за совладување на ваквите загрозувања решавачка улога имаат воспитно-образовните институции, државните органи и здруженијата на граѓани.

В) Комбинирани облици на загрозување на внатрешната безбедност

Во внатрешни комбинирани облици на загрозување на безбедноста ќе се задржиме на *државниот удар*.

Државниот удар е неуставна промена на владата надвор од парламентот и носител на преземање на власта од страна на некоја група, обично војската" (Гоцевски, 2004: 53).

Државниот удар претставува финале на долготрајни подготовки на политичко-дипломатско, економско, воено, безбедносно поле. Физичкото присуство на одделни групи или екипи, потоа разни економски, научно известувачки мисии и друго, се основа врз која се инфилтрира известувачката служба на определена држава во разни општествени, политички, економски и други структури на една држава. Главниот правец на државниот удар е да се нанесе удар на оружените сили, известувачко безбедносниот систем, дел од средствата за јавно информирање, политички партии и слично.

Државните удари се карактеристични за државите од Латинска Америка, Источна и Централна Европа и други.

Најчесто кај државните удари се настојува да се изведат со најголема брзина и без крвопролевање. Доколку дел од оружените сили на поредокот останат лојални на власта против која се води акцијата, тогаш може да дојде до отворена воена интервенција.

2.4. Националната безбедност на Република Македонија

Под национална безбедност подразбираме не само функционирање на безбедносните сили, туку и политичка, економска, воена, социјална,

еколошка и информатичка стабилност, меѓународен улгод и интегрираност на Република Македонија во меѓународните структури.

Националната концепција на безбедност и одбрана ги дефинира следниве витални интереси

- 1. Заштита и унапредување на мирот, безбедноста, живот, здравје, имот и лична безбедност на граѓаните на Република Македонија;**
- 2. Развој на мултиетничко општество засновано на меѓусебно доверие, заеднички напори и тежненија на сите етнички заедници да живеат во стабилност и сестран развој во државата;**
- 3. Економски развој заснован на пазарна економија, приватна сопственост и заштита на виталните инфраструктури и ресурси на Република Македонија;**
- 4. Заштита и унапредување на демократските вредности (плурализам, парламентарна демократија, поделба на власт, почитување на правата и слободите на сите етнички и верски заедници, унапредување на вкупната безбедност на граѓаните и државата.**

Политиката на Националната безбедност се дефинира како: *Меѓузависен и сложен систем на мерки, планови, програми, кои ги превзема Република Македонија со цел заштита, зачувување и унапредување на безбедноста на Република Македонија и нејзините граѓани во согласност со расположливите политички, економски, одбранбени, внатрешни безбедносни, социјални, еколошки и други ресурси.*

Во националната концепција за безбедност и одбрана утврдени се целите и насоките за водење на националната безбедносна политика, а како ризици и опасности се предвидени:

- 1. Можни манифестации на екстремн национализам, расна и верска нетрпеливост;**
- 2. Облици и активности сврзани со меѓународен тероризам, организиран криминал, нелегална миграција, трговија со луѓе итн.;**
- 3. Поседување на големи количини на оружје;**
- 4. Транзициски проблеми (урбан тероризам, корупција, економски криминал, социјални проблеми, невработеност, проблеми во судството);**
- 5. Активности на странски специјални служби;**
- 6. Судир на интереси за користење на извори и патишта на стратегиски енергенси;**
- 7. Елементарни и други непогоди, заразни заболувања;**

8. Компјутерски криминал;

9. Деградација и уништување на животната средина.

А) Систем за национална безбедност на Република Македонија

Во современото општество се јавуваат голем број на разни загрозувања кои во поголема или помала мера ја загрозуваат безбедноста на секоја држава или на поедини нејзини делови со што го спречуваат и нормалното функционирање како на поединци од државата така и на државните институции и органи воопшто.

Токму поради таа причина постојат разни видови на системи на безбедност кои имаат за цел да овозможат непречено остварување на функциите на државата кои се насочени кон заштита на државниот суверенитет, интегритетот на државата, нејзината независност, како и заштита и унапредување на човековите права и слободи и уставното уредување на државата.

Еден од разните системи на безбедност е и системот на национална безбедност кој што со својата структура и функционирање е насочен кон спречување на разните видови на загрозувања кои што можат да бидат од најразличен карактер и кои што меѓусебно се разликуваат по својата природа, начинот на делување, како и штетите кои што ги предизвикуваат и нанесуваат на општеството.

Системот на национална безбедност на Република Македонија ја има **задачата** да ја отстрани загрозеноста која што му се заканува на општеството и неговите составни делови и да овозможи остварување на интересите на поединците како и заштитување на нивните основни слободи и права кои што има се загарантирани со голем број на меѓународни документи. Во моето понатамошно излагање ќе се обидам да ви го опишам нашиот систем на национална безбедност, вклучувајќи ги неговата структура, начин на функционирање и делување, како и неговите цели, вредности и интереси.

Како основна **цел** на системот на национална безбедност е обезбедување на безбедноста и заштита на државата од многубројните загрозувања. Овој систем треба да се раководи од рационалноста, ефикасноста, и како многу важно почитувањето на правата на поединците од заедницата. Преку самото функционирање на овој систем се дава еден одраз за степенот на организираност или неорганизираност на општествените можности за извршувањето на многубројните безбедносни функции на државата.

Нашата земја по своето осамостојување си изградила свој систем на национална одбрана кој што се стреми да биде ефикасен и компатибилен со системите на државите членки на НАТО. За националната безбедност на Република Македонија важно е дека ја дефинираат две групи на фактори кои

што всушност се внатрешното опкружување на земјата, кое што пак со себе ги носи тешкотиите, аномалиите, недостатоците и рецидивите од претходниот систем и непосредното опкружување на Република Македонија кое во доста голема мера ја усложнува безбедносната положба, состојба и осетливост на Република Македонија. Системот на национална безбедност се состои од два потсистеми:

- *безбедносен систем за внатрешна безбедност и*
- *одбрамбен систем за надворешна безбедност* (Спасески, 2005: 257).

За одбрамбениот систем на Република Македонија можеме да кажеме дека е наменет за осигурување на безбедноста од сите видови на вооружена воена агресија, но има за задача да ја заштити државата и од надворешни облици на загрозување и од насилните напади на вооружените сили на странските држави. Токму за остварување на оваа цел Република Македонија формира одбрамбени сили кои всушност ја сочинуваат Армијата на Република Македонија. Исто така во Република Македонија значајна улога има и цивилната одбрана која што во себе треба да ги опфати сите мерки за одбрана и заштита, односно треба да ги надополнува и потпомага воените отпори кон агресорот.

Вториот потсистем го сочинуваат, односно во него влегуваат државните органи и служби, што ја осигуруваат безбедноста и ги отстрануваат разните видови на закани и опасности. Според Законот за внатрешни работи на Република Македонија, МВР извршува голем број на задачи од кои дел од нив се:

- *заштитата на животој, личната сигурност и имотот на граѓанинџе;*
- *заштитата на слободите и правата на човекој и граѓаниној загарантирани со Уставој;*
- *сречување во вршење на кривични дела, како и откривање и факане на сторителите на иситиџе;*
- *одржување на јавној ред и мир;*
- *престој и движење на странци;*
- *заштитата од пожари и експлозивџи;*
- *контрола на пријавување и одјавување на живеалиштето и престојувалиштето на граѓанинџе;*
- *други работи утврдени со закон.*

Борбата против тероризмот, организираниот криминал, нелегалната миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали е посебно сложена задача за која треба да се превземат низа специфични мерки и активности, меѓу кои носечки треба да бидат: организацијата на ефикасна гранична полиција, усогласување на механизми и процедури за меѓудржавна размена на податоци, соработка и помош, посебно такви кои се етаблирани во земјите членки на ЕУ и НАТО⁵.

⁵ Национална концепција за безбедност и одбрана на Република Македонија

Важно е да се напомене и дека за успешно функционирање на овој систем е потребно и значајно е и постоењето на макроорганизација, микроорганизација, хоризонтална организација и вертикална организација, кои што ќе обезбедат негов подобар и побрз развој, ефикасност, трајност организираност и непречено делување и остварување на своите цели.

Република Македонија треба да биде насочена кон изградување на систем на национална безбедност кој што ќе биде погоден, ефикасен и компатибилен до таа мера што секој граѓанин кој што е дел од заедницата ќе се чувствува сигурен, обезбеден и слободен во остварувањето на своите права и интереси загарантирани со Уставот, законите и голем број на меѓународни документи.

Македонија како и сите останати земји во светот, без разлика на степенот на развиеноста, политичката и воената ситуираност и национален состав, мора трајно да организира, одржува и развива систем на одбрана, безбедност и заштита, како гаранција за мирен општествен развој (Гоцевски, 2001: 381).

Б) Ризици и закани по Националната безбедност на Република Македонија

Со развојот на општествениот систем доаѓа и до промени на ризиците и закани по безбедноста на државата. Опасностите од конвенционална војна се намалува, но се јавуваат нови опасности кои произлегуваат од распаѓањето на поранешни држави, негативните влијанија на глобализацијата, националната, верската, големодржавната и територијалната конфронтација кои се реални опасности особено на просторите на поранешна СФРЈ. Ризиците и закани по националната безбедност дефинирани се во веќе споменатите стратешките документи, тука спаѓаат:

- *Можни манифестации на екстреман национализам, расна и верска нетрпеливост;*
- *Облици на активности сврзани со меѓународен тероризам, организиран криминал, нелегална миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе, стратешки материјали за двојна употреба, како и последиците од употреба на средствата за масовно уништување;*
- *Поседување на големи количини на илегално оружје;*
- *Транзиционите проблеми како што се: корупцијата, урбаниот тероризам, сериозниот криминал вклучуваќи уцени, рекетирање, убивања и напади врз сувереноста на граѓаните, економскиот криминал, даночна евазија, недоизграденоста на институциите на демократскиот систем, проблем во функционирањето на судството, социјалните проблеми, невработеноста;*

- *Активностите на странските специјални служби насочени кон влошувањето на безбедноста состојба, а со тоа и забавувањето на демократските и истрајливи процеси, особено оние на НАТО И ЕУ;*
- *Последиците од судир на интереси на користење на изворите и истрајливоста на странските енерџенси, како и појечување и блокирање на нивниот увоз во Република Македонија;*
- *Елементарните и други невогоди, техничко-технолошки катастрофи, заразните заболувања на луѓето и животните предизвикани од домашни или надворешни чиниели;*
- *Корупционерскиот криминал, истрајливото и злоупотреба на информативната технологија, особено на делото на личните податоци на граѓаните, деловната, службената и државната тајна;*
- *Деградација и уништување на животната средина.*

Гореспоментатите закани, ризици и опасности подетално се разработени во Стратегскиот одбранбен преглед од 2004 година што значеше и прилагодување на нашиот одбранбен систем спрема НАТО структурите.

Проценката на заканите, ризиците и опасностите се врши по степенот на интензитетот. Интензитетот се разгледува во моментот, на среден рок и на подолг рок со интензитет: многу низок, низок, среден и висок. Ако во минатото опасностите од конвенционална војна биле високи, таа опасност денес е надмината, па така да можеме да зборуваме за други ризици и закани по безбедноста на Република Македонија, како што се: манифестации на екстремн национализам, расна и верска нетрпеливост, терористички закани како еден од побрзите начини за реализација на одредни барања кои не можеле да бидат реализирани по легален пат, организираниот криминал и сл.

В) Воена, вонредна и кризна состојба

Според Уставот на Република Македонија, Член 124 **воена состојба** настапува кога престои непосредна воена опасност од напад врз Републиката или кога Републиката е нападната или и е објавена војна. Воената состојба прогласува Собранието на Република Македонија со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, по предлог на председателот на Републиката, Владата или најмалку 30 пратеници. Ако Собранието не може да се состане, одлука за прогласување воена состојба донесува председателот на Републиката и му ја поднесува на Собранието на потврдување штом ќе е во можност да се состане.

Во Членот 125 од Уставот на Република Македонија се одредува настанување на **вонредна состојба**. Таа се прогласува кога ќе настанат големи природни непогоди или епидемии. Постоенето на вонредна состојба на територијата на Република Македонија или нејзин дел го утврдува Собранието по предлог на председателот на Републиката, Владата или најмалку 30 пратеници. Одлуката со која се утврдува постоењето на вонредна состојба се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници и има важност најмногу 30 дена. Ако Собранието не може да се состане, одлука за постоење на вонредна состојба донесува претседателот на Републиката и му ја поднесува на Собранието на потврдување штом тоа ќе е во можност да се состане.

При прогласување на воена или вонредна состојба Владата во согласност со Уставот и со закон, донесува уредби со законска сила. Овластувањето на Владата да донесува уредби со законска сила трае до завршувањето на воената или вонредната состојба, за што одлучува Собранието. За време на воена состојба, ако Собранието не може да се состане, претседателот на Републиката може да именува и разрешува функционери чиј избор е во надлежност на Собранието. Мандатот на претседателот на Републиката, Владата, судиите на Уставниот суд и на членовите на Републичкиот судски совет се продолжува за време на траењето на воената или вонредната состојба.

Според Законот за управување со кризи Чл. 3, точка 5⁶, криза е состојба со која се загрозени основните вредности, трајните и виталните интереси и цели на државата, односно се загрозени уставниот поредок и безбедноста на Републиката. **Кризна состојба е состојба предизвикана од ризици и опасности кои можат да ги загорзат добрата, здравјето и животот на луѓето и животните и безбедноста на Републиката, за чија превенција или справување е потребна употреба на поголем обем на ресурси.** Кризна состојба се прогласува заради справување со кризната состојба која претставува ризик по добрата, здравјето и животите на луѓето и животните или опасност по безбедноста на Републиката или на нејзин дел. Владата донесува одлука за постоење на кризна состојба, го определува подрачјето зафатено со кризна состојба и соодветно на тоа ги активира механизмите за разрешување на кризната состојба. За донесената одлука, Владата веднаш го информира Собранието и Председателот на Република Македонија. Владата за активностите поврзани со нејзината одлука а во рок од 48 часа усно, а еднаш неделно писмено го известува Собранието и Председателот. Владата најдоцна за 30 дена по завршување на активностите околу кризната состојба изготвува и доставува писмен извештај до Собранието и Претседателот. Ако кризната состојба продолжи да трае подолго од 30 дена, Владата треба да побара од Собранието за продолжување на рокот или да предложи прогласување на воена или вонредна состојба. Собранието и

⁶Закон за управување со кризи, Сл. Весник на РМ, бр.29/05

Претседателот во секое време може да побараат усмен или писмен извештај за состојбата во областа за управување со кризи.

3. Структура на безбедносниот систем на Република Македонија

Кога зборуваме за новиот безбедносен систем на самостојна и независна Македонија, можеме да зборуваме за три основни конститутивни елементи на **безбедносен систем** и тоа:

1. *правни норми,*
2. *институции кои вршат безбедносна функција и*
3. *мерки.*

Шема бр. 1

Конститутивни елементи на безбедносен систем на Република Македонија

Правни документи и норми - меѓународни конвенции и други документи кои ги ратификувала нашата земја и национални правни акти (Устав, Закони и други документи со кои се уредуваат односи за заштита на културното наследство)

Основите на безбедносната политика се утврдува во највисокиот правен акт на државата, Уставот на Република Македонија (преку

утврдените темелни вредности на уставниот поредок и преку соодветните институции кои се должни да се грижат за безбедноста) и во останатите документи кои се однесуваат на безбедноста и одбраната на државата, од кои поголемиот дел се донесени како прилагодување на нашиот безбедносен систем спрема глобалниот безбедносен систем на Европската унија и НАТО. Дел од тие документи се:

2. **Стратегија за одбрана на Република Македонија од 1998 година**⁷, каде се оперираше со термините опасности и извори на загрозувања, за прв пат проценката на ризиците и заканите по националната безбедност беше јавно публикувана;
3. **Национална концепција за безбедност и одбрана**,⁸ донесена во Мај 2003 година од страна на Собранието на Република Македонија. Се употребуваат термините ризици и закани по националната безбедност. Проценките не се јавно објавуваа, во подоцнежниот период истото беше корегирано и јавно беа објавувани проценката на ризиците и заканите
4. **Декларација за подршката на стратегиските интереси** на Република Македонија, Ноември 2004 година:
5. **Стратегија за национална безбедност:**
6. **Стратегиски одбранбен преглед**, Политичка рамка, Октомври 2003 година
7. **Стратегиски одбранбен преглед 3-та фаза за трансформацијата на одбраната на Армијата на Република Македонија** (Насоки на транзиција кон хармонизација на законодавството, документите и процедурите за трансформација, изградба, развој и ревизија на одбраната и вооружените сили компатибилни со НАТО), Мај 2004 год.

Институции кои вршат безбедносна функција - државни безбедносни органи, приватни безбедносни органи и други органи и инспекции. Институциите можеме да ги поделиме на институции од :

1. Јавен;
2. Приватен; и
3. Граѓански сектор.

Мерките што ги превземаат при вршењето на безбедносната функција можеме да ги поделиме на:

- превентивни; и

⁷ Стратегија за одбрана на Република Македонија- Сл. Весник на РМ, бр.8/92

⁸ Национална концепција за безбедност И одбрана Сл. Весник на РМ бр. 40/2003

- репресивни.

Шема бр.2 Безбедносни мерки

Врз основа на облиците на загрозувањата државата ги определува и мерките и средствата кои ќе придонесат за справување со таквите облици на загрозување на безбедноста. Државите се повеќе изнаоѓаат најразлични мерки кои ќе помогнат за спречување на внатрешните облици на загрозување на безбедноста.

Превентиви мерки

Во прв ред тука спаѓаат **мерките на превенција** кои се во функција да ги спречат или отстранат оние општествени или индивидуални услови и прилики кои можат да доведат до загрозување на безбедноста пред да настанат потешки последици за општеството и граѓаните.

Примената на овој принцип во работата на националните безбедносни институции истовремено ќе придонесува да се спасуваат и жртвите и сторителите на деликтот. Исто така овде ќе ја споменам и **безбедносната култура** која треба да се унапредува во секое општество доколку сакаме стабилна и безбедна средина. Во некои општества големо внимание се посветува кон безбедносната култура и таа е дел од воспитно образовниот процес кај младите луѓе почнувајќи од градинките, па се до високото образование. Треба кај граѓаните да се развие свеста за тоа колку е значајна безбедноста, за тоа дека стабилно и безбедно општество во кое граѓаните не се чувствуваат загрошено и може нормално да функционираат. Безбедносната култура е посебен облик на свест кој му овозможува на човекот да ги осознае основните вредности и придобивки на цивилизацијата, опасностите од загрозувањата на тие вредности и потребата тие да бидат унапредувани и заштитувани. Кај нас мислам дека не се посветува некое посебно внимание кон развојот на безбедносната култура и таа е на мошне ниско ниво.

Мерките на превенција имаат големо значење за справување со внатрешните облици на загрозување на безбедноста. Доколку навреме се откријат подготовките за терористички акт и се преземат навреме мерки, ќе се спасат стотици невини луѓе и нема да се предизвика страв и несигурност кај граѓаните.

Доколку се преземат превентивни мерки против некоја разузнавачко извидувачка дејност која бара некои информации од витално значење на државата и навреме се стопира таа дејност, ќе се спречи дестабилизација на државата.

Навременото откривање на сепаратистички или некои политички групи кои планираат вооружен бунт и превземање превентивни мерки за спречување на целите кои сакаат да ги остварат, може да доведе до стабилна состојба во државата.

Во однос пак на конфликтите, државата може да направи една т.н **генерална превенција**:

- *создавање добри економски услови кои нема да ја оѓраничуваат човековата егзистенција;*
- *владеење на правото и правна држава каде ќе нема оѓраничување на граѓанските и личните слободи и права.*
- *владеење на моралните норми и добрите позитивни традиции во живото на луѓето.*

Доколку пак конфликтот почнал како да се спречи?

Професорката Лидија Георгиева ја нуди следната стратегија:

- *"ујошребна на сила и принуда - во вид на физичка и психолошка принуда;*

**- различни форми на договарање и преговори; и
- вклучување на третата страна во конфликтот**" (Георгиева, 2004: 132).

Стратегијата која ќе ја гради една држава за да се справи со најразличните внатрешни облици на загрозување треба да ги содржи превентивните и репресивните мерки за справување со тие дестабилизатори на безбедноста.

Во Република Македонија, Националната концепција за безбедност и одбрана игра голема улога во одржување на стабилноста во земјата и создавање безбедна средина. Многу добро се наведени темелните вредности утврдени со Уставот.

Тоа ни покажува безбедносната политика и стратегија која ја гради државата кон што треба да бидат насочени, кон заштита на кои интереси и вредности треба да бидат насочени. Исто така во Националната концепција за безбедност и одбрана е дадено кон што треба да биде насочена одбранбената, политиката на надворешната и внатрешната безбедност.

Само со градење на добрососедски односи, меѓународна соработка на планот на градење глобална безбедност и справување со ризиците и опасностите, стремење кон ЕУ, НАТО и другите системи на колективна безбедност, ангажирање на министерството за внатрешни работи и другите институции на законодавната и извршната власт во борба против тероризмот, криминалитетот, нелегалната трговија и други облици на загрозување на безбедноста, може да се создаде безбедна состојба за граѓаните и стабилно општество.

Репресивни мерки

Во нашето законодавство предвидени се и се применуваат овие репресивни мерки:

**-кривично-правни санкции: притвор и затвор и парични казни;
-административно-правни мерки: разни забрани и ограничувања; и
-други мерки: заштитни мерки (задолжително лекување во здравствени установи; засилен надзор и сл.).**

Смртната казна во нашето законодавство е укината, а и со Уставот на Република Македонија е забрането да се применува. Кај теоретичарите во врска со смртната казна секогаш има спротивни становишта - едни се за, а други против.

Казната затвор е предвидена до 15 години и по исклучок смртната казна се заменува со 20 години затвор.

Сега за најтешките деликти постои санкција доживотен затвор, како најстрога казна.

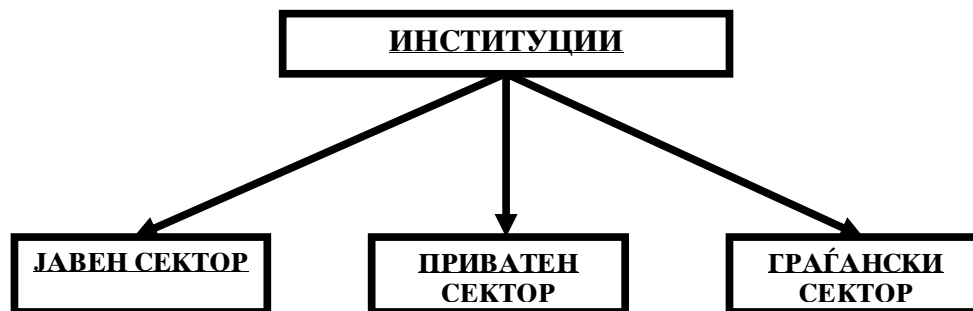
3. Институции во остварувањето на безбедносните функции на современиот безбедносен систем на Република Македонија

Институциите кои ја извршуваат безбедносната функција во Република Македонија можеме да ги групираме во три групи и тоа институции од:

- **Јавен;**
- **Приватен;** и
- **Граѓански** сектор

Шема бр.3

Институции во Р. Македонија кои ја извршуваат безбедносната функција

3.1. Јавни институции

Основен столб на функционирање на безбедносниот систем се Јавните институции. Јавните институции од аспект на безбедноста можеме да ги поделиме на:

1. Јавни институции кои водат безбедносна политика (*Председател на држава, Совети за национална безбедност и Парламентот*);

2. Јавни институции на кои основна дејност им е од областа на безбедноста (*разузнавачка служба, контраразузнавачка служба; служба за борба против сите видови криминалитет*);
3. Институции на кои основната дејност не им е од областа на безбедноста, а вршат определен вид дејности од областа на безбедноста (*царинска служба, инспекциски служби, финансиска полиција, шумска полиција, пазарна инспекција, санитарна инспекција и други*);
4. Институции и органи надлежни да применуваат безбедносни мерки кон сторителите на криминалните деликти и други деструктивни однесувања.

Шема бр.4

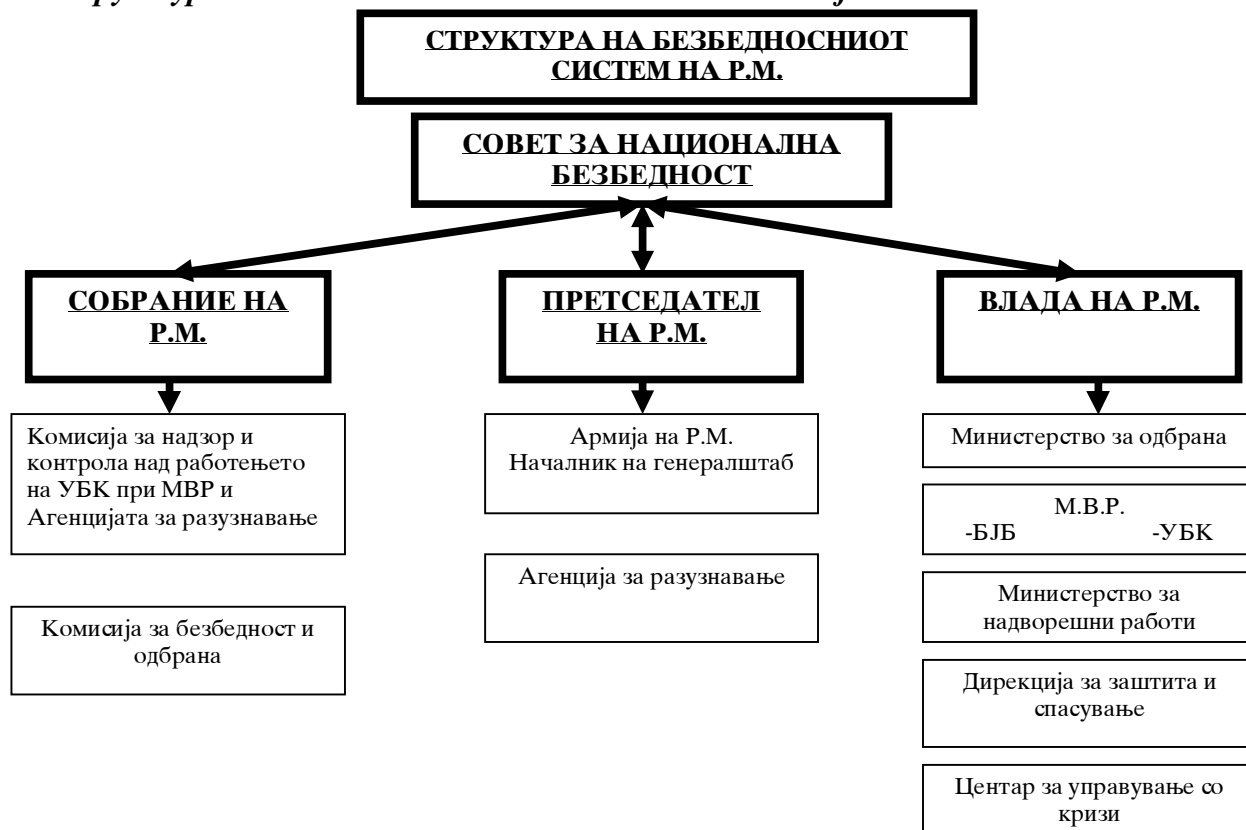
Поделаба на Јавни институции од аспект на безбедноста

Специјализирани за разрешување на ризиците, заканите и загрозувањата на виталните интереси утврдени со Уставот на Република Македонија. Тука пред се во елаборирањето би се задржал на следните: Советот за безбедност, Председателот на РМ, Агенцијата за разузнавање, Собранието преку надлежните комисији, и Владата со ресорните министерства надлежни за заштита на уставното уредување и безбедноста на Република Македонија.

Шема бр.5

Сџрукџура на безбедносниот сисџем на Р.Македонија

3.1.1. Претседател на Република Македонија

Претседателот на Република Македонија е инокосен орган чија основна функција е да ја претставува државата во меѓународните односи. Во односите во странство тој е највисок претставник на државата, во внатрешната

политичка сцена добива само еден дел од остварување на извршната власт. Се избира на општи и непосредни избори од страна на граѓаните со мандат од 5 години и со право на уште еден реизбор. Тој е врховен командант на вооружените сили

- *Донесува стратегија и план за одбрана на државата;*
- *Одлука за утврдување на мерките за готовност;*
- *Акти за пропишување на организацијата, формација, обука, развој, мобилизација и употреба на АРМ, назначува и разрешува генерали;*
- *Акт за прогласување на евакуација на населението во случај на загрозување;*
- *Во случај Собранието да не може да се состане ја именува и разрешува Владата, именува и разрешува функционери чиј избор е во надлежност на Собранието;*

Претседателот на Република Македонија е дел од извршната власт, која истиот ја спроведува во заемно содејство со Владата. Иако во Уставот на Република Македонија изрично е пропишано дека само Владата е носител на извршната власт, сепак и Претседателот има одредени надлежности и овластувања во сферата на извршната власт, кои повеќето се со симболичен отколку со ефективен карактер. Меѓутоа улогата на Претседателот во однос на прашањата на безбедноста, одбраната и меѓународните односи на државата е одлучувачка и доста значајна и важна. Овие три области исто така всушност се допирни точки каде најмногу доаѓаат до израз взаемните надлежности на Претседателот и Владата. Значи имајќи го предвид претходно кажаното можеме да констатираме дека во Република Македонија имаме комбиниран систем на поделба на извршната власт. Функциите и надлежностите на Претседателот на Република Македонија се уредени со нормативите пропишани во Уставот на државата од 1991 год. и одредени законски акти. Па така на пример Уставот на Република Македонија во глава III - Организација на државната власт, точка 2 - Претседател на Република Македонија, чл. 84 пропишува дека "Претседателот на Република Македонија:

- *го определува мандаторој за состав на владата на Република Македонија;*
- *ги поставува и ги повикува со указ амбасадорите и пратениците на Република Македонија во странство;*
- *ги прима акредитивните и овиковните писма на странските дипломатски претставници;*
- *предлага двајца судии на Уставниот суд на Република Македонија;*
- *предлага двајца членови на Судскиот совет на Република Македонија;*

- именува *џројца* членови на *Советој* за безбедноси на *Република Македонија*;
- именува и разрешува и *други носители* на државни и јавни функции *ујврдени со Уставој* и со закон;
- доделува одликувања и *признанија* во *согласноси со закон*;
- дава *омилувања* во *согласноси со закон*; и
- *врши други функции ујврдени со Уставој* "

Во понатамошниот дел од текстот ќе стане збор поконкретно за улогата на претседателот во областа на системот на безбедност на Република Македонија и неговите надлежности и овластувања во функционирањето на ваквиот систем. Според Уставот на Република Македонија. Претседателот ја претставува Републиката и тој е врховен командант на вооружените сили. Покрај ова претседателот е истовремено и претседател на Советот за безбедност на Република Македонија. Претседателот има овластување да му предложи на Собранието на Република Македонија. да донесе одлука за прогласување на воена или вонредна состојба или пак самиот да прогласи воена или вонредна состојба во ситуации кога тоа е потребно (кога на државата и се заканува непосредна воена опасност од напад, кога е нападната или и е објавено војна - воена состојба или пак кога ќе се случат големи природни непогоди и епидемии - вонредна состојба), а не постојат услови Собранието на Република Македонија да се состане и да донесе ваква одлука. . За време на воена состојба доколку Собранието не е во можност да се состане претседателот може да ја именува и разрешува Владата, како и да именува и разрешува функционери чиј избор е во надлежност на Собранието. Во ситуации кога Претседателот донесува одлука за прогласување на која било состојба од претходно споменатите истиот има обврска одлуката да ја поднесе на потврдување на Собранието штом тоа ќе биде во можност да се состане. Значајно е да се спомене и дека претседателот може да поднесе предлог за стапување или истапување во сојуз или заедница со други држави, како и тоа дека може да предложи промена на Уставот.

Претседателот е еден од трите институции кои имаат надлежности во сферата на раководењето со одбраната на државата (другите две се: Собранието на Република Македонија. и Министерот за одбрана). Во рамките на своите надлежности во сферата на одбраната на државата и како врховен командант на Армијата, Претседателот

- *"донесува сџрајтегија за одбрана на Републикај*;
- *донесува џлан за одбрана на Републикај*;
- *џи џројшува мерките на џријравноси и наредува нивно сџроведување*;
- *џројшува организација и формација на Армијај*;
- *донесува документи за ујојреба на Армијај и наредува нејзина ујојреба*;
- *дава согласноси на документиите за развој на Армијај*;
- *џи ојредува мерките за зголемување на борбената џојовноси на Армијај и наредува нивно сџроведување*;
- *наредува мобилизација на Армијај*;

- *го проишшува командувањето во Армијата;*
- *донесува прописи што се однесуваат на борбената готовност, вооружената борба и мобилизацијата на Армијата;*
- *поставува ствари на формациски места, генерали и унапредува и разрешува генерали; и*
- *поставува и овозможува воени претставници на Републиката во странство.*⁹

При остварувањето на своите функции во сферата на одбраната и при командувањето со Армијата претседателот има законска надлежност за донесување на потребните подзаконски акти.

Според Закон за одбрана (Сл. весник на Р.М. бр.42/01; бр.5/03; бр. 58/06; 110/08) чл. 28 ст. 2 претседателот командувањето со Армијата го врши преку министерот за одбрана. Исто така претседателот го поставува и разрешува началникот на Генералштабот на Армијата на Република Македонија, која за својата работа одговара пред претседателот и министерот за одбрана.

Претседателот покрај тоа што има значајна улога и во однос на креирањето на надворешната политика и при решавањето на одредени надворешно-политички прашања од негов особен интерес се сметаат меѓународните односи на државата кои се поврзани со нејзината безбедност и одбрана. Владата на Република Македонија и министерството за надворешни работи имаат законска обврска да го известуваат, да се консултираат и да соработуваат со претседателот кога станува збор за прашања од меѓународните односи на државата кои имплицираат било какви последици врз безбедноста и одбраната на земјата.

Значајноста на улогата на претседателот во системот на безбедност на државата особено се потврдува и со фактот што цивилниот дел од разузнавачките активности на државниот апарат е под надлежност на претседателот. Па така претседателот го именува и разрешува директорот на Агенцијата за разузнавање кој има мандат од 4 год. и кој за својата работа одговара токму пред претседателот.

Според Законот за управување со кризи (Сл. весник на Р.М. бр.29/05) претседателот има законска можност да назначи еден член на Управувачкиот комитет кое е тело при Владата на Република Македонија за координација и управување со системот за управување со кризи. Групата за процена која е исто така тело во системот на управување со кризи и функционира при Владата на Република Македонија има законска обврска своите заклучоци, анализи и препораки (покрај на Управувачкиот комитет, претседателот на Владата и претседателот на Собранието) да ги доставува до претседателот на Република Македонија. Во ситуациите кога Владата на Република Македонија ќе донесе одлука за прогласување на кризна состојба, претседателот на Република Македонија исто така има одредени законски овластувања и надлежности. При прогласување на кризна состојба Владата треба веднаш за таквата своја одлука да го известат Собранието и претседателот, кои континуирано во периодот додека трае ваквата состојба ги известуваат и за

⁹ Закон за одбрана; Сл. весник на Р.М.бр.42/01; бр.5/03; бр. 58/06; 110/08; чл. 18

сите преземени мерки и активности за разрешување на кризната состојба. Претседателот по предлог на Владата може да нареди и дел од Армијата да се вклучи во напорите за разрешување на кризната состојба доколку претходно се утврди дека останатите државни органи и институции не располагаат со соодветни или пак доволен број на расположливи ресурси.

3.1.2.Влада на Република Македонија

Кога станува збор за функционирање на безбедносниот систем на Република Македонија, може да кажеме дека Владата го завзема централното место. Владата е одговорна во обезбедување на ресурси за функционирање на безбедносните институции. Владата ги контролира и координира активностите на институциите надлежни за функционирањето на безбедносниот систем. Секоја од владините институции се должни да изготват годишен план и извештај на мерки и активности кои што се однесуваат на безбедноста, а кои документи треба да поминат на усвојување во Владата.

Владата всушност ја претставува извршната власт и тоа оној нејзин ефективен дел. Таа претставува колегијален орган со кој раководи претседателот на владата - премиерот и кои се состои од поголем број на министри кои раководат со одредени ресори од државната управа. Кога говориме за Владата на Република Македонија, слободно можеме да констатираме дека таа претставува орган кој го одредува правецот и начинот на спроведување на државната политика, што значи и самата безбедносна и одбрамбена политика на државата како составни елементи на вкупната државна политика. Владата не треба да се сфати само како орган кој ги извршува законите, туку и како орган кои креира одлуки т.е. подготвува и предлага нови законски и позаконски решенија. Впрочем актите кои ги донесува Владата се делат на два вида и тоа:

- **правни** (уредби со законска сила, уредби, одлуки, упатства, програми, решенија и заклучоци) и
- **политички** (акти за јавна безбедност во кризни состојби, акти за вооружените сили за време на воена и вонредна состојба и акти за дипломатски односи) кои имаат правна основа но политичка содржина.

Владата своите надлежности и овластувања ги извршува во согласност со нормативите пропишани во Уставот и законските и подзаконските акти. Во однос на тоа каква е улогата на Владата во креирањето и спроведувањето на безбедносната и одбрамбената политика како и во однос на градењето и одржувањето на самиот безбедносен систем на државата можеме да кажеме дека таа всушност е основниот стожер од каде се почнува. Така на пример во Уставот на Република Македонија¹⁰ како една од основните надлежности на Владата се наведува утврдувањето на начела за внатрешна организација и за работа на министерствата и другите органи на управата, насочување и

¹⁰Полициски прирачник Устав на Р.Македонија; Скопје, 2003.; чл. 91, ст. 6

вршење надзор над нивната работа. Следствено на ова не е тешко да се претпостави дека ова се однесува и на оние институции кои се најповикани или кои имаат секундарно значење и влијание врз безбедноста и одбраната на државата. Според Законот за Владата на Република Македонија чл. 8, ст. 2 Владата "утврдува програма за активности во областа на одбраната и безбедноста и го обезбедува нивното спроведување." Значи Владата подготвува соодветни планови, стратегии и концепции во согласност со кои би требало да се спроведува безбедносната и одбрамбената политика и во согласност со кои би требало да функционира целокупниот безбедносен систем т.е. неговите поедини делови. Како основни органи преку кои Владата ја остварува безбедносната и одбрамбена политика се министерството за внатрешни работи и министерството за одбрана. Сепак и другите министерства на директен или индиректен начин остваруваат определени функции преку кои влијаат на посреден или непосреден начин на државната безбедност и одбрана. Така на пример министерството за финансии, министерството за правда, министерството за здравство и др. преку одредени сопствени организациони единици или дирекции, агенции и инспекциски органи превземаат одредени активности и мерки со кои се овозможува одржување на системот на безбедност и одбрана на државата.

3.1.3. Собрание на Република Македонија и Комисија за надзор и контрола над работењето на УБК при МВР и Агенцијата за разузнавање

Собранието на Република Македонија е претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт. Собранието ги донесува законите во сите области од општествениот живот и истото ги утврдува правните рамки за дејствување на сите други државни органи. Според Уставот, Собранието ги има следниве надлежности:

- **го донесува и изменува Уставот;**
- **донесува закони и дава автентично толкување на законите;**
- **ги утврдува јавните давачки;**
- **донесува републички буџети и завршна сметка на буџетот;**
- **донесува проспорен план на Републиката;**
- **ратификува меѓународни договори;**
- **одлучува за војна и мир;**
- **донесува одлука за менување на границата на Републиката;**
- **донесува одлука за стапување и испатување од сојуз или заедница со други држави;**
- **распишува референдум;**
- **одлучува за резервите на Републиката;**
- **основа совети;**
- **избира Влада на Р. Македонија;**
- **избира судии на Уставниот суд на Р. Македонија;**
- **врши избор и разрешување на судии;**

- *врши избори, именувања и разрешувања и на други носители на јавни и други функции утврдени со Уставот и со закон;*
- *врши политичка контрола и надзор над Владата и над други носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието;*
- *дава амнестија; и*
- *врши други работи утврдени со Уставот*¹¹

Од аспект на улогата на Собранието поконкретно во однос на сферата на безбедноста и одбраната на државата треба да се напомене дека неговата улога е поврзана со:

- утврдување и спроведување на политиката која се однесува на одбрана и безбедност на земјата;
- вршење надзор над надлежностите на Владата во одбраната и безбедноста на земјата;
- следење на одбрамбената подготвеност на државата;
- утврдување на постоење на непосредна воена опасност;
- прогласување на воена и вонредна состојба;
- одлучување за висината на средствата потребни за одбрана и безбедност на државата итн.

Мандатот на пратениците во Собранието изнесува 4 год. и тој се засметува од денот на одржување на конститутивната седница на Собранието. Само во случај на воена или вонредна состојба мандатот на пратениците може да биде продолжен. Исто така во ситуации кога е неопходно спречување и отстранување на поголеми нарушувања во стопанството или кога тоа го бараат интересите на безбедноста и одбраната на Републиката или во случаи на поголеми природни непогоди, епидемии или други вонредни и неодложни потреби Собранието на Република Македонија во согласност со нормативите пропишани во Уставот, Законот за Собрание и Деловникот на Собранието законите ги донесува во итна постапка.

Собранието покрај законите ги донесува и следните прописи и општи акти; деловник, одлуки, заклучоци, декларации, резолуции и препораки.

Собранието ја избира и разрешува Владата на Република Македонија и притоа на три начини врши контрола врз нејзиното работење и тоа преку: правото да го донесува буџетот, преку инструментите за вршење увид во работата на Владата и преку поведување постапка за изгласување на недоверба на Владата. Законодавниот дом како што уште се нарекува Собранието може да прогласи воена или вонредна состојба на предлог на претседателот на Република Македонија, Владата или на предлог на најмалку 30 пратеници со двотретинско мнозинство на гласови, а со исто вакво мнозинство пратениците одлучуваат и за менување на државните граници или за стапување или истапување на Република Македонија од сојуз или заедница на други држави. Меѓутоа во последниве два случаја ваквата одлука треба да биде потврдена на референдум на кој одлуката ќе ја потврдат мнозинство од вкупниот број на избирачи.

¹¹ Исто.,; чл. 91, ст. 6

Улогата на Собранието на Република Македонија во контрола на безбедносниот сектор

Комисиите формирани од Собранието имаат пред се надзорна функција и контрола над работењето на безбедносниот сектор. Често пати надзорните функции на комисиите се на еден реактивен начин, односно одкако проблемите ќе се појават на виделина. Потребно е надзорната функција да е проактивна за да не постои несоодветно дејствување на институциите од секторот за безбедност. Кандидатите на комисиите се кандидираат од страна на парламентарните групи. Потребно е членовите на Комисијата да имаат познавања од материјата што се разгледува на комисијата. Парламентарната комисија за контрола на безбедносниот сектор во Република Македонија изнесува 9 членови. Карактеристика е да претседателот на Комисијата биде од редовите на некоја од опозиционерските партии.

Во рамките на Собранието се основаат постојани и повремени работни тела во зависност од потребите на Собранието при што овие тела разгледуваат предлози на закони и на други акти (кои ги донесува Собранието) или пак разгледуваат и извршуваат прашања и работи кои се во надлежност на законодавниот дом. Едно такво работно тело чие дејствување е особено поврзано со безбедносниот и одбрамбениот систем на државата е токму **Комисија за надзор и контрола над работењето на УБК при МВР и Агенцијата за разузнавање**. Оваа Комисија врши надзор над работата на овие два организациони делови кои се на браникот на заштита на уставните вредности и интереси на Република Македонија. Комисијата за својата работа најмалку еднаш годишно доставува извештај до Собранието, при што истиот извештај го доставува и до директорите на Агенцијата за разузнавање и Управата за безбедност и контраразузнавање заради прибавување на негово мислење, а особено од аспект на заштита на тајноста на одделни негови делови. Заклучоците од извештаите на Комисијата, Собранието ги доставува до претседателот на Република Македонија. и Владата. Членовите на Комисијата имаат право да имаат пристап и увид до сите податоци и известувања кои се од надлежност на работата на Комисијата така што директорите на овие две служби треба тоа непречено да го овозможат. Сите податоци и известувања кои се изнесени на седница на Комисијата се сметаат за државна тајна.

3.1.4. Совет за национална безбедност

Советот за национална безбедност е едно од највисоките тела т.е. органи кое ги разгледува прашањата од областа на безбедноста и одбраната и дава одредени предлози до Собранието и Владата од ваков карактер при што истото има особено важна улога во креирањето на државната безбедносна и одбрамбена политика. Со Советот раководи Претседателот на Република Македонија и него го сочинуваат следните членови:

1. *Претседателот на Република Македонија;*
2. *Претседателот на Собранието;*
3. *Претседателот на Владата;*
4. *Министерот за внатрешни работи;*
5. *Министерот за одбрана;*
6. *Министерот за надворешни работи; и*
7. *членови на надворешни членови именувани од претседателот на Република Македонија (при именувањето на овие членови, претседателот ќе обезбеди составот на Советот, како целина, соодветно да го одразува составот на населението во Р. Македонија).*

Советот разгледува прашања од областа на безбедност и одбрана и дава предлози до Собранието и Владата, има важна улога во креирање на одбранбената и безбедносната политика.

Во почетокот на 2010 година Претседателот на Република Македонија покренува иницијатива за формирање на експертски тип (пред се академски професори) како советодавно тело кои би го советувале Претседателот за најважните прашања во делот на креирање на надворешната политика и безбедноста. Советодавното тело би се состанувало два пати во годината и би расправало за најбитните прашања за глобалната надворешна и безбедносна политика на Република Македонија.

3.1.5. Агенција за разузнавање

По осамостојувањето на Република Македонија во 1991 год. се направија значајни промени во организациска и функционална смисла во организацијата на разузнавачкиот и контраразузнавачкиот сегмент на државната безбедност. Со Законот за Агенцијата за разузнавање од 1995 год. разузнавачкиот сегмент од дотогашната Служба за државна безбедност при министерството за внатрешни работи се издвои како посебен дел т.е. посебен орган на државната управа во рамките на посебна Агенција која е под надлежност на претседателот на Република Македонија. Со Агенцијата раководи Директор кој го именува и разрешува Претседателот на државата. Директорот има мандат од 4 год. и тој за својата работа одговара пред претседателот, но негова одговорност може да побара и Владата. Исто така Директорот по претходно прибавена согласност од Владата донесува акт за организација, работа и систематизација на работните места во Агенцијата. Агенцијат има надлежност да "собира податоци и информации од значење за безбедноста и одбраната на Република Македонија и стопанските, политичките и другите интереси на државата."¹² Како корисници на разузнавачките податоци кои ги дознава и анализира Агенцијата се претседателот на Република Македонија., Владата и други државни органи кои во согласност со закон имаат такви овластувања. Агенцијата во

¹²Закон за Агенцијата за разузнавање; Сл. весник на Р.М. бр.19/95; чл. 2, ст.1

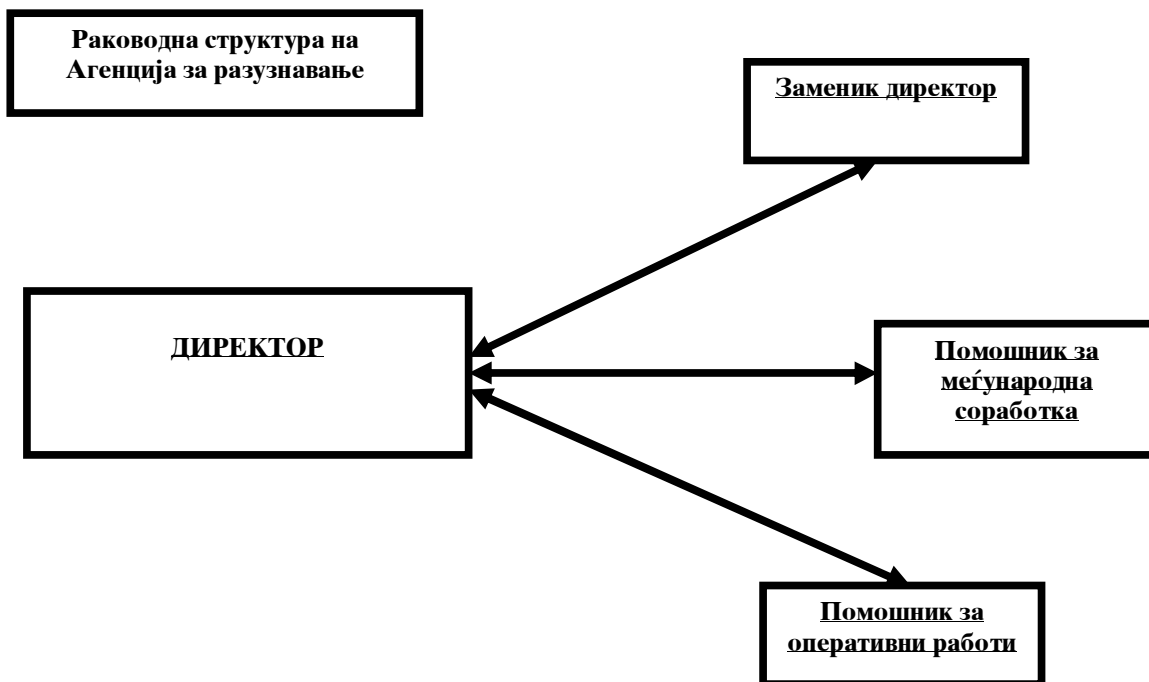
извршувањето на своите надлежности може да соработува и да користи податоци, информации и средства од други државни органи и институции со цел за постигнување на поголема ефикасност и ефективност. Битно е да се спомене и дека во вршењето на задачите и задолженијата од својот делокруг на работа Агенцијата применува одредени методи и средства кои ги пропишува Владата.

- Агенцијата за разузнавање е надлежна да собира податоци и информации од значење за безбедност и одбрана на Република Македонија и економски, политички и други интереси на државата.
- Агенцијата врши анализа и истражувања на собраните податоци и информации и го известува Председателот, Влада и други институции за кои се значајни тие информации
- Контрола на работа на АР е во надлежност на Парламентот преку посебна Комисија за надзор и контрола на работење на АР најмалку еднаш во годината, Директор има право да направи корекции во завршниот извештај на Комисијата кои ги откриваат извори и други тајни на Агенцијата.

Со цел за што поуспешно остварување на својата функција, Агенцијата може да воспостави определени организациони единици во рамките на сопствената структура. Па така на пример организационата шема на Агенцијата ја чинат покрај Директорот и еден заменик-директор и двајца помошници - еден кој раководи со одделението за меѓународна соработка и друг кој раководи со оперативната работа.

Шема бр. 6

Раководната структура на АР

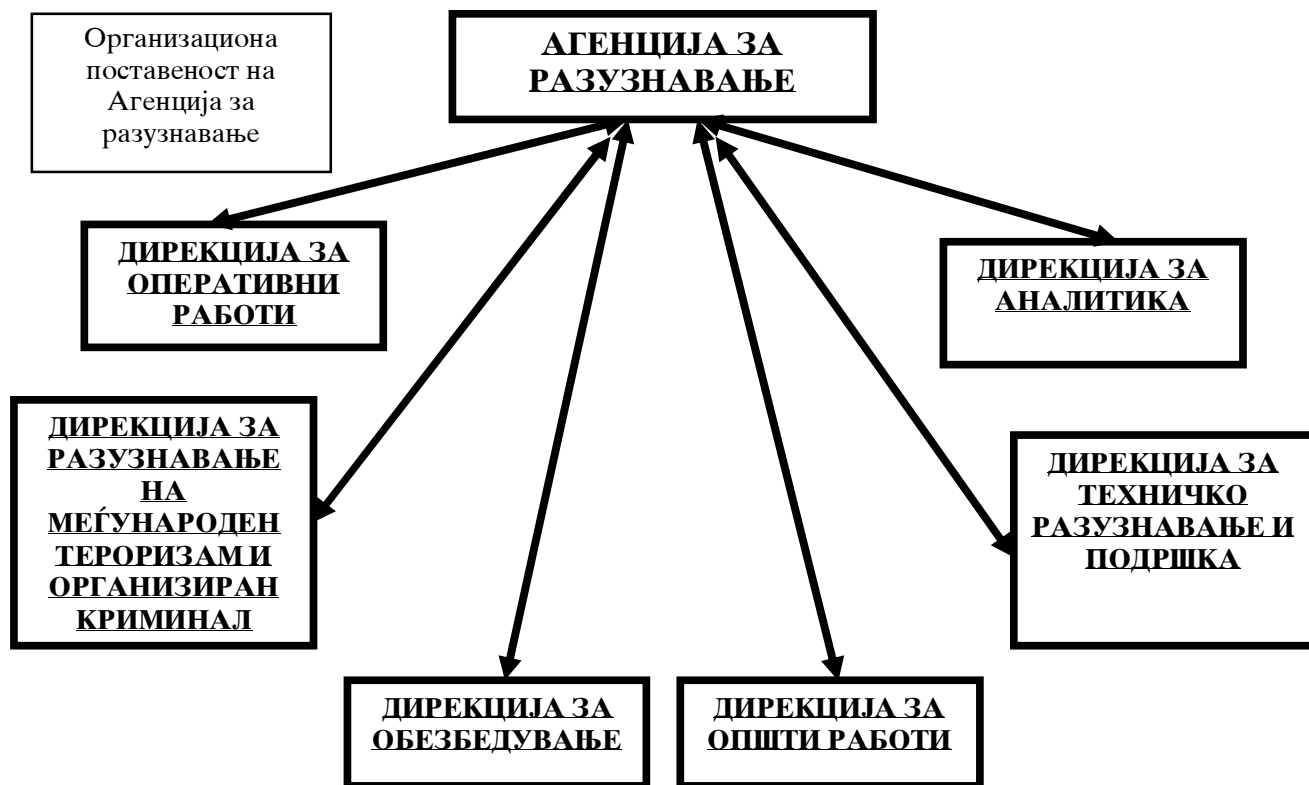

Помошникот на Директорот за оперативна работа раководи со 6 дирекции кои се наоѓаат во состав на централата на Агенцијата;

1. Дирекција за оперативни работи;
2. Дирекција за разузнавање на меѓународен тероризам и организиран криминал;
3. Дирекција за анализа;
4. Дирекција за техничко разузнавање и поддршка;
5. Дирекција за обезбедување;
6. Дирекција за општи работи.

Шема бр.7

Организациона поставеност на Агенцијата за разузнавање

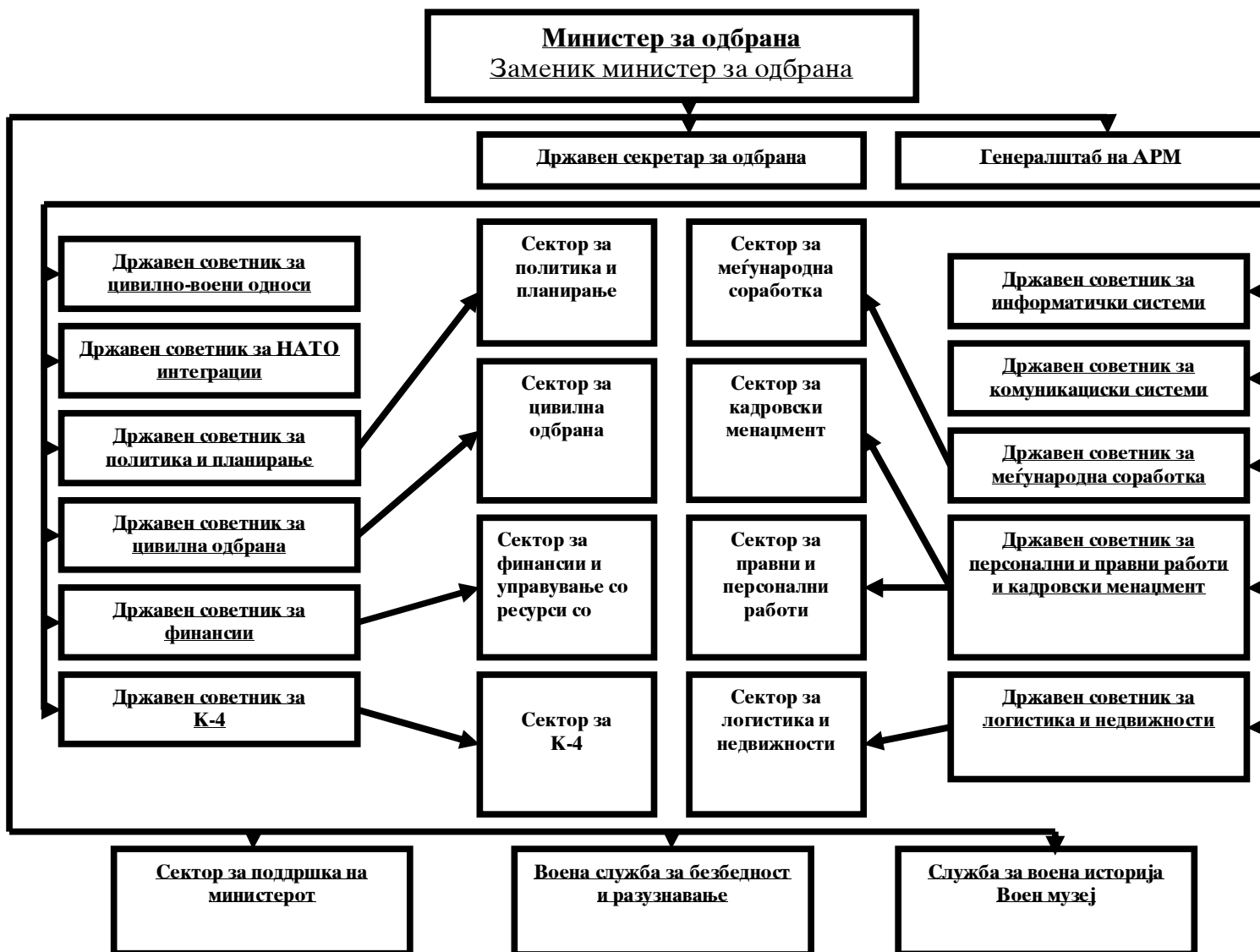

3.1.6. Систем за одбрана

Основна задача на системот за одбрана е одбраната на независноста и територијалниот интегритет на Република Македонија. Конкретни законски нормативи кои најдиректно се однесуваат на овој сегмент на безбедносниот систем на нашата држава се Законот за одбрана и Законот за служба во Армијата на Република Македонија.

Во согласност со Законот за одбрана, потребно е одбраната да даде помош и да соработува со другите субјекти од безбедносниот систем, пред се со полицијата, во отстранување на ризиците и опасностите по безбедноста на Република Македонија, пред се во борбата против тероризмот, граничното обезбедување заради спречување на илегалната миграција, илегална трговија со оружје, дрога, луѓе, отстранување на последици од елементарни непогоди и други катастрофи по населението на Република Македонија.

Шема бр.8

Во Законот за одбрана се наведени повеќе субјекти кои се јавуваат или би можеле да се јават како носители т.е. извршители на одредени задачи и функции од областа на одбраната на државата. Така на пример во чл.1 ст.2 од Законот за одбрана¹³ се наведува дека одбраната на државата ја остваруваат граѓаните, органите на државната власт и вооружените сили како Армија на Република Македонија. Но исто така законот предвидува дека одредени задачи од областа на одбраната можат да бидат извршувани и од страна на трговски друштва, јавни претпријатија, установи, служби и единиците на локалната самоуправа и Градот Скопје. Покрај ова законот допушта функцијата на одбрана на државата да "може да се остварува и преку

¹³Закон за одбрана; Сл. весник на Р.Македонија бр.42/01

соработка со колективните системи за безбедност и одбрана" во кои партиципира нашата земја.

Од аспект на тоа кој раководи со одбраната треба да се наведе дека оваа функција е поделена и взаемно координирана помеѓу Собранието на Република Македонија, Претседателот на Република Македонија, Владата и Министерот за одбрана. Надлежностите и овластувањата во областа на одбраната и безбедноста на сите овие државни институции се таксативно наведени во Законот за одбрана но и дел од нив се наведени и во законите кои се однесуваат конкретно на овие институции поединечно (надлежности и овластувања на некои од органите кои раководат со одбраната веќе ги споменавме или пак ќе бидат споменати во наредните поглавја од овој труд).

Министерството за одбрана како еден од органите кои раководат со одбраната слободно може да се каже дека претставува главен стожер на системот на одбрана кое извршува голем број на значајни и специфични задачи и задолженија. Како позначајни работи (ако би можело условно така да се каже) во надлежност на министерството за одбрана (од оние кои се наведени во чл. 20 од Законот за одбрана се:

1. "подготвува стратегија за одбрана на Републиката;
2. врши процена на можните воени и други опасности со кои се загрозува суверенитетот, самостојноста и територијалниот интегритет на Републиката;
3. го организира и подготвува системот на одбраната и предлага мерки за негов развој и усовршување;
4. подготвува план за одбрана на Републиката;
5. го организира пренесувањето на наредбата за спроведување на мерките на приправност и го следи нивното спроведување;
6. го организира и спроведува планирањето на одбраната;
7. ги планира потребите на одбраната и и зработува финансиски планови и програми за потребите на одбраната;
8. ги распоредува финансиските средства за одбраната во согласност со Буџетот на Републиката;
9. планира резерви за потребите на одбраната во случај на воена состојба;
10. предлага организација и формација на Армијата;
11. организира и спроведува мобилизација на Армијата;
12. врши контрола и оценување на борбената готовност на Армијата;
13. врши стручни и управни работи во врска со изградба на воени и други објекти од значење за одбраната и изградба на инвестициони објекти за потребите на Армијата;
14. организира и спроведува вежбовни активности со органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби;
15. планира и организира уредување на територијата за потребите на одбраната;
16. организира и подготвува врски за раководење за потребите на одбраната во воена и вонредна состојба;

17. организира и спроведува разузнавање и контраразузнавање за потребите на одбраната;
18. организира научно-истражувачка работа за потребите на одбраната;
19. организира научна и научно-техничка соработка од областа на одбраната со институции надвор од републиката;
20. планира остварување на меѓународна соработка во областа на одбраната¹⁴.

Друг значаен чинител на функцијата на одбрана е Армијата на Република Македонија која што претставува вооружена сила на сите граѓани и која располага со постојан и резервен состав. Во суштина Армијата за да би можела да ја остварува функцијата на одбрана постојано и целесообразно се организира, подготвува и оспособува за вооружена борба и борбени и други дејствија. Од организациски аспект Армијата се состои од единици, команди, штабови и установи чија што големина, структура, број, состав и намена се определува во зависност од организацијата и формацијата на самата армија. Значајно е да се спомене и дека таа се состои од видови (копнена војска и противвоздушна одбрана и воено воздухопловство), родови и служби.

Како што споменавме и претходно со Армијата командува Претседателот на државата кој е нејзин врховен командант. Меѓутоа претседателот командувањето со Армијата го остварува преку министерот за одбрана со што се овозможува од една страна еден вид на контрола над управувањето над Армијата помеѓу овие две институции на извршната власт а пак од друга страна доколку не постои добра соработка и координација помеѓу нив може да дојде до одредени проблеми поврзани со нефикасно и неефективно командување и функционирање на организационите единици на Армијата. Исто така кога говориме за командувањето со Армијата треба да споменеме дека со нејзините единици и установи најнепосредно командува началникот на Генералштабот на Армијата. Началникот на Генералштабот на Армијата го поставува и разрешува претседателот на државата, така што началникот за својат работа одговара пред претседателот и министерот за одбрана. Мандатот на началникот изнесува 4 год. и едно лице може да биде само два пати едно по друго именувано за началник. Ова сепак не значи дека началникот не може да биде разрешен од својта функција пред истекот на неговиот мандат бидејќи токму ова ќе биде направено доколку ги прекрши законските и подзаконските акти при извршувањето на своите овластувања и надлежности. Генералштабот на Армијата претставува највисоко стручно тело во состав на министерството за одбрана за прашања кои се однесуваат на оперативните и стручните работи за организирање, подготвување и командување со Армијата. Некои од **надлежностите на Генералштабот** се:

- *"го спроведува годишниот финансиски план за потребите на Армијата одобрен од министерството за одбрана и ја следи*

¹⁴Законот за одбрана; Сл. весник на Р.Македонија бр.42/01; бр.05/03; бр.58/06; 110/08; чл. 20

- ефикасноста и наменската реализација на средствата согласно со прописите донесени од министерот за одбрана;*
- *ја следи борбената готовност на Армијата и превзема мерки за нејзино подобрување;*
 - *го организира и следи спроведувањето на мерките за готовност на Армијата и превзема мерки за нивно извршување;*
 - *извршува мобилизација на Армијата;*
 - *изведува вежбовни и други активности за осособување на Армијата во согласност со годишниот план;*
 - *спроведува логистичка поддршка на Армијата;*
 - *спроведува персонален менаџмент во Армијата во согласност со кадровската политика на министерството за одбрана;*
 - *организира и спроведува разузнавање и контраразузнавање во Армијата;*
 - *врши уредување на приоритетите за потреби на Армијата;*
 - *во согласност со планот на министерството за одбрана осъавува соработка со странски армии;*
 - *донесува стручни правила и утврдува што се однесуваат на употребата на единиците на Армијата, внатрешниот ред и односите во вршењето на службата во Армијата и другите стручни правила и утврдува од значење за работата во Армијата; итн.*¹⁵

Во рамките на Генералштабот постојат определени организациони единици (или секции како што уште се нарекуваат) за одредени специјализирани задачи. Тие се следниве:

- 1. Г-1** - Персонален менаџмент на Армијата;
- 2. Г-2** - Воено разузнавање и контраразузнавање;
- 3. Г-3** - Обука на припадниците на Армијата;
- 4. Г-4** - Логистичка поддршка на Армијата;
- 5. Г-6** - Телекомуникации, криптозаштита и информатика; и
- 6. Г-8** - Планирање и буџетирање на Армијата.

Од аспект на тоа дека разузнавачките и контраразузнавачките служби и тела во еден безбедносен систем се оние кои секојдневно и најнепосредно се вклучени во напорите за намалување на ризиците кои се закануваат на безбедноста на државата и граѓаните од посебен интерес за поширока елаборација кога станува збор за безбедносниот систем на Република Македонија е токму секцијата **Г-2**- Воено разузнавање и контраразузнавање при Генералштабот на Армијата на Република Македонија. Оваа секција значи е носител на воениот елемент на разузнавањето и контраразузнавањето при безбедносната и одбрамбена функција на државата при што во суштина претставува надврзувачки елемент на цивилното разузнавање и контраразузнавање чии носители се Агенцијата за

¹⁵Исто; чл. 26

разузнавање и Управата за контраразузнавање и безбедност. Како мисија на секцијата Г-2 при генералштабот на Армијата се наведува следново:

- *собирање, анализирање и произведување на разузнавачки производи за заштитата на територијалниот интерес, независноста и пошироките интереси на Република Македонија, согласно Уставот, Законот за одбрана и националната концепција за безбедност и одбрана на Република Македонија;*
- *собирање, анализирање и произведување на разузнавачки производи, потребни за учество со декларирани сили во операции за поддршка на мирот и превенција на конфликти предводени од НАТО;*
- *Разузнавачка поддршка на хуманитарните операции и операции за поддршка на мирот при справување со природни катастрофи и хуманитарни кризи.*

Од друга страна пак задачите кои се во надлежност на Г-2 можеме да ги поделиме на воено разузнавање, воено контраразузнавање, безбедност, штабно планирање. Во рамките на военото разузнавање Г-2 врши:

- *Планирање, организирање и спроведување на разузнавачка поддршка за потребите на Генералштабот на Армијата, потребни за донесување одлуки при употреба на Армијата во различни видови операции во Република Македонија и странство;*
- *Менаџмент со разузнавачки информации за потребите на Генералштабот на Армијата во подготовка, планирање и изведување на различни видови операции;*
- *Планирање, координација и синхронизација на разузнавачките операции во подчинените команди и единици; и*
- *Планирање, организирање и спроведување РПБП за воени и операции различни од воените во Република Македонија и во странство;*

При остварувањето на контраразузнавачката улога Г-2 врши:

- *Планирање, организирање и спроведување мерки за контраразузнавање во Армијата;*
- *Детектирање непријателско разузнавачки капацитети за собирање податоци;*
- *Увид во можностите на непријателското разузнавање за попречување на непријателското влијание;*
- *Обезбедување контраразузнавачки операции заради заштитата на силите.*

Во однос на безбедноста Г-2 врши:

- *Увид во критичните точки на физичката безбедност;*
- *Координација и извршување на безбедносната проверка и контрола*

Г-2 ги има следниве задачи кои се поврзани со **штабното планирање**:

- *Поддршка на процесот на планирање и донесување на одлуки;*
- *Поддршка на процесот на планирање и одржување на функционални врски со ВСБиР со цел обезбедување на квалитетни разузнавачки податоци и анализи;*
- *Поддршка на задачите и обврските од доменот на работата на Генералштабот со кои се поддржува мисијата;*
- *Одговара за планирање и извршување на заштитата на разузнавачките вежби;*
- *Планови за обука;*
- *Тренинг и обука на појачините.*

3.1.7. Систем за внатрешна безбедност (БЈБ при МВР; УБК при МВР; Центар за интегрирано гранично управување)

Министерството за внатрешни работи има законска надлежност за одржување на јавниот ред и поредок и истото се грижи да ги превенира и елиминира сите оние ризици кои се закануваат на пропишаните уставни вредности и интереси на државата. Надлежностите и овластувањата на Министерството вооглавно се уредени со Законот за полиција и Законот за внатрешни работи, но овде не треба да се заборава да се спомене секако и Законот за кривична постапка иако тој не содржи одредени норми од безбедносен карактер со кои се уредува функционирањето и организацијата на министерството туку тој содржи кривично-процесни овластувања и надлежности кои ги имаат припадниците на ова министерство. Според Законот за внатрешни работи по поимот " внатрешни работи " се подразбира следново:

- " остварување на системот на јавна и државна безбедност;
- спречување на насилно уривање на демократските институции утврдени со Уставот на Република Македонија;
- заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните;
- спречување на разгорување на национална, расна или верска омраза и нетрпеливост;
- спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на нивните сторители и превземање на други со закон определени мерки за гонење на сторителите на тие дела;
- граѓански работи; и
- други работи утврдени со овој и посебен закон¹⁶

Во однос на организационата поставеност на Министерството можеме да кажеме дека неговата структура се состои од:

- организациони единици за потребите на Министерството;
- органи во состав на Министерството.

¹⁶Закон за внатрешни работи; Сл. весник на Р.М. бр.92/09; чл. 2

Организационите единици за потребите на Министерството извршуваат задачи и задолженија кои се неопходни за целото Министерство и тие се делат на:

- организациони единици кои вршат стручни работи; и
- организациони единици кои вршат граѓански работи;

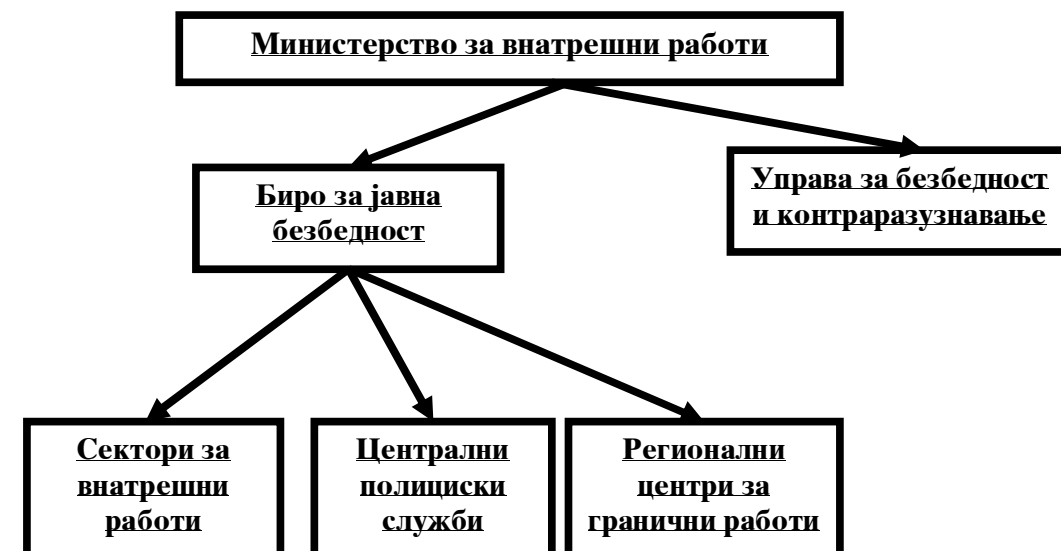
Овие организациони единици "се надлежни за вршење на стручни и граѓански работи што се однесуваат на правни работи, управување со човечки ресурси, обука, финансиски, материјално-технички и логистички работи, Европската унија, меѓународни односи и соработка, внатрешна ревизија, односи со јавноста, **управни работи во врска со граѓански работи од областа на државјанството, матичниот број,** ¹⁷личното име, патните исправи за државјаните на Република Македонија, живеалиштето и престојувалиштето на граѓаните, личните карти, возачките и сообраќајните дозволи, управни работи во врска со издавање на одобрение и дозволи за оружје, делови од оружје и муниција, како и прашања во врска со регулирање на промет на оружје, муниција, експлозивни и опасни материи, прекршочни работи во надлежност на Министерството, азил, аналитички работи, работи од областа на информатиката и телекомуникациите, како и други работи и задачи."¹⁸

Органи во состав на министерството се:

- **Бирото за јавна безбедност и**
- **Управата за безбедност и контраразузнавање.**

Шема бр.9

Организациона поставеност на МВР

¹⁷Управните работи поврзани со матичната евиденција од 01.01.2010 година преминаа во надлежност на Министерството за правда

¹⁸Закон за внатрешни работи; Сл. весник на Р.М. бр.92/09; чл. 11

Бирото за јавна безбедност ги извршува полициските работи во рамките на Министерството за внатрешни работи. Со него раководи Директор кој го именува и разрешува Владата на предлог на министерот со мандат од 4 год. Во законската надлежност на Бирото според чл. 15 од Законот за полиција спаѓаат следниве работи:

- концептуално планирање, следење и анализирање на безбедносната состојба и причините за појава на криминалитет и загрозување на јавната безбедност;
- усогласување, насочување, генерален и стручен надзор и контрола над работата на организационите единици на Полицијата;
- собирање, обработка, анализа, користење, оценување, пренос, чување и бришење на податоци од делокругот на работа на Полицијата, како и обработка на лични податоци под услови и на начин утврдени со овој и посебен закон;
- учество во вршењето на одредени сложени работи од делокругот на работа на организационите единици на Полицијата;
- спроведување на ратификуваните меѓународни договори за полициска соработка и други меѓународни акти за кои е надлежна Полицијата;
- предлагање стандарди за опрема и материјално-технички средства за организационите единици на Полицијата;
- грижа за подготвеноста на Полицијата за дејствување и работа во услови на сложена безбедносна состојба;
- и други работи утврдени со закон.

Во рамките на Бирото во согласност со потребите може да се формираат одредени посебни и специјализирани организациони единици кои би извршувале определени задачи и задолженија од надлежност или за потреба на Бирото. Така на пример во Бирото за јавна безбедност постојат Централни полициски служби кои дејствуваат по принципот на централизирано работење извршувајќи ги оние полициски работи за кои е потребно висок степен на специјализација, како и ефективно и ефикасно извршување на одредени специфични и сложени задачи на целата територија на Република Македонија. Во надлежност на овие Централни полициски служби се всушност извршување на задачи и задолженија кои се поврзани со организираниот криминал, криминалистичката техника, давањето поддршка во извршување на одредени специфични и сложени работи на подрачјето на секторите за внатрешни работи и регионалните центри за гранични работи итн. Со Централните полициски служби раководи началник кој го назначува и разрешува министерот.

Согласно определбите за прилагодување на нашиот безбедносен систем спрема стандардите кои функционираат во земјите од Европската унија и НАТО, извршени се целосни реформи во Министерството за внатрешни

работи и во делот на полицијата. Донесен е **Закон за полиција**¹⁹ со кој се уредуваат полициските овластувања, права и обврски на униформираната полиција.

Според Законот за полиција, Полицијата ги има следните законски овластувања:

- Заштитан на животото, личната сигурност и имотот на граѓаните;
- Заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот гарантирани со Уставот на Република Македонија, законите и ратификуваните меѓународни договори;
- Спречување на вршење на кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на нивните сторители и преземање други со закон определени мерки за гонење на сторителите на тие дела;
- Одржување на јавниот ред и мир;
- Регулирање и контрола на сообраќајот на патиштата;
- Контрола на движење и престој на станици;
- Обезбедување на државните граници и контрола на преминување на државната граница;
- Укажување помош и заштитан а граѓаните во случај на неопходна потреба
- Обезбедување на определени личности и објекти

Покрај тоа, полицијата врши и други работи утврдени со Законот за полиција. Полицијата, исто така, укажува помош на државните органи, општините и на градот Скопје, на правни и физички лица во спасување на луѓето и материјалните добра од природни непогодби и други несреќи. Полицијата укажува помош и дава извршувањето, надлежниот државен орган, односно лицата кои со посебен закон се овластени да го спроведат извршувањето, наидат на физички отпор или таков отпор може оправдано да се очекува. Полицијата, исто така, соработува со граѓаните, државните органи, здруженија на граѓани и други правни лица заради спречувањето или откривањето на кривични дела и прекршоци. Во остварувањето на функциите доделени со Законот Полицијата соработува со странски полициски служби и меѓународни полициски организации, согласно со ратификуваните меѓународни договори и чкланство во меѓународни полициски организации и институции.

Во Законот за полиција се наведува дека за вршење на полициските работи на територијата на Република Македонија се формираат сектори за внатрешни работи. Постојат 8 сектори за внатрешни работи (Скопје, Битола, Велес, Куманово, Охрид, Струмица, Тетово и Штип) и 38 полициски станици

¹⁹Закон за полиција Сл. Весник на РМ, бр.114/06

од општа надлежност. Со секторите за внатрешни работи исто така раководат началници кои ги назначува и разрешува министерот и кои се непосредно одговорни за својата работа пред директорот на Бирото. Полициските станици се раководени од страна на командири кои се избираат од страна на мнозинството советници во Советот на општината на чија територија се наоѓа полициската станица. Министерот предлага тројца кандидати за командир од кој еден е барем од мнозинската заедница во таа општина, па советниците одлучуваат кој од понудените кандидати ќе биде избран за командир.

Гранична полиција

Со трансформација на Армијата и прифаќањето на европските искуства на дејствување на полицијата и чување на државната граница надзорот и контролата на границата од Армијата се префрли на товар на полицијата т.е. на **граничната полиција** при Бирото за јавна безбедност. Па следствено на ова во Бирото се формирани 4 посебни организациони единици кои имаат надлежност за вршење контрола и надзор над државната граница:

- регионален центар - Југ се седиште во Кавадарци;
- регионален центар - Исток се седиште во Делчево;
- регионален центар - Север се седиште во Скопје;
- регионален центар - Запад се седиште во Охрид;

Како и кај Секторите за внатрешни работи и Централните полициски служби со регионалните центри за гранични работи раководат началници кои ги назначува и разрешува министерот и истите непосредно се одговорни пред Директорот на Бирото. Во рамките на регионалните центри за гранични работи постојат полициски станици за обезбедување на државната граница и полициски станици за гранична контрола со кои раководат командири кои ги назначува и разрешува министерот за внатрешни работи по предлог на директорот на Бирото за јавна безбедност.

Исто така Бирото за јавна безбедност т.е. Полицијата располага и со резервен состав кој може да се активира во следниве случаи:

- "за време на воена или вонредна состојба;
- за време на вооружен бунт или друг облик на насилно загрозување на уставниот поредок или безбедноста на Р.Македонија;
- кога е прогласена елементарна непогода или епидемија;
- други непогоди или несреќи кои го попречуваат нормалниот тек на животот и ја загрозуваат безбедноста на животот и имотот на луѓето;
- при нарушен јавен ред и мир во поголем обем;
- кога тоа го бараат потребите од дополнително обезбедување на државната граница; и

- заради спроведување на основна , продолжителна и дополнителна обука"²⁰.

Припадниците на резервниот состав за време додека се повикани за оспособување и обука како и за време додека се повикани да извршуваат полициски работи носат униформи и ознаки на Полицијата и имаат исти должности и овластувања како полициските службеници но и како граѓаните во извршување на правата и должностите во одбраната.

Управа за безбедност и контраразузнавање (УБК)

По осамостојувањето настанаа крупни реформи и во делот на разузнавачко- безбедносната заедница. Поранешната Служба за државна безбедност, со законот за внатрешни работи од 1995 се трансформира во:

- Управа за безбедност контра разузнавање;
- Агенција за безбедност;
- Воената служба за безбедност и разузнавање.

Управа за безбедност и контраразузнавање (во понатамошен текст-УБК) треба да овозможи заштита на темелните вредности на уставниот поредок што се предвидени со Уставот на Република Македонија , како основа за опстанок и развој на државата во целост и на сите нејзини граѓани.

Во членот 8 од Уставот на Република Македонија, како темелни вредности се наведени:

- основните слободи и права на човекот и граѓанинот;
- слободното изразување на националната припадност;
- владеењето на правото;
- поделбата на државната власт на законодавна, судска и извршна;
- плуралистичкиот систем и слободни и непосредни парламентарни избори;
- правната заштита на сопственоста;
- слободата на пазарот и претприемништвото;
- хуманизмот, социјалната правда и солидароста;
- локалната самоуправа;
- унапредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и уредувањето на животата средина и на природата;
- почитување на општоприфатените норми на меѓународното право.

²⁰Закон за полиција; Сл. весник на Р.М. бр. 114/06; чл. 125

Управата за безбедност и контраразузнавање како орган во состав на министерството за внатрешни работи своите надлежности и овластувања ги остварува врз основа на Уставот и другите законски и подзаконски акти, а особено врз основа на Законот за внатрешни работи и Законот за полиција. Управата според Законот за внатрешни работи има надлежност за вршење на внатрешните работи поврзани со безбедноста и контраразузнавањето. Законот за внатрешни работи таксативно наведува што во суштина се подразбира под поимот "безбедност и контраразузнавање"

- "**контраразузнавачка активност**- откривање и оневозможување на делување на странските разузнавачки служби, ги идентификува нивните агентите, и прибира информации за нивните методи на работа и го спречува нивното натамошно дејствување; ги открива разузнавачите на странските разузнавачки служби и организациски единици од кои делуваат (центри, подцентри и пунктови), нивната локација и правци на дејствувањето со цел наведено спречување на нивната активност, обезбедува валидна докуметација за персоналниот состав (разузнавачите), агентурните мрежи што ги држат на врска и за нивната субверзивна активност;
- откривање, расфетлување и спречување на кривични дела насочени кон зафрзување на уставниот поредок и безбедноста на Република Македонија спротиставување и заштита од тероризам, вооружени побуни, убиства од непријателски побуни, здружување заради непријателска дејност;
- заштита од други активности насочени кон загрозување или насилно уривање на демократските институции утврдени со Уставот на Република Македонија;
- потешки форми на организиран криминал од поголем обем (недозволена трговија со дрога, оружје фалсификување на пари и сл.) кој потекнува од или е насочен кон демократските институции на системот утврдени со Уставот на Република Македонија и може да доведе до нивно загрозување или да има влијание врз безбедноста на државата."²¹

Раководењето со Управата го врши директор кој го именува и разрешува Владата на Република Македонија на предлог на министерот за внатрешни работи. Директорот на Управата има мандат од 4 години но истиот може да биде разрешен од функција и порано во случаи и постапка утврдени со закон. За својата работа и постигнатите резултати директорот одговара пред министерот за внатрешни работи и Владата на Република Македонија. Во поглед на организациската поставеност на Управата можеме да кажеме дека таа се заснова на линиски и територијален принцип како и тоа дека во зависност од актуелните и потенцијални потреби во Управата можат да се формираат посебни организациски единици за извршување на работите од нејзина надлежност и организациските единици за извршување на административните и техничките работи.

²¹Закон за внатрешни работи; Сл. весник на Р.М. бр.92/09; чл. 16 ст.2

Управата за безбедност и контраразузнавање организациски гледано во суштина се состои од неколку оддели: **Оддел за контраразузнавање, оддел за заштита на уставното уредување и сировствена заштита на тероризма, и други кривични дела насочени против државата, оддел за сировствена заштита на високи форми на организиран криминал поврзан со финансирање на терористички активности и странски разузнавачки служби и оддел за анализа.**

Принципите на работа на службите за безбедност и контраразузнавање се:

- **линиски принцип** на оперативна работа - се формираат посебни организациски единици за оперативно истражување на одредено проблемско прашање (тероризам од позиции на радикален верски екстремизам, тероризам од екстремна национализам, меѓународен тероризам, илегална трговија со оружје, делување на одредена странска разузнавачка служба и сл.
- **територијале принцип** на оперативна работа - со оперативно истражување се опфаќаат сите лица и објекти на дадена територија што се од интерес на службата за безбедност и контраразузнавање, преку формирање на организациски единици на одделни делови од државата;
- **објективен принцип** на оперативна работа - предмет на оперативно истражување претставува даден објект со сите свои делови - на пр. Центар на одредена странска разузнавачка служба, одредена терористичка организација, установа што е под посебна заштита и сл.

При извршувањето на своите надлежности и овластувања таа активно и координирано соработува со Бирото за јавна безбедност но и со другите државни органи и институции (а по потреба и со физички и правни лица).

Управата за безбедност и контраразузнавање е во рамките на Миистерството за внатрешни работи. Таквиот модел има одредени предности како што се: користење на заеднички простории, обезбедување на објекти, користење на службите на БЈБ во извршување на своите обврски. Од друга страна пак делувањето во рамките на МВР има одредени негативности:

- УБК работи на расфетлување на потешки кривични дела (тероризам., организиран криминал, заштита на уставното уредување) каде казнената политика е над 10 години, што бара повеќе време предвидено за предистражната постапка, примена на одредени методи кои не се предвидени во Законот за внатрешни работи; и сл.
- овластувањата што важат за овластени службени лица на БЈБ се и за овластени службени лица на УБК, што претставува одредена

пречка во превземање на одредени мерки и активности кои се карактеристични за расфетлување на потешки кривични дела.

Во светот може да се забележат различни модалитети на функционирање на Управата за безбедност и контраразување и тоа:

- во рамките на Министерството за внатрешни работи;
- во рамките на Министерството за Правда;
- самостојна агенција што одговара директно под Владата;
- самостојна агенција заедно со разузнавачката компоента.

3.1.8. Систем за управување со кризи

Центар за управување со кризи претставува еден важен сегмент од вкупниот систем на безбедност, одбрана и заштита на државата и нејзиното уставно уредување. Се работи за систем (или посоодветен термин би бил подсистем) кој кај нас е релативно нов и функционира од 2005 год. кога беше донесен Законот за управување со кризи со што во суштина се изврши обединување на постојните одделни системи за управување со кризи во единствен систем за управување со кризи, а се со цел да се овозможи побрзо, покоординирано и навремено дејствување на сите оние општествени субјекти (државни, приватни, граѓански) кои имаат определени законски надлежности од сферата на превенцијата, раното предупредување и справувањето со евентуални кризи. Со Законот за управување со кризи се предвидува формирање на Управувачки комитет, Група за процена и Центар за управување со кризи кои всушност претставуваат три главни чинители на системот за управување со кризи.²²

Шема бр.10

органациона поставеност на Центарот за управување со кризи

²²Закон за управување со кризи

Бидејќи во овој дел од труд зборуваме за систем кој има уставна и законска надлежност за навремено, координирано и пропорционално дејствување во фазите на превенција, рано предупредување и справување со кризи, нужно се налага потребата да се дефинира што во суштина се подразбира под поимот "криза" и "кризна состојба". Па така според Законот за управување со кризи, чл.3 т.4 под поимот "криза" се подразбира "појава со која се загрози основните вредности, трајните и виталните интереси и цели на државата, односно се загрози уставниот поредок и безбедноста на Републиката", додека под поимот "кризна состојба" според чл.3 т.5 се подразбира "состојба предизвикана од ризици и опасности кои можат да ги загорзат доброта, здравјето и животот на луѓето и животните и безбедноста на Републиката, за чија превенција и/или справување е потребна употреба на поголем обем на ресурси." Кризната состојба се карактеризира и со тоа што ризиците и опасностите кои ја предизвикуваат се од таква природа што истите не претставуваат доволен предуслов и причина за прогласување на воена или вонредна состојба. Оттука можеме да изведеме заклучок дека на некој начин кризната состојба во однос на обемот и интензитетот на ризиците и опасностите е состојба која е помалку сериозна гледано во однос на воената или вонредна состојба и која би можело да биде предсостојба на овие две во ситуации кога ризиците и опасностите од кризната состојба би се зголемиле, просторно прошириле или би траеле подолг времененски период.

Одлуката за прогласување на кризна состојба ја донесува Владата на Р.М. и веднаш за тоа го известува Собранието и претседателот на Р.М.. Владата исто така има обврска овие две институции во рок од 48 часа усмено,

а еднаш неделно писмено да ги известува за сите превземени дејствија и активности во врска со кризната состојба. Собранието и претседателот на Р.М. имаат законско овластување да во секое време можат да побараат усмен или писмен извештај за состојбата во областа на управувањето со кризи. Кризната состојба може да трае најмногу 30 дена по што Владата може да побара одобрување од Собранието истата да се продолжи или пак да предложи прогласување на воена или вонредна состојба. По завршувањето на кризната состојба, а најдоцна до 30 дена од денот на донесувањето на одлука за нејзино прекинување Владата треба да достави писмен извештај за вкупно превземените активности и дејствија до Собранието и претседателот на Р.М..

Основната цел на системот за управување со кризи претставува превенцијата, раното предупредување и справувањето со кризи кои предизвикуваат ризици за добрата, здравјето и животот на луѓето и животните, а кои се настанати од природни непогоди и епидемии или други ризици и опасности кои директно го загрозуваат уставниот поредок и безбедноста на Р. Македонија или дел од неа, а за кои не постојат услови за прогласување воена или вонредна состојба. Исто така треба да се спомене и фактот дека овој систем при остварувањето на својата основна цел на постоење и функционирање опфаќа и еден доста значаен сегмент поврзан со активности и дејствија на прибирање и процена на информации, изготвување на анализи на постоечките и идните состојби и околности, утврдување и развој на определени програми, планови и процедури на дејствување за превенција, рано предупредување и справување со кризи.

Претходно споменаваме дека главни чинители на системот за управување со кризи се Управувачкиот комитет, Групата за процена и Центарот за управување со кризи, меѓутоа како носители на одредени активности и дејствија во овој систем се јавуваат и другите органи на државната управа и државната власт (Собранието, претседателот и Владата), вооружените сили како Армијата на Р.М., силите за заштита и спасување и органите на општините и на градот Скопје. Во превенцијата, раното предупредување и справувањето со кризи можат да учествуваат и јавните претпријатија, јавните установи и служби, трговски друштва како и граѓаните, здруженија на граѓани, Црвениот Крст на Р.М., невладини и хуманитарни организации, средства за јавно информирање и други правни лица. Во превенирањето, раното предупредување и справувањето со евентуалната кризна состојба можат да учествуваат уште и меѓународни организации, институции и поединци доколку тоа е предвидено со одреден меѓународен договор, закон или пропис кој го има ратификувано или донесено Р. Македонија.

Сите овие субјекти кои се или можат да се јават како учесници во системот на управување со кризи "во согласност со законите и другите прописи се должни да обезбедат континуирана и меѓусебна комуникација, координација и соработка за прибирање на податоци и информации, нивна анализа, доставување и информирање за ризиците и опасностите кои можат

да ја загрозат безбедноста на Републиката."²³ Системите кои се користат за комуникација, координација и за пренос на податоци и информации помеѓу субјектите на системот за управување со кризи мораат да бидат соодветно криптозаштитени, противелектронски заштитени и обезбедени.

Во рамките на Центарот за управување со кризи е воспоставен и функционира единствен комуникациско-информативен систем кој работи 24 часа секој ден во неделата и кој има единствен број на повикување и јавување на целата територија на Р.М. Со цел учесниците во системот на управување со кризи и граѓаните на државата да бидат навремено предупредени и информирани за одредени ризици и опасности по безбедноста на државата и/или кои можат да доведат до прогласување на кризна состојба преку Центарот за управување со кризи се организира известување и тревожење. Знаците за тревожење кои се единствени со уредба ги пропишува Владата.

Законот за управување со кризи предвидува министерствата и другите органи на државната управа, општините и градот Скопје, јавните претпријатија, јавните установи и служби како и трговските друштва кои Владата на Р.М. ќе ги утврди дека се од посебно значење за работа во кризна состојба да се подготвуваат за извршување на своите задачи и функции кои ги имаат за превенција и справување со кризи, потоа истите да утврдат работни места за подготвување и извршување на работни задачи во врска со превенција и справување со кризна состојба во своите акти за организација и систематизација, како и да учествуваат во обука, вежбовни и други активности за превенција и справување со кризна состојба. Во законот исто така се предвидува и изработка и постоење на "Процена на загрозеноста на безбедноста на Р.Македонија" со цел активностите и дејствијата кои се превземаат од страна на разните видови на субјекти, за превенирање или сузбивање на одредена кризна состојба да бидат целесообразно и координирано извршени. Оваа проценка се изработува од страна на Центарот за управување со кризи на предлог од Групата за процена. Откако истата ќе биде изработена се доставува на разгледување до Управувачкиот комитет, кој доколку не утврди одредени недостатоци Центарот за управување со кризи ја доставува до Владата која ја донесува и со тоа истата ја става во сила.

Управувачки комитет

Управувачкиот комитет претставува тело на Владата кое првенствено е надлежно за координација и управување со системот за управување со кризи. Членови на Управувачкиот комитет се министерите: за внатрешни работи, одбрана, надворешни работи, здравство, транспорт и врски и раководителот на Групата за процена. Исто така членови на Управувачкиот комитет се и еден член на Комисијата за одбрана и безбедност на Собранието на Р.М. кој воедно е и член на Комисијата од редот на најголемата опозициона политичка партија и еден претставник од кабинетот на претседателот на Р.М.

²³Законот за управување со кризи, чл. 37 ст.1

Принципот на соодветна и правична застапеност на заедниците во државната администрација се почитува и во ова тело па доколку вака споменатиот состав на Управувачкиот комитет не е во духот на овој принцип тогаш истиот се дополнува и со други членови на Владата. Во работата на Комитетот во зависност од потребите и актуелните состојби и околности можат да учествуваат и други функционери кои раководат со органите на државната управа како и експерти од одредени области. Со работата на Управувачкиот комитет раководи лице кое е негов член и кое во зависност од кризната состојба го назначува претседателот на Владата. Заклучоците, препораките и другите мерки и активности кои ги предлага и донесува Управувачкиот комитет се должни да ги почитуваат и спроведуваат органите на државната управа, општините, градот Скопје и другите учесници во системот за управување со кризи.

"Предлог за утврдување на кризна состојба, до Управувачкиот комитет може да поднесе функционер кој раководи со орган на државната управа, член на Управувачкиот комитет, раководителот на Групата за процена и директорот на Центарот за управување со кризи"²⁴. Ваквиот добиен предлог Комитетот го разгледува и доколку утврди основани причини и предлага на Владата прогласување на кризна состојба, а во контекст на тоа и подрачје на кое треба истата да се прогласи како и соодветни и конкретни мерки за спречување и санирање на причините и последиците на кризната состојба.

Група за процена

Како и Управувачкиот комитет, така и Групата за процена е тело на Владата на Р.М. кое што врши постојано проценување на ризиците и опасностите по безбедноста на државата и кое предлага мерки и активности за нивна превенција, рано предупредување и справување.

Составот на Групата за процена го чинат: директорите на Бирото за јавна безбедност, Управата за безбедност и контраразузнавање, Агенцијата за разузнавање, директорите и замениците на директорите на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување, заменикот на началникот на Генералштабот на Армијата, како и раководителот на Службата за безбедност и разузнавање во министерството за одбрана. Во работата на Групата за процена во зависност од потребите можат да бидат повикани да учествуваат и претставници на органите на државната управа, општините, градот Скопје и експерти од одредени области. Составот на Групата за процена е во согласност со принципот на соодветна и правична застапеност на заедниците во државната администрација.

Претседателот на Владата определува едно лице кое е член на Групата да раководи со ова владино тело.

Групата за процена своите заклучоци, анализи и препораки ги доставува до: Управувачкиот комитет, претседателот на Владата (кој по потреба истите ги доставува до определени функционери кои раководат со органите на

²⁴Исто; чл. 15 ст.1

државната управа), претседателот на Собранието и претседателот на државата.

Центар за управување со кризи

Центарот за управување со кризи е самостоен државен орган кој по положба и функција е на ниво на дирекција и кој има својство на правно лице. Седиштето на Центарот е во Скопје, меѓутоа поради потребата од поажурно и покоординирано делување во ситуации за превенирање, рано предупредување и справување со кризи се формираат и Регионални центри за управување со кризи кои на број се 35. Со работата на Центарот раководи директор, кој го именува Владата со мандат од 4 год.."За директор се именува цивилно лице, кое пред именувањето работело најмалку шест години на работни места во органите на државната управа или институциите чие работење е сврзано со одбраната и безбедноста на Републиката."²⁵ Покрај ова Владата именува и заменик -директор на Центарот со мандат од 4 год. кој има надлежност да ги врши сите оние задачи и задолженија кои ги има директорот во случаите на негово отсуство или пак кои му се доверени да ги врши (од страна на директорот). Во Центарот за управување со кризи, работен однос може да засноваат оние лица кои ги исполнуваат општите услови пропишани со Законот за државни службеници.

Во однос на надлежностите, Центарот е надлежен за извршување на следниве работи:

- "обезбедување континуитет во меѓуресорската и меѓународната соработка, консултации и координација во управувањето со кризи;
- изработување и ажурирање на единствена процена на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката;
- предлагање мерки и активности за разрешување на кризна состојба; и
- врши други работи утврдени со закон"²⁶.

Исто така Центарот во суштина е орган кој ја обезбедува стручната, организациона, административна и друг вид на поддршка на Управувачкиот комитет и Групата за процена. Во извршувањето на своите уставни и законски надлежности и работни задолженија Центарот може да соработува со центрите за управување со кризи на другите држави, со претставници на ООН, ОБСЕ, Европската унија, НАТО, со странските амбасади во државата, Меѓународниот комитет на Црвениот крст и Меѓународната федерација на друштвата на Црвениот крст и Црвената полумесечина и други меѓународни хуманитарни организации.

Во поглед на организационата поставеност на Центарот треба да се каже дека тој се состои од 5 сектори и тоа:

²⁵Исто; чл. 26 ст.2

²⁶Исто; чл. 21 ст.1

1. Сектор за административно-стручна поддршка на раководните органи и тела на системот за управување со кризи;
2. Сектор за правни, финансии и општи работи;
3. Сектор за НАТО и меѓународна координација;
4. Сектор за операции и координација;
5. Сектор за аналитика, проценки и стратешко планирање.

Во рамките на Центарот постои и Главен штаб кој претставува оперативно-стручно тело кое што има надлежност во однос на превземањето на активности за превенција и справување со кризни ситуации. Главниот штаб е составен од претставници на министерствата за: внатрешни работи, одбрана, надворешни работи, здравство и транспорт и врски. Негови членови се и раководителот на Итната медицинска помош во Скопје, директорот на Дирекцијата за заштита и спасување, како и претставници на Армијата, Агенцијата за разузнавање, Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации и Црвениот крст на Р.М.. Составот на Главниот штаб е во согласност со принципот на соодветна и правична застапеност на заедниците во државната администрација.

Со работата на Главниот штаб раководи директорот на Центарот за управување со кризи.

И во регионалните центри за управување со кризи се формираат регионални штабови кои претставуваат оперативно-стручни тела со кои што раководи раководителот на регионалниот центар кој е назначен од директорот на Центарот. Регионалните штабови се составени од претставници на споменатите министерства и други органи на државната управа и по еден претставник на општините и на градот Скопје. Регионалните штабови се активираат со одлука на директорот на Центарот.

3.1.9. Дирекција за заштита и спасување

Дирекцијата за заштита и спасување е самостоен орган на државната управа со својство на правно лице која се формира со Законот за заштита и спасување донесен во 2004 год. и кој се применува од 1 јануари 2005 год. Значи Дирекцијата е релативно нов субјект на државната управа кој во суштина настана со спојување на цивилната заштита од Министерството за одбрана и инспекцијата за заштита од пожари од Министерството за внатрешни работи. Дирекцијата е со седиште во Скопје и има надлежност над целата територија на државата, а со цел за поефикасно и поажурно извршување на своите законски надлежности и овластувања се организираат и 35 подрачни организациони единици за заштита и спасување. Основната цел поради која се формира Дирекцијата е извршувањето на работите и задачите од областа на заштитата и спасувањето од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи. Дирекцијата во суштина е главен стожер на системот на заштита и спасување кој функционира во државата. За тоа што претставува поконкретно токму системот на заштита и спасување, како и што всушност се подразбира под поимите "заштита" и "спасување"

можеме да се повикаме на Законот за заштита и спасување каде се дефинирани овие категории. Па така според чл. 3 од Законот за заштита и спасување²⁷ под систем на заштита и спасување се подразбира "единствен систем за откривање и спречување на настанувањето и отстранувањето на последиците од настанатите природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи во мир и во војна и од воени дејства со кои се загрозуваат животите на луѓето, природните богатства, животинскиот и растителниот свет, добрата во општа употреба и предметите и објектите од особено културно и историско значење." Како носители т.е. субјекти на овој систем покрај Дирекцијата се и останатите државни органи, органите на државната управа, органите на единиците на локалната самоуправа, јавните претпријатија, јавните установи и служби, трговски друштва, здруженија на граѓани, граѓаните и силите за заштита и спасување. Под поимот "заштита" од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи согласно Законот за заштита и спасување се подразбира "преземање на организациски, технички и други мерки и употреба на технички и други средства за непосредна лична и колективна заштита на луѓето, животните, растенијата, имотот, културното наследство и животната средина од последиците од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи,"²⁸ додека пак под поимот "спасување" се подразбира "преземање на мерки и постапки за заштита на луѓето чиј живот или здравје се загрозени, на животните, растенијата, имотите и културното наследство од последиците од природните непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи."²⁹

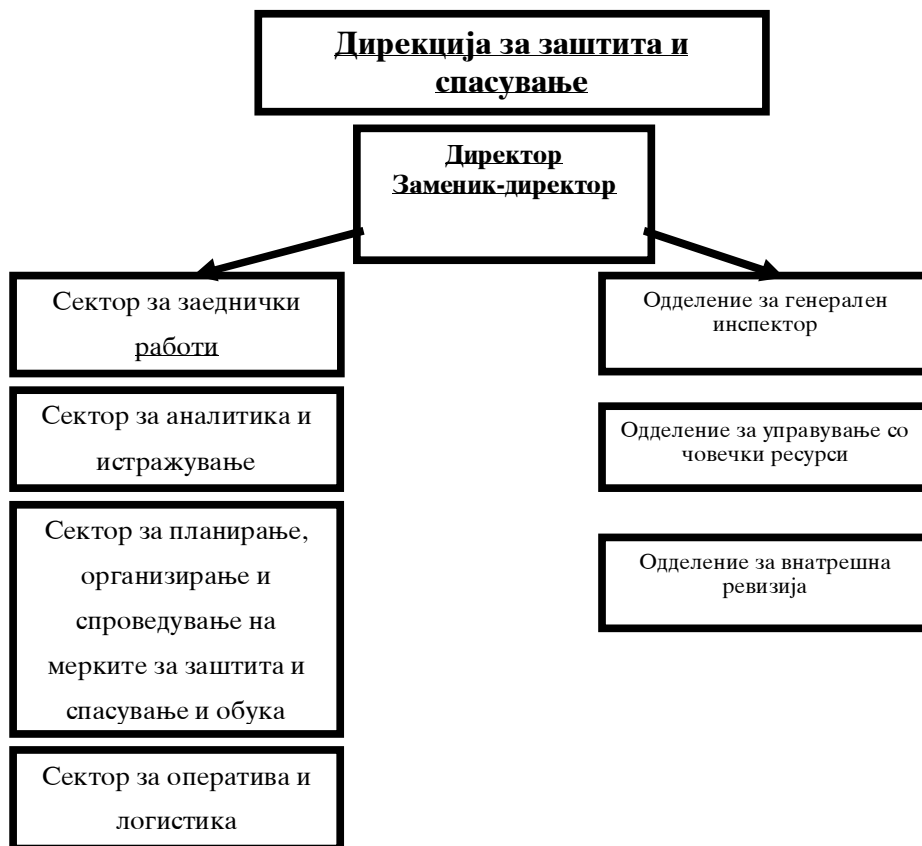
Шема бр.11

Сѐрукѝура на Дирекцијата за заштитата и спасување

²⁷Закон за заштита и спасување; Сл. весник на Р.М. бр. 36/04

²⁸Исто; чл. 2 т.4

²⁹Исто; чл. 2 т.5

Дирекцијата за заштита и спасување согласно своите законски овластувања и надлежности ги врши следните работи:

1. "го изработува Планот за заштита и спасување од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи;
2. изработува Процена на загрозеност од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи во соработка со надлежните органи на државната управа;
3. го организира и подготвува системот за заштита и спасување;
4. предлага мерки за опремување и развој на системот за заштита и спасување во Републиката;
5. обезбедува функционирање на системот за спречување и откривање на настанувањето и отстранувањето на последиците од природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи;
6. обезбедува навремено ангажирање и ефикасна употреба на републичките сили за заштита и спасување и тимовите за брз одговор;
7. се грижи за целосно вградување на мерките за заштита и спасување;
8. обезбедува реализација на стратешките и среднорочните цели за заштита и спасување;

9. учествува во пополнувањето и спроведувањето на мобилизацијата на републичките сили за заштита и спасување;
10. го согледува потребите за развој и врши опремување на републичките сили за заштита и спасување;
11. се грижи за обезбедување на материјалните резерви за потребите на заштитата и спасувањето;
12. врши контрола и оцена на подготвеноста на силите за заштита и спасување;
13. организира и спроведува вежбовни активности за потребите на заштитата и спасувањето;
14. изработува наставни планови и програми за обука за заштита и спасување;
15. планира и спроведува меѓународна соработка во областа на заштитата и спасувањето;
16. планира, организира и обезбедува вежбовни активности и учество во колективните системи за заштита и спасување надвор од територијата на Р. Македонија;
17. изработува стручни упатства од областа на заштитата и спасувањето;
18. утврдува нормативи и стандарди за системот за заштита и спасување во Републиката и
19. врши други работи утврдени со закон.³⁰

Со работата на Дирекцијата раководи директор кој има статус на цивилно лице и кој го именува и разрешува Владата со мандат од 4 год. Покрај директор Владата именува и негов заменик т.е. заменик - директор со мандат исто од 4 год.

Во однос на организационата поставеност на Дирекцијата за заштита и спасување треба да се спомене дека таа се состои од четири сектори и три одделенија кои директно се подчинети на директорот:

1. Сектор за заеднички работи
 - Одделение за правни работи,
 - Одделение за финансии,
 - Одделение за техника и материјално-техничко опремување,
 - Одделение - Кабинет на директорот;
2. Сектор за аналитика и истражување
 - Одделение за аналитика и истражување во системот за заштита и спасување,
 - Одделение за обработка на податоци и информатичка документација;
3. Сектор за планирање, организирање и спроведување на мерките за заштита и спасување и обука

³⁰Исто; чл. 18

- Одделение за хуманитарни мерки за заштита и спасување,
 - Одделение за урбанистичко-технички мерки за заштита и спасување,
 - Одделение за обука;
4. Сектор за оператива и логистика
- Одделение за организациско-мобилизациони работи,
 - Одделение за планирање, организирање и спроведување на операции и логистичко обезбедување,
 - Подрачни одделенија за заштита и спасување (35 подрачни одделенија);
- I. Одделение за внатрешна ревизија;
- II. Одделение за управување со човечки ресурси;
- III. Одделение за генерален инспектор.

Воедно во рамките на Дирекцијата постои и главен штаб кој раководи со активностите за заштита и спасување во државата. Главниот штаб претставува оперативно-стручно тело на Владата со кое командува директорот на Дирекцијата, кој и ја издава наредбата за активирање на самиот штаб. Во работата на главниот штаб учествуваат стручни лица именувани од Владата кои додека извршуваат одредени функции во рамките на дејствувањето на штабот имаат статус на лица упатени на работа во Дирекцијата. Покрај главниот штаб во составот на подрачните организациони единици за заштита и спасување постојат и регионални штабови со кои комадуваат раководителите на подрачните организациони единици за заштита и спасување. Регионалните штабови се активираат со одлука на директорот на Дирекцијата. Членовите на регионалните штабови ги именува директорот на Дирекцијата од редот на вработените во самата Дирекција и стручните лица од органите на државната управа и јавните претпријатија, установи и служби. Главниот штаб своите законски задачи и задолженија ги извршува на начин и методологија утврдена од страна на Владата, а додека регионалните штабови тоа го прават врз основа на начин и методологија утврдена од страна на директорот на Дирекцијата.

При Дирекцијата постои и Центар за оспособување и обука кој што има цел да спроведува основна, дополнителна и специјалистичка обука на републичките сили за заштита и спасување како и на другите кадри од областа на заштитата и спасувањето.

Во Дирекцијата поради потребата за извршување на специјализирани видови на задачи и задолженија се формираат тимови за брз одговор од разни видови на специјалност. Овие тимови претставуваат основа на републичките сили за заштита и спасување и истите кадровски се пополнуваат од вработените во Дирекцијата и стручни лица од органите на државната управа, јавните претпријатија, установи и служби, како и од здруженија на граѓани и граѓани експерти со кои претходно се склучува договор за учество во тимовите. Сите оние лица кои се членови на тимовите за брз одговор и

учествуваат во нивното дејствување имаат својство на упатни лица на работа во Дирекцијата.

Оперативниот дел на системот за заштита и спасување го чинат Силите за заштита и спасување кои претставуваат "посебно организирани единици или поединци во рамките на државните органи, општините, трговските друштва и другите правни лица кои брзо интервенираат во случај на опасност од настанување на природни непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи."³¹

Силите за заштита и спасување можат да бидат републички (кои ги формира државата) и просторни сили за заштита и спасување (кои ги формираат единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, јавните претпријатија, установи и служби). Начинот на организација, големината и видот на Силите за заштита и спасување со посебна уредба ги уредува Владата. Силите за заштита и спасување во однос на својот состав можеме да кажеме дека се состојат од постојан (кои го чинат вработените во Дирекцијата, тимовите за брз одговор и територијалните професионални противпожарни единици) и резервен состав (кои се состои од воените обврзници во резерва доколку не се ангажирани во Армијата на Р.М. и граѓаните кои имаат должност за учество во силите за заштита и спасување-оние кои се работоспособни и кои имаат навршено 18 год. живот до 50 год. живот). Овие сили мораат да бидат во постојана подготвеност под што во суштина се подразбира преземање на организациски, безбедносни, стручни и други мерки и постапки со цел постигнување на што поголема спремност и навременост во извршување на задачите во заштитата и спасувањето. По потреба и во зависност од актуелните услови и околности Силите за заштита и спасување можат да бидат мобилизирани со што всушност истите преминуваат во состојба на готовност за извршување на задачите. Зголемување на подготвеноста и мобилизацијата на Силите за заштита и спасување наредува директорот на Дирекцијата, а на просторните сили тоа може да го нареди и надлежниот орган кој ги формира. Обемот и динамиката на ангажирање и дејствување на Силите за заштита и спасување зависи пред се од степенот на загрозеноста која ја предизвикуваат природните непогоди, епидемии, епизоотии, епифитотии и други несреќи како и големината на територијата која е притоа зафатена. Така на пример доколку во една општина се заканува или е веќе настаната одредена природна непогода, епидемија или друга несреќа се ангажираат надлежните просторни сили за заштита и спасување. Ако дејствувањето на просторните сили за заштита и спасување се покажува како недоволно и не ги дава очекуваните резултати градоначалникот на општината може да побара од Дирекцијата активирање и на републичките сили за заштита и спасување. Директорот на Дирекцијата одлучува дали ќе се употребат републичките сили во ваква ситуација. Во одредени ситуации републичките сили за заштита и спасување можат да бидат употребени и за укажување на помош во странство.

³¹Исто; чл. 2 т.14

"Командувањето со Силите за заштита и спасување се заснова врз принципите на едностарешинство, субординација и единство во командувањето при употребата на силите и средствата и обврската за извршување на наредбите на препоставениот старешина."³² Функцијата на командување ја вршат командантите на штабовите и командирите на единиците. Единиците на Силите за заштита и спасување има команда и командир на единицата, така што кај републичките единици нив ги поставува директорот на Дирекцијата, а кај просторните единици надлежниот орган кој ги формира.

3.2. Приватен безбедносен сектор

По прогласувањето на независноста на Р.Македонија на 8 септември 1991 год. и донесувањето на првиот демократски Устав на 17 ноември истата година започна процесот на трансформација на целокупното општествено и државно уредување на нашата држава. По овие временски одредници кои претставуваат едни од најзначајните датуми во македонската национална историја Р.Македонија започна да се изградува и егзистира како независна, суверена и демократска држава. Процесот на трансформација кој го започна Р.Македонија од една страна всушност значеше дека нашата држава од федерална република со ограничени државно-творни ингеренции стана суверена и самостојна Република, независна во креирањето на својата надворешна и внатрешна политика додека пак од друга дека од социјалистичко самоуправни општество во кое општествената сопственост беше доминантен облик на сопственост се преминува во капиталистичко општество во кое приватната сопственост ја доби доминантната улога во сопственичките односи. Но исто така тоа значеше и дека од еден типичен тоталитарен едно-партиски систем се воспостави демократски политичко-плуралистички систем во кој почитувањето на човековите права и слободи беше главен приоритет. Тргувајќи од ваквите состојби нужно се наметна и потребата од трансформација и темелни промени на самиот безбедносен систем кој требаше организациски, функционално и кадровски да овозможи ефикасно и ефективно превенирање и спречување на деструктивните појави како и на новите безбедносни ризици и закани кои произлегоа или пак се овозможија со самото осамостојување на нашата држава но и генерално гледано и со распаѓањето на социјалистичките системи во Источна и Југо-источна Европа. Значи се започна и со еден процес на реформирање на македонскиот безбедносен систем кој требаше да биде во духот на демократските вредности и компатибилноста со земјите од евро-атланските сојузи кон кои нашата држава се стреми да постигне полно правно членство.

Капиталистичкото и пазарно ориентирано општество со доминантно изразената приватна сопственост како главен облик на сопственост во општествените односи ја наметна потребата од воспоставување и функционирање на безбедносен систем кој покрај другото ќе овозможи

³²Исто; чл. 109 ст.3

заштита на правото на сопственост т.е. на приватната сопственост како највисока вредност во демократските и пазарно ориентирани општества. Имајќи го во предвид ова но и искуството кое го имаат високо развиените и демократски земји (пред се САД и земјите од Западна Европа) во однос на начинот на решавање на ова прашање и кај нас се јави потребата од воспоставување на приватна безбедност и приватен безбедносен сектор кој би овозможил дополнителна заштита на приватната сопственост во оние сегменти во кои јавниот (државен) сектор тоа го препушта но секако и поради исполнување на уставно загарантираното право на поединецот на самозаштита на својата сопственост. Меѓутоа во Р.Македонија може да се каже дека доста долго се чекаше за правна регулираност на овој безбедносен сегмент бидејќи дури на 17 декември 1999 год. Собранието на Р. Македонија го донесе Законот за обезбедување на лица и имот и Законот за детективска дејност со што престана да важи Законот за општествена самозаштита и Правилникот за начинот на вршење на работите на Службата за обезбедување во организациите за здружен труд кои всушност правно беа надминати веќе скоро една деценија. Ваквата правна празнина или непокриеност секако дека овозможи сторување на голем број на криминални дејствија и активности поврзани воглавно со лица и фирми кои незаконски дејствувајќи се јавуваа во улога на даватели на услуги за обезбедување на лица или имот кои често завршува како изнуда, рекет и извршување на различни други нелегални активности.

Законот за обезбедување на лица и имот³³ и Законот за детективска дејност³⁴ (со Законот за измени и дополнување на Законот за детективска дејност³⁵ од 2007 год.) претставуваат правни акти со кои најдиректно се регулираат односите во сферата на приватната безбедност и функционирањето на приватниот безбедносен сектор. Исто така други правни акти кои содржат одредени нормативи со кои правно се уредуваат извесни односи од оваа сфера се и Уставот на Р.Македонија, Кривичниот Законик, Законот за внатрешни работи, Законот за полиција, Законот за оружјето, Закон за пожарникарство, Статутот на Комората на Р.Македонија за обезбедување на лица и имот, како и други прописи и подзаконски акти со кои се уредуваат вршењето на одредни безбедносни функции во Р.Македонија.

Со Законот за обезбедување на лица и имот всушност се уредуваат условите и начинот на вршење на обезбедување на лица и имот. Во овој закон се наведува дека како субјекти кои можат да се јават во улога на извршители на работи поврзани со обезбедувањето на лица и имот се правните лица регистрирани за вршење на ваква дејност во вид на давање услуги и правните лица регистрирани за вршење на истата дејност за сопствени потреби. Според законот за обезбедување на лица и имот оваа дејност претставува дејност од јавен интерес и истата се состои од три различни видови на обезбедување;

³³Закон за обезбедување на лица и имот; Сл. весник на Р.М. бр. 80/99

³⁴Закон за детективска дејност; Сл. весник на Р.М. бр. 80/99

³⁵Закон за измени и дополнување на Законот за детективска дејност; Сл. весник на Р.М. бр.66/07

физичко, техничко и оперативно обезбедување. Во однос на условите кои се потребни за да би можеле да зборуваме за законско вршење на работите поврзани со обезбедувањето на лица и имот законот предвидува дека правните лица кои се занимаваат со давање на услуги за обезбедување на лица и имот најпрвин треба да извршат упис во трговскиот регистар за ваква дејност како и тоа секое од нив да има најмалку по пет лица кои имаат лиценца и дозвола за работа од Министерството за внатрешни работи. Правното лице кое врши работи поврзани со обезбедувањето на лица и имот не смее да извршува или склучува договори за работи кои се во надлежност на државен орган. Помеѓу правното лице кое претставува давател на услуги и странката која е и корисник на таквите услуги задолжително е потребно склучување на договор кој доколку во спротивност не биде склучен повлекува прекршочна одговорност. Покрај ова правното лице не смее да врши работи поврзани со наплата на долгови или пак при вршењето на работите да применува средства и методи кои се со закон забранети или пак кои смеат да ги применуваат единствено само надлежни државни органи. Физичките лица кои што вршат работи на обезбедување на лица и имот мораат да имаат лиценца која што ја добиваат откако ќе положат стручен испит за вршење работи на обезбедување на лица и имот која што ја издава Комората на Р.Македонија за обезбедување на лица и имот. Но исто така физичките лица за да би можеле да добијат лиценца за обезбедување на лица и имот потребно е да ги исполнуваат покрај општите услови за засновање на работен однос и следниве услови:

- "да е државјанин на Р.Македонија;
- да има живеалиште во Р.Македонија;
- со правосилна пресуда да не му е изречена мерка на безбедност забрана за вршење професија, дејност или должност додека трае таквата мерка;
- да има завршено најмалку средно образование, односно средно образование од техничка насока за вршење на техничко обезбедување;
- во последните две години пред да добие лиценца за работа да не извршувал работи и задачи од областа на безбедноста и одбраната во органите на државната управа како: овластено службено лице или на посебни работни места согласно со прописите од областа на внатрешните работи, работни места на определени должности согласно со прописите од областа на разузнавањето или работно места од чл. 123 на Законот за одбрана."³⁶

Стручниот испит за вршење работи на обезбедување на лица и имот се полага пред комисија што ја формира министерот за внатрешни работи составена од претставници на Комората и Министерството за внатрешни работи. Понатака со законот се нормираат сите права, должности и забрани

³⁶Закон за обезбедување на лица и имот; Сл. весник на Р.М. бр. 80/99; чл. 8 ст. 2

кои што ги имаат физичките лица кои што вршат работи на обезбедување на лица и имот.

Законот за обезбедување на лица и имот со цел за заштита на професијата како и заштита и унапредување на стручноста, професионалноста и деловноста предвидува Формирање на Комора на Р.Македонија за обезбедување на лица и имот која покрај другото би вршела организирано полагање на стручен испит, издавање на легитимации на работниците за обезбедување, водење на евиденција на правни лица кои вршат работи на обезбедување на лица и имот за сопствени потреби или за други во вид на давање услуги, водење евиденција на физички лица кои имаат лиценца за работа и други работи утврдени со овој закон. Министерството за внатрешни работи е она кое е задолжено за вршење на надзор и контрола во однос на почитувањето на нормативите предвидени со овој закон како и врз правилното работење и дејствување на правните и физичките лица кои вршат работи поврзано со обезбедување на лица и имот.

Со законот за детективска дејност се нормираат условите и начинот на вршење на детективската дејност. По речиси една декада од осамостојувањето во Р.Македонија се донесе закон за регулирање на една професија која, во развиените демократски општества со доминатна приватна сопственост е воспоставена од самите почетоци на таквото општествено уредување.

Според законските одредби со кои се утврдуваат условите на детективската дејност наведено е и дека "под детективска дејност во смисла на овој закон се подразбира собирање на податоци и информации, нивна обработка, како и посредување со нив на начин утврден со овој закон"³⁷

За да може едно лице законски да се занимава со оваа професија потребно е да му се издаде лиценца за вршење на детективска дејност издадена од МВР на лице кое ги исполнува покрај општите условите за засновање на работен однос и следните услови: да е државјанин и да има живеалиште во РМ, да има завршено високо образование, со правосилна пресуда да не му е изречена мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност, во минатите две години да нема работено во безбедносните органи на државата, да ужива углед за вршење на детективска дејност, да има положено стручен испит за вршење на детективска дејност итн). Еден од условите кои се потребни за да лицето ја добие лиценцата е да има положено стручен испит кој го полага пред три члена комисија оформена од страна на министерот за внатрешни работи. Додека пак од друга страна на детективот може да му биде одземена лиценцата доколку повеќе не ги исполнува условите предвидени со Законот за детективска дејност и доколку не ги одстрани недостатоците во рок утврден со решение за отстранување на недостатоци издадено од страна на министерството за внатрешни работи. Детективот за извршување на работи поврзани со детективската дејност е најнапред обврзан тоа да го стори врз основа на претходно склучен договор во писмена форма со корисникот на детективските услуги. Законот ја утврдува и постапката на

³⁷Закон за детективска дејност; Сл. весник на Р.М. бр. 80/99; чл. 2

собирање, користење и евиденцијана сите оние информации кои детективот ги добива и дознава при вршење на својата дејност. Исто така се утврдуваат и кои информации и податоци детективот смее односно не смее да ги собира и користи. Надзор над вршењето на детективската дејност и почитувањето на нормативите пропишани во овој закон врши Министерството за внатрешни работи. Значајно е да се спомене и дека Министерството како еден од начините за надзор и контрола води евиденција на детективите на кои им е издадена лиценца. Ваквата евиденција содржи детални информации и податоци како што на пример се:

- "лично име на детективот;
- фотогафија;
- датум и место на раѓање;
- единствен матичен број;
- живеалиште и адреса на станот;
- стручна подготовка;
- претходно вработување;
- датум на полагање на стручниот испит;
- број на издадена, односно поништена лиценца и легитимација."³⁸

3.3. Граѓански безбедносен сектор

Со реформите во безбедносниот систем на Република Македонија, а особено со донесувањето на Законот за Полиција, посебно значење добива Граѓанскиот сектор и тоа во неколку сегменти:

- назначување на командири на полициски станици од страна на локална самоуправа односно Советот на општината на чија територија егзистира полициската станица;

- Можност за поднесување на претставки од граѓаните за работењето на полицијата;

- Правна помош од невладини организации на граѓаните, укажување на одредени неправилности во работа на полицијата;

- Улогата на народниот правобранител

- Формирање на заеднички тела на ниво од ЛС од припадници на МВР и граѓани (Совет за безбедност во сообраќајот)

Сите тие фактори влијаат на работата на безбедносните институции, подобрување на соработката меѓу граѓаните и безбедносните институции и враќање на довербата кај граѓаните во безбедносните институции која беше загубена поради пропусти во работењето на истите во одреден период.

Основна улога на Јавниот сектор е заштита на уставното уредување и териријалниот интегритет.

Примарна заштита кај приватниот сектор е обезбедување на приватниот имот и личности.

³⁸Закон за детективска дејност; Сл. весник на Р.М. бр. 80/99; чл. 22 ст.2

Граѓанскиот сектор има превентивна функција правото на граѓаните да бидат заштитени од секакви појави во општеството кои можат да ги загрозат.

Разлики во овластувања на јавен и приватен сектор и нивната меѓусебна соработка

Во градењето на успешен безбедносен сектор особено е важна улогата на невладините организации како посебен сегмент од Граѓанскиот сектор. Активностите на невладиниот сектор можат да допринесаат за надминување на бариерата помеѓу безбедносниот и цивилниот сектор. Залагање за почитување на човековите права и владеење на правото во рамките на безбедносниот сектор. Пропагирање на поголема транспарентност на представниците на безбедносните институции преку учество во научно-истражувачки проекти, јавни дебати посветени на националната безбедност, вооружените сили, полицијата и разузнавачките и контраразузнавачките служби. Особено важна улога имаат невладините организации во градење на безбедносна култура кај граѓаните, како превентивна мерка за успешно функционирање на безбедносниот сектор, како и ефективно демократско управување со безбедносниот сектор.

Граѓански безбедносен сектор во веќе реформираните демократски безбедносен систем на нашата држава претставува еден од трите фундаментални сектори кои го чинат еден современ безбедносен систем. Овој сектор "своите права, должности и одговорности ги темели врз правото на граѓаните да бидат превентивно заштитени од деструкциите во општеството (социо-патолошките и криминалните појави) и од други видови загрозувања (земјотреси, поплави, пожари и други елементарни непогоди еколошка загрозеност на човековата средина)"(Спасески, Аслимоски, Герасимоски, 2008: 32-33). Граѓанскиот сектор во однос на претходно споменатите два сектора може да се каже дека подолг временски период беше маргинализиран и недоволно развиен. Меѓутоа откако се воочи потребата од зголемени напори за превенирање и спречување на различните видови криминални активности и дејствија кои во последен период се во генерален пораст како и откако се воочија искуствата на државите каде овој сектор имаше далеку поактивна улога во креирањето на безбедносните политики и мерки и кај нас почна процесот на развој на овој сектор. Па така дури и во новите законски решенија кои што се поврзани со вршењето на безбедносната функција во државата се споменуваат различни начини и можности за остварување за меѓусебна соработка и дејствување на државните институции со разни граѓански асоцијации, организации, групи, здруженија и сл. Граѓаните организирани во некоја од претходно споменатите форми можат да претставуваат една навистина движечка и креативна сила која би можела на пример активно да учествува во креирањето на превентивната и репресивната криминална политика, безбедносна политика во предложувањето на законски акти и нормативи од овие области, нови начини и методи на дејствување на безбедносните институции и органи итн. Типичен пример на субјекти на граѓанскиот сектор се невладините организации кои во последен период имаат зголемен тренд на формирање и постоење. Тие преку најразлични спроведени проекти, кампањи, трибини, јавни дебати и други активности се обидуваат да допринесат во

подобрувањето на состојбите и во самата безбедносна сфера со што би се овозможило намалување на ризиците и заканите врз општественото и државно уредување а зголемување на чувството на безбедност и сигурност кај граѓаните. Значењето и важноста на граѓанскиот безбедносен сектор условно кажано на некој начин се потврди па и зголеми откако на пример граѓаните индиректно преку своите избрани претставници во советот на општината го избираат командирот на полициската станица која се наоѓа во нивната општина, потоа преку активната улога на граѓаните и нивните здруженија во креирањето на локалната превентивна политика и превентивни мерки и активности во директно содејство со припадниците на секторот за превенција при Министерството за внатрешни работи, со активната улога на граѓаните и нивните здруженија во локалните совети за безбедност на сообраќајот, на патиштата итн.

3.4. За потребата од перманентно и континуирано доградување и усовршување на безбедносниот систем во зависност од унапредувањето на демократските процеси во државата

Со оглед на фактот дека Република Македонија претендира за зачленување во Евро-атланските интеграции, неопходно беше извршување на стратегиски реформи во безбедносниот сектор, прилагодувајќи го спрема моделите на земјите членки на Европската Унија. Најголемиот дел од реформите што се направени во МВР се во согласност со Стратешкиот план на МВР за 2008-2010 година.³⁹ Целта на реформите е обезбедување професионална полициска служба која ќе овозможи одржување на безбедноста, спроведување и владеење на правото согласно националното законодавство, земајќи ги во предвид регулативите и најдобрата практика на земјите членки на ЕУ.

Во спроведување на реформите особена важност се придава на приближување на полицијата кон населението, соработка на полицијата со локалните заедници, заедничко детектирање и разрешување на проблемите. Влијание на локалната самоуправа во избор и назначување на раководни структури на Министерството кои би раководеле со секторите во рамките на локалната самоуправа. Посебен акцент се поставува на превентивната компонента на припадниците на полицијата во сузбивањето на криминалот.

Перманентното и континуирано доградување меѓу другото има и за цел намалување на влијание на политиката меѓу припадниците на полицијата и напредување во кариерата во зависност од стручноста, компетентноста покажаните резултати во изминатиот период. Браќање на довербата кај граѓаните и пружање помош на истите.

Доградувањето на безбедносниот систем пред се зависи од новите предизвици, закани за безбедноста на Р. Македонија, идентификување на извори и носители на нивно загрозување. Во земјите од опкружувањето се

³⁹Стратешки план на МВР за 2008-2010 година, преземено од www.mvr.gov.mk

уште е присутно уверувањето дека државата е главен заштитен објект, а да силна армија и полиција се главни гарант за безбедноста. Залагање за заштита на државните вредности над индивидуални. Во закрила на заштита на повисоките (државни, национални или верски) вредности ги кршат основните човекови права и слободи. Таквиот концепт води кон големи вложувања во вооружените сили, концентрација на голема моќ во рацете на мал број на луѓе со реални можности за злоупотреба на истата. Формирање на повеќе безбедносни служби без јасно одредени надлежности, преклопување на надлежности на две или повеќе инститци, поголеми финансиски издатоци и сл. Потребно е напуштање на таквиот концепт и вложување и заштита на индивидуалните вредности а со самото тоа ќе бидат заштитени и повисоките државни и општествени вредности. Најпрвин детектирање на реалните опасности,(ризици, закани и загрозувања) а потоа стуктурирање на безеносниот систем кој ќе се базира на реална проценка на загрозување на поединецот, со реално инвестирање во безбедноста, почитување на правата на граѓаните, инвестирање во нивната иднина и градење на објективен современ безбедносен систем по мерка на секој граѓанин во државата.

ЧЕТВРТИ ДЕЛ

БЕЗБЕДНОСНИТЕ СИСТЕМИ НА ДРЖАВИТЕ ОД МАКЕДОНСКОТО ОПКРУЖУВАЊЕ

1. Безбедносен систем на Република Србија

- **Површина:** 88. 361 *КМ*
- **Број на жители:** 7 334 935
- **Етнички состав:**
- **Главен град:** *БЕЛГРАД*
- **Бруто домашен производ:** 50 милијарди и 061 милиони долари
- **Бруто домашен производ по глава на жител :** 6782 долари
- **Процент кој се одвојува од Бруто домашниот производ за одбрана:**
/////

Шема бр.12

Структура на безбедносниот систем на Р.Србија

Значајни пишани извори од историјата на Србија кои се однесуваат на разузнавачко-безбедносните активности датираат уште од периодот на владеењето на цар Душан. "Душановиот законик"⁴⁰ е првиот правен акт од историско зачење во кој можат да се видат толкувања на таквите активности. Цар Душан, потпирајќи се на византиските искуства, во управната структура на својата власт воспоставил дури 70 различни звања, од кои некои биле во врска со извршување на разузнавачко-безбедносни активности.⁴¹

Развојот на современите безбедносни, а во некои појавни облици и разузнавачки активности, на просторот на Србија датира на почетокот на XIX век, односно пред и за време на Првото српско востание од кога големо значење се давало на внатрешната безбедност на востанието, а посебо

⁴⁰<http://www.dusanov-zakonik.co.yu>

⁴¹<http://www.bia.sr.gov.yu/istorijat.htm>

строго се казнувало предавството и шпиунажата, кои се третирали како особено тешки кривини дела против државата.

Прв значаен документ од времето на Караѓорѓевиќ значаен за развојот на безбедносните активности е "Начертаније" (предлог за организација) од март 1810 година, кој се однесувал на организацијата на јавната безбедност на Србија. Во првиот член на овој документ за прв пат се раздвојуваат работите на полицијата и војската и се воспоставува "началник на полиција" (Савић, Бајагић, 2005: 459).

По завршувањето на Првата светска војна, една од првите задачи на органите на власта на Кралството било воспоставување ефикасен разузнавачко-безбедносен систем кој може да се спротивстави на сите внатрешни и надворешни закани. Во тој период со указ на Александар Караѓорѓевиќ се формира министерски совет (Влада) во чии рамки е и Министерството за внатрешни работи во чија надлежност биле и работите на државната безбедност.

Ваквата организација останува се до 1929 година кога е донесен Законот за внатрешната управа, со кој Министерството за внатрешни работи е поделено во две организациони единици:⁴²

1. *Дирекција за јавна безбедност* со четири одделенија:

- административно;
- кривична полиција;
- сообраќајна полиција;
- техничка полиција.

2. *Дирекција за национална безбедност* со три одделенија

- Политичко;
- Специјално-разузнавачко и за државна заштита;
- Одделение за специјална безбедност

За време на Втората светска војна во рамките на народноослободителните одбори, формирани се и одбори за ред и безбедност на ослободените територии, кога е и формирано Одделението за заштита на народот (**ОЗНА**) на 13.05.1944 година.

Потребата за натамошен развој на системот на државна заштита, довела до формирање на специјални служби со јасно разграничен круг на задолженија. Постепено се оделувале надлежностите на нивната безбедност од посебните задачи на државната безбедност.

По распаѓањето на СФРЈ и формирањето на Заедница на Србија и Црна Гора, елиминирана е безбедносната политика и концептот, кој бил развиен како модел на т.н. "**општонародна одбрана и општествена самозаштита**" како систем кој бил карактеристика на изминатото општествено уредување. Во состав на СРЈ, Србија немала потреба од развивање на сопствен безбедносен систем и сопствена безбедносна политика.

⁴²<http://www.bia.sr.gov.yu/istorijat.htm>

По референдумот во Црна Гора и нејзиното прогласување на независност, се јави потреба од низа законски реформи во Србија и изградба на стратешки документи за да се осигура безбедноста на граѓаните и нивната егзистенција.

Детектирајќи ги предизвиците, ризиците и заканите по безбедноста, како што се тероризмот, организираниот криминал, етничка и верска нетолеранција, корупција, прогласување на независност на Косово, се јавуваат како неопходен услов за државно определување на национален концепт и модел на безбедност, креирање прифатливи стратегии, доктрини и системски закони на полето на безбедноста и одбраната.

Во Октомври 2000 година покренат е процес на сеопфатни реформи на државата особено од областа на безбедноста, како резултат на новите безбедносни трендови и безбедносниот амбиент во кој се наоѓа опкружувањето, Европа, па и светот, не заборавајќи ги новите безбедносни закани на национален и глобален план: внатрешниот и глобалниот тероризам, производство и трговија со оружје за масовно уништување, производство, криумчарење и трговија со наркотици, ширењето на организираниот криминал на глобално ниво, регионалните судири на етнички, верски и други основи и др.⁴³

Овој процес на демократска реформа на безбедносниот сектор е започнат уште во времето на СРЈ, а продолжен е и за времето на државната заедница помеѓу Србија и Црна Гора. Реформата се однесувала на сите општествени области особено на државната управа и нејзините установи и институции. По референдумот со кој Црна Гора излегува од државната заедница, стекнати се условите и Србија самостојно да го продолжи процесот и организира сопствен разузнавачко-безбедносен систем.

Безбедносниот систем на Србија постои и функционира, а негови најбитни елементи се службата за безбедност, полицијата судовите, обвинителството, инспекциските органи, затворите, секторот за приватна безбедност и граѓанскиот сектор.

Во безбедносниот сектор покрај традиционалните елементи на системот за безбедност вклучени се и оние државни и недржавни учесници кои можат да имаат одредена улога во остварување пред сè на човековите права, но и на националната безбедност, а не учествуваат директно во самиот систем за безбедност.

Национална безбедност на Србија

Националната безбедност, на извесен начин своето настанување го должи на доктрината на неповредливост на суверенитетот, која датира уште од 1555 година (Хаугсбуршкиот мир) со кој владарот добива право да одлучува за територијата на својата земја, а ова право подоцна е потврдено и модифицирао со Вестфалскиот мир, бидејќи со него е завршен

⁴³Исто

триесетгодишната верска војна во Европа помеѓу католиците и протестантите. Од Француската буржоаска револуција до средината на XX век најголем број држави се конституирани по моделот на национални држави, а помал број на оние кои претставувале зедница на повеќе народности (СССР, СФРЈ, Чехословачка), кои во подоцнежниот период се распаднаа на помали национални држави. Во тој период, поимот национална безбедност првенствено се однесувал на војската и нејзината функција чувар на суверенитетот и интегритетот на државата.⁴⁴

Под национална безбедност подразбираме не само функционирање на безбедносните сили, туку и политичката, економската, воената, социјалата, еколошката, информатичката стабилност, меѓународен углед и интегрираност на земјата во меѓународните структури (Дончев, 2007: 60).

По последите случувања на Балканот и распаѓањето а државната заедница на Србија и Црна Гора, Србија е соочена со потребата за создавање на нова политика за национална безбедност, како потребен предуслов и рамка, кои би довеле до стабилност во Србија пред се и во опкружувањето.

Србија во континуитет и се уште е соочена со значајни предизвици, ризици и закани кои ја загрозуваат нејзината безбедност.

Предизвици, ризици и закани по безбедноста на Србија

Реформските процеси во Република Србија и нејзиното опкружување, имаат голем придонес за воспоставување на мирот, релативната стабилност и безбедност во регионот на Југоисточна Европа, но поради сложеното наследство, но како и поради транзициските проблеми се уште постојат значајни предизвици, ризици, закани кои се уште можат да ја загорзат Србија и регионот. Тука можат да се наведат следните предизвици, закани и загрозувања:⁴⁵

Опасноста од вооружена агресија на Србија е значајно намалена, но не е потполно исклучена.

Сейарайисийчка желба на поедини верски и екстремистички групи претставуваат извор на постојан безбедносен ризик по територијата на Србија

Проѓласување независноста на делови на територии кои претходно биле во состав на Србија- како извор на закани.

Тероризмот е еден од најголемите ризици, закани за глобалната, регионалната и националната безбедност.

Пролиферирањето на оружјето за масовно уништување претставува потенцијална најголема закана на глобалната и европската безбедност, а самото тоа и реална закана по безбедноста на Србија.

Националниот и верскиот екстремизам кој има корени во судирите на етничка и верска основа во поблиското и подалечното минато, претставува сериозна опасност по безбедноста.

⁴⁴<http://www.infromator.co.yu>

⁴⁵<http://www.mod.gov.rs>

Разузнавачката дејност која странските разузнавачки организации ја спроведуваат на незаконито и прикриено дејствување, претставува реална опасност и закана за безбедноста на Србија.

Организирано криминал на просторот на Србија, претставува сериозна опасност и закана за безбедноста во вкупниот развој на државата и општеството, оваа особено беше изразено пред извршување на атентатот на поранешниот премиер на Србија Зоран Џинџиќ и отпочнување на посериозни обиди на властите со справување на организираниот криминал.

Корупцијата ги загрозува темелите вредности на општеството и доведува до опаѓање на довербата во институциите на државата.

Проблем со економскиот развој на Србија после повеќегодишните економски санкции и уништување на виталните објекти на стопанската и сообраќајната инфраструктура за време на НАТО бомбардирањето на Србија имаат негативни последици по економскиот развој а со самото тоа и врз безбедноста на Србија.

Нерамномерниот етнички и демографски развој на Србија, кој во минатото бил силен извор на кризи, и понатаму претставува закана за безбедноста.

Нерешениот статус и тешката положба на избеганиите, прогонетите и интерно раселените лица од просторите на Хрватска, Босна и Херцеговина и Косово.

Надворешниот процес на разграничување помеѓу државите на некогашна СФРЈ претставува потенцијален извор на судири.

Последиците од елементарните непогоди и технички и технолошки несреќи како и загрозување на животната средина и здравјето на граѓаните претставуваат значаен ризик за безбедноста.

Опасоци од појавување и ширење на инфективни болести кај луѓето и животните претставува сериозен ризик кој во наредниот период може да биде уште посериозен.

Наркоманијата како посериозен општествен проблем, добива и карактер на безбедосен проблем.

Високо технолошкиот криминал и загрозување на информатичките и телекомуникациските системи претставува посебно сериозна закана за безбедноста.

Деструктивно дејствување на поедини верски секции и култови на семејството и општеството станува се посериозен безбедносен проблем и ризик.

Содржината, обемот и веројатноста за исполнување на предизвиците, ризиците и заканите непосредно влијае на дефинирање на политиката на националната безбедност и градење на адекватни способности на системот на национална безбедност.

Политика на национална безбедност

Политиката на национална безбедност претставува континуиран и систематски пристап на секоја држава кон проблемот на безбедноста и очекувања во достигнувањето на таквата безбедност. Покрај тоа таа ги

вклучува одлуките за безбедносниот сектор кои влијаат на надворешната и внатрешната безбедност на државата и општеството.

Политиката на национална безбедност претставува дел од вкупната државна политика и се спроведува низ програми на мерки и активности кои државата ги превзема заради достигнување на целите на политиката за национална безбедност. Со нејзина реализација се создаваат претпоставки за политички, економски, социјален, културен и вкупен општествен развој на Република Србија.⁴⁶

Целта на политиката на национална безбедност се унапредување на безбедноста на граѓаните, општеството и државата, јакнење на институциите на националната безбедност, првенствено дејствување низ спроведување на ефикасни мерки и активности, како и адекватно решавање на ризикот и заканите по безбедноста заради заштита на националните интереси.

Развојот на политички и економско стабилно и просперитетно општество, учество во изградба на поволно безбедносно опкружување, вклучување во европските интегративни процеси, како и соработка со други демократски општества, допринесуваат за остварување на целите на политиката на националната безбедност.

Остварување на овие цели се обезбедува со спроведување на политиката на националната безбедност во областите на надворешната политика, економската политика, политиката за одбрана, политиката за внатрешна безбедност, социјалната безбедност и политиката во други области на општествениот живот.

Националната политика на Република Србија ја сочинуваат следните елементи:⁴⁷

- Надворешна политика;
- Економска политика;
- Одбранбена политика;
- Политиката на внатрешната безбедност;
- Политиката за заштита на човековите и малцинските права;
- Социјалната политика;
- Политика од другите области на општествениот живот.

Стратегија за национална безбедност и одбрана

Со усвојувањето на Стратегијата за национална безбедност и Стратегијата за одбрана, Република Србија за прв пат добива значајни

⁴⁶<http://www.mod.gov.rs>

⁴⁷Ibid

стратегиски документи кои претставуваат заокружена институционална целина.

Стратегијата за национална безбедност претстаува општо програмско стојалиште на државата во областа на безбедноста, со чија реализација се штитат националните интереси од ризици и закани.

Стратегијата за национална безбедност дава анализа на опкружувањето на Република Србија, ги идентификува заканите, ризиците и предизвиците по безбедноста, ги утврдува националните интереси, ги одредува целите, основните начела и елементите на политиката на националната безбедност и ја дефинира структурата, начелата на функционирање и одговорност во рамките на безбедносниот систем.⁴⁸

Стратегијата за одбрана е највисок стратегиски документ во областа на одбраната со кој се дефинираат ставовите за безбедноста во опкружувањето, одбранбените интереси, мисиите на војската на Србија, структурата, начелата на функционирање и развој на системот за одбрана.

Стратегијата за национална безбедност и одбрана претставува:

- Хиерархиски највисоки и најзначајни стратегиски документи од областа на националната одбрана и безбедност;
- Ги дефинираат основите на безбедносното организирање на највисоко државно ниво;
- Ги утврдуваат општите рамки за заштита на националните интереси;
- Ги одредуваат националните интереси и цели;
- Ги идентификуваат внатрешните и надворешните предизвици, ризици и закани;
- Претставуваат основа за уредување на функционирање на безбедноста, низ делување на сите нивоа на организирање на општеството.

Систем за национална безбедност претставува нормативно, структурно и функционално уредена целина на елементи со чија дејност се остварува заштита на националните интереси на Република Србија.⁴⁹

Структура на системот за национална безбедност

Системот за национална безбедност во поширока смисла го сочинуваат:

⁴⁸Ибид.

⁴⁹<http://www.mod.gov.rs>

- *Народно̀о собрание на Реп̀ублика Србија;*
- *Прет̀седат̀елот̀ на Реп̀ублика Србија;*
- *Совет̀о̀и за национална безбедност̀;*
- *Влада̀та;*
- *Судовѝте и обвинѝтелскѝво̀то;*

Во потесна смисла системот за национална безбедност го сочинуваат:

- *сис̀темот̀ за одбрана;*
- *Минис̀терскѝво за внатрешни работѝ;*
- *безбедносно-разузнавачкиот̀ сис̀тем; и*
- *привремено формирање органи и координативни тела за поедини кризи.*⁵⁰

Систем за одбрана претставува единствена, структурно уредена целина на сила и субјекти за одбрана чија основна цел е заштита на интересите на Република Србија од надворешно-вооружено загрозување. Војската на Србија е основен субјект на системот за одбрана.

Работите од областа на националната безбедност ја извршуваат и органите на државната управа, институциите надлежни за правосудството, образованието и научната дејност и заштита на животната средина, народниот правобранител, органите на единиците на локалната самоуправа, субјектите од областа на приватното обезбедување, организациите на цивилното општество, медиумите, правните лица и граѓаните кои допринесуваат во остварување на целите на националната безбедност.

Управување со системот за национална безбедност

Со системот на национална безбедност управуваат државните органи како носители на законодавната и извршната власт, заради достигнување на најповолната состојба на безбедност, а функциите се состојат од планирање, организирање, наредување, координација и контрола, се спроведувале во склад со Уставот, законите и другите прописи.

Народно̀о собрание на Реп̀ублика Србија - го остваруваат своето влијание на сите делови на системот на национална безбедност, со уставотворна и законодавна дејност. Народно собрание одлучува за војната и мирот, донесува закони и други општи акти, а преку *одборот̀ за одбрана и безбедност*, остварува надзор и демократска и цивилна контрола над системот за национална безбедност.

⁵⁰Ibid

Претседател на Република Србија претседава со Советот на национална безбедност и командува со војската на Србија во склад со уставот и законите.

Влада на Република Србија ја усмерува и ускладува работата на органите на државната управа во доменот на национална безбедност, во склад со Уставот и законите.

Министерот за надворешни работи, министерот за одбрана, министерот за внатрешни работи и министерот за финансии поднесуваат извештај на народното собрание на Република Србија за безбедносната состојба од доменот на своите надлежности, а додека останатите министри и државни функционери на барање на Владата и Народното собрание на Република Србија поднесуваат извештај од доменот на своите надлежности.

Директорите на Безбедносно-информативната агенција, војно-безбедносна агенција и војно-разузнавачката агенција најмалку еднаш годишно поднесуваат редовен извештај за работата на службите до Одборот за одбрана и безбедност.

Со функционирање на системот за национална безбедност, заснован на спроведување на Уставот, законите и другите прописи, меѓусебната соработка и компатибилноста на неговите елементи, и соработката со системите за национална безбедност на глобално и регионално ниво се создаваат услови за почитување на човековите права и слободи и заштита на основните вредности утврдени со закон како во Србија така и во земјите во опкружувањето и пошироко.

Совет за национална безбедност

Совет за националната безбедност е државно тело настанато од потребата на едно место да бидат собрани главните носители на одлуки од безбедносниот сектор, како и од потребата да биде воспоставена координација на функционирање на елементите од овој сектор. Советот на национална безбедност постои во многу други земји во светот и воглавно претставува моќно тело, пред се затоа што ги собира луѓето кои управуваат со целокупниот безбедносен сектор во една земја.

Во рамките на своите надлежности Советот на национална безбедност ги разгледува прашањата кои се значајни за националната безбедност и функционирање на елементите на системот за безбедност, нивната меѓусебна соработка и соработка со другите надлежни органи на државната управа, како и соработката со органите и службите за безбедност на другите држави и меѓународни организации. Покрај тоа, ги разгледува предлозите на надлежните државни органи од областа на одбраната и внатрешните работи и службите за безбедност, ја насочуваат и ускладува работата на елементите на системот за национална безбедност и предложува мерки за унапредување на безбедносната состојба и остварување на целите на политиката за национална безбедност.⁵¹

Советот за национална безбедност, покрај Претседателот на Република Србија, го сочинуваат највисоките претставници на органите на извршната

⁵¹<http://www.mod.gov.rs>

власт и претставници на клучните елементи на системот за национална безбедност како што е војската, полицијата, безбедносно-разузнавачките служби.

Членови на Советот за национална безбедност се:⁵²

- Претседател на Република Србија;
- Претседател на Влада;
- Министер за одбрана;
- Министер за внатрешни работи;
- Министер за правда;
- Началникот на Генералштабот на војската на Србија;
- Директорите на службите за безбедност.

Министерство за внатрешни работи е дел од системот за национална безбедност чија цел е заштита на националните интереси од доменот на внатрешната безбедност, а полицијата е основната организациона единица на Министерството за внатрешни работи и извршува работи кои се однесуваат на.⁵³

- Заштита на безбедноста на Република Србија и откривање и спречување на дејности насочени на поткопување или рушење на уставно утврдениот поредок;
- Заштита на животот, личната и имотната сигурност на граѓаните;
- Спречување и откривање на кривични дела и пронаоѓање и фаќање на сторители на кривични дела и нивно предавање на судските органи;
- Одржување на јавниот ред и мир;
- Обезбедување на собири и други собирања на граѓани;
- Обезбедување на одредени личности и објекти;
- Безбедност на сообраќајот на патиштата;
- Контрола на преминување на државната граница;
- Контрола на движење и престој на странци;
- Набавување, држање и носење на оружје и муниција;

⁵²Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 116/07

⁵³<http://www.mup.gov.rs>

- Производство и промет на експлозивни материји, запаливи течности и гасови;
- Заштита од пожари;
- Државјанство;
- Единствен матичен број на граѓани;
- Лични карти;
- Патни исправи;
- Живеалиште и престојувалиште на граѓаните;
- Обука на кадри, како и други работи одредени со закон.

Безбедносно-разузнавачкиот систем е функционално обединет подсистем на националната безбедност на Република Србија кој го сочинуваат:

- **Безбедносно-разузнавачката агенција БИА;**
- **Военбезбедносната агенција;**
- **Военразузнавачката агенција.**

Надлежностите на субјектите на безбедносно-разузнавачкиот систем, делокругот на работа, овластувања, задачи, меѓусебни односи и соработка, како и демократска и цивилна контрола на нивната работа се регулира со посебен закон.⁵⁴

Безбедносно-разузнавачката агенција (БИА) е разузнавачка служба на Република Србија задолжена за прибирање и анализа на информации од значење за безбедноста на Република Србија. Најголемата активност на БИА е насочена на справување со организираниот криминал и тероризмот, проблеми со кој се соочуваат најголемиот дел од државите во светот и регионот. Законот за Безбедносно-информативната агенција на Република Србија стапил на сила 27.07.2002 година и со овој закон цивилните разузнавачко-безбедносни активности за прв пат во современата србска историја, се изделени од МВР.⁵⁵

Агенцијата ги извршува работите кои се однесуваат на :

- Заштита на безбедноста на Република Србија;
- Откривање и спречување на дејности насочени на поткопување или рушење на уставно утврдениот поредок на Република Србија;

⁵⁴Закон о основама уређење служби безбедности Републике Србије, Службен гласник РС, бр. 116/07

⁵⁵<http://www.bia.sr.gov.yu>

- Истражување, прибирање, обработка и проценка на безбедносно-разузнавачки податоци и сознанија од значење за безбедноста на Република Србија и информирање на надлежните државни органи;
- Контраразузнавачки работи (собирање, анализирање, обработка и проценка на податоци за дејствување на странски разузнавачки служби и поедини лица, групи и организации на територија на Република Србија насочни против нивната безбедност;
- Разузнавачки работи (со дејствување во странство и во земјата се прибираат, обработуваат, анализираат и проценуваат податоци од политичка, економска, безбедносна и воена природа, кои се однесуваат на странските држави, политичките, економските воените сојузи и организации, кои укажуваат на намерата и можноста од тајно дејствување насочно кон загрозување на безбедноста на Република Србија);
- Други работи од безбедноста (сузбивање на дејности насочени на вршење организиран криминал, кривични дела со елементи на надворешен, внатрешен и меѓународен тероризам, како и најтешки облици на кривични дела против човечноста и меѓународното право и против уставно уредениот поредок
- И други работи утврдени со закон⁵⁶

Военбезбедносна агенција (ВБА) нејзина задача е да се грижи за безбедноста на системот за одбрана (планирање, организирање и реализација на работи и задачи од контраразузнавачката и безбедносна функција. Надлежности на Военбезбедносната агенција се:⁵⁷

- Разузнавачки и други дејности на странските служби, организации и лица насочени против Министерството за одбрана и војската на Србија;
- Внатрешен и меѓународен тероризам и субверзивни активности насочени против командата, единиците и установите на Министерството за одбрана и војската на Србија;
- Кривични дела против уставното уредување и безбедноста на Република Србија, против човечноста и меѓународното право, најтешки кривични дела со елементи на организиран криминал кога како сторители се појавуваат воени и цивилни лица на служба во Министерството за одбрана и војската на Србија или кога некое од наведените кривични дела е насочено против Министерството за одбрана и војската на Србија;

⁵⁶Закон о безбедносно-информативној агенции, Службен гласник на РС бр. 42/02

⁵⁷<http://www.bezbednostmladih.org>

Военоразузнавачка агенција (ВРА) е стручен и раководен орган на военоразузнавачката служба на Министерство за одбрана и составен дел од системот за безбедност на Република Србија. Надлежна е и одговорна за разузнавачко обезбедување, претставување и заштита на интересите на Министерство за одбрана во странство, а својата намена ја остварува преку разузнавачко оперативната и военодипломатската дејност.⁵⁸

Целите кои се поставени пред Военоразузнавачката агенција се: спречување на изненадување и обезбедување податоци за безбедносната состојба во поблиското и поширокото опкружување, со тежиште на откривање и пратење на силите и намерите на потенцијалниот непријател, терористичките и екстремистички сили, и прибирање и други податоци за воените, политичките и економските активности кои можат да влијаат на безбедноста на земјата.

Задачи на Военоразузнавачката агенција се:

- Откривање, пратење, прибирање и обработка на податоци за воените планови и активности на странските држави и нивните разузнавачки служби, меѓународни терористички групи, странски организации и поединци кои можат да ја загрозат одбраната на Република Србија;
- Изработка, класификација заштита и дистрибуција на завршните разузнавачки документи и нивно доставување до корисниците;
- Соработка со странски служби и реализација на активностите во системот на колективна безбедност, претставување и застапување на интересите на Министерството за одбрана на Република Србија преку претставништвата за одбрана.

2. Безбедносен систем на Република Бугарија

⁵⁸Ibid

- **Површина:** 110. 993 КМ
- **Број на жители:** 7 606 551
- **Етнички состав:** 83,9 % Бугари; 9,4 % Турци; 4.7% Роми; 2% Македонци
- **Главен град:** СОФИЈА
- **Бруто домашен производ:** 27 милијарди долари
- **Бруто домашен производ по глава на жител :** 3442 долари
- **Процент кој се одвојува од Бруто домашниот производ за одбрана:** 2.4%

Кога станува збор за безбедносниот систем на Република Бугарија може да се каже дека постојат неколку фази во развојот и унапредување на истиот. Во периодот на постоење на Варшавскиот договор, Бугарија како држава со социјалистичко општествено уредување беше членка на истиот. За порадикални и поинтензивни промени во разузнавачко-безбедносниот систем можеме да зборуваме од 1990 година па навака. Со разузнавачко-безбедносниот систем управува:

- Претседателот на Бугарија;
- Министерски совет; и
- Совет за безбедност на Министерското собрание.⁵⁹

Контрола на разузнавачко-безбедносните служби врши Комисија за национална безбедност на Народното собрание на Бугарија.

Во склад со определбите за Евро-атланските интеграции и донесениот Устав во 1991 година, Бугарија ги усвои сите нормативни документи со кои се дефинираат ставовите за национална безбедност, реформи во системот за одбрана и вооружените сили.

Концепција за национална безбедност, на која се заснива Доктрината за одбрана на Република Бугарија усвоена е од Народното собрание 1998 година и претставува политичка декларација на демократската влада за основните прашања на безбедноста и систем на патокази за организација на нацијата и

⁵⁹[http:// www.parliament.bg/kns](http://www.parliament.bg/kns), Концепција за националната сигурност на Република Българија

државата да ги постигнат стратегиските цели. (Рачев, 2003: 21-29). Во Февруари 1994 година Република Бугарија пристапи во програмот на НАТО-Партнерство за мир;

- Во почетокот на Април 2004 година Република Бугарија стана полноправна членка на НАТО;
- Во 2007 година полноправна членка на Европската Унија. Како полноправна членка на ЕУ И НАТО Република Бугарија изврши целосна реформа во безбедносниот систем и истиот ја има следнава структура:

1. Национална разузнавачка служба;
2. Разузнавачко безбедносни организации на Министерството за внатрешни работи;
3. Разузнавачко безбедносни организации на Министерството за одбрана.

Шема бр.12

Структура на безбедносниот систем на Република Бугарија

Претседателот на Република Бугарија има директни надлежности на разузнавачко-безбедносниот систем, командува со оружените сили, одлучува за воведување вонредна состојба, прогласување и укинување на воена состојба.

Министерскиот совет надлежен е да ја координира работата на разузнавачко-безбедносните служби, изработува проценки за ризици и загрозување на безбедноста на Бугарија, предлага мерки за отстранување на опасностите и го информира Парламентот за надворешни и внатрешни закани по безбедноста на Бугарија. Министерскиот совет ги реализира своите активности преку Совет за безбедност кој и го изработува завршниот документ (анализи, проценки, студии, информации и сл.) во врска со заканите на националната безбедност и предлог на мерки за заштита на вредностите и интересите на Република Бугарија.

Советот за безбедност го сочинуваат:

- *Претседател на Влада;*
- *Министер за внатрешни работи;*
- *Министер за надворешни работи;*
- *Министер за одбрана;*
- *Началник на Генералштаб; и*
- *Раководители на Разузнавачки и контраразузнавачки служби.*

Надлежности на Советот за безбедност се:⁶⁰

1. Разгледување, анализа и изработка на стратегиски комплексни информации за ризици по национална безбедност и прогнозирање на ескалација на безбедносни закани;
2. Планирање на конкретни мерки за отстранување на постоечките и можни облици на загрозување на безбедност на националните интереси и предлагање можни постапки на секторот за безбедност во кризи состојби;
3. Ускладување на плановите на специјализираните органи кои собираат разузнавачки информации и
4. Разгледување и предлагање на министерскиот совет годишен план за буџет за потребите на националната безбедност

Национално-разузнавачка служба

Дирекцијата "Државна сигурност" во почетокот на шеесеттите години прераснува во Комитет за државна сигурност (КДС) во рамките на МВР. Во 1965 година излегува од негови рамки и се трансформира во посебно министерство. Во 1969 година се обединува со МВР каде неговите структури стануваат управа за државна безбедност во рамки на МВР.

Со распаѓањето на комунистичкиот систем во осумдесеттите години на дваесеттиот век се означува и крајот на комунистичката "Државна сигурност" во Р.Бугарија.

Со донесување на новиот Устав се формира и **Национална разузнавачка служба (НРС)** која е под директна надлежност на Председателот на Р.Бугарија. НРС има надлежности на прибирање информации за случувањата во земјата и опкружувањето, а кои се во непосредна врска со националната безбедност на државата. Врши собирање, анализирање и обединување на

⁶⁰[http:// www. Government.bg/eng- Law inProtection of Classified Information, Council of Ministers: Annual Report: On the state of the national security of the republic of Bulgarija I 2000, Sofia, April 2001](http://www.Government.bg/eng-Law inProtection of Classified Information, Council of Ministers: Annual Report: On the state of the national security of the republic of Bulgarija I 2000, Sofia, April 2001)

сознаија кои се резултат на спроведеното разузнавачко истражување, и врз чија основа се врши изработка на документи од аналитички и прогнозен карактер.

Во нејзина надлежност се субверзивните и контраразузнавачките активности, односно заштита на тајните и доверливи информации на Република Бугарија.

При вршење на разузнавачките активности ги користи сите расположиви извори на податоци, применувајќи ги класичните разузнавачки агентурни методи и легалните разузнавачки методи во согласност со Законот за специјални разузнавачки средства. Работи на линиско-проблемскиот и територијален принцип кој подразбира постоење на организациски делови во земјата и во странство.

Разузнавачко-безбедносни организации во рамките на Министерството за внатрешни работи

Во рамките на Министерството за внатрешни работи делуваат повеќе безбедносно-организациони единици и тоа:

1. Националната служба за безбедност;
2. Националната служба -Гранична полиција;
3. Национална служба за борба со организираниот криминал;
4. Полицијата.

Националната служба за безбедност

Националната служба за безбедност е разузнавачка и контраразузнавачка служба и служба за безбедност во рамките на Министерството за внатрешни работи (Савић, Бајагић, 2005: 337).

Основна задача на Националната служба за безбедност е⁶¹ *Заштитата на националната безбедност на Бугарија од активностите на странски разузнавачки служби, организации и лица насочени против интересите на Република Бугарија, како и откривање, спречување и сузбивање на деструктивните процеси кои се закануваат на уставноста, војскавениот облик на владение, национално единство, територијалниот интегритет и суверенитет на државата*

Националната служба за безбедност работи на основа на линиско-проблемски принцип организирана во Централна во која делуваат дирекции. Со службата раководи Директор кој е одговорен пред ресорното министерство. Надлежности на Директорот се:

- Раководење, организација и насочување на работата во организацијата;

⁶¹<http://www.mvr.bg/mvr/nss.htm>-Министерство за внатрешни работи, Национална служба Сигурност

- Исполнување на наредбите на ресорното министерство пред кое е и одговорен;
- Управување со информацискиот фонд;
- Располага со буџетските средства на организацијата;
- Претставување на службата пред другите служби кои се занимаваат со национална безбедност и сл.

Една од најсериозните закани за националната безбедност на Бугарија е делувањето на организираните криминални групи. Во повеќе наврати е укажувано од страна на Европската унија за недоволната ефикасност на Република Бугарија со справување со организиранот криминал. Организираниот криминал претставува еден од најизразените и најопасни облици на загрозување на виталните државни вредности.

Националната служба -Гранична полиција

Национална служба за гранична полиција е специјална безбедносна и оперативно-истражна полициска служба на Министерството за внатрешни работи, задолжено за заштита на државната граница и надзор над граничниот режим. Граничната полиција своите надлежности ги има на самите гранични премини, аеродромите, на пристаништата, внатрешните морски води, територијалното море и другите гранични реки и води.

Со граничната полиција раководи Директор, а организациски е насочена во:

- Дирекцијата на граничната полиција;
- Гранични сектори;
- Гранични отсеци;
- Гранични одделенија; и
- Гранични пунктови (Савић, Бајагић, 2005: 339).

Задачи на националната служба на гранична полиција се:

- Обезбедување на државната граница;
- Идентификација и спречување на прекршителите на државната граница, претрес на лица и возила, одговорност да ги предаде на одговорните служби;
- Спроведување на граничниот режим и контрола на сите патници и транспортни средства при премин на државната граница;
- Проверка на оружје, експлозиви и други опасни материјали, патници и возила на копно, како и воздухоплови од цивилната авијација;

- Превземање на мерки за спречување на сите видови нелегални активности на државната граница, прибирање, обработка, употреба, чување и предавање на информации во врска со прекршителите на граничниот режим,
- Реализација на Меѓународни договори и спогодби во кои Р.Бугарија партиципира;
- Соработка со релевантни авторитети одговорни за обезбедување на границите и контрола на други земји, кога спроведуваат стручна задача;
- Заедничка партиципација во заштита на социјалниот поредок со други земји, заштита на човекови права, заштита на слободата на личноста, обезбедување на имотот во граничните зони и граничното подрачје околу премините; меѓународните аеродроми, речните и поморските пристаништа.

Национална служба за борба против организиран криминал

Националната служба за борба против организираниот криминал претставува организирана полициско оперативно-истражна служба во рамките на Министерството за внатрешни работи, со приоритетна задача справување со корупцијата, тероризмот, недозволената трговија со дроги, недозволена трговија со културно-историски вредности, трговија со луѓе и други облици на организираниот криминал.

После укинување на Шестата управа на Државната сигурност, определни дејности се пренасочуваат кон Националната служба за безбедност, додека другите дејности влегуваат во состав на Националната служба за борба со организираниот криминал (Котовчевски, 2002: 432).

Во повеќе наврати од страна на меѓународната заедница, пред се од Европската унија е критикувана неуспехот токму на овој оддел да се справи со се поголемиот наплив на организираниот криминал и корупцијата во Бугарија.

Националната служба- Полиција

Националната служба на полицијата ги извршува активностите предвидени според Законот за внатрешни работи. Покрај другите активности полицијата е одговорна за регистрирање на странски граѓани во земјата, врши обезбедување на важни објекти (дипломатски претставништва, државни објекти), одржување на јавниот ред и мир, соработува во извршувањето на одредени задачи со Националната служба за безбедност и Министерството за одбрана.

Со полицијата раководи Директор, а организирана е во следната Целина:

- Дирекција;

- Сектори;
- Одсеци;
- Одделенија и
- Специјално одделение за авијација (Савић, Бајагић, 2005: 340).

Разузнавачко-безбедносни организации во Министерството за одбрана

По приемот на Република Бугарија во НАТО, доаѓа до целосна реорганизација и реформи на воената стратегија и вооружените сили.

Со самото расформирање на Државната сигурност, доаѓа до одредени промени каде военото контраразузнавање кое било во рамките на МВР сега се враќа во Министерството за одбрана и заедно со тогашната Воена полиција се насочуваат во рамките на Дирекцијата "Сигурност" создадоа современа воено-разузнавачка служба која врши воено-разузнавачка дејност во рамките на Министерството за одбрана.

Военото разузнавање за прв пат било потчинето на цивилен министер новата Дирекција била со назив "Дирекција- Информација". Во стручните кругови тоа се нарекува "Воена информација" со цел да се потенцира воениот карактер на ова служба која делува во рамките на Министерството за одбрана чија основна намена е спроведување на воено-разузнавачката дејност на Бугарија.

Разузнавачко-безбедносната управа е организирана во одделенија и тоа:

- Разузнавачко-стратегиско;
- Разузнавачко-тактичко;
- Аналитичко-информативно (Ken, Nikolov, 1997: 403-415).

Разузнавачко-стратегиското одделение прибира разузнавачки податоци за постоечките и потенцијални воени можности на други држави на национална безбедност на Република Бугарија. Организациски е поставено така да делува преку центри на територијата на Бугарија, пунктови во странство, преку агентурни методи, техничко-извидувачки-прислушни методи.

Разузнавачко-тактичко одделение раководи со разузнавачките органи во командите на оперативно-тактичкиот состав на оружените сили на Бугарија.

Аналитичко-информативно одделение ги обработува расположливите сознанија, ги споредува со сознанија добиени со размена од други служби и изработува завршни разузнавачки документи за Министерот за одбрана, началникот на Генералштаб и Министерскиот совет, како и за разузнавачките органи потчинети на команда на оружените сили на Бугарија (Мијалковски, 2009: 217).

По влегување на Р.Бугарија во НАТО формирано е посебно одделение за размена на разузнавачки податоци со земјите членки на НАТО.

3. Безбедносен систем на Република Грција

- **Површина:** 131 990 КМ
- **Број на жители:** 11 260 402
- **Етнички состав:** *нејпризнава малцинсџва освен релиџиоско муслиманско околку 2%*
- **Главен град:** АТИНА
- **Бруто домашен производ:** 225милијарди долари
- **Бруто домашен производ по глава на жител :** 20 281 долари
- **Процент кој се одвојува од Бруто домашниот производ за одбрана:** 4.1%

Република Грција го завзема југо-источниот дел од Европа и има значајна поволна геостратегиска положба. Грција како островска земја има излез на три мориња: Егејско, Јоско и Средоземно море. Она што е значајно за функционирање на безбедносниот систем на Грција е нејзиното членство во НАТО и Европската Унија. Значаен субјект во функционирањето на националниот систем за одбрана на Грција е Министерството за национална одбрана. Во рамките на истото министерство делуваат и:

- Совет за одбрана,
- Советодавен одбор на Министерството за одбрана и
- Главниот штаб на оружените сили.⁶²

Шема бр.13

⁶²<http://www.mod.gr> – официјален сајт на Министерството за одбрана на Грција

Како и кај другите држави во Европското семејство така и во Грција, на чело на системот за национална одбрана се наоѓа **Совет за надворешна политика и национална безбедност**. Членови на Советот се:

- Премиерот;
- Министер за национална одбрана;
- Министер за внатрешни работи;
- Министер за надворешни работи;
- Командантот на оружените сили
- Директорот на Националната разузнавачка служба (ЕУР)

Основни задачи на Советот се формулирање на национална одбранбена политика, донесување одлуки поврзани од областа на национална одбрана, давање предлог на Претседателот на државата за прогласување воена состојба, објавување или укинување на општа или делумна

мобилизација, избор на началник на Генералштабот на оружените сили на Грција.

Советот за надворешна политика и безбедност ги има следниве надлежности:

- дава проценка за меѓународните политички движења кои можат да имаат влијание на националната безбедност на земјата;
- ги усогласува работите на институциите кои се занимаваат со прашањата од значење за националната безбедност и вкупата одбранбена политика; и
- предлага правци на делување на институциите задолжени за работите од областа на безбедноста.

Национална разузнавачка служба (EYP)

Национална разузнавачка служба (EYP) мешана цивилно-воена разузнавачко безбедносна служба која е раководена од Директор кој е именуван од страна на Премиерот на Грчката Влада. Директорот на (EYP) е во исто време и советник на претседателот на Владата и на командантот на оружените сили задолжен за национална безбедност (Савић, Бајагић, 2002: 257). Надлежности на Национална разузнавачка служба (EYP) се:

- усмерување, координирање и раководење со сите разузнавачко-безбедносни институции во Грција;
- обединување, проценување и отстапување на разузнавачки информации (завршни разузнавачки прегледи и проценки) на Претседателот на Владата и други највисоки државни органи;
- предлага облици и мерки на информирање на јавноста за прашања кои се однесуваат на националната безбедност;
- прибира и обработува разузнавачки податоци од воена, политичка и економска природа кои се од стратегиско значење за Грција;
- следење на грчката емиграција и активности на другите држави насочени спрема Грција;
- контра-разузнавачка активност;
- заштита на уставниот поредок на Грција; и
- истражување, откривање и спречување на делување на терористички организации од домашен и меѓународен карактер.⁶³

⁶³<http://www.garton.republika.pl/org/grecia/ey.htm>

Национална разузнавачка служба (ЕУР) организациски е поставена во:

1. **секретаријати;**
2. **дирекции; и**
3. **самостојни одделенија.**
- 4.

Дирекциите се задолжени за следниве работи:

1. **Дирекција А** за офанзивана надворешна разузнавачка работа особено спрема балканските држави. Истата дирекција ги усмерува останатите разузнавачки служби кои делуваат спрема странство;
2. **Дирекција Б** е задолжена за контра-разузнавачки активности, истражувајќи ја активноста на делување на странски разузнавачки служби во странство чии разузнавачки активности се насочени кон вкупниот интерес и националната безбедност на Грција;
3. **Дирекција Ц** ги истражува активностите на грчката емиграција во странство;
4. **Дирекција Д** е задолжена за документирање, архивирање, водење досиеа за вработените во службата, изработка проверка за сите (Савић, Бајагић, 2002: 258).

Воена-разузнавачка служба (Alfa/Dio – А2)

Воено-разузнавачка служба делува во рамките на Министерството за одбрана и Генералштабот на оружените сили на Грција. Воено-разузнавачката служба е задолжна за:⁶⁴

- Собирање на податоци за армиите на соседните земји;
- Изработка на разузнавачко-безбедносни проценки за командите на оружените сили;
- Раководење и координација со разузнавачките служби и воспоставување на врска со останати разузнавачки и контраразузнавачки служби во земјата;

⁶⁴[http://www.mod.gr/ English/indeks/htm organization and Operation of the armed Forces](http://www.mod.gr/English/indeks/htm_organization_and_Operation_of_the_armed_Forces)

- Работа и координација со воени дипломатски претставници во странство;
- Надзор на работата на странски воени дипломатски претставници во Грција.

Воено-разузнавачката служба делува преку разузнавачките одделенија:

- Одделение за внатрешни информации, задолжено за внатрешна безбедност и контра-разузнавачка работа;
- Одделение за надворешни информации задолжено за офанзивна разузнавачка активност пред се спрема армиите на соседните земји;
- Одделение за настава изведува безбедносна и извидувачка обука во единиците;
- Протоколарно одделение задолжено за врски со странски воени претставници;
- Одделение за психолошка работа подготвува и спроведува активности од пропагандна природа во оружените сили;
- Одделение за примена на технички средства.

Служба на национална безбедност

Службата на национална безбедност претставува разузнавачко-безбедносна организација на Министерството за јавен ред. Организациони поставена во три управи и тоа: (Савић, Бајагић, 2002: 260).

- Управа за субверзивни против уставни активности;
- Управа за странци - надлежна за државјани на Грција повратници од источно-европските држави;
- Управа за архива и организација на служба;

Одделение за поморска безбедност

Одделение за поморска безбедност делува во рамките на Министерството за поморско стопанство. Одделението е задолжено за:

- Реализација на мерки и заштита на сите активности на меѓународни организации одговорни за прашања на безбедноста на море и морското богатство;
- Надзор на грчкото море и обала;
- Директни интервенции во врска со спречување на инциденти со кои се загрозува морето и морското богатство;

- Спроведување на законски прописи во врска со превенција на загадување на морето;
- Барање помош од страна на други институции задолжени за ова област во случаи на сериски инциденти на загрозување на морското богатство;
- Зголемување на јавната свест за значење за заштита на морето;
- Истражување на сите инциденти на загрозување на морското богатство предизвикани од страна на бродови и други извори од копно;
- Казнување на извршителите на такви инциденти.⁶⁵

4. Безбедносен систем на Република Албанија

Површина: 28 748 КМ

- **Број на жители:** 3 170 048

- **Етнички состав:** /////

- **Главен град:** ТИРАНА

- **Бруто домашен производ:** 8 милијарди и 400 милиони долари

⁶⁵[Http://www.yen.gr/eng/main_eng.htm](http://www.yen.gr/eng/main_eng.htm) Ministry of Mercantile Marine: Marine Enviroment Protection Division-MEPD

- **Бруто домашен производ по глава на жител : 2677 долари**
- **Процент кој се одвојува од Бруто домашниот производ за одбрана: 1.2%**

Гледано низ историјата безбедносниот систем на Република Албанија воглавно можеме да го поделеме во два периода и тоа:

- Период на еднопартиски - комунистички систем за време на владеење на Енвер Хоџа; и
- Период на повеќепартиски систем и парламентарна демократија.

Она што го одбележува периодот на владеењето на Енвер Хоџа е егзистирање на "силна" безбедносна служба позната како "озлогласената **Сигурими**" која за да го одржи владетелот на власт правела огромни злодела и врз сопствениот народ. Службата имала неограничена политичка сила благодареејќи на фактот што истата го надгледувала целокупниот општествен живот во Албанија.

Во рамките на Сигурими постоеле десет одделенија и тоа: (Савић, Бајагић, 2002: 386)

- **Прво одделение** - задолжено за надворешно разузнавачки активности, односно разузнавачки продори во странство поделено во четири секции (за тогашната Југославија, Грција, Западни земји и архива и картотека). Првата секција била кадровски најбројна и најактивна, раководела со офанзивни разузнавачки и субверзивни и други активности спрема тогашната Југославија.
- **Второ** одделени - претставувало класична политичка полиција задолжено за следење на граѓански активности и клерикализам⁶⁶, во врска со внатрешни политички и други општествени движења, посебно за идејно-политички противници на режимот на Енвер Хоџа.
- **Трето** одделение - или контраразузнавачко вршело обезбедување и заштита на политички и државни раководители.
- **Четврто** одделение - задолжно за картотека и архива.
- **Петто** одделение - вршело контраразузнавачка заштита од продор на странски разузнавачки служби.
- **Шесто** одделение - обезбедување на највисоки државни и партиски раководители и контрола на сообраќај.
- **Седмо** одделение - ги превземало истрагите.

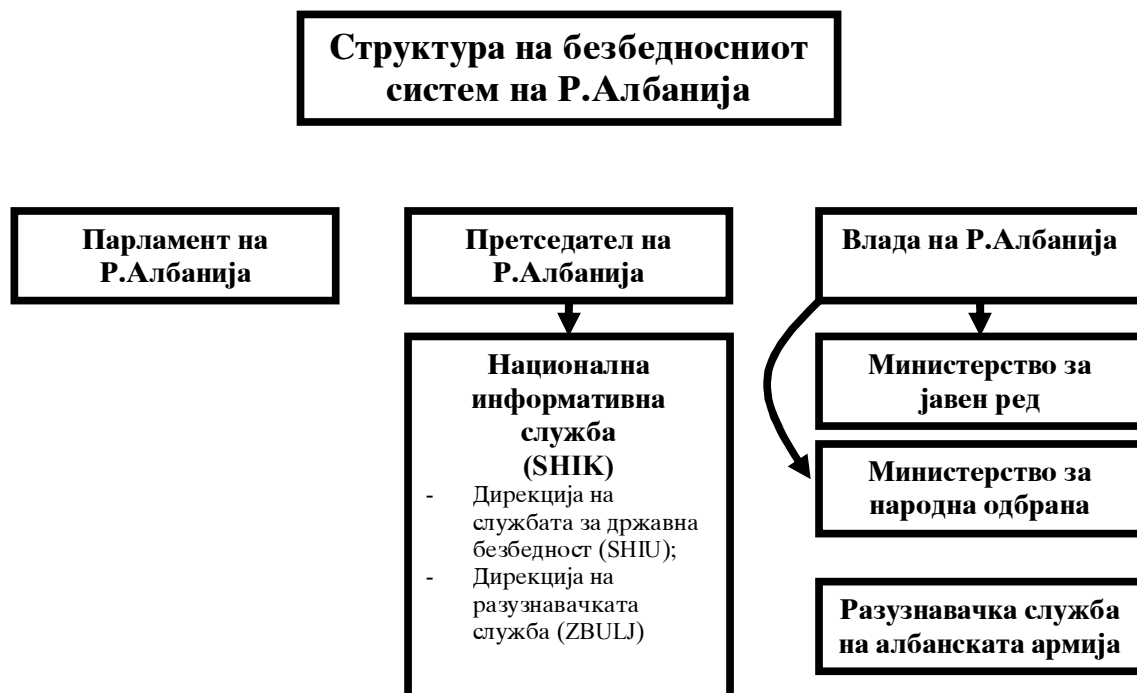
⁶⁶Самиот поим клерикализам означува пречекорување на законски предвидените норми на одредени религијски структури.

- **Осмо** одделение - следење и цензура на пошта.
- **Девејто** одделение - персонална политика; и
- **Десетто** одделение - организација и работа во логори.

По распадот на социјалистичкиот систем во Албанија во 1990 година и определбата за повеќепартиски систем и парламентарна демократија доаѓа до темелна реорганизација на безбедносниот систем. Формирана е единствена цивилна разузнавачко-безбедносна служба под назив **Национална информативна служба (Sherbimi informative kombetar-SHIK)**.

Согласно новиот Устав каде Албанија се определи за парламентарна демократија со елементи на претседателски систем, претседателот е одговорен за безбедност и одбрана и под негова надлежност е Национално информативната служба.

Шема бр.14

Национална информативна служба (Sherbimi informative kombetar-SHIK).

По формирањето на новата Национално - информативна служба (во натамошен текст SHIK) доаѓа до темелни реформи како во поглед на

нејзиниот статус така и коренити кадровски промени. По 1992 година доаѓа до целосно кадровско освежување и вработување на нови млади кадри кои своето образование за работа во разузнавачките служби го завршиле во Западна Европа, САД и Турција.

Во состав на Национално информативната служба се:

1. Дирекција на службата за државна безбедност (SHIU)
2. Дирекција на разузнавачката служба (ZBULJ)

Организациската поставеност на SHIK е: директор, заменик директор и извршни директори на Управите.

Разузнавачката служба делува преку центри и пунктови во странство со обврска за прибирање на информации кои се однесуваат на загрозување на безбедноста на Албанија со примена на разузнавачко-оперативни методи и средства, пред се примена на агентурниот метод и примена на техничко-прислушни методи.

Контраразузнавачката служба е насочена пред се од заштита на витални државни вредности од делување на странски разузнавачки служби, екстремизмот, тероризмот, организиран криминал како и офанзивни субверзивни активности во странаство.

Национално-информативна служба составена е од 7 управи и тоа:

1. Контраразузнавање;
2. Разузнавање;
3. Обезбедување;
4. Аналитика, евиденции картотеки;
5. Наука и технологија;
6. Финансии и шифри;
7. Правни и кадровски работи;

Разузнавачка служба на оружените сили на Албанија

Оружените сили на Р. Албанија го сочинуваат основниот подсистем на системот за одбрана. Оружените сили ги сочинуваат:

- Активен состав;
- Резервен состав;
- Воен состав (Мишовиќ, Ковач, 2006: 408).

Разузнавачката служба на албанската армија делува во рамките на Генералштабот на оружените сили. Задолжена е за разузнавачки

информации во врска со доктрина и систем за одбрана, воените потенцијали на соседните земји. Прибирање на информациите ги врши со извидување со технички средства, агентурен метод, користење на легални извори и размена на податоци со пријателски земји.

Најзначајни одделенија се: (Савић, Бајагић, 2005: 393)

- **Оперативно-агентурно одделение** - задолжено е за собирање разузнавачки податоци за вооружените сили и воени потенцијали на другите земји.
- **Одделение на трупно извидувачки служби** - ја обединува работата на разузнавачките органи на сите три вида на оружените сили. Задолжено е за планирање, организирање и раководење со извидувачките единици на копнената војска, воена морнарица и воздухопловство, обука на кадри и набавка на оперативно-технички средства.
- **Радио-извидувачко и дескриптивно одделение** - извршува активности на радиоизвидување, односно пресекување на странски електронски сигнали и нивно дескриптирање.
- **Одделение за аналитика и картотека** врши анализирање, проценка на информациите, изготвување на извештаи и нивно отстапување на Генералштабот на албанската армија и на политичкиот врв.

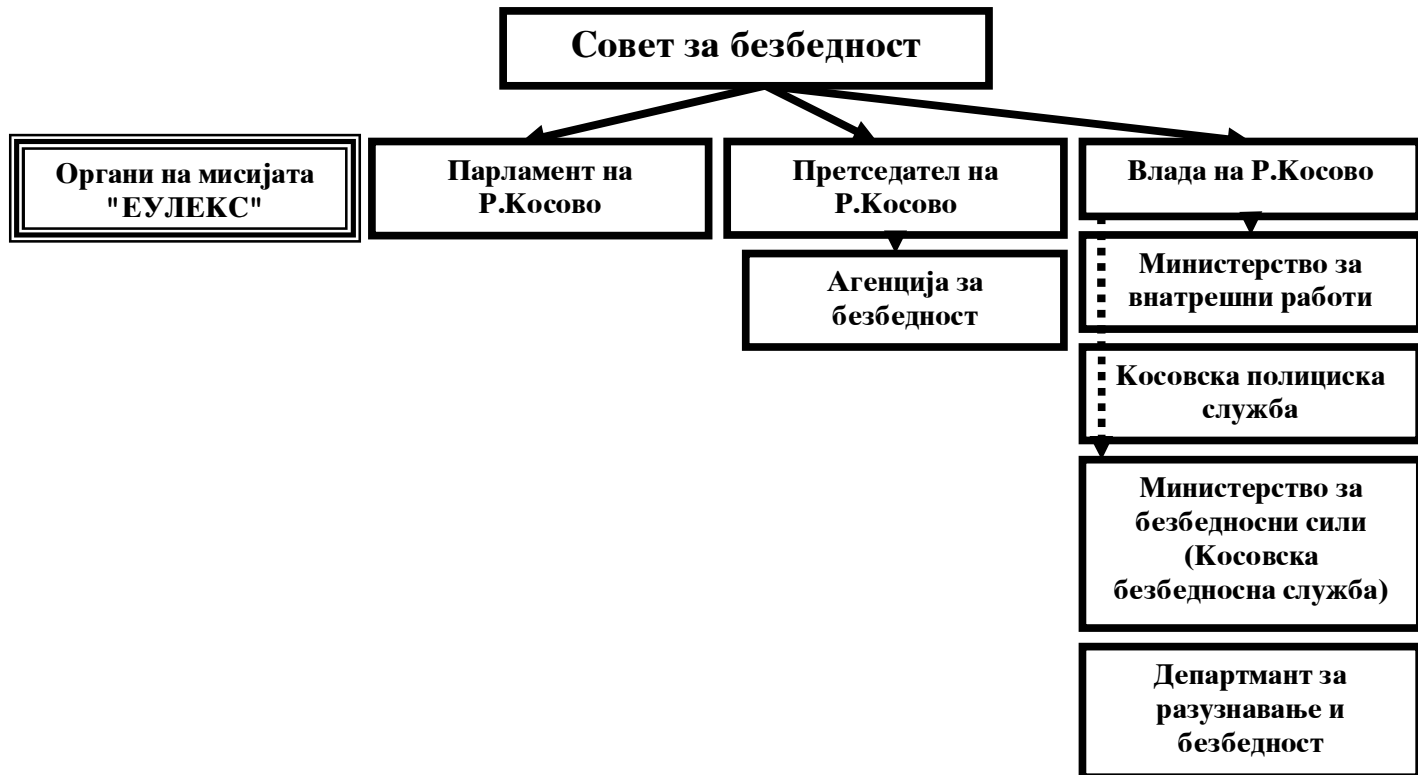
5. Безбедносен систем на Република Косово

- **Површина:** 10. 908 КМ
- **Број на жители:** 1 804 838
- **Етнички состав:** 88 % Албанци; 7 % Срби; 5 % други
- **Главен град:** ПРИШТИНА
- **Бруто домашен производ:** 3 милијарди долари
- **Бруто домашен производ по глава на жител :** 1759 долари
- **Процент кој се одвојува од Бруто домашниот производ за одбрана:**

Косово е една од новонастанатите држави на балканските простори. Во почетокот Косово беше протекторат на мировните сили присутни во земјата, кои земаа активно учество во одржување на безбедноста и мирот во државата. По прогласување на независноста на Косово, започнати се и активности за изградба на сопствен безбедносен систем.

Безбедносниот систем на Косово мина низ низа преодни фази, претежно подржан од силите на УНМНИК И КФОР. Тоа овозможи создавање на современ и ефикасен систем, со добро обучени припадници како на униформираниот така и на цивилниот сектор на безбедност, благодарейќи на искуството на странските инструктори кои вршеа должност во мировните сили.

Структура на безбедносниот систем на Р.Косово

Полиција на Косово

Централно место во безбедносниот систем на Косово завзема новоформираната Полиција на Косово. Косовските полициски сили во суштина произлегуваат од полициските сили на UNMIK воспоставени во 1999 год. веднаш по отпочнувањето со работа на мисијата на ООН на Косово UNMIK. Со добиената помош и залагањата на OSCE почна процес на обука и тренинг на припадниците на полициските сили на Косово по меѓународни стандарди и процедури, така што веќе во 2004 год. бројот на припадници на полициските сили го достигна планираниот број од околку 7000 припадници. Обуката и тренингот на новите полициски службеници на косовската полиција во најголем дел се изведува под менторство на инструктори од САД, но и од Германија, Франција, Египет и Бугарија. Во однос на етничката припадност на полициските службеници кои ги сочинуваат полициските сили може да се напомене дека од сегашниот состав 85% се етнички Албанци, а 15% етнички Срби или припадници на другите малцинства во Косово.

Полицијата на Косово е организирана на централно и локално ниво. Генералната полициска дирекција на полицијата го сочинува централното

ниво кое е одговорно за целата територија на Републиката. Со генералната дирекција раководи директор кој најпрвин за таа позиција е предложен од страна на Комисијата за повисоки именувања и дисциплина до министерот за внатрешни работи, а доколку тој смета дека таквиот предлог е издржан и соодветен кандидатот за оваа позиција го предлага на Премиерот на Р.Косово, кој всушност и го именува. Генералниот директор има мандат од 3 год. кој може да му се продолжи уште за 5 год. без притоа да се распишува конкурс за работно место. По истекот на овие 8 год. лицето кое ја извршувало функцијата Генерален директор нема повторно право да биде именувано на оваа функција. Генералниот директор има свој заменик генерален директор и помошник генерален директор кој ги именува министерот за внатрешни работи на предлог на Комисијата за повисоки именувања и дисциплина со мандат од три год. кој може да им се продолжи уште за 5 год. без притоа да се распишува конкурс за работно место.

Локалното ниво ги опфаќа регионалните полициски дирекции кои се надлежни за одредени региони, составени од повеќе општини. Покрај регионалните полициски дирекции, локалното ниво на косовската полиција се состои и од полициски станици кои се надлежни за извршување на полициските задачи во рамките на територијата на една општина, како и од полициски подстанции кои имаат надлежност на одредени области во рамките на една општина. Полициските станици на Граничната полиција се исто така под надлежност на Генералната полициска дирекција.

Внатрешната организациона структура на полицијата на Косово се предлага од страна на Генералниот директор на косовските полициски сили, а се одобрува од страна на Министерот за внатрешни работи. Генералниот директор на косовските полициски сили, со одобрување на министерот може да основа привременени полициски единици за извршување на определени посебни задачи.

Според законот за полиција на Р.Косово основни должности на полицијата се:

- *"Заштитата на живојот, сигурноста и сојузвеноста на сите граѓани;*
- *Заштитата на правата и основните слободи на граѓаниите;*
- *Спечување на ојасносите спрема граѓаниите и одржување на редот и јавната сигурност;*
- *Спечување и расфетување на кривични дела;*
- *Откривање на кривични дела;*
- *Вршење на надзор и контрола на сигурност на комуникациите;*
- *Вршење надзор и контрола на границиите;*

- *Пружање помош за време на природни непогоди и во други итни случаи;*
- *Вршење на други работи предвидени со овој закон.*⁶⁷

За разлика од безбедносните системи на другите земји, безбедносниот систем на Косово има свои посебни елементи кои истиот го разликуваат од другите безбедносни системи. Имено, целиот безбедносен систем на државата, а со тоа и самата полиција имаат низа на елементи воведени од страна на странските земји надзорници на Косово. Во контекст на горенаведеното, битно е да се истакне дека спецификата на безбедносниот систем на Косово се состои во тоа што во рамките на полицијата има посебен орган кој е наречен ЕУЛЕКС што значи *политичка мисија на Европа за сигурност и заштита* која што е донесена од страна на Европската Унија

Органи и тела на EULEX

EULEX (European union rule of law mission) претставува мисија која ја наследи мисијата на UNMIK и која претставува најголема мисија од цивилен карактер која ја организира и спроведува Европската унија. Мисијата на EULEX е во суштина техничка и има за задача да врши мониторинг, менторство и советување на косовските власти во однос на полициските, судските и царинските работи. Оваа мисија дејствува врз правна основа на резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на ООН, а организациски е раководена од страна на ЕУ. Персоналниот состав на мисијата изнесува околу 3000 луѓе, од кои 1900 се меѓународни службеници, а 1100 домашни.

Во однос на органите и телата на EULEX како најзначајни можеме да ги наведеме следниве:

- Шеф на Еулеск Косово и е лице кој што му припаѓа на Еулеск и кој што е избран и именуван од овластени органи за да работи на Косово на ова специфична позиција;
- Шеф за надзор на правото- лице кое што му припаѓа на Еулеск и кој што е избран и именуван од овластените органи за да работи на Косово на ова специфична позиција;
- Председател на судскиот совет на Еулеск е лице кое што му припаѓа на Еулеск, избран и именуван од овластени органи за да работи на Косово;
- Главен обвинител на Еулеск;

⁶⁷Zakon o policiji R.Kosovo; zakon br.03/L-035; cl.10.1

- Обвинител на Еулекс;
- Судија на Еулекс
- Кординатор на Еулекс за правото на сопственост;
- Полициски службеник на Еулекс;
- Службено лице кое врши контрола на работата на Еулекс;
- Службено лице кое врши контрола над работата на полицијата на Косово;
- Јавен обвинител на Косово е лице кое е државјанин на Косово и кој е именуван како обвинител во согласност со законот;
- Судија на Република Косово е државјанин на Косово и кој е именуван како судија со законот којшто е на сила;
- Специјалното обвинителство на Косово значи кабинет на специјализираното постојано обвинителство кое што функционира во рамките на обвинителството на Република Косово;
- Агенција за спроведување на кршење на законот- значи полицијата на Косово и некој друг орган или агенција кој е основан на Косово и кој што на легитимен начин може да извршува слични надлежности и типични функции со тие на полицијата на Косово во согласност со законот кој што е на сила, овој услов ја опфаќа и полицијата на Еулекс.

Министерство на безбедносните сили

Косовските безбедносни сили формално-правно иако започнаа со свое постоење и дејствување на 21 јануари 2009 год. својата целосна оперативна дејност ја започнаа на 15 септември истата година. Персоналниот состав на овие сили изнесува 2500 припадници и уште 800 кои се во резерва. Припадниците на овие сили им е дозволено да поседуваат и ракуваат само со лесно вооружување и истите неможат формациски да поседуваат тешко и офанзивно оружје (меѓутоа оваа забрана може да се разгледува да биде отстранета најмалку по 5 години од донесувањето на Законот за косовските безбедносни сили од 13 март 2008 год.). Обуката и тренингот на припадниците на косовските безбедносни сили го вршат инструктори од земјите членки на НАТО врз основа на стандарди кои се важечки во оваа алијанса, а опремата и средствата на овие сили се претежно од германско и американско потекло. Иако Косовскиот заштитен корпус (КЗК) беше распуштен неколку месеци претходно пред да отпочнат јавно подготовките за формирање на косовските безбедносни сили, сепак неможе да се сокрие фактот дека најголем број од

припадниците и офицерите кои ја сочинуваа воената и командна структура на КЗК го чинат кадровскиот состав на косовските безбедносни сили. Косовските безбедносни сили подлежат на цивилна контрола од страна на Собранието на Р.Косово, Претседателот, Премиерот и министерот за косовските безбедносни сили.

Министерот за косовските безбедносни сили има право да врши општа контрола и раководење со Безбедносните сили на Косово, опфаќајќи ги притоа и сите оние овластувања кои што спаѓаат под ингеренциите на командантот на безбедносните сили на Косово и истиот ја претставува Република Косово во меѓународните односи во врска со прашањата кои се однесуваат на Безбедносните сили на Косово на министерско ниво. Тој може да делегира одредени свои надлежности на други од него овластени лица со цел извршување на определени посебни задачи. Министерот или заменик министерот на безбедносните сили на Косово се именуваат од страна на премиерот на Косово, а нивното именување го одобрува Собранието на Косово. Министерот одговара пред Собранието на Косово преку Премиерот.

Во контекст на повикување на одговорност треба да се напомене дека, Министерот, заменик министерот и/или постојаниот секретар на министерството одговараат пред соодветната парламентарна комисија и дава извештај за состојбата на Безбедносните сили на Косово.

Во рамките на надлежностите на Министерот на безбедносните сили на Косово спаѓаат:

- предлагањето на буџетот на Безбедносните сили на Косово; и
- Одговорен е за вршење на надзор над потрошувачката на одборниот буџет.

Тој исто така треба да ги подготви сите потребни политички документи поврани со Безбедносните сили на Косово за истите понатаму да бидат прегледани од страна на Советот за безбедност на Косово. Одговорност на министерот е исто така да ја препорача големината и структурата на безбедносните сили на Косово во согласност со буџетот, со една општа почетна граница од 2 500 активни учесници и 800 резервни учесници. Тој исто така е надлежен да го надгледува и организира системот за комуникација на Безбедносните сили на Косово, вклучувајќи го тука и вградувањето на сигурносни комуникативни системи. Ги надгледува сите разузнавачки дејности на безбедносните сили на Косово, и предлага на Владата планови за можните начини на користење на Безбедносните сили во операции надвор од земјата и во хуманитарни активности и многу други работи утврдени со закон.

Советот за безбедност на Косово

Советот за безбедност на Косово има советничка улога околу сите прашања кои што имаат врска со безбедноста на Косово и нејзиниот придонес за регионален стабилитет. Овој Совет препорачува политики и

стратегии за безбедноста, пружа информации и оценки за безбедносната состојба на Косово и донесува соодветни одлуки кои се поврзани со сигурноста и безбедноста на зејата.

Советот за безбедност на Косово во координација со Председателот на Косово ја подготвува безбедносната стратегија на Косово, а истата се одобрува од страна на Владата и му се предава на Собранието на Косово за нејзино конечно усвојување. Советот за безбедност на Косово ја разгледува годишната разузнавачка платформа и стратешки приоритети на Агенцијата за безбедност на Косово, пред истата да се усвои од страна на Владата на Косово. Председателот на Косово има право да побара совет-мислење од страна на Советот за Безбедност на Косово кој е должен во најкраток рок истиот да го подготви и достави до Председателот. Од аспект на персоналниот состав на овој Совет треба да се напомене дека тој се состои од повеќе категории на лица односно постојани членови со извршни надлежности, постојани членови со својство на советници, непостојани членови именувани врз ад хос основа, членови на Советот во својство на набљудувачи итн. Постојани членови со извршни надлежности на Советот за безбедност на Косово се следните лица:

- Претседателот на Владата;
- Заменик Претседателот на Владата;
- Министерот кој е надлежен за Косовските безбедносни сили, или во негово отсуство неговиот заменик;
- Министерот за надворешни работи, или во негово отсуство неговиот заменик;
- Министерот за внатрешни работи, или во негово отсуство неговиот заменик;
- Министерот за правда, или во негово отсуство неговиот заменик;
- Министерот за економија и финансии, или во негово отсуство неговиот заменик; и
- Министерот за враќање(закрепнување) и заедница, или во негово отсуство неговиот заменик;

Доколку ниту еден од овие членови со извршна надлежност не е по припадност етнички србин, Премиерот назначува еден дополнителен член со извршна надлежност кој припаѓа на оваа етничка заедница.

Во работата на Советот за безбедност на Косово како постојани членови со својство на советници учествуваат следните лица:

- Претставник на Претседателот на Р.Косово;
- Директорот на Косовската агенција за безбедност;
- Високиот советник на Претседателот на Владата;
- Советникот за безбедност на Претседателот на Владата (доколку постои лице кое извршува ваква службена должност);
- Генералниот директор на Косовската полиција;
- Командантот на Косовските безбедносни сили;
- Секретарот на Советот за безбедност на Косово;

- Директорот на Департманот за управување со вонредни ситуации при Министерството за внатрешни работи;
- Директорот на царината на Р.Косово.

Членовите на Советот кои имаат извршни надлежности или се во својство на советници, а се назначени врз ад hoc основа се именуваат од страна на претседавачот на Советот.

Во својство на набљудувачи на седниците на Советот за безбедност можат да присуствуваат Претседателот на парламентарната комисија за безбедност и Претседателот на парламентарната комисија за правата и интересите на заедницата.

Со седниците на Советот претседава Претседателот на Владата, а Советот претседава најмалку еднаш во три месеци.

Исто така Советот за безбедност со цел поуспешно и поажурно да ги извршува своите уставни и законски надлежности и овластувања има свој секретаријат со кој раководи Секретарот на Советот за безбедност кој е именуван на оваа позиција од страна на Комисијата за именување на високи јавни службеници. Секретаријатот ги има следните надлежности:

- подготвува периодични извештаи и анализи на политичко-безбедносни прашања за Владата на Р.Косово и Советот за безбедност на Р.Косово;
- врши координација при припремањето на стратегијата и политиката за безбедност на Р.Косово, вклучувајќи и градење на капацитети, истражување и политика; и
- давање на административна и функционална поддршка на Советот за безбедност на Р.Косово.

Функционирањето и дејствувањето на Советот за безбедност директно е поврзано и со Центарот за ситуации (Ситуациониот центар) кој е надлежен за рани безбедносни предупредувања и координација на оперативните активности на целата територија на Косово, како и со Разузнавачката комисија која е надлежна за координација на сите разузнавачки активности, организации или агенции со цел:

- обезбедување на спроведување на политиката на Владата, која се однесува на разузнавачкиот сектор, во согласност со одредените приоритети;
- обезбедување на ефикасна меѓуагенциска соработка и размена на информации.

ПЕТТИ ДЕЛ

**БЕЗБЕДНОСНИТЕ СИСТЕМИ НА НЕКОИ
ЗЕМЈИ ОД СВЕТОТ**

БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА ИЗРАЕЛ

1. Општи податоци за државата

Република Израел е блискоисточна држава која зазема клучна географска, геостратегиска и геополитичка положба на контактниот простор помеѓу Европа, Азија и Африка. Се граничи со повеќе арапски земји (Либан, Сирија, Јордан и Египет), факт кој е од големо значење за безбедноста на земјата. На запад излегува на Средоземното Море. Зафаќа територија од речиси 22 000 км², со нешто над 6 000 000 жители, што ја прави една од погусто населените земји во светот. Главен град на државата е Ерусалим со околу 650 000 жители, иако политичкиот живот на државата е сосредоточен во Тел Авив. Во поглед на етничкиот состав на населението, 82% се Евреи, а остатокот од 18% се нееврејско население, во најголем дел Арапи. Во однос пак на религиската определба, 77% од населението се Јудејци (Јудаизмот е името на еврејската религија), 12% се Муслимани (најголем дел од нив припадници на исламската деноминација Сунити), 5% се Христијани, 4% се атеисти (религиски неопределени) и 2% припадници на верските заедници на Друзите и Бахаите. Овие податоци означуваат дека во етнички и верски поглед Израел е прилично компактна земја, но сепак, од редица други причини е невралгична точка на планетата. Официјален јазик на земјата е хебрејски, арапскиот јазик е службен покрај хебрејскиот за арапското малцинство, а најголемиот дел од Израелците течно говорат барем еден светски јазик, најчесто англискиот. Интересен податок кој многу зборува за образовното и културно ниво на Израел е исклучително нискиот процент на неписмено население, односно, речиси целосната писменост. Така, само 0.3 проценти од населението е неписмено, што ќе рече дека писмено е 99.7% од вкупното население на државата. Во поглед на развиеноста на образованието, а посебно на науката, Израел е една од земјите со најсовремено образование и најразвиена наука во светот. Мнозина врвни

научници кои го задолжиле човештвото потекнуваат токму од Израел, односно, биле Евреи по потекло (да ги споменеме тука само Алберт Ајнштајн, Зигмунд Фројд, Карл Маркс и др.). Израел е денес една од економски најразвиените и технолошки најнапредните земји во светот, со годишен БДП (брuto домашен производ) од над 110 милијарди долари и годишен БДП по глава на жител од околу 18 000 долари.

2. Културни и историски специфики

Современата безбедносна стварност на Израел е неразбирлива без неговата замрсена и контроверзна култура и историја. Израелците (Евреите) се еден од најстарите и најхомогени народи низ човечката историја. За првпат се споменуваат уште 2000 г.пр.н.е., за време на првиот нивен духовен водач и војсководец Абрахам (Аврам), кој ги поведува од Месопотамија во Хеброн (според тоа се и наречени Хебреи, а нивниот јазик хебрејски), во земјата Кананска (денешен долен Израел). Евреите се семитски народ, кој во почетокот водел номадски живот. Семитското потекло на Евреите било повод нацистичка Германија во првата половина на XX-от век да го изврши најголемиот геноцид против човештвото, холокаустот на околу 6 милиони Евреи во нацистичките концентрациони логори. Имено, токму семитското потекло на Евреите како чиста раса нацистите го гледале како најсериозна опасност за опстанок на нивната, божем најчиста раса, ариевската. Од безбедносна гледна точка, свои културно-историски корени има исто така и многувековната нетрпеливост, омраза и конфликтност на Евреите и Арапите, посебно Евреите и Палестинците (древните Филистинци). Со самото доселување на Евреите во Палестина и со нивниот специфичен начин на живот карактеризиран со монотеистичката религија Јудаизмот, исклучителната внатрешна социјална компактност и феноменот дијаспора, настанала историска нетрпеливост која само кулминирала со создавањето на независна еврејска (ционистичка) држава во 1948 година. За Евреите е од исклучителна важност нивната монотеистичка религија Јудаизмот и посебниот однос на еврејскиот народ кон неговиот Бог заштитник Јахве, однос кој се карактеризира со силна обострана договорна врска наречена “берит” (Јахве го заштитува еврејскиот народ како избран народ на земјата, а за возврат Евреите се обврзуваат дека нема да обожуваат друг бог освен Јахве) (Tirosh-Samuelson, 2003: 477-483; Damnjanovič, 1977: 274). Јудаизмот е ексклузивна монотеистичка религија и им припаѓа само на Евреите по род, што значи дека мора да се биде Евреин за да се биде Јудаист. Тоа подразбира дека Јудаизмот е единствена од сите монотеистички религии во светот која не е универзална по својот карактер и нејзини верници се припадници само на еден народ-еврејскиот. Покрај овој факт, фактот на исклучителната компактност на еврејските заедници широм светот, т.е. единството на еврејската дијаспора, ја одржал етничката и верската посебност на Евреите и покрај постојаните историски страдања, прогони и егзодуси (да ги споменеме прогоните од Египќаните, Вавилонците, Асирците и другите народи во антиката, Шпанците во средниот век-посебно погромот од 1492 година, па се

до прогоните во време на Сталинистичка Русија и Хитлерова Германија во минатиот век) (Елијаде, 1996: 204). Антагонизмот помеѓу Евреите и арапскиот свет постои пред се како антагонизам помеѓу Евреите и Палестинците како синоним за Арапите. Евреите се народ чија држава денес е опружена со народи од арапско потекло, факт што самиот по себе е неподнослив за неговите соседи и е постојан извор на воени судири. Израел и покрај сите современи напори за воспоставување мир на Блискиот Исток, особено по давањето на палестинска автономна управа на Западниот брег и појасот Газа во 1993 година, продолжува да биде една од безбедносно најкритичните и најневралгични точки на планетава, а тоа секако дека во голема мера ја диктира значајноста на безбедноста и потребата од постоење на силен безбедносно-разузнавачки систем.

3. Историски развој на безбедносно-разузнавачките активности

Безбедносно-разузнавачките активности на територијата на денешен Израел и пошироко, на поширокиот простор на Палестина и Блискиот Исток, датираат уште од разниот период на историјата на еврејскиот народ и првите форми на државна организација. Така, уште во Стариот Завет на Библијата се укажува на неопходноста од располагање и употреба на информациите за доброто и сигурноста на заедницата. Дури на едно место и изрично се вели: “Онаму каде нема информации, таму луѓето страдаат, а онаму каде постојат мноштво информации таму луѓето се безбедни” (Изреки: XI/14). Се разбира, тука се мисли на информации кои се однесуваат на безбедното живеење како услов за опстанок на Евреите. Доколку сакаме да бидеме попрецизни и историски да ги лоцираме зачетоците на безбедносно-разузнавачките активности на израелско тло, тогаш тоа е периодот на владеењето на големиот еврејски пророк и народен водач Мојсие (околу 1200 г. пр. н.е.), кој проповедал дека шпиунажата е Божја заповед која произлегува од специјалниот однос на еврејскиот народ со Јахве (Бог на старохебрејски). Тоа се оправдувало со фактот дека Евреите морале да владеат со информациите за случувањата во своето непосредно опкружување како би можеле да си ја гарантираат својата безбедност (Левков, 2001: 24-25). Исто така, посебно место во израелската култура и традиција, слично како и во кинеската, зазема и безбедносната култура, со таа разлика што кај Евреите таа е повеќе верски втемелена, а кај Кинезите етички. Во секој случај, и кај двете, безбедносната култура претставува супстанцијална вредност која треба да ја поседуваат и да ја градат луѓето пред се како општествени битија, а потоа и како граѓани на државата (Кекиќ, 2004: 1-22).

Борејќи се за опстанок, Евреите со векови воделе огорчена борба против своите непријатели во која разузнавачките активности заземале важно место. Но, безбедносно-разузнавачките активности немале некој позначаен организиран облик се до почетокот на XX век, кога во 1909 година е формирана првата безбедносно-разузнавачка организација (установа), која го носела името Hashomer (Стражар). Нејзина основна задача била заштита на еврејските населби во Палестина од непријателски напади (Савић, Бајагић,

2005: 299). По нејзиното замирање, во 1920 година се појавува нова безбедносно-разузнавачка агенција под името Hagana. Во нејзини рамки делувало и разузнавачко крило чија основна задача била да прибира разузнавачки податоци и информации за политиката на Велика Британија кон Арапите и еврејското прашање, а некои сегменти на оваа организација делувале прилично екстремно и милитантно. Од Хагана, во 1934 година се формира и посебниот разузнавачки сервис Shai. Шаи постои се до 1948 година, односно, до создавањето на независна еврејска (ционистичка) држава. Главните задачи на Шаи се однесувале на придобивање политички приврзаници меѓу странските државници и угледни личности за создавање нова еврејска држава; инфилтрирање во структурата на тогашната британска Мандатна управа во Палестина; прибирање на политички разузнавачки податоци за потребите на ционистичката пропаганда; прибирање разузнавачки податоци за нацистичка Германија со цел заштита на еврејскиот народ; пенетрирање во арапските и антиционистичките средини во Палестина и сл. Шаи, поточно нејзината посебна тајна служба наречена Институт за Б-имиграција која делувала во нејзин состав, посебно се истакнала во безбедното доселување на Евреите раштркани низ светот во својата родна земја. Тоа го правела и со прибирање финансиски средства за потребите на доселениците, посебно со дејствувањето на т.н. акционерски друштва. Значајноста на Шаи и на овој Институт во нејзини рамки се согледа во фактот дека од нив, после 1948 година, започнале да се формираат првите државни установи на независната еврејска држава воопшто, а не само установите во рамките на безбедносно-разузнавачкиот систем.

Со завршувањето на британската Мандатна управа во Палестина, ООН во 1947 година усвоиле План кој предвидувал создавање независна еврејска држава. Тоа и се случило во 1948 година, настан што предизвикал жестока реакција на сите околни арапски држави и Палестинците и веднаш предизвикал воени судири. И покрај постоењето на безбедносно-разузнавачки служби во рамките на вооружените сили, Министерството за надворешни работи и Генералната служба за безбедност Shin Bet, се чувствувала потреба од реорганизирање на безбедносно-разузнавачкиот систем во функција на одбрана на земјата и навремена заштита на нејзините витални вредности и интереси. За таа цел, три години подоцна, во 1951 година, “таткото” на современата еврејска држава и прв претседател на Владата на Израел Давид Бен-Гурион, му препорачал на Реувен Шилоах, тогашниот координатор на разузнавачките служби, да се пристапи кон темелна реорганизација на целокупниот безбедносно-разузнавачки систем, посебно нагласувајќи ја потребата од формирање на централна разузнавачка установа. На тој начин, со декрет на претседателот е формиран прочуениот Mossad (Институт за разузнавање и специјални задачи; инаку самото име Мосад во превод означува институт или установа), подреден директно на претседателот на Владата (Kahana, 2002: 417-418). Во 1953 година се реорганизира и делот на военото разузнавање, при што се формира разузнавачка служба во рамките на Министерството за одбрана, попозната како Aman. Aman и Мосад добиваат клучно место во новата структура и

организација на безбедносно-разузнавачкиот систем на Израел со оглед на непријателското опкружување, постојаните воени дејствија и потребата од заштита на еврејските интереси ширум светот.

4. Современиот безбедносно-разузнавачки систем

Современиот безбедносно-разузнавачки систем на Израел во организациона и функционална мисла многу не се разликува од останатите современи безбедносно-разузнавачки системи во светот. Она што го прави израелскиот безбедносно-разузнавачки систем препознатлив и почитуван се неговиот специфичен начин на работа кој се одликува со врвна конспиративност (многу поголема од онаа на другите слични системи во светот), исклучителна ефикасност и патриотизам. Евреите се народ кој е многу тесно приврзан за својата вера и нација, а чувањето на безбедноста се смета за врвна интернализирана обврска на секој Евреин каде и да се наоѓа во светот. Од друга страна, за еврејскиот безбедносно-разузнавачки систем во целина, а посебно за некои негови служби (како Мосад на пример), се врзани многу митови, иако е неоспорно дека оваа служба е една од најсилните во својот домен на работа во светски рамки. Сепак, и покрај тоа што можеме да кажеме дека израелскиот безбедносно-разузнавачки систем во целина е еден од најуспешните во светот, повеќе поголеми пропусти кои се врзани со работата на неговите служби покажуваат колку на секој безбедносно-разузнавачки систем треба да му се приоѓа со голема доза на трезвеност, реалитет и објективност за да се избегнат претерувањата во квалификациите кои неретко се движат околу определбата совршеност.

4.1. Правни основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Република Израел

Како и секој безбедносно-разузнавачки систем, така и израелскиот е втемелен со одредени правни национални акти. Во случајов, правната основа на постоењето на денешниот безбедносно-разузнавачки систем се наоѓа во повеќе значајни документи од општото и безбедносното право. Така, самиот Устав на Израел содржи одредби кои и даваат приоритет на безбедноста како врвна вредност за оваа држава, со оглед на фактот дека егзистира во исклучително неповолно и опасно безбедносно опкружување. Во чл. 29 од Уставот на Израел постои одредба според која "Владата на Република Израел има овластување во име на државата да го спроведува, согласно кој и да било закон, кој и да е акт чие извршување не е поверено на некој друг орган" (Левков, 2001: 66). Правното толкување на овој член од Уставот на Израел вели дека Владата има овластување и без посебно одобрение на израелскиот Парламент (Кнесетот) да основа посебни државни органи, а со тоа и безбедносно-разузнавачки органи и установи доколку оцени дека за тоа постои потреба. Тоа од своја страна пак подразбира дека Владата на Република Израел, т.е. премиерот, ја сносат целокупната одговорност за

одбраната и безбедноста на земјата, а со самото тоа и за функционирањето на безбедносно-разузнавачкиот систем.

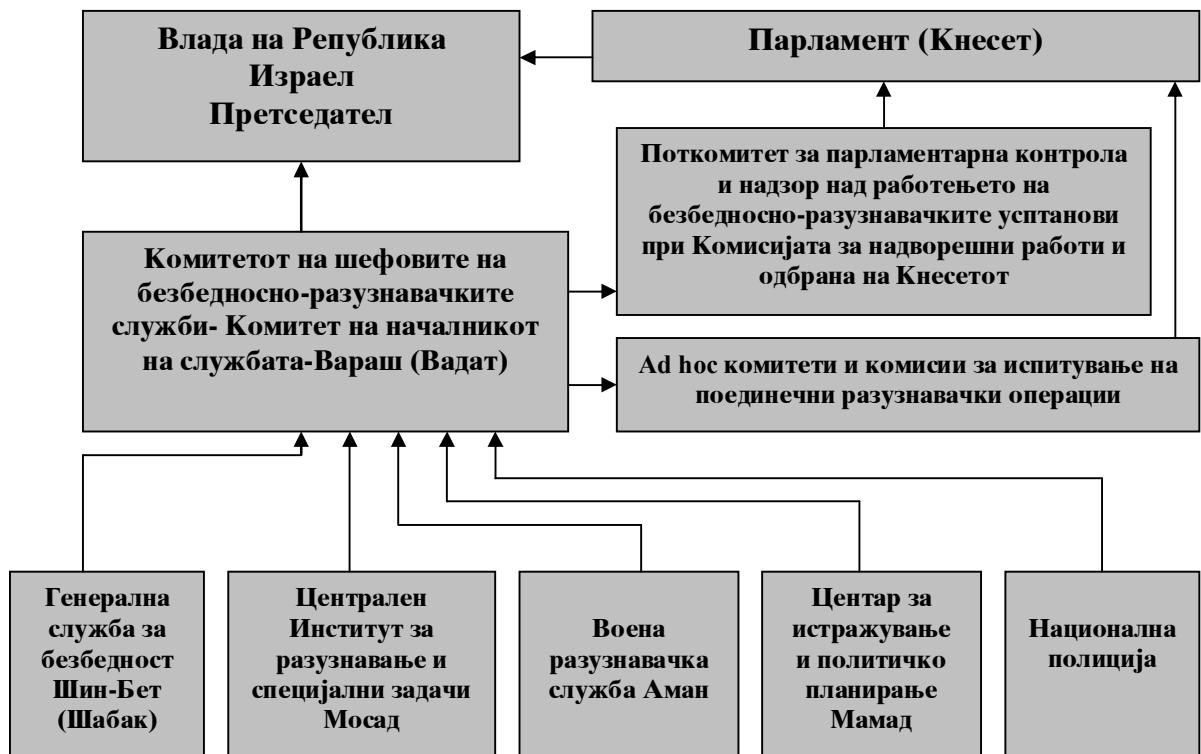
Интересно е што во случајот на израелскиот безбедносно-разузнавачки систем на јавноста не и е познат некој поцелосен законски акт со кои се дефинираат правата, надлежностите и функциите на безбедносно-разузнавачките органи и установи. Затоа и често се наведува Уставот на оваа држава и посебно се цитира горенаведениот член. Тоа значи дека правната основа на израелскиот безбедносно-разузнавачки систем ја сочинуваат одредбите од Уставот на Република Израел кои се однесуваат на безбедноста и одбраната на земјата, како и статутите на поодделните безбедносно-разузнавачки органи, тела и установи (како Вараш-Вадат, Мосад, Шин-Бет-Шабак, Аман и останатите).

4.2. Организација и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Република Израел

Денешниот современ безбедносно-разузнавачки систем на Израел го сочинуваат следниве органи, тела и установи: 1) Комитетот на шефовите на безбедносно-разузнавачките служби, т.е. Комитетот на началникот на службата, наречен Вараш или Вадат (Va'adat Rashei Hasherutim-Va'adat), заедно со Поткомитетот (Одборот) кој врши парламентарен надзор и контрола над работата на безбедносно-разузнавачките установи како дел од Комисијата за надворешни работи и одбрана на израелскиот Парламент (Кнесетот); 2) Генералната служба за безбедност Шин-Бет или Шабак (Sherut ha-bitachon ha-Klali-Shin Bet); 3) Централниот Институт за разузнавање и специјални задачи Мосад (Ha-Mossad Le-Modin ou-le Tafkidim Meyuh'adim-Mossad); 4) Разузнавачката служба на Министерството за одбрана, т.е. Воената разузнавачка служба Аман (Agaf ha-Mod'in-A'man); 5) Центарот за истражување и политичко планирање Мамад (Mamad) и 6) Националната полиција. Ова е всушност структурата на израелскиот безбедносно-разузнавачки систем во потесната смисла на зборот, додека во пошироката смисла на зборот системот го сочинуваат уште и Владата (посебно премиерот) и Парламентот (Кнесетот).

На врвот на безбедносно-разузнавачкиот систем на Израел стои Комитетот на шефовите на безбедносно-разузнавачките служби, т.е. Комитетот на началникот на службата, наречен Вараш или Вадат, како централно раководно и координативно тело на целокупниот безбедносно-разузнавачки систем на Израел. Не треба да се испушти од вид дека работата на овој Комитет ја следи посебен Поткомитет (Одбор) кој врши парламентарен надзор и контрола над работата на безбедносно-разузнавачките установи како дел од Комисијата за надворешни работи и одбрана на израелскиот Парламент (Кнесетот). На тој начин и овој поткомитет зазема битно место во вкупната организациона структура на современиот израелски безбедносно-разузнавачки систем. Генералната служба за безбедност Шин-Бет (Шабак) е задолжена за внатрешната безбедност на Израел и всушност претставува контраразузнавачка служба и

служба за безбедност. Мосад е самостојна државна безбедносно-разузнавачка институција специјализирана за надворешно-разузнавачка работа, специјални (тајни) операции и противтерористички дејства, додека Аман претставува воена-разузнавачка служба. Центарот за истражување и политичко планирање Мамад, кој делува во рамките на Министерството за надворешни работи како Одделение за истражување и Националната полиција која е во состав на Министерството за внатрешни работи на Република Израел, исто така најчесто се споменуваат како конститутивен дел на безбедносно-разузнавачкиот систем на Израел, а некогаш се третираат само како останати или други безбедносно-разузнавачки служби и установи.

Организациона структура на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Република Израел

4.2.1. Комитетот на шефовите на безбедносно-разузнавачките служби- Комитетот на началникот на службата Вараш (Вадај) (Va'adat Rashei Hasherutim-Va'adat)

Како што веќе кажавме, Комитетот на шефовите на безбедносно-разузнавачките служби, т.е. Комитетот на началникот на службата, наречен Вараш или Вадат, како централно раководно и координативно тело на целокупниот безбедносно-разузнавачки систем на Израел. Тој е задолжен за непосредна координација и насочување на функционирањето на израелскиот безбедносно-разузнавачки системи. Со работата на Комитетот претседава директорот на Мосад, кој пак во името на Комитетот одговара пред премиерот на државата. Комитетот е составен од десет постојани членови, меѓу кои покрај споменатиот директор на Мосад членуваат уште и директорите на Шин-Бет (Шабак) и Аман, генералниот директор на Министерството за надворешни работи, директорот на Центарот за истражување и политичко планирање (Мамад) во состав на Министерството за надворешни работи, генералниот инспектор на Националната полиција и четири советници на премиерот (за разузнавачка работа, антитероризам, воени прашања и политички прашања) (Richelson, 1998: 229). Комитетот се состанува најмалку двапати месечно, а по потреба и почесто, а неговите одлуки се обврзувачки за сите учесници. Се смета дека покрај директорот на Мосад, порди специфичното воено опкружување на Република Израел, силно влијание врз работата на Комитетот има и директорот на Воената разузнавачка служба Аман (Савић, Бајагић, 2005: 302). Исто така, во последно време, директорот на Шин-Бет (Шабак) има се позначајна улога во работата на Комитетот, дури позначајна и од директорот на Мосад (Котовчевски, 2002: 188). Работата на овој Комитет е под надзор и контрола на Поткомитетот (Одборот) кој врши парламентарен надзор и контрола над работата на безбедносно-разузнавачките установи како дел од Комисијата за надворешни работи и одбрана на израелскиот Парламент (Кнесетот). Сепак, овој Поткомитет нема некои позначајни овластувања бидејќи неговите забелешки имаат претежно карактер на политички препораки, што значи нема право да ги оспори одлуките на премиерот на кој овој Комитет му одговара за својата работа, па така забелешките на Поткомитетот иако се земаат во предвид, немаат правно обврзувачка, туку само декларативна природа. Токму поради ваквиот факт, за да се надмине отсуството на вистинска парламентарна контрола врз работата на безбедносно-разузнавачките установи и служби на Република Израел, воведена е пракса на основање т.н. "ad hoc" комитети и комисии кои се занимаваат со испитување на поединечните безбедносно-разузнавачки операции (Левков, 2001: 71-73).

4.2.2. Генерална служба за безбедност Шин-Бет (Шабак) (Sherut ha-bitachon ha-Klali-Shin Bet)

Генералната служба за безбедност на Република Израел наречена Шин-Бет или скратено Шабак е контраразузнавачка служба и служба за внатрешна безбедност која делува во рамките на Министерството за внатрешни работи. По својата организација и методите на работа таа е многу слична на американската ФБИ (Deacon, 1978: 208-210). Постоела уште пред формирањето на Мосад и пред создавањето на современата израелска држава во рамките на првите безбедносно-разузнавачки организации како Хагана и Шаи. Со денешните надлежности, структура и функции постои од нејзиното формирање во 1948 година. Службата денес е задолжена за реализација на следниве задачи од областа на внатрешната безбедност и контраразузнавањето:

- Прибирање на разузнавачки информации за странските разузнавачки служби и нивните активности против Израел;
- Осигурување на безбедноста на израелските официјални лица (државни функционери) и сите израелски државни и други значајни установи во странство;
- Истражување на субверзивните активности на внатрешните и надворешните непријатели насочени против Израел, вклучувајќи ги саботажите и тероризмот внатре и надвор од државата;
- Обработка на разузнавачките податоци добиени од тајни извори и нивно споредување со податоците од отворени извори; и
- Изработка и отстапување на завршни разузнавачки документи на највисоките државни органи (Савић, Бајагић, 2005: 308).

Во поглед на внатрешната организациона структура, централата на Шин-Бет опфаќа осум оперативни управи организирани според линиско-територијалниот принцип и тоа за: 1) арапски прашања; 2) неарапски прашања; 3) безбедносна заштита (обезбедување); 4) координација и планирање; 5) технологија; 6) оперативна поддршка; 7) истраги и законско советување и 8) администрација (Richelson, 1998: 222-223). Денес, може да се каже дека Шин-Бет (Шабак) е особено силна и ефикасна безбедносна служба, посебно на планот на контрашпиунажата, контраубверзиите и антитероризмот. Со своите контраразузнавачки акции посебно се истакнала при спротивставувањето на разузнавачките служби не само на арапските земји (Сирија, Египет, Јордан и сл.), туку и на европските (Британија, Германија), па дури и на разузнавачките служби на С.А.Д. Оваа служба е позната и по примената на исклучително репресивни методи во својата работа, особено кон Арапите, но не биле поштедувани ниту Евреи кои работеле против интересите на државата. Како најголем неуспех на службата се смета убиството на израелскиот премиер Јицак Рабин во 1995 година, настан после кој директорот на оваа служба поднесува оставка (Kahana, 2002: 421-422). Службата денес располага со широка, разгранета и мошне развиена мрежа на информатори и поткажувачи-шпиуни, и тоа како при дипломатските претставништва на Израел во странство и во самиот Израел, така и помеѓу сопственото население, а како шпиуни се користат

бројни категории население со различни професии: хотелски персонал, ПТТ службеници, секретарки, угостители, таксисти, трговски претставници, научници, превозници, па се до куќни помошнички и проститутки (Котовчевски, 2002: 195). Оваа служба посебно внимание посветува на примената на агентурниот метод во разузнавачката работа, на следењето и на тајните претреси како на специјални оперативно-тактички мерки.

4.2.3. Централен Институт за разузнавање и специјални задачи Мосад (Ha-Mossad Le-Modin ou-le Tafkaidim Meyuh'adim-Mossad)

Централниот Институт за разузнавање и специјални задачи на Република Израел, попознат како Мосад, е основан во 1951 година со декрет на тогашниот прв претседател на современата еврејска држава Давид Бен Гурион. По својата организациона поставеност во безбедносно-разузнавачкиот систем на државата претставува самостојна државна институција задолжена за надворешно разузнавање, специјални (тајни) акции и противтерористички дејства. Во нешто повеќе од половина век колку што постои, Мосад прераснал во една од најсилните, најпрофесионални и најефикасни служби од овој вид во светот. Создаден безмалку како копија на Централната американска разузнавачка агенција ЦИА, Мосад станал синоним за заштитата на еврејската држава и народ од бројните непријатели на Израел, пред се од Арапите и Палестинците, па токму поради тоа ужива огромна и безрезервна поддршка и висок углед кај секој Евреин во светот. Оваа служба се карактеризира со исклучителен професионализам во работењето, користење на најсофистицирана техника и технологија, ригидна дисциплина и строг однос кон своите вработени кој во случај на нивно огрешување кон службата или несовесно работење се одликува со немилосрдност, длабока конспиративност и максимална посветеност на идејата за сочувување на мирот, безбедноста и стабилноста, а со тоа и опстанокот на еврејското битие.

Според она што е достапно од објавените материјали за оваа безбедносно-разузнавачка служба, основните задачи на Мосад се:

- Собирање разузнавачки податоци во странство заради политички, воени и други акции и борба против Арапите;
- Раководење со тајни операции против арапските држави и нивните официјални претставници и установи ширум светот;
- Контрола на арапските трговски активности, посебно околу набавката на оружје;
- Ширење пропаганда со цел да се предизвика заемна недоверба меѓу Арапите, за да се оддалечи наклоноста на Запад од арапското прашање;
- Следење на арапската пропаганда и спротивставување на истата; и
- Собирање политички, економски и научноразузнавачки податоци за земјите од источниот и од западниот свет со цел заштита на

државата Израел, ционизмот и Евреите воопшто (Котовчевски, 2002: 188).

Со Мосад раководи директор кој за својата работа непосредно му одговара на претседателот на Владата. Имињата на директорите на Мосад традиционално не се објавувале, туку се изнесувале низ шифри, обично со една буква. Но, после убиството на израелскиот премиер Јицак Рабин во 1995 година од страна на израелскиот државјанин и ултранационалист Лигал Амир, премиерот Шимон Перес, во 1996 година за првпат го објавува името на еден директор на Мосад, а тоа е генерал-мајорот Дани Јатон.

Според некои податоци со кои се располага, Мосад има околу 1500-2000 вработени, што за толку бројни задачи и широк територијален опфат е мала бројка, со оглед на тоа дека Мосад е задолжен да ги штити Евреите и интересите на израелската држава насекаде низ светот. Во својата работа, Мосад претежно го користи агентурниот метод, уште наречен во разузнавачката фела и ХУМИНТ метод (HUMINT-Human Intelligence-разузнавање со помош на луѓе или разузнавање преку луѓе) или уште попознат како класична шпиунажа. За таа цел, Мосад посветува големо внимание на обуката и професионализмот на агентите, која му се доверува на офицери-оперативци. Своите агенти Мосад многу често ги праќа во дипломатско-конзуларните мисии и претставништва на Израел во странство, прикажувајќи ги своите агенти како дипломати, новинари, научници, трговски патници и сл. Често се служи и со камуфлирање на класичната разузнавачка дејност преку основање фирми (најчесто трговски), со седишта во трети земји. Исто така, тесно поврзано со организационата структура на Мосад е и сознанието дека оваа служба е можеби и единствена служба од ваков вид во светот која нема вертикална организациона структура, што значи нема пониски организациони единици како центри, подцентри, пунктови и сл. Ова колку што е последица на конспиративноста и немањето јавно објавени податоци за ваквата структура на Мосад, толку и рационално може да се објасни со нерационалноста од постоење ваква структура со оглед на бројот на припадници на Мосад од една страна и обемот на задачи и територијата на која истите ги извршува (Савић, Бајагић, 2005: 307). Мосад има и свој безбедносно-образовен центар (Академија) во Хаифа, каде се обучува и оформува раководниот кадар на службата (Батковски, 2008: 177).

Раководниот врв на Мосад го сочинуваат покрај директорот, уште и извршниот директор и шефот за координација. Централата на Мосад е организирана во три големи целини и тоа: 1) оперативен дел; 2) дел за оперативна поддршка и 3) техничко-административен дел (Kahana, 2002: 417). Оперативниот дел на службата го сочинуваат шест сектори и Разузнавачката академија на Мосад во ранг на сектор. Тие сектори се: 1) сектор за планирање и координација на разузнавачките активности, односно, за раководење со разузнавачките оперативни мрежи на Мосад во странство; 2) сектор задолжен за врски со странските разузнавачки служби (метод на соработка) и праќање на службеници на Мосад во земјите со кои Израел има воспоставено дипломатски односи; 3) сектор за реализација на тајни акции,

примена на агентурниот метод во рамките на шпиунажата, ликвидација на пребегнатите агенти и агенти двојници, пласирање дезинформации, уфрлување агенти провокатори во непријателската структура, психолошко-пропагандни активности, паравоени активности и сл.; 4) сектор задолжен за примена на техничкиот метод на разузнавање ТЕХИНТ (TECHINT-Technical Intelligence-техничко разузнавање, разузнавање со примена на техника) во потесна и поширока смисла; 5) сектор за одржување врски со агентите инфилтрирани (утврдени, вградени, уфрлени) пред се во арапските земји; и 6) сектор за безбедност на тајните операции, задолжен за непосредна заштита и безбедност на разузнавачите на Мосад во текот на изведувањето на разузнавачките пробиви и разузнавачко-субверзивните акции.

Мосад е безбедносно-разузнавачка служба која се прославила со многу спектакуларни и антологиски успешни акции, но исто така и со неколку сериозни пропусти кои сепак не ја доведуваат под прашање големината на оваа служба. Како најпознати успешни безбедносно-разузнавачки акции меѓу многуте кои ги извеле агентите на Мосад во половина век постоење на оваа служба, секако дека се издвојуваат двата израелски агенти Ели Коен и Волфганг Лоце, кои се уфрлиле во армиите на Сирија и Египет респективно, пришто благодарейќи на нивните разузнавачки податоци кои тајно им ги соопштувале на Израелците, овие успеале да ги победат Арапските земји во прочуената шестдневна војна која Израел ја водел против своите арапски соседи во 1967 година. Како едно од најголемите промашувања на Мосад се зема неуспешниот обид за ликвидација на шефот на обезбедувањето на ПЛО Али Ахмед Саламех, човекот за кој Мосад веруваше дека стои зад масакрот на израелските атлетичари на Олимписките игри во Минхен во 1972 година. Наместо тој, агентите на Мосад, во Лилехамер, Норвешка, во 1974 година по грешка го убиле Ахмед Бушики, Алжирец со марокански пасош. После ова, агентите на Мосад биле судени, а некои и осудени на неколку години затвор во Норвешка, иако Мосад никогаш не признал дека неговите агенти направиле грешка и покрај одлуката на израелската Влада во 1996 година со која се согласила на семејството на Бушики да му исплати отштета.

4.2.4. Воена разузнавачка служба Аман (Agaf ha-Mod'in-A'man)

Воената разузнавачка служба на Република Израел Аман настанала од деловите на разузнавачкото крило на организацијата Хагана и други разузнавачки органи уште во времето меѓу двете Светски војни и формирањето на еврејската држава. Аман е всушност централна воена разузнавачка установа која се наоѓа во состав на вооружените сили и на Министерството за одбрана на Република Израел. Има висок степен на самостојност во делокругот на своето работење и ја обединува работата на видовските безбедносно-разузнавачки служби на еврејската армија како територијалните разузнавачки служби, разузнавачките служби на военото воздухопловство, поморските разузнавачки служби и теренските единици за безбедност (Савић, Бајагић, 2005: 312). Во рамките на делокругот на

работењето, Аман е задолжен за извршување на следниве три групи работни задачи од областа на безбедноста и разузнавањето и тоа:

- Работни задачи врзани со прибирање податоци и информации од сферата на стратегиско-политичкото разузнавање и аналитичко-проценувачки разузнавачки работи;
- Предупредувачки и превентивни разузнавачки работни задачи, односно оперативно-прибирачки работни задачи;
- Координативно-насочувачки работни задачи (Kahana, 2002: 420-421).

Оваа служба обезбедува воено-разузнавачки процени за потребите на водењето на безбедносната политика на државните институции, посебно премиерот, министерот за одбрана и Владата, изработува дневни воено-разузнавачки извештаи, проценки за воените ризици и за воените капацитети на армиите на соседните арапски земји, прекугранични воено-разузнавачки операции, а исто така работи и на оневозможување на комуникациите на другите воено-разузнавачки служби, пресретнување на нивните комуникации и нивно попречување со примена на најсовремени техничко-технолошки достигнувања. Се смета дека денес оваа служба има 7000 припадници на чело со директор кој воедно е и член на Генералштабот на вооружените сили на Република Израел. Централата на Аман е организирана во четири управи и тоа: 1) за продукција; 2) за разузнавачка работа на трупите; 3) за врски со странство и 4) за теренска безбедност и воена цензура (Richelson, 1998: 222-223).

Во текот на своето работење Аман постигнал исклучителни и забележителни резултати што се огледаат во успешните војни што ги водела израелската држава со арапските соседи. Но, слабостите кои ги покажала израелската армија во воениот судир со арапските земји од 1973 година и спасувањето на целата ситуација со помошта на С.А.Д. во сферата на военото разузнавање, ја наложиле потребата Република Израел да пристапи кон коренито техничко-технолошко реформирање на оваа служба, ставајќи посебен нагласок на користењето на најсовремените техничко-технолошки достигнувања во делот на военото разузнавање во групата на ТЕХИНТ методите (RADINT, SIGINT, ELINT, PHOTINT, IMINT и сл.), така што може да се каже дека денес, на ова поле, израелската армија располага со респектабилни капацитети (Левков, 2001: 53).

4.2.5. Центар за истражување и политичко планирање Мамад (Matad)

Центарот за истражување и политичко планирање на Република Израел, познат под името Мамад, всушност претставува Одделение за истражување во состав на Министерството за надворешни работи. Во времето пред основањето на Мосад, Мамад претставувал класична надворешно-разузнавачка служба, а по основањето на Мосад тој делува како аналитичко-проценувачка разузнавачка служба, која има за цел да подготвува аналитичко-безбедносни и аналитичко-разузнавачки извештаи и

проценки за потребите на водењето на надворешната политика на Република Израел. По својата структура, функции и замисла Мамад е многу сличен на американското Биро за разузнавачка работа и истражување INR. Значењето на овој Центар вработува само 100 високо-стручни аналитичари од израелското Министерство за внатрешни работи и врвните израелски универзитети, се огледа во фактот што неговите извештаи се основа кои му служат на Министерот за надворешни работи за неделната седница на Владата. Исто така, своите извештати Мамад ги доставува и до сите министерства на Владата, како и до израелските дипломатски и конзуларни претставништва во светот. Мамад нагласка во своето работење става на истражување и политичко планирање на стратешки безбедносно-разузнавачки прашања, посебно од регионот на Блискиот Исток, но и од други региони во светот кои влијаат или можат да влијаат на безбедноста на израелската држава. За најголем успех на оваа служба се смета предвидувањето на избувнувањето на граѓанската војна во Либан во 1982 година (Левков, 2001: 220-221).

4.2.6. Национална полиција

Националната полиција на Република Израел е установа од областа на јавната безбедност која се наоѓа во состав на Министерството за внатрешни работи. Соработува и содејствува со повеќе други безбедносно-разузнавачки служби во рамките на современиот израелски безбедносно-разузнавачки систем. Посебно соработува со Генералната служба за безбедност Шин-Бет (Шабак), во делот на потерите, заседите, трагањата, истрагите, обезбедувањата и апсењата. Националната полиција е организирана по територијален принцип на области, подрачја, полициски станици и испостави. Во својата организациона структура поделена е на пет оддела и тоа: 1) управен; 2) истражен; 3) оперативен; 4) гранична стража и 5) полициска разузнавачка служба. Управниот оддел е задолжен за транспортот, снабдувањето, врските, средствата и финансиите. Истражниот оддел се занимава со криминалитетот и истрага на проневери, како и некои посебни задачи на укажување помош на разузнавачките служби и службите за безбедност. Оперативниот оддел е задолжен за обука, патролна служба и сообраќај (Котовчевски, 2002: 198-199). Граничната стража пак, е надлежна за работите од областа на обуката и организацијата на одбраната на еврејското население во кибуците и селата во близина на државните граници и границите на окупираните територии и како таква претставува своевиден облик на самозаштита на Евреите (Савић, Делић, Илић, 1998: 17-18). Полициската разузнавачка служба, пак, е задолжена за прибирање разузнавачки информации за криминалните активности во Израел. Овие информации го користи и Шин-Бет (Шабак), а службата за својата работа директно одговара на израелскиот Парламент (Кнесетот) (Kahana, 2002: 419-420).

БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИОТ СИСТЕМ НА НАРОДНА РЕПУБЛИКА КИНА

1. Општи податоци за државата

Народна Република Кина е држава која го зафаќа поголемиот источен дел на азискиот континент. На исток излегува на Тихи Океан (Жолто Море, Источнокинеско Море и Јужнокинеско Море), а се граничи со четиринаесет држави по копнен пат и тоа: Виетнам, Лаос, Непал, Бутан, Бурма, Пакистан, Авганистан, Таџикистан, Индија, Казахстан, Киргистан, Русија, Монголија и Северна Кореја. Покрај тоа, по воден пат се граничи и со Јужна Кореја, Филипини и Јапонија. Најзначајни од безбедносен аспект биле и се границите на Кина со Русија, Монголија и Јапонија. Народна Република Кина зафаќа површина од безмалку 10 милиони км², со што претставува трета земја во светот по територија, веднаш зад Русија и Канада. Според бројот на жители пак, Кина е се уште најголемата земја во светот, со население кое брои нешто над 1 300 000 000 жители. И покрај спроведената популациона политика (секое семејство не смее да има повеќе од едно дете), големата апсолутна бројност на населението, заедно со релативно густата населеност од 135 жители на км² прават нејзиното население да биде од една страна голем потенцијал за економски и општествен развој, а од друга страна потенцијална закана за внатрешната безбедност (особено поради можните проблеми со исхраната на населението и обезбедувањето нормални услови за живеење). Главен град на оваа огромна држава е Пекинг, со над 12 милиони жители. Во однос на етничката структура на населението, Кина е една од етнички најхомогените и најчисти држави во светот. Дури 92% од населението се Кинези од најдоминантната Хан етничка групација, а останатите 8% отпаѓаат на Монголи, Тибетанци, Корејци, Ујгури и др. Официјален јазик е стандардниот кинески (мандарински). Религиски, Кина важи за атеистичка држава (според официјалните статистики дури 42% од населението е нерелигиозно-атеистичко), факт што се објаснува со рецидивите од социјалистичкиот општествено-економски систем кој ги супресираше верските идеологии и следствено на тоа верските чувства и определби на луѓето. Но, во поново време, со демократизацијата и отворањето на Кина кон светот, доаѓа до преродба во религиозна смисла, така што се поголем број Кинези се враќаат на старите религии како Конфучијанизмот, Таоизмот и Будизмот, а занемарлив е бројот на верниците на Исламот и Христијанството. Само 2% од населението на Народна Република Кина е неписмено, факт што зборува дека земјата располага со огромен потенцијал на работна сила како фактор за сеопшт развој. Од безбедносна гледна точка, за Кина е исклучително важна административно територијалната поделба на државата на 5 автономни области (меѓу кои и Тибет), 23 автономни провинции (23-та е Тајван), 2 посебни административни региони и 4 општински региони, секоја од овие административно-

територијални единици со помал или поголем степен на автономија и во функција на децентрализација на власта наместо федерализам. Економски гледано пак, Кина заедно со Индија се земји со најбрз економски развој во светот мерено според годишните стапки на пораст на БДП, која за Кина на годишно ниво изнесува нешто над 1 билион долари, со годишен БДП по глава на жител од 860 долари. По сите економски, културни и општествени параметри Кина станува светска суперсила, а тоа го демонстрира и со нејзината значајност во безбедносна и воена смисла, исто како и во трката за освојување на вселената.

2. Културни и историски специфики

Отсечена од другите цивилизации и култури со природни граници, кинеската цивилизација и култура имала прилика да созрева така речиси целосно лишена од надворешни влијанија (Фрај, 1976: 94). Уникатноста на кинеската цивилизација и култура се огледа во мноштво културни елементи, а тоа посебно се однесува на јазикот, писмото, организацијата на државата, религијата, филозофијата и особено моралот. Многу тековини на денешното современо живеење во светот потекнуваат од Кина (хартијата, барутот, компасот, свилата, порцеланот, врвните достигнувања во медицината, филозофијата и науката воопшто). Кинезите се древен, автохтон народ кој го населувал просторот на денешна Народна Република Кина од мошне стари времиња, според кинеската традиција од околу 2800 г. пр.н.е.. Уште во најстарите историски извори во неолитот, а подоцна и во времето на првите локални кралства и подоцна царства, се споменуваат двете најбројни кинески племиња; Чу на југот од земјата, населени по течението на реката Јангцекјанг (Сина Река) и племето Кин, населено во западните планински области, по кое државата и народот го добиле името. Во најголемиот дел од историјата Кинезите се истакнале како умешни земјоделци и мошне учени и мудри војсководители, државници, филозофи и научници.

Од значење за безбедноста и начинот на кој таа се постигнува кај Кинезите, секако дека е кинеската филозофија, посебно етиката-филозофијата на моралот. Етиката била таа (особено конфучијанската етика), а не религијата (барем не религијата од формален, организиран тип), којашто ја одредила духовната база на кинеската цивилизација (Лан, 2003: 20-21). Всушност, кај Кинезите постојат два надополнувачки етички аспекти на хармоничното живеење помеѓу луѓето од една страна, и помеѓу луѓето и природата од друга страна. Основните премиси на првото учење на добриот однос помеѓу луѓето во најголем дел е содржано во Конфучијанизмот како културна студија и филозофија пред се, а во поново време и како религија. Додека пак, основните принципи на хармоничното живеење на човекот со природата се содржани во Таоизмот како филозофија и религија. Заедничко за двете религиско-филозофски и културни системи секако дека е сфаќањето на светот како единство, како нераскинлива целина од елементи во кои се мора да биде доведено до склад за да може успешно да функционира. Кај Кинезите се е поврзано со умереноста, добродетелството и како да се стане

возвишен човек кој се води од доктрината на средниот пат, која всушност означува чувство и такт за мерка во се што се прави и мисли. Овие премиси се изворно содржани особено во учењето на Конфучијанизмот (Конфучие, 1994: 25). Таоизмот пак, како учење кое учи на единство на се во космосот, вклучувајќи го тука и единството на човекот со природата, како едно од своите врвни начела го има и начелото “ву-веи”, што означува ненасилство, поим многу сличен на “ахимса” во индиската култура, кој исто така означува ненасилство (Damićanović, 1977: 274). Безбедноста сфатена како состојба е само непосреден исход на таквиот начин на живот на Кинезите. Оттука гледаме дека основите на безбедноста и сфаќањето на безбедноста во кинеската култура, традиција и филозофија се многу длабоки и тие практично го обработуваат сите современи концепти на денешната безбедност како социјалната, економската, еколошката и сл., така што може да се сметаат за изворни претходници на концептите на меѓународната и особено на хуманата (човековата) и интегралната безбедност.

Уште поинтересно е местото, улогата и значењето на безбедносната култура во секојдневниот живот на Кинезот. Таа е поврзана со етичкиот аспект на безбедносната култура во смисла на проценување на доброто од лошото однесување како директна детерминантна на безбедноста и небезбедноста (Стајић, Мијалковић, Станаревић, 2004: 35). Имено, како што велел и Конфучие, "луѓето треба да водат умерен, добар и уреден живот во рамките на барањата на семејството, државата и разумот". Овие зборови на големиот кинески мудрец се само сублимат на сфаќањето на безбедноста и безбедносната култура. Имено, од меѓусебното уважување, почитување и добрите односи во општеството директно зависи стабилноста и безбедноста. Таа во кинеската култура и традиција не се гледа како ексклузивна сфера на државата и на нејзините безбедносни институции, туку таа е начин на живеење и интернализирана (повнатрешната) обврска која секој Кинез секојдневно ја остварува низ бројните општествени и културни односи. Свеста за потребата од безбедноста и практиката сврзана со неа секој Кинез ја чувствува како дел од себе, било да се работи за безбедност на клеточно ниво (ниво на семејството и односите со пријателите) или на повисоко ниво (ниво на односи помеѓу луѓето воопшто, помеѓу поданик и владетел, војсководец и војник, сопственик и работник). Ваквите сфаќања за безбедноста и безбедносната култура придонеле Кинезите секогаш низ историјата да излегуваат како победници со оние обиди за нарушување на државноста и завојување, било тоа да се работело за Монголите на чело со Кублај Кан во XIII и XIV век или западноевропските држави и Јапонија при крајот на XIX и почетокот на XX век. Таквата компактност на Кинезите довела до речиси целосно реинтегрирање на неколкуте западноевропски колонии отргнати своевремено од Кина (Хонг Конг вратен на Кина од страна на Британците во 1997 и Макао вратен под кинеска управа од страна на Португалците во 1999), по што останува отворено уште прашањето на кинескиот остров Тајван (поранешна Формоза) која засега е под американска сфера на интерес и чија капиталистичка власт Народна Република Кина не ја признава (Encarta Encyclopedia, 2003: sidebar; Дончев, 2007: 378).

3. Историски развој на безбедносно-разузнавачките активности

Кина спаѓа меѓу ретките држави во светот кои имаат повеќемилениумски континуитет во државноста, а со тоа и во организирањето и практикувањето на безбедносно-разузнавачките активности. Специфичноста на овие активности во случајот на Кина лежи во длабоката втемеленост на безбедноста и безбедносната култура во кинеската филозофија, религија, етика и воопшто во кинескиот начин на живот. Таквата сраснатост на свеста, практиката и значајноста на безбедноста за благосостојбата и водењето уреден живот е резимирана во најстарите теоретски расправи, книги и списи од областа на безбедноста, разузнавањето и шпиунажата, кои кај Кинезите датираат уште од 2000 г. пр. н.е. и во прво време се поврзани со улогата на шпиуните во симнувањето на една кралска династија и поставувањето на нова династија на власт. Сепак, најдобар теоретски спис за безбедноста, разузнавањето и шпиунажата во раната кинеска и воопшто светска историја е делото "Вештина на војувањето" на големиот кинески генерал и војсководец од V в. пр. н.е. Сун Цу Ву. Во него авторот ја нагласува важноста на разузнавачките и шпиунските активности и на самите шпиуни за безбедноста воопшто, како и за ефикасното војување и доброто управување. Според него, разузнавањето и шпиунажата ја претставуваат "најголемата умешност на владеењето која се остварува со божествено повлекување на конците" (Сун Цу Ву, 1991: 42) Во таа смисла, моралниот кодекс налагал кон шпиуните сите луѓе да постапуваат чесно и благонаклоно, со нив да се негуваат блиски врски и да се биде широкоград во нивното наградување (Савић, Бајагић, 2005: 261). Сун Цу Ву дури направил и класификација на шпиуните на пет вида и тоа: месни, внатрешни, преобратени, прежалени (шпиуни осудени на пропаст) и преживеани (Котовчевски, 2002: 24).

Уште една грамадна фигура се врзува со историскиот развој на кинеските безбедносно-разузнавачки активности, но, тука, повеќе во духот на древната и мудра кинеска филозофија, наука, култура и етика. Станува збор за еден од најголемите мудреци и филозофи во историјата Кунг Фу Цу, попознат како Конфучие. Конфучие бил современик на Сун Цу Ву (живеел исто така во V в. пр. н.е.) и се истакнал со своите погледи, доктрина и учење за добриот начин на живеење, улогата на високоетичките односи во општеството како предуслов за добар живот, владеење и управување, сите тие систематизирани во списите кои ги собрале неговите ученици за време на неговиот живот и по неговата смрт. Од нив, најпознати се "Аналектите" (извадоци, ексцерпти) од учењата, изреките и дијалозите на Конфучие. Тој верувал во исконската добрина на човекот. Сметал дека човекот по природа е добар, па човечноста ја втемелил во основата на својата етика. Само човечен човек, човек кај кого постои "јен" (човечност, исполнето човечко битие) може да биде основа за мирен, стабилен и безбеден живот (Елијаде, 1996: 112). Човечноста се остварува низ пет вида односи: меѓу владател и поданик; татко и син; маж и жена; постар и помлад и помеѓу пријатели.

Мислата и делото на Конфучие останале влијателни низ сета кинеска историја и станале дел од начинот на мислење и однесување на Кинезите. Доблестите и вредностите кои кај Кинезите ги всадило ова учење како човечноста, трпеливоста, работливоста, мирољубивоста, умереноста, меѓусебното почитување, солидарноста и сл., биле силна потпора за градење на напредна држава и здрав безбедносно-разузнавачки систем кој одвнатре ќе ја гарантира безбедноста. Затоа и може да се разбере како една толку голема нација останала компактна низ историјата без некои поголеми внатрешни превирања, а истовремено и како тој огромен човечки потенцијал не бил ставен во функција на реализација на хегемонистички цели. Профилактичкиот и обединувачки карактер на оваа животна филозофија на Кинезите најдобро се гледа во Кинескиот Сид, тој величествен потфат на човечката креативност и истрајност граден помеѓу 218 и 204 г.пр.н.е во должина од преку 3000 км. Тој требало да биде брана за нападите на монголските племиња од север, колку што истовремено претставувал и симбол на обединувањето на малите кинески државички во една силна централизирана држава во времето на царот Хуанг Ти (Фрај, 1976: 98).

Кога зборуваме за историјатот на кинескиот безбедносно-разузнавачки систем и пошироко за безбедносно-разузнавачките активности на територијата на Кина, се наметнува поделбата на три периода: првиот, најдолгиот, кој е познат и како династичко-царски период, траел од околу 2700 г. пр.н.е. кога владееле локални кралеви, а подоцна и цареви, преку првата кинеска царска династија Ксиа (2200 до 1750 г. пр. н.е.) па се до почетокот на XX век (1911), кога паднала последната кинеска династија Манџу; вториот период наречен републикански од револуцијата во 1911 година и доаѓањето на власт на Сун Јат Сен па до 1949 година; и третиот, наречен комунистички период од 1949 година, кој трае од комунистичката револуција на Мао Це Тунг па до ден денешен.

Од политичко-безбедносна точка, посебно се интересни концепциите на Сун Јат Сен и на Мао Це Тунг. Имено, политичката концепција на Сун Јат Сен се водела од трите начела: национализам, демократија и благосостојба на народот. За тоа да можело да се оствари потребно било да се одвои суверенитетот од вршењето на власта. Тој разликува пет вида власт: законодавна, извршна, судска, испитна и контролна (Ђорђевиќ, 1979: 48). Овие последниве две се карактеристика само на кинескиот политички систем и во нив се вградени тековините на царска Кина. Сите тие биле во функција на постигнување власт и таков облик на владеење кој од една страна ќе биде ефикасен, а од друга страна нема да доведе до отпор кај народот, или како што своевременно велел Лао Це: "народот треба да биде управуван така да тоа и не го осети". Политичката концепција пак на Мао Це Тунг која директно се однесувала на безбедноста се состоела во сфаќањата според кои анализата, проверувањето и постојаното преиспитување и преоценување на стварноста се земаат за исходни точки на воспоставувањето и одржувањето на мирот, стабилитетот и безбедноста на државата и општеството.

Како и во секоја држава, така и во случајот со Народна Република Кина, покрај безбедносно-разузнавачки институции (установи) во потесна

смисла на зборот, постоеле и постојат и голем број други институции и организации чија примарна дејност не е врзана со безбедноста и разузнавањето, но кои придонесуваат кон истата. Тоа се сите оние институти за истражување, планирање, меѓународни односи, новински агенции и сл. кои прибираат информации од широк карактер и кои може, но не мора да имаат значење за безбедноста на државата. Во Народна Република Кина посебно се посветувало внимание на овој факт, па дури и во кинескиот јазик разликата меѓу обичен податок и информација и разузнавачки податок и информација е многу мала, понекогаш дури како истите да се сведени на синоними.

Во периодот од 1949 година навака, т.е. од формирањето на комунистичката држава Народна Република Кина, постоеле следниве безбедносно-разузнавачки установи: 1) Одделението за меѓународни врски на Секретаријатот при ЦК на Комунистичката партија на Кина; 2) Одделението на Обединетиот фронт на трудот на Секретаријатот при ЦК на Комунистичката партија на Кина; 3) Министерството за државна безбедност (до 1983 година Централен оддел за истражување); 4) Военоразузнавачката служба во Генералштабот на Кинеската Народноослободителна Армија и 5) Техничкото одделение во Генералштабот на Кинеската Народноослободителна Армија. Треба да се каже дека Министерството за државна безбедност го основал генералниот секретар на Политичкото биро на ЦК на КПК Лиу Фу Чи во 1983 година и како такво ја покажува сериозноста на третманот на безбедноста од страна на државата (Котовчевски, 2002: 338). Само уште неколку земји во светот имаат посебно министерство за државна безбедност, односно, тоа се обично оние земји кои на безбедноста гледаат како на една од најзначајните вредности и врвен приоритет на внатрешната и надворешната политика на земјата.

4. Современиот безбедносно-разузнавачки систем

Кога се зборува за современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина, тогаш треба да се има предвид сознанието дека тој во основа опфаќа три поголеми безбедносно-разузнавачки организации, но исто така и многу други институции и организации чија примарна задача не е безбедносно-разузнавачката, но кои придонесуваат повеќе или помалку за безбедноста на земјата (Савић, Бајагић, 2005: 261). Како што веќе беше кажано, тоа е во духот на древната кинеска филозофија, етика и животна практика кои безбедноста ја сфаќаат и ја практикуваат како врвна вредност која треба да е сеприсутна во секојдневното живеење и која не може да биде ексклузивитет на една организација или збир од институции, макар тие да биле олицетворени и во најорганизираната политичка институција-државата. Општа карактеристика на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина е дека се работи за мошне разгранет и напреден систем во кој државната и јавната безбедност се издигнати на ниво на посебни министерства.

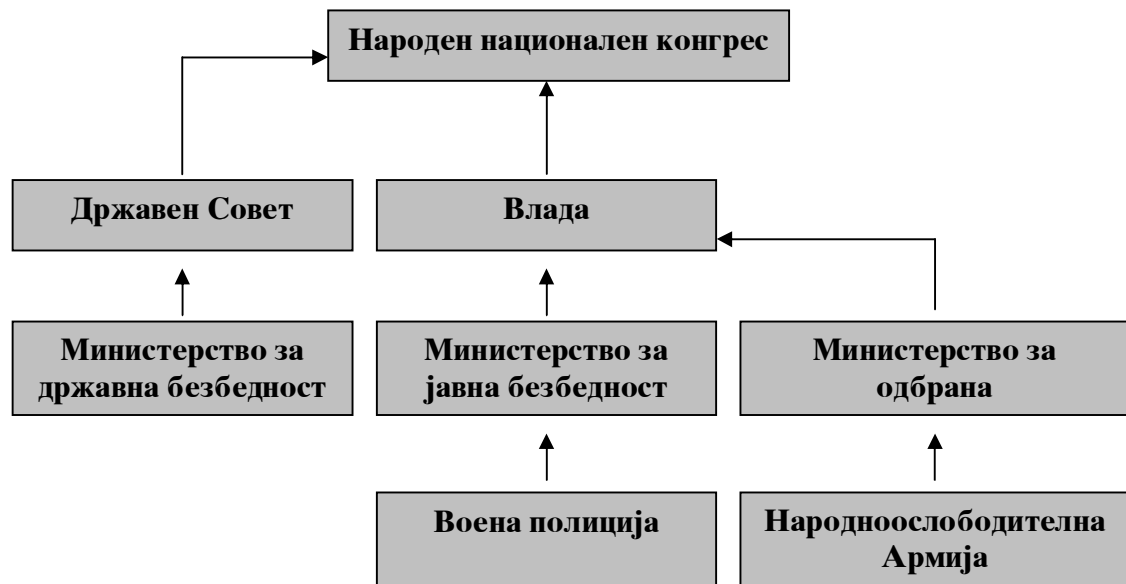
4.1. Правни основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина

Правните основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина се содржани во Уставот на оваа држава, Законот за државна безбедност од 1993 година, како и во поодделните статuti на безбедносно-разузнавачките организации и институции во состав на сегашниот безбедносно-разузнавачки систем на кинеската држава. Уставот на оваа држава (усвоен 1982, со амандмани од 1993 и 1999 година) безбедноста ја смета за врвна вредност која сите треба да се стремат да ја достигнат и на свој начин да придонесат истата да се почитува и остварува во секојдневниот живот. Ваквиот правен третман на безбедноста е содржан и во Законот за државна безбедност кој инсистира секое нарушување или прекршување на државната безбедност да се санкционира со правни средства исто како и во случајот на јавната безбедност. Со тоа, практично правно е покриена сета сфера на безбедноста (државната и јавната) и таа се надврзува на безбедносната култура која дејствува како неформален облик на сочувување на безбедноста. Со други зборови, Кинезите мошне прецизно правно ги регулирале сите нивоа на безбедноста, од човековата, преку социеталната, јавната и државната безбедност, иако многу западни земји сметаат дека Народна Република Кина има мошне ригидни безбедносни закони кога е во прашање човековата безбедност, со укажување дека правните решенија во делот на државната и јавната безбедност сериозно ги нарушуваат и повредуваат основните човекови права и слободи.

4.2. Организација и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина

Современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина го сочинуваат следниве безбедносно-разузнавачки органи и установи: 1) Министерството за државна безбедност; 2) Министерството за јавна безбедност и 3) Народноослободителната Армија на Народна Република Кина и безбедносно-разузнавачките установи во нејзин состав. Покрај овие органи и тела чија надлежност се прашања од областа на безбедноста и разузнавањето, во делот на безбедноста и разузнавањето значајно место и улога имаат и државно-политичките органи на Народна Република Кина како Државниот совет, Владата на Народна Република Кина и Народниот национален конгрес на Народна Република Кина (кинескиот Парламент-Собрание). Организационо земено, Министерството за државна безбедност со неговите 12 бироа е најзначаен безбедносно-разузнавачки орган во Народна Република Кина, кој за својата работа директно одговара на Државниот совет, а овој натаму на Народниот национален конгрес. Во состав на Владата на Народна Република Кина делуваат Министерствата за јавна безбедност, под чија јурисдикција спаѓа и Воената полиција, како и Министерството за одбрана, во чиј состав влегуваат Народноослободителната Армија на Народна Република Кина и сите воени

безбедносно-разузнавачки установи. Современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина е изградуван во последниве триесетина години и е во духот на социјалистичкото државно-политичко уредување на оваа земја, што се гледа и во самите називи и придавката народен/на/и на поодделните безбедносно-разузнавачки органи, установи, организации и служби.

Организациона структура на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Народна Република Кина

4.2.1. Министерството за државна безбедност

Министерството за државна безбедност на Народна Република Кина е централен безбедносно-разузнавачки орган на безбедносно-разузнавачкиот систем. Како што веќе беше посочено, формирано е во 1983 година на предлог на тогашниот генерален секретар на Политичкото биро на ЦК на КПК Лиу Фу Чи, а со цел обединување на безбедносно-разузнавачките функции на претходниот Централен истражен оддел и контраразузнавачкиот сегмент од Министерството за јавна безбедност. Посебно е интересен фактот дека иако станува збор за министерство, овој орган за својата работа не му одговара на Владата на Народна Република Кина, туку непосредно на Државниот совет, а посредно на Националниот народен конгрес (Собрание, Парламент). Ова значи дека државната безбедност во Народна Република Кина е издигната на највисоко ниво и државата ништо не препушта на случајот кога станува збор за нејзината безбедност. Гледано наназад, на формирањето на Министерството за државна безбедност во 1983 година, му претходело постоењето на Централниот оддел за истражување во периодот од 1949-1983, а претходно, пред 1949 година, постоел Централен оддел за општествени работи на КПК (Комунистичка партија на Кина) кој одиграл

суштествена улога во кинеската социјалистичка револуција и создавањето социјалистичка кинеска држава (Котовчевски, 2002: 337). Со оглед на социјалистичкиот карактер на државното уредување на Народна Република Кина за сиот овој период, трансформацијата на државната безбедност се одвивала во еволутивна насока, т.е. во насока на централизирање на државната безбедност и проширување на нејзините безбедносно-разузнавачки функции и надлежности. Со формирањето на Министерството за државна безбедност, носителите на кинеската државна политика сметале дека ќе се надминат или во голема мерка намалат законите за субверзии, саботажии и други облици на заргозување и подривање на социјалистичкиот државно-правен поредок од надворешни и внатрешни непријателски елементи. Дејноста на Министерството е втемелена во две битни одредни од кинескиот Уставм со кои се задолжуваат сите граѓани да "ги чуваат државните тајни" и "да ја штитат безбедноста на земјата". Со ова, она што беше кажано за кинеската безбедносна култура, на некој начин, добива не само правна рамка, туку и механизам во вид на државен безбедносно-разузнавачки орган кој истото треба да го спроведе.

Министерството за државна безбедност на Народна Република Кина ги извршува следниве задачи во делот на државната безбедност:

- Координација, раководење и насочување на останатите безбедносно-разузнавачки органи, организации и установи во рамките на безбедносно-разузнавачкиот систем на Народна Република Кина;
- Безбедносно-разузнавачки и контраразузнавачки активности со цел заштита на државниот и уставно-правниот поредок на Народна Република Кина од внатрешни и надворешни непријателски сили;
- Безбедносно-разузнавачки активности за заштита на кинеските државни интереси надвор од границите на државата (посебно поранешните кинески територии како Тајван, а до скоро Макао и Хонг Конг);
- Заштита на државните тајни;
- Истражување на меѓународните односи и изработка на безбедносно-разузнавачки проценки и други безбедносно-разузнавачки документи за потребите на носителите на кинеската надворешна политика.

Организационо и функционално, Министерството за државна безбедност е составен од 12 бироа (уреди), од кои по својата значајност се издвојуваат првите три, шестото, осмото и дванаесетото биро.

Првото биро, уште наречено и домашно, се однесува на безбедносно-разузнавачките активности кои се остваруваат исклучиво во границите на државата. Ова биро е формирано по пример на Првото главно биро (управа) на некогашната советска КГБ. Основна задача на ова биро е "борба со класните непријатели" на кинеската држава, односно со сите внатрешни сили кои ја загрозуваат или можат да ја загрозат државната безбедност на Народна

Република Кина (Савић, Бајагић, 2005: 267). Бирото посебно внимание посветува на превентивното безбедносно-разузнавачки делување, а за тоа говорат некои податоци според кои во минатите децении бројот на политички затвореници не бил поголем од неколку десетици. Исто така, ова биро регрутира државјани на Народна Република Кина заради извршување на разузнавачки и антусубверзивни активности во странски држави и се грижи на нивната безбедност по враќањето во Народна Република Кина. За таа цел, бирото регрутира државјани кои потоа работат, студираат или се населуваат во некоја странска земја, но всушност претставуваат прикриени платени агенти на Министерството чија главна задача е прибирање и доставување на разузнавачки податоци и информации до Министерството.

Второто биро, или уште наречено надворешно, врши безбедносно-разузнавачки активности во странство. Задолжено е пред се за прибирање на безбедносно-разузнавачки податоци и информации од политички карактер. Ова биро, исто така, ја организира и регрутира агентурната мрежа во странство, со агенти чија работа ја прикрива под различни професии: дипломати, трговски претставници, претставници на транспортни, осигурителни, банкарски и други компании. Сепак, ова биро најчесто за свои прикриени агенти користи врвни кинески новинари од најпознатите кинески новински куќи, како кинеската новинска агенција "Нова Кина" (Ксинхуа) и весниците "Женмин жибао", "Ѓинџи жибао", "Џонгрен жибао" и сл. Прикриените агенти на овие новински агенции и весници се спој на врвни новинари и врвни разузнавачи.

Третото биро е надлежно за спроведување на безбедносно-разузнавачки активности кои се однесуваат на некогашните кинески територии кои до ден денес се под управа на друга странска држава. Ова биро било формирано во почетокот како додаток на Првото биро, но подоцна се осамостоило. Било задолжено за спроведување на безбедносно-разузнавачки активности чија цел била враќање на поранешните кинески територии (Хонг Конг, Макао и Тајван) под кинеска државна управа. Со оглед на тоа дека денес Хонг Конг и Макао се веќе вратени под кинеска власт, останува работата на ова биро главно на враќање на Тајван кој е под американска сфера на влијание и постои како самостојна држава. Ова биро регрутира и испраќа свои агенти во овие територии со цел вршење на безбедносно-разузнавачки активности за повторно припојување кон матицата земја, но исто така, овие агенти и агентурни мрежи се сметаат и за своевиден разузнавачки "прозорец" на кинеската држава кон светот.

Четвртото биро, или техничко биро, е во функција на техничка поддршка на безбедносно-разузнавачките активности на Министерството. Задолжено е за развој и примена на современи комуникациски средства и врски за следење, прислушкување, фотографирање, снимање на комуникации и сл., со цел поефикасно прибирање на безбедносните, разузнавачките и контраразузнавачките податоци и информации.

Петото биро е одговорно за координација и раководење со локалните, провинциските, општинските и другите територијални органи на Министерството. Ова претставува особено специфична функција со оглед на

сложената административно-територијална поделба на Народна Република Кина.

Шестото биро е наречено контраразузнавачко и е задолжено за спротивставување на делувањето на кинеските "продемократски" (читај антисоцијалистички, антикинески) организации во странство (Савић, Бајагић, 2005: 268). Својата контраразузнавачка активност ова биро во минатото ја остварувало пред се кон западните инвеститори и оние кинески организации или Кинези кои биле поврзани со овие капиталистички елементи кои можеле да му наштетат или дури и да го урнат социјалистичкиот економски систем и комунистичкиот политички поредок на Народна Република Кина. Денес, контраразузнавачките активности на ова биро се редуцирани, главно поради се поголемото отворање на кинеската држава кон западниот капиталистички свет и неговата активност пред се се однесува на надгледување и безбедносно едуцирање на локалните власти во функција на охрабрување на пријавувањето сомнителни лица и активности (Котовчевски, 2002: 342). Посебно треба да се истакне фактот дека ова контраразузнавачко биро ја врши контраразузнавачката дејност на целата територија на Народна Република Кина и како таква таа е единствена за сите институции, вклучително и за кинеската Народноослободителна Армија.

Седмото биро врши аналитичко-информативна работа која се состои во изработка и отстапување на безбедносни информации прибрани од јавни и тајни извори. Некаде ова биро се нарекува и циркулационо, бидејќи потврдува, контролира, подготвува и изработува разузнавачки извештаи и специјални тајни извештаи од споменатите информации и ги доставува на носителите на повисоки нивоа на политичко одлучување. Ова биро е тесно поврзано со работата на осмото биро.

Осмото биро всушност претставува Институт за современи меѓународни односи и е задолжено за истражување и изработка на прооценки за настаните во меѓународните односи. Бирото, според некои сознанија, до скоро вработуваше околу 500 вработени аналитичари и истражувачи поделени во 10 истражувачки канцеларии за поодделни земји и региони во светот и е еден од најголемите вакви институти во светот. Бирото, т.е. Институтот, собираат, анализираат и проценуваат податоци и информации од отворени извори, а како позначајни публикации кои бирото натаму ги доставува до државните безбедносно-разузнавачки и политички органи, установи и организации се истражните материјали или студиите за меѓународните односи, преглед на извадоци од странски книги и весници од значење за безбедноста, разузнавањето и политиката на Народна Република Кина, како и студии за меѓународните врски.

Деветото биро е задолжено за борба против странските разузнавачки служби кои настојуваат да регрутираат персонал од Министерството за државна безбедност и останатите кинески безбедносно-разузнавачки органи, организации и установи. Всушност, ова биро има задача да следи и спречи евентуално дезертерство на свои луѓе кои би можеле да работат за туѓи разузнавачки служби. Ова биро, исто така, врши и контраразузнавачка заштита на кинеските претставништва и претставници во странство.

Десеттото биро работи на прибирање стопански, научни и технолошки информации и е создадено по примерот на руските безбедносно-разузнавачки агенции кои прибираат информации од Западот. Ова биро се повеќе прибира вакво информации, наместо претходниот период кога се прибирале претежно информации од доменот на политичкото разузнавање.

Единаесетото биро е надлежно за изградба, одржување, надградување и заштита на сопствениот електронски и компјутерско-информационен систем од упади на истородни системи на туѓи држави, групи или поединци. Ова биро врши прибирање на безбедосни, разузнавачки и контраразузнавачки податоци и информации по електронски и информатички пат.

Дванаесетото биро претставува биро за меѓународна соработка. Ова биро одржува контакти со дипломатско-конзуларните претставништва на Народна Република Кина во странство.

Покрај овие бироа, во составот на Министерството за државна безбедност на Народна Република Кина уште влегуваат и службата за општи работи, бирото за кадри и стручно образование, политичко одделение, биро за надзор и контрола и други помалку важни сегменти. Ова Министерство е лоцирано со околу 170 градови во Кина и во странство, а присутно е во околу 50 земји во светот, што го вредува во службите со мондијалистички (глобален) карактер и секако, меѓу најсилните во светот.

Во своето скоро тридецениско постоење, ова Министерство има забележано значителни резултати на полето на безбедноста, разузнавањето и контраразузнавањето, но исто така, пројавило и неколку очигледни и крупни пропусти. Меѓу најголемите успеси ќе го наведеме оној од 1999 година, кога изби аферата со натурализираниот американски државјанин, инаку кинески научник со потекло од Тајван Ван Ху Ли, осомничен од ФБИ дека во период од десетина години тајно доставувал информации на кинеските разузнавачки служби за Националната лабораторија за нуклеарна енергија во Лос Аламос, С.А.Д. Случајот никогаш не бил докрај расчистен, односно се покажало дека осомничениот Ли немал никаква врска со кинеските разузнавачки служби. Во случајов, ФБИ бил дезинформиран, најверојатно по системот на двојно комбинирање (Kamen, 1999: 17).

Како поголеми неуспеси на ова Министерство се наведуваат посетите на високи кинески делегации пред падот на режимите на шахот Пахлави во Иран во 1979 и режимот на Чаушеску во Романија во 1989 година (овие земји биле сметани од Министерството за државна безбедност како безбедни, иако непосредно после тоа уследиле иранската исламска револуција и насилниот пад на режимот на Чаушеску во Романија).

4.2.2. Министерството за јавна безбедност

Министерството за јавна безбедност делува согласно со одредбите на Законот за државната безбедност на Народна Република Кина кој е општа рамка кој ги содржи правните решенија кои се однесуваат како на државната, така и на јавната безбедност. За својата работа Министерството одговара на Владата на Народна Република Кина. Ова Министерство е задолжено за

спроведување на редот и законот на територијата на кинеската држава, одржување на јавниот ред и мир и во основа има полициски надлежности. Министерството за јавна безбедност отсекогаш претставувало расадник на кадри за Министерството за државна безбедност, а селекцијата на кадрите се врши според политичка подобност, интелектуалните способности и беспрекорната здравствена и физичка состојба.

Во рамките на функциите што ги извршува ова Министерство се наведуваат следниве:

- Зачувување на јавниот ред и мир на целата територија на кинеската држава;
- Заштита од сите видови загрозувања на уставно-правниот и државниот поредок на Народна Република Кина;
- Заштита на виталните државни институции, капацитети и највисоките државни функционери;
- Остварување увид и следење на влезот, излезот, престојот и движењето на странците на кинеска територија;
- Изведување специјални полициски дејства и операции;
- Борба против сите видови криминалитет на територијата на Народна Република Кина.

Министерството за јавна безбедност во својата организациона структура опфаќа повеќе одделенија и тоа: 1) одделение за разузнавачка работа; 2) одделение за полициски операции; 3) одделение за затвори; 4) одделение за политичка, економска и комуникациска безбедност и 5) одделение за безбедност на државните личности и институции. Притоа, организационата структура на ова Министерство е мошне разгранета, како по хоризонтала, така и по вертикала. Така, покрај споменатата организациона структура на ниво на централата, постојат одделенија за јавна безбедност и на ниво на провинции, бироа и подбироа на ниво на области и станици за јавна безбедност на градско ниво. Ова наизглед создава впечаток на многу сложен систем на јавна безбедност во кој тешко се постигнува ефикасна координација со оглед на бројноста на кинеската држава, нејзината огромна територија и сложената административно-територијална поделба. Сепак, ваквиот впечаток е привиден, бидејќи правните прописи кои ја регулираат јавната безбедност во Народна Република Кина се исклучително прецизни, со јасно разграничени надлежности на повеќе нивоа. Од друга страна, самиот систем на вредности во Народна Република Кина е многу поразличен од другите држави во светот, особено оние на западниот свет. Имено, сфаќањето и практикувањето на безбедноста во кинеската држава почиваат на поинакви основи според кои полицијата има нужно и оправдано присуство во секојдневниот живот на Кинезите и не се сфаќа како сила која е отуѓена или е ставена над поединците и општествените групи. Јавноста на полициското работење и на работењето на Министерството за јавна безбедност се подразбира и тоа игра голема улога во стекнувањето меѓусебна доверба на граѓаните во државните и безбедносно-разузнавачките

активности, што од друга страна е силен превентивен механизам за зачувување на мирот, стабилноста и безбедноста во државата во интегралната смисла на зборот безбедност.

Најголем дел од кадрите кои работат во Министерството за јавна безбедност се регрутираат од Народноослободителната Армија на Народна Република Кина и од Сојузот на комунистичката младина. За потребите на профилирање на кадарот, во состав на ова Министерство развиен е и систем на високо образование кој го сочинуваат Универзитетот за јавна безбедност, Универзитетот за полициски офицери и Институтот за криминалистичка полиција. Во состав на ова Министерство, исто така делува и Институтот за безбедност задолжен за развој на технички средства кои се применуваат во работата во сите сфери на јавната безбедност; од контрола на сообраќајот, преку контрола на телекомуникациите, па се до заштитата на државата од тероризам, разузнавачка дејност, саботажи и сл.

Исто така, во состав на Министерството за јавна безбедност на Народна Република Кина се наоѓа и Воената полиција на оваа земја, која брои над милион припадници. Составена е од припадници на Народноослободителната Армија на Народна Република Кина и задолжена е за извршување задачи од областа на внатрешната безбедност, граничното обезбедување и противпожарните активности. Во нејзиниот состав влегуваат: 1) безбедносната гарда; 2) граничните единици; 3) противпожарните единици; 4) сообраќајните единици; 5) единиците за обезбедување злато; 6) шумските единици и 7) мобилните единици. Во мирновременски услови единиците на Воената полиција заедно со единиците на Министерството за јавна безбедност се одговорни за внатрешната безбедност на земјата, а во воени услови овие единици се ставаат под команда на Народноослободителната Армија поради извршување на воени задачи како што се обезбедување на боиштата, инфилтрација и крајбрежна стража (Савић, Бајагић, 2005: 273-277).

Целокупно земено, по својата ефикасност во работењето, денес, Министерството за јавна безбедност стои рамо до рамо со Министерството ја државна безбедност, а во последниве години дури и го надминува.

4.2.3. Народноослободителна Армија

Народноослободителната Армија на Народна Република Кина е современик на создавањето социјалистичка кинеска држава во времето на Мао Це Тунг и како таква, се разбира со одредени организациони и функционални промени, постои од нејзиното основање пред повеќе од половина век до денес. Армијата во ингеренциска смисла потпаѓа под Министерството за одбрана на Народна Република Кина. Внатрешната организација на Народноослободителната Армија на Народна Република Кина е следнава: 1) Генералштаб составен од повеќе управи од кои најзначајни се првите три и 2) повеќе воени безбедносно-разузнавачки и контраразузнавачки установи. Од сите структури на Народноослободителната Армија на Народна Република Кина најзначајни по своите функции се трите управи во состав на Генералштабот.

Првата управа е безбедносна и е позната под името единица 8341. Оваа управа е задолжена за личната безбедност на највисоките партиски, воени и државни личности (Котовчевски, 2002: 350). Таа има задача покрај физички, да ги обезбедува овие функционери и од можни завери, атентати, субверзивни активности, терористички дејства и други софистицирани начини на загрозување на нивната безбедност. Оваа управа некаде уште се нарекува и управа на централната безбедност.

Втората управа е разузнавачка. Опфаќа военоразузнавачка работа по пат на агентура, врши техничко прибирање на разузнавачките податоци и информации од воен карактер и врши дистрибуирање на завршните разузнавачки документи (проценки, анализи, извештаи) до Централната воена комисија и повисоките воени и државно-политички структури на одлучување. Како извори на военоразузнавачки информации оваа управа ги користи воените аташеа на кинеските дипломатско-конзуларни претставништва ширум светот, прикриените тајни агенти испратени во странство да прибираат воени информации, како и преку анализа на воените информации кои се јавно публикувани во странски држави. Покрај воено разузнавање, во поново време оваа управа се повеќе се фокусира и на научно и техничко-технолошко разузнавање во воените области, следејќи го примерот на другите земји во светот со најразвиени безбедносно-разузнавачки системи. Во составот на оваа управа делуваат и два института и тоа: Институтот за интернационални стратешки студии и Институтот за меѓународни врски. И двата Института имаат задача да образуваат и да вршат обука на офицери за военоразузнавачка и контраразузнавачка активност за потребите на Народноослободителната Армија.

Третата управа се нарекува и техничка, а задолжена е за прибирање на воено-разузнавачки податоци и информации со примена на најсофистицирани техничко-технолошки средства и методи, следење на телекомуникациите на вооружените сили на другите земји и изработка на разузнавачки документи од воен карактер. За таа цел, оваа управа располага со мошне развиен СИГИНТ систем интегриран во сите родови на кинеската војска, кој опфаќа и т.н. "вселенска" шпиунажа, односно, разузнавачки активности со примена на технички средства во земјината орбита (сателити). Комуникациските станици на овој систем се целосно централизираны и се под надлежност на третата управа на Генералштабот, а провинциските и другите помали воени области немаат никаква надлежност во овој дел.

БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИОТ СИСТЕМ НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

1. Општи податоци за државата

Руската Федерација е најголемата држава по површина во светот. Се протега на два континента (Европа и Азија) и зафаќа површина од 17 милиони км². На толку голема територија живеат околу 150 милиони жители, податок што зборува дека земјата е многу ретко населена, со густина на населеност од едвај 9 жители на км². Од друга страна, малиот број жители за таква огромна територија и изобилието природни ресурси ја прават Русија светска економска сила, особено енергетска. За да се добие претстава за големината на државата доволно е ако се каже дека таа излегува на два океана (Северниот Леден Океан и Тихиот Океан), преку 20 мориња, копнена граница има со четиринаесет држави (Азербејџан, Белорусија, Кина, Естонија, Финска, Грузија, Казахстан, Северна Кореја, Латвија, Литванија, Монголија, Норвешка, Полска и Украина) и зафаќа дури 10 часовни зони.

Главен град на државата е Москва со 8 300 000 жители. Етничкиот состав на населението го сочинуваат 82% Руси, околу 4% Татари, 3% Украинци и уште десетина помали етнички заедници помеѓу кои и Евреи кои ги преживеале Сталиновите погроми. Во поглед на вероисповеста, 52% од населението се Православни Христијани, а дури 28% се нерелигиозни. Овој податок се објаснува со истите причини како и оние во Кина, а се врзани за полувековната доминација на социјализмот како економски и комунизмот како политички систем кој се спротивставуваше на секоја друга идеологија освен самиот комунизам. Денес во Руската Федерација уште живеат и околу 8% Муслимани. Официјален јазик на Руската Федерација е рускиот, а речиси и да нема неписмено население (писменоста во државата е 99.8%), што е фасцинантен показател за образовната сила на земјата. Во територијално-административна смисла Руската Федерација е поделена на 21 република, 6 краи (територии), 10 окрузи (национални области), 49 области (дисктрикти), 1 автономен регион и 2 града со федерален статус. Ова само по себе зборува за композитната и сложена административно-територијална структура која е одраз на различниот верски и народносен состав на Руската Федерација, како и на постојаните тежненија на некои од тие области за самостојност (пример: Чеченија, Осетија, Ингушија, Абхазија и сл.). Годишниот БДП се движи околу 250 милијарди долари, а БДП по глава на жител околу 1730 долари. Овие импозантни бројки зборуваат за силината на оваа држава која е светски економски цин и голема воена и енергетска суперсила, а заедно со С.А.Д. се натпреваруваат во трката за освојување на вселената.

2. Културни и историски специфики

Русите се индоевропски народ кој ги населил негостољубивите и пространи стеги и тајги (густи руски шуми) почнувајќи од II милениум пр.н.е. Сепак, најраната пишана историја на Русите е содржана во древните руски хроники и е од многу понов датум. Се врзува со појавата на првиот руски владетел од скандинавско потекло Рурик во втората половина од IX в.н.е. кој го основал најраното руско кнежевство околу градот Новгород. Нешто подоцна со обединувањето на градовите Киев и Новгород се основа најраната државна творба наречена Киевска Русија, претходник на подоцна многу попознатата нејзина наследничка Московска Русија (Encarta Encyclopedia, 2003: sidebar). Настан од исклучително значење за руската историја секако дека претставувал и примањето на Православното (Ортодоксно) Христијанство од страна на Русите, во времето на киевскиот кнез Владимир во 988 година. Оваа година се зема за година на покрстување на Русите, чин што особено ја врзува Македонија со Русија, со оглед на фактот дека првите свештеници што биле пратени да го покрстат рускиот народ, биле Борис и Глеб, свештеници пратени од Македонија. Овој настан битно ќе влијае на културниот, општествениот и историскиот развој и карактер на рускиот народ. Тој ќе ги сублимира суровиот степски карактер на првите Руси со племенитиот карактер на Православното Христијанство и ќе направи уникатен амалгам.

Во безбедносна смисла на зборот, Русија, како држава која зазема клучна геостратегиска положба на Евроазиското копно, била исправена постојано пред предизвикот да ја сочува власта на таква огромна територија. Секако дека тоа не можело да се реализира во некаков демократски политички систем, туку единствено во некаков облик на монархија, кој во случјот на Русија, многу често преминувал во деспотија по примерот на деспотствата на некои средноазиски држави (древна Персија на пример). Затоа и сета историја на Русија е всушност историја на постојани борби, како со внатрешните, така и со надворешните непријатели, факт што постојано упатувал на организиран облик на третирање и извршување на безбедносно-разузнавачките активности. Русија е симбол на земја на отпорот, а Рускиот народ се здобил со епитетот херојски токму поради клучната историска улога во победите на големите завојувачи кои многу повеќе му се заканувале на светот во целост, отколку на самата Русија (да ги споменеме тука наездата на Монголите и Татарите во средниот век, отстранувањето на Османлиската-Турска наезда, Наполеоновата француска закана и конечно, победата над нацистичка Германија во Втората светска војна).

Интересно е што всушност историјата и културата на Русија, особено на Московска Русија под династијата Романови (владеела од 1613 до 1917 година, до замената на феудализмот со социјализам после Октомвриската социјалистичка револуција) е во голема мерка и историја и култура на добар дел од Европа. Положбата на Русија во овој период во Европа се движела од регионална сила во зачеток до “невидлив жандарм на Европа” (Davies, 1998: 649). Со доаѓањето на власт на Петар I Велики и прогласувањето за цар во 1721 година, започнува период на модернизација на руската држава по западен терк, секуларизација (одвојување на црквата од државата) и се воспоставува западен тип на монархија (Фрај, 1976: 402). Овој напредок ќе биде сопрен за време на последните руски цареви, посебно на последниот Николај II, кој ќе биде симнат од власт со Февруарската буржоаска револуција од Февруари 1917 година. Истата есен, Русија од заостаната феудална држава ќе стане првата социјалистичка држава во светот под името СССР (Сојуз на Советски Социјалистички Републики). По краткиот период на развој на социјализмот под палката на Владимир Илич Ленин, ќе настапи најмрачниот период од руската историја; владеењето на Сталин, синонимот за тиранија врз сопствениот народ и за тоталитаризам од најрадикален вид. Денес, Русија е повторно воена и безбедносна сила, овојпат како Руска Федерација, но со сите позитивни тековини и негативни баласта кои ја овозможуваат и отежнуваат безбедноста на вака голема држава.

3. Историски развој на безбедносно-разузнавачките активности

Како што веќе кажавме, потребата од изградба на безбедносно-разузнавачки организации и установи низ руската историја била врзана пред се со владеењето на руските цареви, но и поради потребата да се зачува власта од упади и обиди за завојувања на големиот број соседи со кои секогаш граничела оргмоната руска територија. Преку безбедносно-

разузнавачкиот апарат тие настојувале да се обезбедат од честите дворски игри и завери на болјарите и другите претенденти на царскиот престол. За овие и слични на нив цели, рускиот владетел Иван IV Василјевич, наречен Иван Грозни, во далечната 1565 година ја формирал првата позната воено-безбедносна организација во руската историја наречена Опричина, која всушност имала судско-полициска власт. Со јакнењето на царската власт на Петар I Велики после 1721 година се основа специјализираната безбедносна установа задолжена за борба со политичките противници (политичка полиција), позната под името Преображенско биро. Руската царица Катарина II Велика во 1762 година формира Тајно биро кое има нагласено разузнавачки карактер. Во 1881 година пак, се основа најомразената и најсуровата руска служба за безбедност под името ОХРАНА, служба која во годините до падот на царската власт во Русија ќе стане синоним за самоволие, стравовладеење, беззаконие и терор, но која истовремено ќе претставува и зачеток на модерните служби за безбедност на Русија (Савић, Бајагић, 2005: 227).

Непосредно после Октомвриската социјалистичка револуција, во 1917 година се формира Комисијата за борба против контрареволуција и саботажи-ВЧЕКА/ЧЕКА (Всероссийская Чрезвычайная Комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем) и таа претставува прва советска служба за безбедност (Котовчевски, 2002: 83). Главна задача на ЧЕКА била борбата со сите контрареволуционирни елементи во државата, борбата против саботерите во функција на зацврстување на новата социјалистичка власт, а до нејзиното укинување во 1922 година прераснува и во политичка полиција и служба за безбедност (Легит, 1988: 37-41). Со декрет, ЧЕКА се распушта во 1922 година и нејзините надлежности се пренесени најпрво на Државната политичка управа ГПУ (Государственное политическое управление), кое во 1934 година влегува во составот на озлогласената тајна служба на Сталинистичка Русија НКВД-Народниот комесаријат за внатрешни работи (Народный комиссариат внутренних дел), тајна служба раководена од Лаврентиј Берија, преку која Сталин се пресметуваше со своите неистомисленици и во чии чистки загинаа, според различни податоци, милиони луѓе (најреалните бројки се движат околу 20 милиони жртви, во најголем дел Руси, а има статистики кои говорат и за двојно повеќе жртви). Покрај НКВД, во 1921 година, во рамките на вооружените сили на СССР е формирана и Главната разузнавачка управа ГРУ (Главное разведывательное управление) како воена разузнавачка служба, наречена уште и служба "феникс", поради фактот што опстанала од своето основање до ден денешен, преживувајќи ги сите реорганизации на рускиот безбедносно-разузнавачки систем. Во 1941 година од НКВД се издвојува и новата служба за државна безбедност, Народен комитет за државна безбедност НКГБ (Народный комиссариат государственной безопасности), кој во 1946 година се трансформира во Министерство за државна безбедност МГБ (Министерство государственной безопасности), а од 1954 година постои како Комитет за државна безбедност, прочуениот КГБ (Комитет государственной безопасности).

КГБ, врвната и најголема безбедносна служба во Советскиот Сојуз, а своевременно и во светот, претставувала "држава во држава", со широкоразгранета и сложена безбедносно-разузнавачка мрежа во СССР и низ светот. Во суштина, КГБ била високоцентрализирана служба за државна безбедност контролирана цврсто и директно од државно-политичкиот врв на СССР, поточно делувала како Државен комитет при Министерскиот Совет на СССР. Нејзините главни задачи не се однесувале само во делот на разузнавањето и за потребите на безбедноста на СССР, туку и во сферата на контраразузнавањето и заштита на социјалистичкиот поредок од капиталистичкиот запад. Во рамките на надлежностите на КГБ, (според она што ние е достапно од изворите кои кога е во прашање особено КГБ секогаш треба да се земаат со голема доза на резервираност со оглед на дебелиот вел на мистериозност која го прекрива работењето на оваа служба за државна безбедност) се издвојуваат четири поголеми области: борба против странските шпиуни и агенти; откривање и истрага на политичките и економските злосторства на граѓаните; заштита на државните граници и заштита на државните тајни. Официјалните советски извори никогаш јавно не го објавиле статутот на КГБ, ниту пак ја опишале структурата и организацијата на КГБ. Она што се знае од пребегнувањата на дисидентите во КГБ е дека КГБ имал најмалку девет главни директорати кои никогаш со сигурност не можеле да се идентификуваат поради честата промена во нумерирањето на управите за да се изненади противникот, но, можеби и поради претерано сложената структура на КГБ која обединувала многу безбедносно-разузнавачки активности (Polmar, Allen, 1997: 254). Од 1978 година, КГБ повторно добива статус на Министерство за државна безбедност и заедно со ГРУ и вооружените безбедносни формации (Спецназ и др.) ги сочинуваат безбедносно-разузнавачките установи на безбедносно-разузнавачкиот систем на СССР од 1945 до 1991 година, т.е. до распадот на СССР.

4. Современиот безбедносно-разузнавачки систем

Со распадот на некогашната светска супер-сила Советскиот Сојуз (СССР) во 1991 година, на просторот на некогашната сојузна држава се формираа повеќе независни држави, кои во СССР имаа статус на републики. Најголемата од нив, Руската Федерација, се формира како парламентарна демократија со федеративно државно уредување и со пазарен економски систем. Промената во политичкиот систем на Руската Федерација му даде поголеми овластувања на претседателот на државата, вклучувајќи ги тука и овластувањата во делот на безбедноста и безбедносниот систем, па токму затоа, многумина сметаат дека Руската федерација по своето државно уредување повеќе наликува на федерална претседателска република. Руската Федерација, како најголем наследник на некогашната безбедносно-разузнавачка машинерија на СССР олицетворена пред се во КГБ, се најде во ситуација да направи коренити промени во безбедносно-разузнавачкиот систем кои ќе бидат во склад со новонастанатите промени во политичкиот и

економскиот систем на државата, како и во склад со новото место и улога на Руската Федерација на светската геополитичка сцена и меѓународните односи.

И покрај сите турбулентни времиња кои ги доживеа Руската Федерација во последниве две децении, таа и денес располага со еден од најсилните и најреспективни безбедносно-разузнавачки системи во светот. Со распуштањето на КГБ кој беше симбол на социјализмот и комунизмот во светот, а не само во СССР, се создадоа услови за основање нов, современ безбедносно-разузнавачки систем по теркот на модерните држави од западниот свет. Од некогашните управи на КГБ се создадени најголемиот дел денешни безбедносно-разузнавачки органи, установи и организации на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација. Сите сегменти на ваквиот безбедносно-разузнавачки систем се создадени за успешно справување со класичните и новите безбедносни предизвици, ризици, закани и загрозувања. Во сиот овој период, Руската Федерација настојува современиот безбедносно-разузнавачки систем да биде во целосна функција на новата безбедносна и надворешна политика на оваа земја, во која клучни безбедносни и политички приоритети се: активното учество во изградбата на новиот светски геополитички, економски и безбедносен поредок во услови на глобализација; борба со современите облици на загрозувањето на безбедноста како глобалниот тероризам, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, меѓународниот организиран криминал, еколошката безбедност и сл.; борба со растечкиот криминалитет и криминалните структури во сопствената земја; справување со сепаратистичките движења во одделни руски области и региони; заштитата на правата на бројните руски национални малцинства во некогашните советски републики (сега независни држави и соседи на Руската Федерација); ширењето на НАТО алијансата на исток и сл. (Бжежински, 1999: 85-116).

4.1. Правни основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација

Правните основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација ги сочинуваат: Уставот на Руската Федерација од 1993 година, Законот за безбедност од 1991 година, Законот за одбрана, Законот за борба против тероризмот од 1998 година, Законот за основање, организација и делокруг на работа на разузнавачките, контраразузнавачките и другите служби за безбедност на Руската Федерација, Законот за надворешните разузнавачки активности од 1995 година, Законот за државните тајни од 1999 година, Стратегијата за национална безбедност од 1997 година, декретите и директивите на Претседателот на државата и други законски и подзаконски прописи од областа на безбедноста и разузнавањето, како и законите и статутите за основање и работење на поодделните безбедносно-разузнавачки установи и служби на Руската Федерација. Од сите овие бројни правни акти, посебно значење има Законот за безбедност на Руската Федерација од 1991 година, со кој се основа и Советот за безбедност

на Руската Федерација како највисок државно-политички орган задолжен за националната безбедност, нејзиното дефинирање и координирање на работата на мноштвото сегменти на сложениот руски безбедносно-разузнавачки систем.

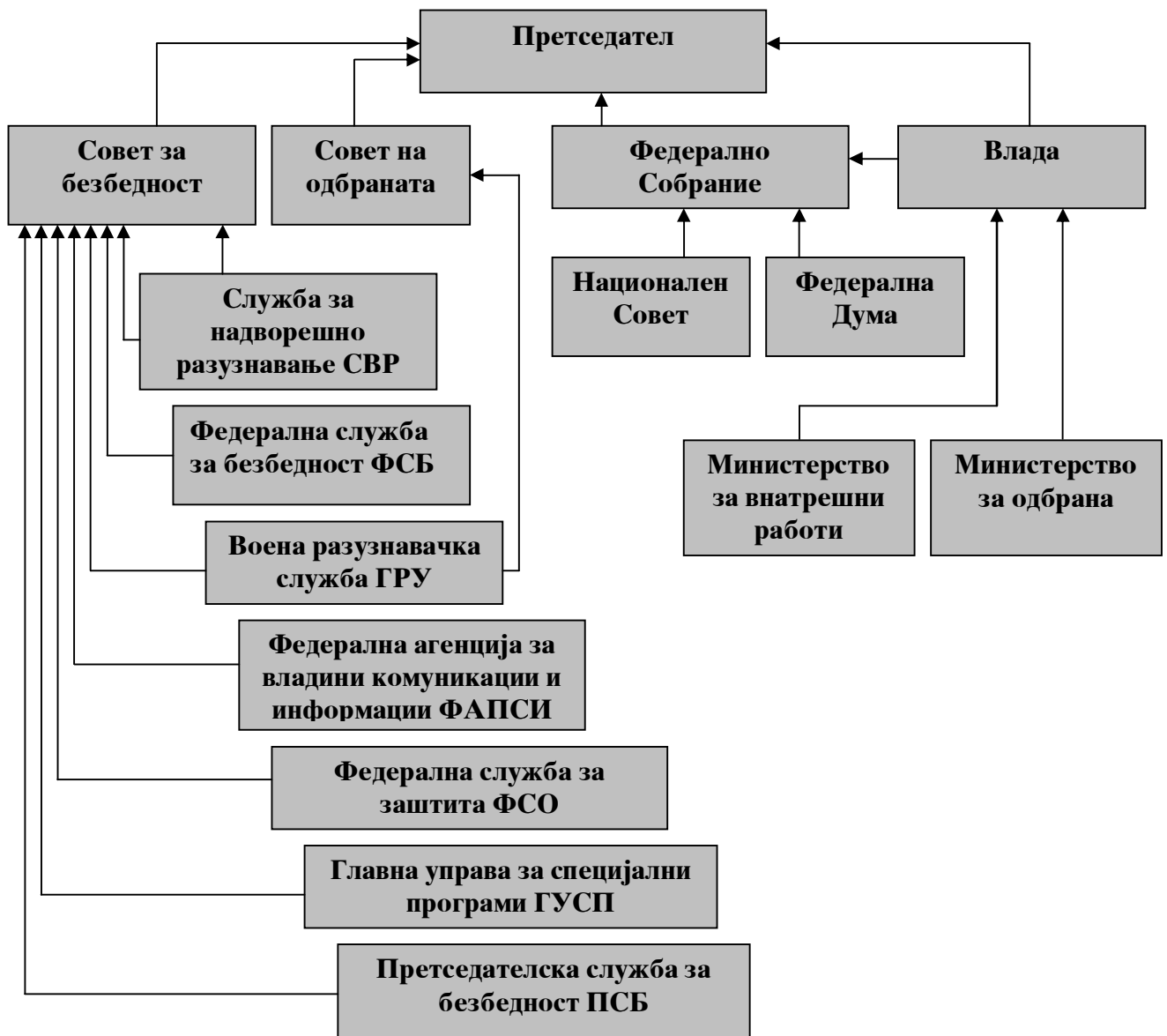
Ваквата широка и прилично разработена правна рамка на безбедносно-разузнавачкиот систем на Руската Федерација покажува колкаво е значењето на безбедноста за руската држава, но од друга страна, исто така покажува дека и во пост-студеновеониот период, Руската Федерација се обидува да ја задржи улогата на еден од главните актери на новиот глобален поредок и покрај падот на социјализмот и комунизмот и намалувањето на нејзините вкупни капацитети. Постоечката правна рамка на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација остава можност за изградба на современа организациона и функционална целина на безбедносно-разузнавачки органи, установи, организации и служби кои ќе ја надминат гломазноста на некогашниот КГБ и ќе ја зголемат ефикасноста во справувањето со безбедносните прашања.

4.2. Организација и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација

Во организациона смисла, кај современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација се разликуваат две безбедносно-разузнавачки целини. Првата ја сочинуваат безбедносно-разузнавачки органи и тела задолжени за надзор, контрола и координација на безбедносно-разузнавачките установи и служби, а втората ја сочинуваат самите безбедносно-разузнавачки установи и служби. Безбедносно-разузнавачки органи и тела за надзор, контрола и координација на безбедносно-разузнавачките установи и служби на Руската Федерација се: 1) Федералното Собрание (Федеральное Собрание); 2) Државната Дума (со Комитетот за безбедност кој врши парламентарен надзор и контрола-Комитет Государственной Думы); 3) Советот за безбедност (Совет Безопасности); 4) Советот на одбраната (Совет Обороны); 5) Врховниот совет (Комитетот и Комисијата за одбрана и безбедност во негов состав кои вршат парламентарен надзор и контрола-Комитет и Комисију Верховнога Совета Российской Федерации по вопросам обороны и безопасности); 6) Владата на Руската Федерација (Правителство Российской Федерации) и 7) Претседателот на Руската Федерација (Президент Российской Федерации). Оттука се гледа дека постојат голем број државни органи и тела кои се задолжени за темелно и ефикасно извршување на функциите на координирање, надзор и контрола врз обемиот безбедносно-разузнавачки апарат на Руската Федерација. Во втората целина влегуваат безбедносно-разузнавачките установи и служби на Руската Федерација, а нив ги сочинуваат: 1) Министерството за внатрешни работи МВД (Министерство Внутренних Дел); 2) Министерството за одбрана МО (Министерство Обороны); 3) Службата за надворешно разузнавање СВР (Служба Внешней Разведки); 4) Федералната служба за безбедност ФСБ (Федеральная Служба

Безопасности); 5) Воената разузнавачка служба ГРУ (Главное Разведывательное Управление); 6) Федералната агенција за владини комуникации и информации ФАПСИ (Федеральное Агентство Правительственной Связи и Информации); 7) Федералната служба за заштита ФСО (Федеральная Служба Охраны); 8) Главната управа за специјални програми ГУСП (Главное Управления Специальных Программ); 9) Претседателската служба за безбедност ПСБ (Президентская Служба Безопасности) и други помали безбедносно-разузнавачки установи и служби. Некаде, во одредени извори, како значајни се наведуваат и силите за внатрешната безбедност на Руската Федерација кои ги опфаќаат силите на Министерството за внатрешни работи и паравоените сили на Руската Федерација. Кога ќе се земе се предвид, гледаме дека по својата бројност, специјализираност и разгранетост безбедносно-разузнавачкиот систем на Руската Федерација е граден да парира на американскиот безбедносно-разузнавачки систем, иако Студената војна е веќе зад нас. Покрај тоа, во поранешната КГБ доминираше крутиот централистички пристап на функционирање на безбедносно-разузнавачкиот систем, нешто што сега не одговара со оглед на новата констелација на безбедносните предизвици, ризици, закани и загрозувања кои бараат брзо прилагодување на состојбите. Со оглед на фактот дека се работи за земја која располага со огромни човечки, природни и техничко-технолошки ресурси, ваквата организациона и функционална структура на Руската Федерација воопшто не треба да зачудува, ако се знае дека сите тие можат да бидат и се предмет на најразлични ризици, закани и загрозувања.

Посебна карактеристика на ваквата организациона и функционална структура на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација претставува големата моќ и овластувањата на Претседателот на Руската Федерација. Имено, во согласност со политичкиот систем (кој е нагласено претседателски) и државното уредување од каде се црпат ваквата моќ и овластувањата, Претседателот на Руската Федерација има посебни овластувања во делот на работењето на Советот на безбедност и Советот за одбрана, како и во работењето на службите за внатрешна и надворешна безбедност, разузнавање и контраразузнавање. Претседател на Советот за безбедност е токму Претседателот на Руската Федерација; Советот за безбедност делува во рамките на Канцеларијата на Претседателот и тој е воедно и еден од членовите на овој Совет; Претседателот на Руската Федерација исто така, раководи, ја координира и насочува работата на сите надворешно и внатрешно-разузнавачки и контраразузнавачки органи, установи и служби (како СВР и ФСБ на пример), а и сите директори на овие служби ги поставува Претседателот и истите непосредно му одговараат за својата работа. Покрај Претседателот на Руската Федерација, уште и Владата, Федералното Собрание и Државната Дума вршат координација, остваруваат надзор и контрола и учествуваат во раководењето со безбедносно-разузнавачките установи и служби во рамките на безбедносно-разузнавачкиот систем.

Организациона структура на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација

4.2.1. Совет за безбедност (Совет Безопасности)

Како што веќе беше споменато, највисокиот државно-политички орган во Руската Федерација задолжен за националната безбедност е Советот за безбедност. Овој орган врши координација, надзор и контрола врз работењето на сите безбедносно-разузнавачки елементи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација. Во основните задачи на Советот за безбедност на Руската Федерација спаѓаат:

- Дефинирање на стратегијата за глобалната безбедност на Руската Федерација и федералните програми за нивно остварување;
- Разгледување на прашањата за внатрешната, надворешната и воената политика на Руската Федерација во областа на безбедноста;
- Координација на разработката на стратегијата во областа на внатрешната, надворешната и воената политика и донесување проценки за внатрешната и надворешната загрозеност на виталните интереси на Руската Федерација во соработка со Врховниот совет на Руската Федерација;
- Остварување увид, вршење анализа и обработка на информации за функционирањето на безбедносниот систем на Руската Федерација, како и дефинирање на федералните програми за реализација на безбедносната политика на Руската Федерација и давање оценка за нивните ефекти;
- Реализација на задачите од областа на остварувањето на безбедноста и заштитата на личностите, стопанството и државата во целина од внатрешни и надворешни загрозувања, во склад со одлуките на Федералното Собрание, Врховниот совет и Претседателот на Руската Федерација, а врз основа на Законот за безбедност (Савић, Бајагић, 2005: 235).

Советот за безбедност го сочинуваат: Претседател (Претседателот на Руската Федерација), постојани членови и членови на Советот. Како постојани членови на Советот се: Заменик претседателот на Руската Федерација, првиот Заменик претседател на Врховниот совет на Руската Федерација, Претседателот на Владата на Руската Федерација и Секретарот на Советот за безбедност. Членовите на Советот за безбедност се избираат од редот на високите раководители на федералните министерства на предлог на Претседателот, а во согласност со Врховниот совет на Руската Федерација. Советот се состанува најмалку еднаш во месецот, а по потреба и повеќе пати во зависност од безбедносната состојба. Треба да се напомене дека Советот за безбедност не носи одлуки врзани со работата на безбедносно-разузнавачките установи и служби на Руската Федерација, туку врши само контрола, надзор и координација на нивната работа, дава оценка за безбедносната состојба во земјата и ги утврдува основните насоки на безбедносната политика на земјата. Носењето одлуки врзани за работата на безбедносно-разузнавачките установи и служби на Руската Федерација е задача на Претседателот на Руската Федерација, кој директно ги контролира вкупните национални безбедносно-разузнавачки активности (Савић, 2000: 265).

4.2.2. Служба за надворешно разузнавање СВР (Служба Внешней Разведки)

Службата за надворешно разузнавање СВР е директен наследник на познатата поранешна Прва главна Управа на КГБ која вршеше разузнавачки

активности надвор од границите на некогашната СССР. Главните области на делување на СВР се економска, политичка, научно-технолошка, еколошка и воено-стратешка надворешно-разузнавачка работа. Најзначајно место од споменатите области сепак заема надворешната политичко-разузнавачка работа, која опфаќа прибирање на разузнавачки сознанија за плановите и намерите на други држави и нивните разузнавачки служби. Оваа служба делува согласно со правните решенија содржани во Законот за надворешните разузнавачки активности од 1995 година, кој е општа правна рамка за делувањето на сите надворешно-разузнавачки установи и служби на Руската Федерација во која спаѓа и СВР. За реализацијата на задачите од својот делокруг на работење СВР е овластена да:

- Воспоставува соработка со лица со цел прибавување разузнавачки информации (примена на агентурниот метод);
- Спроведува мерки со цел заштита и безбедност (шифрирање-легендирање на имињата на кадровскиот состав) на припадниците на службата, операциите кои ги извршуваат, заштита на документите, внатрешната организација и сл.;
- Во соработка со федералните органи на власта обезбедува контраразузнавачка заштита на федералните органи и другите институции од витално значење;
- Соработува со разузнавачките и контраразузнавачките служби на другите држави со согласност со Законот за надворешните разузнавачки активности;
- Основа специјализирани научни установи за образование на кадри, научноистражувачки организации и архиви од својот домен на работа;
- Ги заштитува руските институции, официјалните руски лица и членовите на нивните семејства кои се наоѓаат во странство;
- Изградува сопствени структури за контраразузнавачка заштита на своите капацитети, средства, информации и персонал; и
- Создава организациони структури неопходни за реализација на задачите од утврдениот делокруг на работа (Савић, Бајагић, 2005: 241).

СВР се финансира од федералниот буџет. Претседателот на СВР го именува Претседателот на Руската Федерација. Главниот Штаб на СВР се наоѓа во Москва, а пониските организациони единици (резидентури) се лоцирани во руските амбасади, конзулати и трговски претставништва ширум светот. СВР во организациона смисла е структурирана во следните делови: 1) Политички разузнавачки служби; 2) Економски разузнавачки служби; 3) Научно-технички разузнавачки служби; 4) Надворешни контраразузнавачки служби; 5) Информативно-аналитички служби; 6) Служби за специјални акции; 7) Технички служби; 8) Финансиски служби; 9) Кадровски служби и 10) Специјален образовен центар-Академија за надворешно разузнавање. СВР

развилен 11 Географски одделенија, кои ги покриваат сите делови на светот преку разни форми на организациски единици, кои вршат тајно, прикриено и легално прибирање на разузнавачки податоци и информации (Батковски, 2008: 175). Претставници на СВР се членови на Советот за безбедност и Советот за одбрана. Во рамките на СВР уште дејствува и Специјалната антитерористичка единица Вимпел (Вымпел), што значи бајрак. Оваа единица е задолжена за инфилтрации, саботажи и други разузнавачки операции на териториите на другите држави.

Се смета дека денес СВР брои околу 12 000 лица, со таа напомена што сега е претежно концентрирана на економската шпиунажа на западноевропските земји, а е намалено нејзиното делување при прибирањето политички и воени разузнавачки податоци и информации (Котовчевски, 2002: 99).

4.2.3. Федерална служба за безбедност ФСБ (Федеральная Служба Безопасности)

Федералната служба за безбедност ФСБ ги наследиле Втората Третата и Петтата главна Управа, како и седмата Управа на поранешната КГБ. Формирана е во 1995 година и претставува централно-автономна оперативна контраразузнавачка служба и служба за безбедност на Руската Федерација. Оваа служба е директно потчинета на Претседателот и Владата на Руската Федерација. Претседателот на Руската Федерација го поставува и разрешува директорот на ФСБ. Главни области на работа на оваа служба се разузнавачка дејност, контраразузнавачка дејност и сузбивање на криминалитетот.

Според позитивните законски прописи Федералната служба за безбедност на Руската Федерација има бројни овластувања во рамките на своите области на делување, од кои како позначајни ќе ги наведеме следниве:

- Информирање на Претседателот на државата и Претседателот на Владата за загрозувањето на безбедноста на Руската Федерација;
- Откривање, предупредување и пресретнување на разузнавачката и другата активност на различните специјализирани служби и организации на странски држави, како и поединци, насочени кон нанесување штета на безбедноста на Руската Федерација;
- Прибавување на разузнавачки информации во интерес на безбедноста на Руската Федерација и подигнување на нејзиниот економски, научно-технички и одбранбен потенцијал;
- Откривање, спречување и оневозможување на кривичните дела, како и покренување претходни истраги и истраги предвидени со руското законодавство;
- Откривање, спречување и оневозможување на актите на тероризмот;
- Разработка и спроведување, во соработка со другите државни органи, на мерки за борба против корупцијата, недозволените

промет со оружје и наркотични средства, криумчарење, делување на илегални формации, криминални групи, како и поединци и здруженија чија цел е насилна промена на уставниот поредок на Руската Федерација;

- Гарантирање на безбедноста на сојузните органи на државната власт и органите на државната власт на републиките на Руската Федерација;
- Гарантирање на безбедноста на руските вооружени сили, пограничните сили и внатрешната војска на Руската Федерација, Министерството за внатрешни работи и другите воени формации;
- Учество во разработка и реализација на мерки за заштита на податоци кои претставуваат државна тајна;
- Гарантирање на безбедноста на странските претставништва на територијата на Руската Федерација и сл.

Со најновите законски прописи на Руската Федерација од областа на внатрешната безбедност, на ФСБ и се проширени постојните и и се доделени нови извршни овластувања, со што оваа служба прерасна во најмоќна внатрешно- безбедносна, разузнавачка и контраразузнавачка служба во Руската Федерација. Според сегашната организациона структура, ФСБ е составена од 11 директорати и 2 центра. Тоа се следниве: 1) Директорат за контраразузнавачки работи; 2) Антитерористички директорат; 3) Директорат за анализи, прогнозирање и стратемско планирање; 4) Директорат за организациони и персонални работи; 5) Директорат за поддршка на останатите делови на службата; 6) Директорат за истраги и сузбивање на организираниот криминал; 7) Директорат за истраги на нелегалната трговија со оружје и дрога, корупција и криминал во сферата на економијата; 8) Директорат за оперативна истражување; 9) Директорат за оперативни технички мерки; 10) Директорат за безбедност на персоналот; 11) Директорат за екстерни односи; 12) Центар за апсења и 13) Центар за научни истражувања. Во моментот ФСБ има околу 75 000 оперативци, но заедно со помошниот персонал се смета дека таа бројка е многу поголема и се движи над 100 000 лица.

4.2.4. Воена разузнавачка служба ГРУ (Главное Разведывательное Управление)

Воената разузнавачка служба ГРУ или уште попозната како "феникс" служба поради нејзиното осптојување уште од формирањето во далечната 1921 година, претставува военаразузнавачка служба која делува како Главна Управа за разузнавачка работа во рамките на Генералштабот на вооружените сили на Руската Федерација. Во основа е задолжена за реализација на военаразузнавачки активности во странство, а за потребите на воената и безбедносната политика на Руската Федерација. Своите военаразузнавачки активности оваа служба ги остварува во некогашните републики на поранешниот СССР (сега независни држави), во

западноевропските земји а посебно С.А.Д. и во поголемиот дел држави на останатите континенти (Јужна Америка, Африка, а во поново време се повеќе и во Азија).

Според Уставот, Законот за надворешните разузнавачки активности и Законот за одбрана на Руската Федерација, ГРУ е задолжена за реализација на следниве работи и задачи:

- Прибирање на воени, воено-технолошки и технички разузнавачки податоци кои се однесуваат на воените потенцијали, воените планови и воените намери на странски држави кон Руската Федерација;
- Прибирање на разузнавачки податоци по пат на електронски системи (примена на техничките методи TECHINT, SIGINT i ELINT), како и со помош на HUMINT методот во Источна Европа и во другите региони на светот;
- Набљудување и извидување на активностите на вооружените сили на земјите од непосредното опкружување; и
- Обединување, анализа и проценка на информациите добиени преку набљудувачките сателитски системи во соработка со службите за вселенски летови-разузнавачко снимање (IMINT), како и документирање на разузнавачките снимки (Савић, Бајагић, 2005: 255).

ГРУ е организирана во повеќе директорати (управи), потдиректорати и самостојни одделенија. Од директоратите (управите) како позначајни ќе ги наведеме трите главни директората (управи) и тоа: 1) оперативен директорат; 2) аналитички директорат и 3) директорат за логистика. Денес во ГРУ работат околу 12 000 лица, а во составот на оваа надворешна военоразузнавачка служба влегуваат и специјалните сили на војската, прочуените СПЕЦНАЗ.

4.2.5. Федерална агенција за владини комуникации и информации ФАПСИ (Федералное Агенство Правительственной Связи и Информации)

Федералната агенција за владини комуникации и информации ФАПСИ е настаната со спојување на некогашните Осма и шеснаесетта Управа на КГБ и Владините комуникациски сили (ГВС) (Котовчевски, 2002: 100). По својата организација, надлежности и функции ФАПСИ е пандан на американската Национална агенција за безбедност НСА (National security agency-NSA) и британскиот Владин Штаб за комуникации ГЦХК (Government Communications Headquarters- GCHK). ФАПСИ претставува централно-автономна безбедносно-разузнавачка установа задложена за електронско разузнавање. Делува во согласност во претседателскиот декрет за Федералната агенција за државни комуникации и информации од 1991 година, одредбите од Законот за државни комуникации и информации од 1993 година и Статутот на ФАПСИ

од 1994 година. Според споменатите правни основи, ФАПСИ е задолжена за реализација на следниве работи и задачи:

- Организација и обезбедување на специјалните телекомуникациски врски и информациона системи на државните органи на Руската Федерација;
- Организација на криптографски и техничко-безбедносни шифрирани врски на државните органи на Руската Федерација
- Прислушување и пресретнување на странските телекомуникациски и други специјални врски, информациона системи и шифрирани пораки со користење на радио-електронски средства и методи (ELINT, COMINT) и
- Истражување и унапредување на криптозаштитни средства и мерки за потребите на федералните органи на извршната власт, Советот за безбедност на Руската Федерација и сл. (Савић, Бајагић, 2005: 255).

ФАПСИ ја раководат директор и тројца заменици на службата, а е организирана во седум целини и тоа: 1) прв главен директорат; 2) оперативен директорат; 3) главен државен комуникационен директорат; 4) научнотехнички центар со софтвер и уред за заштита на податоците; 5) научнотехнички центар "Атлас" задолжен за ракување со документи, архиви и информатички системи; 6) служба за безбедност задолжена за физичка заштита и 7) финансиско-економска управа. Во составот на ФАПСИ исто така делуваат и руската Академија за криптографија, Централниот институт за информации и комуникации на Руската Федерација, како и Управата за државни комуникации. ФАПСИ ги вработува најдобрите специјалисти за странски јазици, информатички инженери и експерти за шифрирање и дешифрирање, а вкупниот број на вработени во оваа служба денес се проценува на околу 50 000. Оваа служба располага и со регионални информатичко-аналитички центри (РИАТ) и департмански информатичко-аналитички центри (ВИАТ) во голем број руски градови, кои се задолжени за прибирање податоци и нивно испраќање на натамошна анализа во централата во Москва.

4.2.6. Федерална служба за заштитна ФСО (Федеральная Служба Охраны)

Федералната служба за заштита ФСО е формирана од некогашната Деветта Управа на КГБ задолжена за обезбедување на Кремљ и главните канцеларии на некогашната КП на СССР. Денес, оваа служба е исто така задолжена за обезбедување на највисоките државни функционери на Руската Федерација и на установите и објектите во кои тие работат и живеат. Оваа служба дејствува во согласност со Законот за државна заштита на Руската Федерација од 1996 година. Според одредбите на овој Закон, овластувањата на ФСО се следниве:

- Заштита на најзначајните федерални органи на власта и безбедноста на виталните државни објекти, која се остварува со примена на заштитни, оперативни и заштитно-технички мерки и средства;
- Обезбедување на објектите и установите во кои се сместени федералните органи на државната власт;
- Обезбедување, односно заштита на најзначајните државни стопански објекти; и
- Утврдување на режим на движење на лица и движење на транспортни и други средства во објектите кои се под заштита.

ФСО, како и повеќето други безбедносно-разузнавачки установи и служби на денешниот безбедносно-разузнавачки систем на Руската Федерација е директно одговорна за својата работа пред Претседателот на Руската Федерација, кој воедно го именува и го разрешува директорот на оваа служба. Исто така, значајно е да се напомене дека поради карактерот на работа на службата (има право на широки извршни овластувања), таа се води од некои основни принципи како почитувањето на основните човечки и граѓански права, централизирано раководење, соработка со другите безбедносно-разузнавачки установи и служби и сл. Заедно со Претседателската Гарда која е во состав на ФСО, се смета дека денес оваа служба брои меѓу 9 000-10 000 лица.

4.2.7. Главна управа за специјални програми ГУСП (Главное Управления Специальных Программ)

Главната управа за специјални програми ГУСП е формирана во 1996 година. Основна функција на оваа Управа е планирање, организирање и изведување контролни вежби со цел проверка на објектите за посебна (специјална) намена, како и контрола и проверка на подготвеноста и мобилизациската готовност на органите на државната власт и нејзиниот апарат. Функциите на ГУСП се следниве:

- Остварување на мобилизациска готовност на федералните органи на државната власт и нивниот апарат и обезбедување на функционирање на тие органи во воени и вонредни состојби;
- Обезбедување на работата на федералните органи на државната власт и нивниот апарат на специјалните објекти (објектите за посебна намена) во воени услови, услови на непосредна воена опасност и други вонредни околности;
- Гарантирање на животот, работата и безбедноста на федералните органи на државната власт во периодот на престој во објектите за посебна намена;

- Координација на работата на раководителите на федералните органи на државната власт и нивниот апарат во рамките на мобилизациските подготовки;
- Подготовка на избраните објекти за посебна намена за користење на федералните органи на извршната власт и сл. (Савић, Бајагић, 2005: 259-260).

Со оваа служба раководи началник кој е непосредно потчинет и одговорен на Претседателот на Руската Федерација. Началникот на службата има и четири заменици. Се смета дека во моментов службата вработува околу 250 лица.

4.2.8. Прејседателска служба за безбедност ПСБ (Президентска Служба Безојасности)

Претседателската служба за безбедност настанала од некогашната Деветта Главна Управа на КГБ (исто како и ФСО) во 1993 година. Нејзина основна задача била заштита на Претседателот на Руската Федерација и највисоките функционери на државата. Во почетокот оваа служба имала и разузнавачки, истражни и други полициски овластувања, но со трансформацијата од 1996 година голем дел од овие надлежности ги изгубила или истите се пренесени на ФСО. Во моментов, службата е исклучиво задолжена за личната безбедност на Претседателот на Руската Федерација. Интересно е што оваа служба не е директно подредена на Претседателот на државата, туку на Администрацијата на Претседателот на Руската Федерација.

БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИОТ СИСТЕМ НА СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ

1. Општи податоци за државата

С.А.Д. се најголемата држава на Северноамериканскиот континент по територија и четврта во светот (зад Русија, Канада и Кина), со површина од 9.7 милиони км². Излегува на два океана (Атлантски Океан и Тихи Океан), неколку мориња, а по копнен пат се граничи со Канада на север и Мексико на Југ. С.А.Д. нешто слично како и Русија е ретко населена земја. Во неа живеат околу 300 милиони жители, со густина на населеност од 29 жители на км² и со големи природни богатства и ресурси. Тоа и го дало на оваа земја епитетот "ветена земја" или земја на баснословни богатства чии граѓани се уште го живеат т.н. "американски сон". Главен град на С.А.Д. е Вашингтон, но најголем според бројот на жители е Њу Јорк, кој брои 8 милиони во

самиот град, а заедно со предградијата повеќе од двојно (околу 17 милиони жители). С.А.Д. се вистинска мешавина од раси, народи и религии кои даваат уникатен производ во она што се нарекува Американец, односно, американска нација. Во С.А.Д. живеат големи етнички заедници доселени во последниве два века, од кои најбројни се Англичаните, Кинезите, Мексиканците, Италијаните, Пољациите, Евреите и други, а во последно време и Русите, Корејците и Јапонците. Во поглед на расниот состав, 84% од населението се белци, 12.5% се афроамериканци, 3.5% се азијати, а само 0.8% отпаѓаат на домородното американско население (тоа се прочуените Индијанци кои во сосема мал број се уште ги има во бројните резервати). Религиозната структура на С.А.Д. ја сочинуваат 56% Протестанти Христијани, 27% Католички Христијани, 2% Јудаисти, 8% нерелигиозни и 7% други. Официјален јазик е англискиот, иако во одредени федерални држави каде доминираат определени етнички заедници се употребува и јазикот на соодветната етничка заедница како службен. Во најразвиената земја на светот 95.5% од населението е писмено. Во територијално-административен поглед С.А.Д. се составени од 50 федерални држави, чија автономност е загарантирана со американскиот устав, освен прашањата од областа на надворешните работи, одбраната, безбедноста и финансиите кои се во надлежност на федералните државни органи. Годишниот Б.Д.П. на единствената денешна суперсила изнесува колосални 10 билиони долари, а годишниот Б.Д.П. по глава на жител 35 000 долари. Овие импресивни економски показатели најдобро зборуваат за силата на американската економија како носител на светската економија, но и како главен кројач на новиот светски поредок.

2. Културни и историски специфики

Иако во културно-историска смисла на зборот може да зборуваме за американска културна историја почнувајќи од освојувањето на американскиот континент од страна на Кристофор Колумбо во 1492 година, сепак, територијата на денешна С.А.Д. и пошироко на Северна Америка била населувана од древни цивилизации многу поодамна. Се смета дека староседелците на Америка се доселиле на овој континент приближно пред 12 000 години и тоа од Сибирските степи преку Беринговиот проток (Фрај, 1976: 238). Најзначајните цивилизации на ова тло (Маите, Ацтеките и Толтеците редоследно) се јавуваат во период од 2 000 пр.н.е. па се до околу 1000 г.н.е. кога исчезнуваат како стари цивилизации. До освојувањата на американскиот континент од страна на шпанските конквистадори во XVI век, на просторот на денешен С.А.Д. доминираат домородните индијански племиња. Она што се денес Американците како народ во културно-историска смисла на зборот е последица на интензивната колонизација на оваа земја од страна на британски колонисти (претежно протестанти кои бегале од прогоните и нетрпеливоста на британските католици во времето на верските превирања во Англија, особено во XVII век). Со доселувањето на

овие британски колонизатори започнува модерната историја на Северна Америка, а воедно започнува да се пишува и историјата на најмоќната држава на денешниот свет. Од безбедносна гледна точка, С.А.Д. во последните три века бележат постојана нагорна развојна линија и тоа од земја во формирање, до единствена светска супер-сила, која колку што е гарант на светската безбедност, толку со својата глобална (а во одредени периоди и изразито хегемонистичка и империјалистичка политика) претставува и фактор кој создава тензии на глобално, а најчесто манифестирани на регионално и локално ниво (пример, војните во Кореја, Виетнам, Ирак, Авганистан и сл. водени во XX и на почетокот на XXI век). Започнувајќи со Американската револуција во 1775 година како војна за ослободување на С.А.Д. од британска доминација, преку Американската граѓанска војна водена главно поради антагонизмот помеѓу индустријализираниот Север кој барал укинување на ропството и земјоделскиот Југ кој настојувал тоа и натаму да се задржи (војна водена во периодот од 1861-1865 година), па се до Првата и Втората светска војна, С.А.Д. постојано бележат подем од земја која се дефинира во државно-правна и национална смисла на зборот, па се до држава која го крои светскиот поредок и покрај силните изолационистички струи присутни во американската политика низ историјата, особено вкоренети во Републиканската партија.

С.А.Д. се пример на империја во класичната смисла на зборот, на империја која е изградена благодареејќи на капитал-односот и неговото ширење особено воочливо во времето на глобализација. Нејзината протестантска етика карактеристична за бројните протестантски деноминации населени низ вековите на нејзина територија, заедно со развојот на капиталистичкиот дух, претприемништвото, слободната иницијатива, моќта и она што еден од татковците-основачи на С.А.Д. Томас Џеферсон го нарече "потрага по среќа" во "ветената земја", се всушност оригинален спој на индивидуалистичката капиталистичка логика и експанзионистичката законитост на светското ширење на капиталот. С.А.Д. се главните протагонисти на денешниот глобален светски поредок и земја која се обидува да се прикаже како главен извор на либералната демократија, која како совршен облик на владеење треба да биде прифатена насекаде низ светот (Фукујама, 1994:). Истовремено, С.А.Д. се и држава која се соочува со многу предизвици кои произлегуваат од т.н. културни и вредносни отпори на другите култури и цивилизации, така рафинирано сублимирани во идејата на Семјуел Хантингтон за "судирот на цивилизациите", која произлегува од длабоките противречности помеѓу "Западот-синонимизиран најмногу со С.А.Д." и "остатокот од светот" (дихотомијата West and the rest) (Huntington, 1993: 1-19).

И покрај крајот на Студената војна (траеше од 1947 до 1990 година), се чини дека голем дел од безбедносните противречности кои се втемелени во различните видови на културна и пред се вредносна нетрпеливост на С.А.Д. и западот од една и останатиот свет, некогаш поистоветуван со источен, некогаш исламски, некогаш трет или кој и да било друг свет од друга страна, се уште постојат и се од сериозен и непомирлив карактер (Encarta

Encyclopedia, 2003: sidebar). Тоа особено се однесува на релативно лесното прифаќање на С.А.Д. по секоја цена да ја играат улогата на "светски полицаец" во намерата вредностите на западниот свет како демократијата, слободата, правдата и сл. да ги наметнат како универзални и општоприфатливи за остатокот на светот, без секогаш доследно да се почитуваат и признаваат различните вредносни системи. Современите облици на загрозување на светската безбедност во време на глобализација како што се тероризмот, ширењето на оружјето за масовно уништување, организираниот криминал и сл. се најдиректно произлезени од положбата и улогата на С.А.Д. како доминантна светска супер-сила и нејзините тежби да скројат глобален поредок по нивен терк.

3. Историски развој на безбедносно-разузнавачките активности

Безбедносно-разузнавачките активности на тлото на С.А.Д. се поврзани со релативно кратката историја на американскиот народ. За волја на вистината, С.А.Д. не се многу помлада држава од многу современи западноевропски и светски држави воопшто, особено што основите на државата втемелени во американскиот Устав се речиси непроменети од донесувањето на Уставот на С.А.Д. во далечната 1787 година. Ако ги исклучиме неорганизираните облици на разузнавање, безбедносно-заштитните активности и шпиунажата кои постоеле кај домородното индијанско население, а за што во популарната и научната литература можат да се најдат примери, тогаш почетокот на поорганизираните безбедносно-заштитни активности на територијата на С.А.Д. е директно врзана со воените дејствија во времето на Американската граѓанска војна (1861-1865). Оттука се гледа дека речиси цел век од формирањето на Унијата на 13 држави, т.е. С.А.Д., оваа држава немала организиран безбедносно-заштитен систем, што значи не придавала големо значење на организирањето на безбедносно-разузнавачките активности како некои други европски држави во тоа време (на пример, Франција, Англија, Германија, Русија, Австро-Унгарија и сл.). Тоа ќе каже дека формирањето на првите безбедносно-разузнавачки организации во С.А.Д. се случило во екот на воените дејствија од Американската граѓанска војна и тие се од воен карактер. Големото мешање на Обединетото Кралство во внатрешните работи на С.А.Д. после Војната за независност (1775-1783) водена токму против Британците, се објаснува со фактот што С.А.Д. во тоа време се уште биле држава во настанок, немале доволно искуство во организирање на такви активности и служби и фактот што освен Британците во тоа време пред граѓанската војна и војните со Шпанците за јужните територии немале посериозни противници во очите на домородното индијанско население. Дури, во клучните години од Војната за независност, се вели дека британскиот Foreign Office (Министерството за надворешни работи на Обединетото Кралство) и британскиот крал биле подобро информирани за американските меѓународни односи отколку официјален Вашингтон или самиот Конгрес (Ponting, 1990: 16-22). Инаку, поединечни и несистематски случаи на реализација на безбедносно-

разузнавачки активности во американската историја имало уште од тоа време, а се врзани со името на големиот американски државник и првиот претседател на С.А.Д. Џорџ Вашингтон, кој се смета и за родоначалник на американскиот безбедносно-разузнавачки систем (Andrew, 1995: 6-11; Kirkpatrick, 1975: 20).

Најстарите безбедносно-разузнавачки установи во С.А.Д. се основани најпрво во рамките на вооружените сили, а потоа во состав на Министерствата за правда и финансии. Први познати безбедносно-разузнавачки установи во С.А.Д. се: Службата за доселување и натурализација (Immigration and Naturalization Service), Службата на шерифот (U.S. Marshal Service) и Тајната служба (U.S. Secret Service). Во екот на Американската граѓанска војна во 1863 година е формирано и Военото разузнавачко биро (Bureau of Military Intelligence) кое работело на надровешно-разузнавачки план, а во 1882 година, во рамките на американските вооружени сили се основа и познатата Поморска разузнавачка служба (Office of Naval Intelligence-ONI). Двете светски војни ја наложиле потребата С.А.Д. да изгради силен безбедносно-разузнавачки систем со кој ќе може да им парира на сличните такви системи, пред се на европските држави. Затоа, веќе во 1908 година се формира Истражно биро (Bureau of Intelligence) во рамките на Министерството за Правда, кое имало за задачи да ги истражува, сузбива и кривично да ги гони извршителите на саботажии и диверзии; да се бори против организирањето на германски агентурни мрежи на американска територија; како и да делува во насока на сузбивање на внатрешниот политички екстремизам, пред се на оној кој пропагирал леви (социјалистички и комунистички) идеи. Сепак, се ова не било доволно, најмногу од причина што С.А.Д. и за време на двете светско војни, а и во меѓувоенниот период немале изградено јасна безбедносно-разузнавачка стратегија, ниту пак имале централизиран и координиран безбедносно-разузнавачки систем, туку мноштво безбедносно-разузнавачки организации, установи и служби кои делувале недоволно поврзано. Најеклатантен пример за неуспешното функционирање на безбедносно-разузнавачкиот систем на С.А.Д. во текот на Втората светска војна секако дека е ненадејниот јапонски напад на американската поморска воена база на Пацификот Перл Хаброр на 7 Декември 1941 година (Савић, Бајагић, 2005: 4).

Сите овие пројавени слабости во функционирањето на американскиот безбедносно-разузнавачки систем, биле повод тогашниот американски претседател Френклин Делано Рузвелт да го овласти првиот директор на новоформираниот Уред на стратегиската служба (Office of Strategic Service-OSS), генерал-мајорот Вилијам Бил Донован, пежоративно познат под прекарот Лудиот Бил, да пристапи кон сеопфатна анализа на ефикасноста на работата на безбедносно-разузнавачките служби и да предложи план за нивна темелна реорганизација (Котовчевски, 2002: 110). Самиот Уред на стратегиската служба пак, делувал под надзор на тогашниот Здружен Генералштаб (Joint Chiefs of Staff-JCS), чијашто основна функција била стратегиска разузнавачка работа, раководење со специјалните служби на JCS и реализација на тајни акции (Jeffreys-Jones, 1996: 18). Посочениот генерал-

мајор Вилијам Бил Донован увидел дека главниот проблем во дотогашното функционирање на безбедносно-разузнавачкиот систем на С.А.Д. бил отсуството на централна разузнавачка установа која ќе биде задолжена за планирање, координација и реализирање на безбедносно-разузнавачките активности за потребите на водењето на американската внатрешна и надворешна безбедносна политика. Токму затоа, тој, на претседателот Хари Труман во 1945 година му го предложил т.н. "План Донован" со кој се предвидувала реорганизација на безбедносно-разузнавачкиот систем во насока на целосна централизација на безбедносно-разузнавачките служби и активности со формирање на централна разузнавачка установа. За таа цел, претседателот Хари Труман, веќе истата година со Извршна наредба го распуштил OSS и го прифатил Планот на Вилијам Бил Донован. Инаку, овој план важел за т.н. тврд-централистички пристап кон прашањето за реформата на безбедносно-разузнавачкиот систем на С.А.Д. Наспроти него, постоела една група приврзаници на т.н. мек-федерален пристап, кој предвидувал задржување или дури и зголемување на самостојноста на постоечките безбедносни и разузнавачки установи. Сепак, на крајот победил централистичкиот пристап на Донован, најмногу благодарейќи и на почетокот на Студената војна. Во 1946 година, со Претседателската Директива за координација на разузнавачките активности е основана Националната разузнавачка управа (National Intelligence Authority-NIA), а целосното заокружување на реформата е постигнато со донесувањето на Законот за националната безбедност (The National Security Act) од 26 Јули 1947 година, кога се формира и Централната разузнавачка агенција-ЦИА (Central Intelligence Agency-CIA). Овој закон е темелот и на денешниот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. Во период од 15 години (1947-1961), е создадена структурата на современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д., или како уште се нарекува безбедносно-разузнавачка заедница, на чие чело е Националниот Совет за безбедност (National Security Council-NSC), со ЦИА во делот на цивилното разузнавање, Одбранбената разузнавачка агенција-ДИА (Defence Intelligence Agency-DIA) во делот на военото разузнавање и Федералното Биро за истраги-ФБИ (Federal Bureau of Investigations-FBI) во делот на националната безбедност.

4. Современиот безбедносно-разузнавачки систем

Современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. е еден од најголемите и најразвиени безбедносно-разузнавачки системи во денешниот свет. По својата организација, структура и функции, тој, со денешните безбедносно-разузнавачки органи, тела, организации, агенции и установи бил создаден како пандан на советскиот безбедносно-разузнавачки систем (олицетворен најмногу во КГБ), со цел успешно да одговори на националните и глобалните безбедносни предизвици во ерата на Студената војна. Со падот на комунизмот, современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. се соочи со нови безбедносни предизвици, ризици, закани и загрозувања во ерата на глобализираниот свет, особено со глобалниот тероризам. Инаку,

основата на современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д., често во литературата нарекуван и под името безбедносно-разузнавачка заедница на С.А.Д., е изградена после Втората светска војна, што за разлика од другите безбедносно-разузнавачки системи со светот е релативно доцна. Карактеристично за современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. е што е изграден на прилично мало историско безбедносно-разузнавачко искуство и наследство, како и фактот дека од основањето пред педесетина години до денес, современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. во основа не претрпел сериозни реформи во организациона, структурна и функционална смисла на зборот (Котовчевски, 2002: 107).

Кога зборуваме за современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. треба неизоставно да се каже дека речиси сите активности на овој систем или заедница се насочени кон обезбедување на претседателот на С.А.Д., Конгресот и Сенатот, како и сојузната и федералните влади со потребните податоци, информации и документи за водењето на внатрешната и надворешната безбедносна политика, гарантирање на националната безбедност на С.А.Д. и заштита на виталните стратешки интереси на С.А.Д. во светот. Со оглед на претседателскиот карактер на политичкиот систем на С.А.Д. (нешто слично како во Руската Федерација), претседателот има големи овластувања и моќ во сферата на безбедноста, влијанието врз водењето на безбедносната политика и носењето одлуки кои се однесуваат на безбедноста на С.А.Д.

4.1. Правни основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д.

Покрај Уставот, правните основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. ги сочинуваат следниве правни прописи: Наредбата на Врховниот обвинител на С.А.Д., генерал Чарлс Ј. Бонапарта од 1908 година со кое е основано Федералното Биро за истраги ФБИ; Законот за национална безбедност од 1947 година; Законот за централната разузнавачка агенција ЦИА од 1949 година; Извршните наредби со законска сила на Претседателот на С.А.Д. (посебно Извршната наредба бр. 12333 од 1981 година со кои значително се прошируваат законските овластувања на Централната разузнавачка агенција на С.А.Д.-ЦИА); Стратегијата за национална безбедност и Националната стратегија за внатрешна безбедност донесени во 2002 година. До донесувањето на споменатите Стратегии, основата на безбедносно-разузнавачкиот систем (заедница) на С.А.Д. ја сочинувал Законот за национална безбедност од 1947 година (The National Security Act). Со донесувањето на двете Стратегии се направила најголемата реформа на американскиот безбедносно-разузнавачки систем во последниве шеесетина години, реформа предизвикана од сериозноста на современите глобални ризици, закани и загрозувања, особено глобалниот тероризам.

Во оваа прилика, заслужуваат посебно да се споменат Стратегијата за национална безбедност и Националната стратегија за внатрешна безбедност донесени во 2002 година. Прво, Стратегијата за национална безбедност на

С.А.Д. од 2002 година (The National Security Strategy), ги дефинира стратешките безбедносни цели на С.А.Д. во поглед на нејзината безбедност од надворешни извори на ризици, закани и загрозувања, воочил новата глобална безбедносна карта на XXI век. Тие цели се: заземање и зачувување на позициите на главен борец за човечки права и достоинство; јакнење на сојузот за нанесување пораз на глобалниот тероризам; превенција од напади против американскиот народ и неговите пријатели; соработка со другите држави во спречување на регионалните судири; спречување на напад врз С.А.Д., нивните сојузници и пријатели со оружје за масовно уништување од страна на американските непријатели; придвижување на нова ера на глобален економски просперитет со создавање слободен пазар и слободна трговија; зголемување на бројот на развиените отворени општества во светот и изградба на демократски институции во нив; развој на програми за соработка со другите центри на моќ и преобразба на институциите на националната безбедност во престет со безбедносните предизвици на XXI век (Бајагић, 2003: 161-185).

Второ, Националната стратегија за внатрешна безбедност на С.А.Д. од 2002 година (The National Strategy for Homeland Security) всушност претставува платформа со која се дефинираат новите видови на организирање на државните, федералните, локалните власти и приватниот безбедносен сектор во функција на националната безбедност на С.А.Д. Таа е мошне сложен документ од областа на националната безбедност на С.А.Д. кој обединува повеќе посебни стратегии кои се однесуваат на поединечни прашања од областа на националната безбедност на оваа земја, дефинирана во услови на нови, поголеми и поопасни предизвици, ризици, закани и загрозувања. Такви посебни стратегии се: 1) Националната стратегија за борба против тероризмот; 2) Националната стратегија за борба против ширењето на оружјето за масовно уништување; 3) Националната стратегија против перењето пари; 4) Националната стратегија за контрола на дрогата; 5) Националната стратегија за одбрана и 6) Националната стратегија за обезбедување на вселенските просторства.

4.2. Организација и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д.

Ниту една држава во сегашниот свет не може ниту оддалеку да се спореди по сложеноста на својот безбедносно-разузнавачки систем со оној на С.А.Д. Поаѓајќи од наследството на Студената војна и од позицијата на единствена светска супер-сила во денешниот глобален свет, современиот американски безбедносно-разузнавачки систем оддишува со империјализам, бидејќи поинаку не може да се разбере исклучителната комплексност и развиеност на ваквиот систем на бројни органи, тела, организации, агенции и установи од областа на безбедноста, разузнавањето и контраразузнавањето. По дефиниција, оној кој има најмногу моќ, тој е изложен на најголеми безбедносни предизвици, ризици, закани и загрозувања, а ако се суди според древната американска максима (Do not be afraid of power-Не плаши се од моќта), содржана во темелните документи на американската државност како

Уставот (The Constitution) и Декларацијата за независност (The Declaration of Independence), станува јасно зошто е С.А.Д. светска сила број еден во денешниот глобален свет, но и зошто е земја број еден во светот која се соочува со најразлични и најголеми предизвици по својата безбедност. Оттука, исклучително сложената организациона структура и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. се одраз на сета контроверзност на С.А.Д. како најмоќна економска, политичка и воена сила на денешницата. Стратешките и витални интереси на С.А.Д. се распрнати насекаде низ светот, а нивната заштита и унапредување е невозможна без еден гломазен, моќен и разгранет безбедносно-разузнавачки систем.

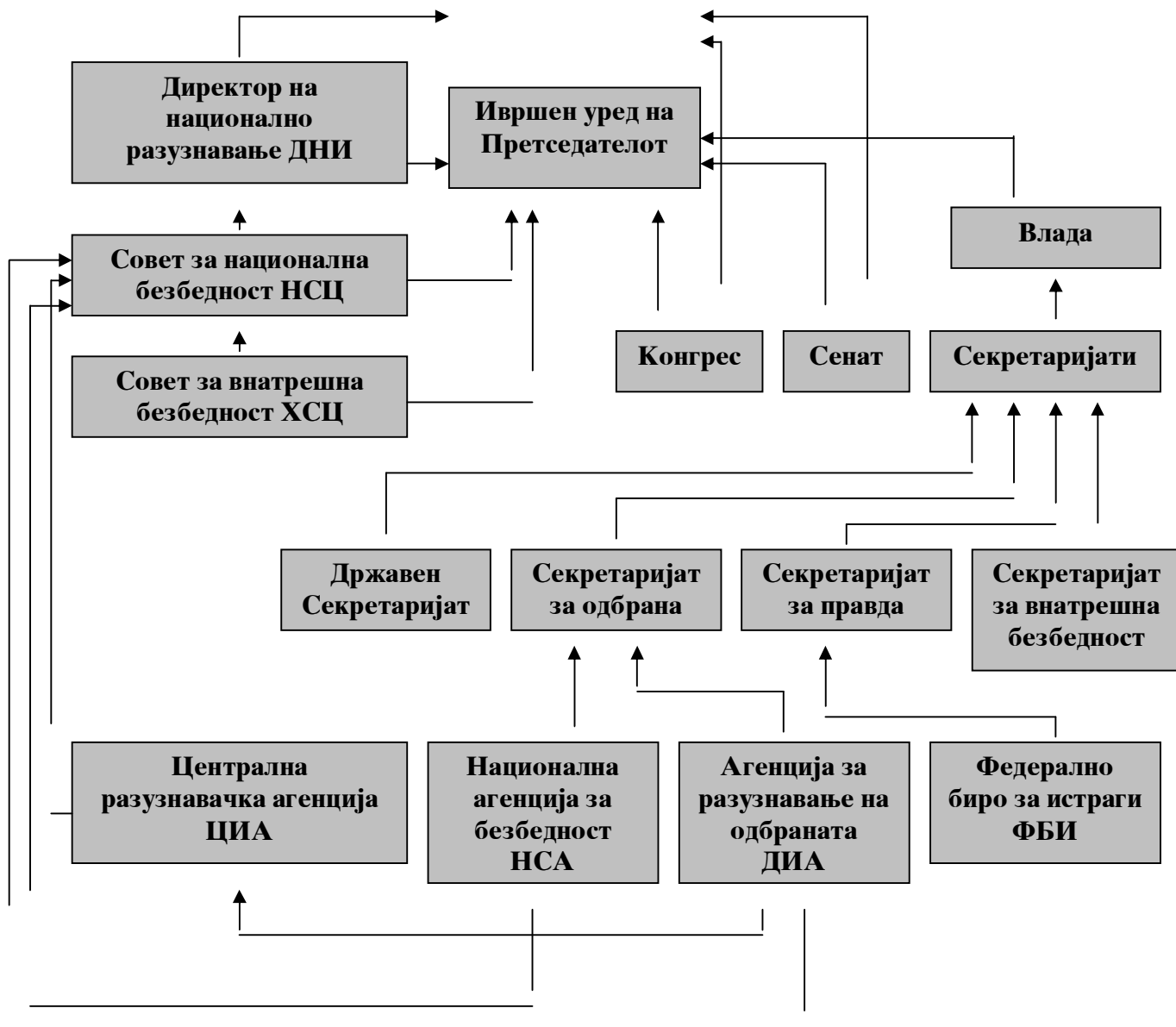
Во основа, како и на примерот на некои други големи држави во светот (како Руската Федерација на пример), во современиот американски безбедносно-разузнавачки систем се издвојува нагласената улога и значење на Претседателот на С.А.Д. и Претседателското извршно биро во врска со самото функционирање на целокупниот безбедносно-разузнавачки систем, носењето на политичките и безбедносните одлуки и водењето на безбедносната политика. Покрај нив, значајна улога во безбедносниот систем на С.А.Д. во најширока смисла на зборот имаат и Конгресот и Сенатот на С.А.Д., многубројните министерства, агенции и други ивршни владини органи и тела, многубројните координативни, контролни и надзорни органи и тела, како и разузнавачката заедница на С.А.Д. (U.S. Intelligence Community-IC), нешто што претставува уникум на американскиот безбедносно-разузнавачки систем и американската сојузна администрација, а која е составена од разни разузнавачки елементи кои имаат свои институционални и организациски излези во разни министерства и ивршни агенции на С.А.Д. (O' Toole, 1988: 240). Разузнавачката заедница на С.А.Д. пак, заедно со Советот за национална безбедност (National Security Council-NSC), Советот за внатрешна безбедност (Homeland Security Council-HSC) и уште неколку Секретаријати (владини министерства) го сочинуваат современиот американски безбедносно-разузнавачки систем во потесната смисла на зборот. Попрецизно, современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. во оваа смисла на зборот го сочинуваат: 1) Советот за национална безбедност (National Security Council-NSC); 2) Совет за внатрешна безбедност (Homeland Security Council-HSC); 3) Директорот за национална разузнавачка работа (Director of National Intelligence-DNI); 4) Државниот Секретаријат (Department of State-DS), односно американското Министерство за надворешни работи; 5) Секретаријатот за внатрешна безбедност (Department of Homeland Security-DHS), односно американското Министерство за внатрешни работи; 6) Министерствата за одбрана, финансии и транспорт; 7) советодавните, координациони и надзорни тела на извршната власт задолжени за разузнавачка, контраразузнавачка и антитерористичка работа и 8) други установи надлежни за разузнавачки, контраразузнавачки, антитерористички и безбедносни работи.

Самата разузнавачка заедница на С.А.Д., како дел од современиот безбедносно-разузнавачки систем на С.А.Д. во потесна смисла на зборот е од своја страна исто така исклучително сложена и е составена од три групи

безбедносно-разузнавачки установи и тоа: 1) безбедносно-разузнавачки установи и агенции на национално ниво (како ЦИА, Националната агенција за безбедност-National Security Agency-NSA и други); 2) безбедносно-разузнавачките установи и агенции кои делуваат во цивилните Министерствова (Секретаријатите), освен во Министерството за одбрана (како Секретаријатот за внатрешна безбедност-Department of Homeland Security-DHS, Федералното биро за истраги-Federal Bureau of Investigation-FBI кое делува во состав на Министерството за правда-Department of Justice, Тајната служба на С.А.Д.-U.S. Secret Service и сл.) и 3) безбедносно-разузнавачки установи и агенции кои делуваат во состав на Министерството за одбрана-Department of Defence-DoD (како што се Разузнавачката агенција на одбраната-The Defence Intelligence Agency-DIA, Службата за безбедност на одбраната-Defence Security Service-DSS, безбедносно-разузнавачките заедници на родовите во американската војска итн.).

Водејќи се од значајноста на одделните органи, тела, установи, агенции и служби на современиот американски безбедносно-разузнавачки систем, како и од рационалниот учебнички пристап, сметавме дека е најцелисходно и најрепрезентативно доколку за овој безбедносно-разузнавачки систем се задржиме на елаборирање на следниве безбедносно-разузнавачки сегменти: 1) Советот за национална безбедност-NSC; 2) Советот за внатрешна безбедност-HSC; 3) Директорот на национално разузнавање-DNI; 4) Централната разузнавачка агенција-CIA; 5) Националната агенција за безбедност-NSA 6) Разузнавачката агенција на одбраната-DIA и 7) Федералното биро за истраги-FBI.

**Претседател на
С.А.Д.**

Организациона сѝрукѝура на современиоѝ безбедносно-разузнавачки сѝстем на С.А.Д.

4.2.1. Советѝ за национална безбедносѝ НСЦ (National Security Council-NSC)

Советот за национална безбедност НСЦ е основан со Законот за национална безбедност од 1947 година, а неговите должности и овластувања се дополнети со дополнувањата на истиот Закон од 1949 година. Советот е главно раководно, координативно и насочувачко тело на безбедносно-разузнавачката заедница на С.А.Д. Основната цел поради кој постои е да дава совети на Претседателот на С.А.Д. и на Претседателското извршно биро во врска со интегрирањето на внатрешната, надворешната и безбедносната

политика на С.А.Д. по прашањата кои се однесуваат на националната безбедност (Johnson, 1991: 136). Советот всушност претставува најзначаен форум на Претседателот на државата каде што се разгледуваат прашањата врзани за националната безбедност и надворешната политика и се даваат совети и предлози за нивно успешно остварување.

Советот за национална безбедност на С.А.Д. во основа ги извршува следниве функции:

- разгледување и проценување на надворешно-политичките обврски, цели и ризици на С.А.Д. кои се однесуваат на воената моќ на другите земји со цел предлагање на Претседателот на С.А.Д. на можни правци за нивно решавање во интерес на безбедноста на државата;
- разгледување на сите политички прашања од заеднички интерес на сите Секретаријати (Министерства) и владини ивршни установи (вклучувајќи ги и разузнавачките служби) кои вршат функции од значење за националната безбедност на С.А.Д. и доставување предлози во врска со истите со Претседателот на државата;
- планирање, насочување и координирање на вкупната разузнавачка активност и обединување на резултатите од сите разузнавачки операции на сегментите на разузнавачката заедница (IC) на С.А.Д., посебно тие што се од значење за националната безбедност и надворешната политика.

Делувајќи на планот на контролата и надзорот врз работата на разузнавачката заедница на С.А.Д., а посебно на Централната разузнавачка агенција-ЦИА, Советот за национална безбедност донесува два вида одлуки: 1) вербални инструкции за тековната разузнавачка работа и насочувањето на работата на разузнавачките служби во поодделни правци на надворешно-политичкото дејствување и 2) пишани документи за најважните прашања од делокругот на организацијата, делувањето и односите во рамките на разузнавачката заедница (IC) (Brewer, 1980: 146). Советот за национална безбедност, исто така, подготвува документи кои имаат за цел информирање на Секретаријатите (Министерствата) и агенциите на Владата за активностите на Претседателот на С.А.Д. Советот донесува директиви и прегледи. Директивите ги содржат одлуките за извршување на политиката и целите на националната безбедност на сите нејзини подрачја, додека прегледите ги прикажуваат проучувањата кои се направени во врска со политиката и задачите на националната безбедност (Котовчевски, 2002: 144).

Според одредбите од Статутот на Советот за национална безбедност, истиот го сочинуваат: Претседателот, Потпретседателот, Државниот секретар и Секретарот (Министерот) за одбрана на С.А.Д., додека покрај нив како формални советници во работата на Советот учествуваат и Директорот на централното разузнавање (DCI) кој е воедно и директор на ЦИА, советникот на претседателот за национална безбедност, Началникот на Здружениот генералштаб, Министерот за финансии, американскиот

претставник во ООН, советникот на претседателот за економска политика, шефот на Белата Куќа и други функционери на американската администрација кои автономно ги определува Претседателот на С.А.Д.

Со познатата Извршна наредба на Претседателот на С.А.Д. бр. 12333 од 1981 година, Советот за национална безбедност е овластен да основа различни комитети за извршување на неговите функции во областа на националната безбедност, односно, да формира тела и совети за надворешната разузнавачка активност за советување на разузнавачката заедница на С.А.Д. во делот на координирањето на разузнавачките активности, меѓусебната соработка на установите и агенциите во рамките на разузнавачката заедница, заштита на разузнавачките извори и сл. Од досегашното шестдецениско функционирање, Советот за национална безбедност на С.А.Д. НСЦ (NSC) се покажал како една од најзначајните алки во безбедносно-разузнавачкиот систем на С.А.Д., особено во поглед на креирањето и водењето на надворешната политика и сочувувањето на националната безбедност на С.А.Д. од најразлични облици на ризици, закани и загрозувања, посебно од надвор.

4.2.2. Совети за внатрешна безбедност ХСЦ (Homeland Security Council-HSC)

Советот за внатрешна безбедност ХСЦ (HSC) е основан на 8 Октомври 2001 година со Извршната наредба на Претседателот на С.А.Д. бр. 13228. Формиран е непосредно после терористичките напади на Ал Каеда врз С.А.Д. од 11 Септември истата година, како одговор на терористичките закани и загрозувања на внатрешната безбедност на С.А.Д., со следниве главни функции:

- советување и давање помош на Претседателот на С.А.Д. за сите аспекти на внатрешната безбедност;
- претставува механизам за координирање на сите активности врзани со работата на извршните агенции и установи од областа на внатрешната безбедност;
- ги разгледува сите прашања и политиката на С.А.Д. врзани со терористичките закани и напади на територијата на државата, што како функција Советот за внатрешна безбедност ја презел од Советот за национална безбедност;
- служи за развој и примена на политиката на внатрешната безбедност на С.А.Д.

Членови на Советот за внатрешна безбедност се: Претседателот, Потпретседателот на С.А.Д., секретарот на државниот трезор, секретарот за одбрана, врховниот обвинител, секретарот на Службата за здравје и социјална помош, секретарот за транспорт, директорот на ФБИ, Директорот на ДЦИ, помошникот на Претседателот на С.А.Д. за внатрешна безбедност и

други раководители на извршните уреди кои ги определува Претседателот на С.А.Д.

Во рамките на својата организациона и функционална структура, Советот за внатрешна безбедност е устроен во повеќе комитети и тоа: 1) главен комитет; 2) помошен комитет; и 3) комитети за координација на политиката на ХСЦ (вкупно ги има 11).

4.2.3. Директор на национално разузнавање ДНИ (Director of National Intelligence-DNI)

Функцијата Директор на национално разузнавање ДНИ е воведена во 2005 година, во рамките на најзначајната реформа на американскиот безбедносно-разузнавачки систем и разузнавачката заедница од крајот на Втората светска војна навака. Имено, како резултат на ненадејните терористички напади врз С.А.Д. од 2001 година, најпрво е формирана Национална Комисија за терористичките напади на С.А.Д., или т.н. Комисија 9/11, која во рамките на опсежната анализа со која се дава оценка на ефикасноста на работата на безбедносно-разузнавачката заедница, во својот финален извештај предлага воведување нова функција во безбедносно-разузнавачкиот систем на С.А.Д., функцијата на Директор за национално разузнавање ДНИ (Director of National Intelligence-DNI). Со воведувањето на ДНИ, престанува да постои функцијата на ДЦИ, односно Директорот на централното разузнавање. Со тоа, функциите на некогашниот ДЦИ селосно се сведени на Директорот на ЦИА, со што по прв пат од 1947 година дошло до раздвојување на функциите раководител на разузнавачката заедница (IC) и непосреден раководител на ЦИА (Director of Central Intelligence-DCI) (Савић, Делић, Бајагић, 2002: 19-24). ДНИ пак, добива многу пошироки овластувања од некогашниот ДЦИ, единствено што не ја надгледува и контролира работата на ЦИА, како што некогаш тоа го правел ДЦИ.

Најзначајни статутарни функции на ДНИ се:

- раководење со разузнавачката заедница на С.А.Д.;
- советување на Претседателот на С.А.Д., на Советот за национална безбедност НСЦ и Советот за внатрешна безбедност ХСЦ во својство на прв советник за разузнавачката работа врзана за националната безбедност;
- раководење и надзор врз реализацијата на Националната разузнавачка програма.

Мошне силно овластување на ДНИ претставува неговата моќ да ги утврдува и обезбедува финансиските средства за членките на разузнавачката заедница во соработка со Директорот на Уредот за раководење и буџет при Државниот трезор на С.А.Д. Исто така, Директорот на националното разузнавање ДНИ е одговорен и за осмислување на начинот на разузнавачка поддршка на воените операции што ги спроведува Министерството за одбрана на С.А.Д. (Department of Defence-DoD), а покрај тоа, ДНИ е задолжен

и за исработка на националните разузнавачки проценки и другите аналитички документи под закрила на Националниот разузнавачки совет НИЦ (National Intelligence Council-NIC).

Во извршувањето на своите статутарни и други функции, ДНИ добива клучна поддршка од Уредот (Бирото) на ДНИ, кој се состои од следниве единици: 1) главниот заменик на ДНИ; 2) замениците на директорите одредени од страна на ДНИ; 3) Националниот разузнавачки совет НИЦ; 4) генералниот советник на ДНИ; 5) офицерот за заштита на граѓански права; 6) Националната контраразузнавачка егзекутива НЦЕ; 7) директорот за наука и технологија и 8) други офицери и службеници, поставени во склад со Законот за ДНИ, вклучувајќи ги и националните разузнавачки центри.

4.2.4. Централна разузнавачка агенција ЦИА (Central Intelligence Agency-CIA)

Централната разузнавачка агенција ЦИА е врвна разузнавачка институција чија основна функција е надворешно разузнавање и контраразузнавање за потребите на безбедноста и водењето на безбедносната политика на С.А.Д., како и координација на американското разузнавање. Основана е со Законот за национална безбедност од 1947 година во времето на американскиот претседател Хари Труман, а на предлог на генерал-мајорот Вилијам Бил Донован, некогашниот Директор на Управата на стратегиските служби (OSS). Нејзината организација и овластувања се надградени и заокружени со Законот за централната разузнавачка агенција од 1949 година. Местото и улогата на ЦИА во американскиот безбедносно-разузнавачки систем е во тесна врска со Советот за национална безбедност НСЦ под чијашто закрила и делува, а со неа, до скоро, раководеше и Директорот на централното разузнавање ДЦИ. После воведувањето на Директорот на национално разузнавање ДНИ, раководењето со ЦИА е во исклучива надлежност на Директорот на ЦИА, додека ДНИ ги изгубил некогашните контролни и надзорни функции на ДЦИ врз работата на ЦИА. Сега, ДНИ ја има само координативната функција врз ЦИА, исто како и врз останатите разузнавачки елементи на разузнавачката заедница на С.А.Д.

Во одделот 102/а на Законот за национална безбедност од 1947 година, дел од Законот попознат и како Матична повелба на ЦИА, се дефинирани нејзините статутарни овластувања која оваа служба ги извршува под надзор на Советот за национална безбедност НСЦ. Тоа се следниве овластувања:

- давање совети на НСЦ за значајните разузнавачки прашања кои се однесуваат на управувањето на владините министерства и агенциите, а во врска со националната безбедност;
- предлагање решенија на НСЦ за ускладувањето на оние разузнавачки активности кои се однесуваат на националната безбедност;

- поврзување и проценување на разузнавачките извештаи од областа на националната безбедност и овозможување на нивна ефикасна дистрибуција во рамките на државната управа, по потреба и со помош на постоечките разузнавачки агенции;
- извршување, во интерес на постоечките разузнавачки агенции, на оние дополнителни работни задачи за кои НСЦ ќе утврди дека се од заеднички интерес;
- извршување други разузнавачки функции и должности во врска со националната безбедност кои одвреме-навреме непосредно ќе ги одреди НСЦ (Kegley, Wittkopf, 1991:389).

Кога зборување поспецифично за должностите на ЦИА, тие се дефинирани со познатата Извршна наредба бр. 12333 на Претседателот на С.А.Д. од 1981 година. Тоа се следниве должности:

- прибирање, обработка и отстапување на надворешно-разузнавачки и контраразузнавачки информации на носителите на американската безбедносна политика;
- прибирање, обработка и отстапување на сознанија за меѓународната трговија и производство на наркотици на носителите на американската безбедносна политика;
- раководење со надворешните контраразузнавачките активности И прибирање на контраразузнавачки сознанија во соработка со ФБИ;
- координација на контраразузнавачките активности и прибирање на информации, не исклучувајќи ги и оние кои можат да се обезбедат од другите ресорни служби и министерства;
- раководење со специјалните активности по одобрение на Претседателот на С.А.Д.;
- раководење со активностите на другите служби во рамките на разузнавачката заедница (IC), а кои се под управа на НСЦ;
- реализација на истражувања, развој и набавка на технички средства и уреди во врска со дозволените операции;
- заштита на безбедноста на сите инсталации, активности, информации, имот и службеници;
- раководење со административните и техничките активности надвор од С.А.Д. неопходни за извршување на функциите од оваа наредба (Савић, Бајагић, 2005: 49).

Организациски, ЦИА е поделена на два основни сегмента: Кабинет на Директорот и 4 Дирекции и тоа: 1) дирекција за разузнавачки работи; 2) дирекција за администрација; 3) дирекција за наука и технологија и 4) дирекција за операции.

Историски гледано, ЦИА е една од најуспешните современи светски разузнавачки институции, а меѓу позначајните резултати се споменуваат помагањето на антикомунистичките партии низ светот во борбата против

комунизмот, како на пример во повоена Италија и во Грција во времето на Граѓанската војна (1946-1949) и секако, незаменливиот придонес на ЦИА во зачувувањето на безбедноста на С.А.Д. и нејзините стратешки интереси во бројните конфликти во светот и безбедносни предизвици во периодот на Студената војна (1945-1990). Во ерата на Студената војна советската КГБ (попрецизно нејзината Прва Главна Управа-ПГУ) и американската ЦИА беа разузнавачките симболи на таа идеолошка војна. Како позначајни неуспеси на ЦИА се споменуваат неуспешниот бунт против комунистичката влада на Енвер Хоџа во Албанија и секако, најголемиот неуспех на ЦИА, потфрлањето за време на терористичките напади врз С.А.Д. од 11 Септември 2001 година (Котовчевски, 2002: 111-112). Токму овие терористички напади врз С.А.Д. се причина за првпат во историјата на ЦИА, таа да добие одредени овластувања и во делот на внатрешното разузнавање, нешто што формално-правно никогаш претходно го немала (Weiner, 2007: 483).

4.2.5. Национална агенција за безбедност-НСА (National Security Agency-NSA)

Националната агенција за безбедност НСА е институција која врши комуникациски безбедносно-разузнавачки активности за потребите на Министерството за одбрана (Department of Defence-DoD) и Советот за национална безбедност НСЦ, но со релативно висок степен на независност во своето делување. Основана е со Тајниот Меморандум за комуникациски разузнавачки активности (Top Secret Memorandum) од 1952 година и делува во составот на Министерството за одбрана. Пандан на оваа агенција во светот е руската ФАПСИ, а ваков вид специјализирани безбедносно-разузнавачки институции и служби се одлика само на најголемите и најразвиени современи безбедносно-разузнавачки системи во светот. НСА генерално е задолжена за криптологија, криптозаштита и пресретнување на комуникациите, изработка и откривање на шифри, пресретнување пораки и извештаи на странските влади и развој на методи за сите активности.

Според споменатиот основачки документ, НСА ги има следниве основни задачи:

- обезбедување централизирана координација, управување и контрола на електронските разузнавачки активности на сите министерства;
- спроведување активности на планост на безбедноста на комуникациите;
- планирање, координација и управување со надворешната електронска разузнавачка работа и безбедноста на информациите поврзани со истата.

НСА своите извештаи директно ги проследува до Министерството за одбрана и Советот за национална безбедност и во изминатиот половина век значително придонесла за сестраното известување на политичките одлучувачи за значајните настани од американската национална безбедност

(Kirkpatrick, 1975: 29). НСА има сложена внатрешна организација со Централа и осум Управи организирани по функционален принцип. Тоа се следниве Управи: 1) управа за електронски разузнавачки операции; 2) управа за безбедност на комуникациите; 3) управа за истражување и техника; 4) управа за телекомуникации и сметачки услуги; 5) управа за инсталации и логистика; 6) управа за администрација; 7) управа за програми и извори и 8) управа за планови и политика. НСА исто така, располага и со повеќе од 2000 пислушни пунктови лоцирани во воените бази на С.А.Д., сателитите, воените бродови, авионите и сл. (Котовчевски, 2002: 121). Низ годините, НСА инвестирала милиони долари во истражувањето и развојот на супербрзи компјутерски системи за криптозаштита и шифрирање (Bamford: 2001: 604).

4.2.6. Разузнавачка агенција на одбраната ДИА (Defence Intelligence Agency-DIA)

Разузнавачката агенција на одбраната ДИА е воено-разузнавачка агенција на С.А.Д. формирана непосредно после неуспешната акција на С.А.Д. врз Куба и режимот на Фидел Кастро во Заливот на свињите во 1961 година. Правната основа за нејзиното основање и делување е Директивата бр. 5105.21 на Министерството за одбрана од 1961 година (Fain, 1977: 324). ДИА е всушност централно раководно тело на разузнавачките и контраразузнавачките структури на вооружените сили на С.А.Д. Основната нејзина функција е обединување, раководење и координирање на воено-разузнавачките елементи на американската безбедносно-разузнавачка заедница. Поподобно, според основачкиот документ ДИА е одговорна за:

- организација, раководење и надзор над разузнавачките извори на Министерството за одбрана, доделени или вклучени во рамките на ДИА;
- разгледување и координација на разузнавачките задачи на Министерството за одбрана содржани или доделени на воените установи;
- раководење со извршувањето на тие функции од страна на Директорот на ДИА;
- надгледување на извршувањето на сите одобрени разузнавачки планови, програми, политики и процедури за остварување на разузнавачките функции.

Овие овластувања на ДИА се проширени и надградени во 1965 година и во 1981 година со познатата Извршна наредба на Претседателот на С.А.Д. бр. 12333. Своите извештаи од работењето ги доставува до Министерството за одбрана ДоД, ЦИА и НСЦ и тоа како два вида извештаи: селективни или синтетизирани. Поседува сложена организациона структура составена од Команда и повеќе специјализирани управи, штабови и уреди. Со ДИА раководи Директор. Во нејзиниот состав делуваат и повеќе воено-разузнавачки центри и воено-разузнавачки служби на видовите на

американската војска (видовски служби). По својата разгранета организациона структура и функции, ДИА претставува една од најголемите и најразвиени воено-разузнавачки институции во современиот свет.

4.2.7. Федерално биро за истраги ФБИ (Federal Bureau of Investigation-FBI)

Федералното биро за истраги ФБИ формално е основано во 1908 година со Посебната наредба на Врховниот Обвинител на С.А.Д., генералот Чарлс Ј. Бонапарта, додека со Посебната наредба на Врховниот обвинител на С.А.Д. од 1909 година го добива името Истражно биро, положбата во безбедносно-разузнавачкиот систем и делокругот на работата. Сегашниот назив ФБИ го добива дури во 1935 година со Наредбата на Претседателот на С.А.Д. Френклин Делано Рузвелт. Во својот едновековен развој ФБИ извршувал меѓу другото и работи од областа на државната безбедност, сузбивање на внатрешниот политички екстремизам и други функции, покрај основните од доменот на внатрешното контраразузнавање, работите од областа на истрагите и кривичната полиција (Andrew, 1995: 88-91). Денес, ФБИ претставува специјализирана безбедносно-разузнавачка агенција на разузнавачката заедница на С.А.Д. (IC) и современиот американски безбедносно-разузнавачки систем овластена за испитување и докажување на правдата, односно е институција на државната и јавната безбедност со широк делокруг на работа. Делуба во состав на Секретаријатот (Министерството) за правда на С.А.Д. (Department of Justice-DJ). Покрај сузбивањето на организираниот криминал на територијата на С.А.Д., врши и контраразузнавачки работи и работи на политичка полиција (Милошевиќ, 1990: 283-292). Современиот ФБИ многу помалку е фокусиран на спротивставување и борба со класичниот криминалитет, на сметка на неговата активност на планот на истрагата на шпиунажите, саботажите, измамите и сл. (Kegley, Wittkopf, 1991:388).

Делокругот на работа на ФБИ може да се подели на три големи групи:

- работи од областа на контраразузнавањето;
- работи од областа на политичка полиција;
- работи од областа на кривичната полиција.

За сите активности Федералното биро за истраги задолжително му поднесува извештај на Врховниот обвинител на С.А.Д., постапува и по барањата на Претседателот на С.А.Д. лично, додека за најзначајните сознанија извештај му поднесува на Советот за национална безбедност НСЦ. Денес ФБИ е особено посветен на контраразузнавачка заштита на С.А.Д. и борбата против тероризмот (Котовчевски, 2002: 135). За таа цел, во 1996 година по бомбашкиот напад во Оклахома Сити ивршен во 1995 година, ФБИ формира Центар за борба против внатрешниот тероризам (Domestic Counterterrorism Center), а по терористичките напади врз С.А.Д. од 2001 година, истата година основа и посебна Управа за разузнавачка работа (Directorate of Intelligence). Инаку, во организациона смисла на зборот, ФБИ е сложено

организиран во централа, подрачни (регионални) уреди (бироа), резидуални агенции, посебни регионални центри и служби и уреди (бироа) на правните аташеа (Савић, Бајагић, 2005: 96). На чело на Федералното биро за истраги се наоѓа Директор кого го именува Претседателот на С.А.Д., со претходна согласност на Сенатот. Мандатот на Директорот на ФБИ изнесува 10 години, без право на повторен избор (Батковски, 2008: 173). ФБИ, за разлика од ЦИА може да врши апсења на прекршителите на законот, дури и надвор од територијата на С.А.Д., а се со цел да им се суди на истите во С.А.Д. Исто така, ФБИ врши и т.н. “безбедносни проверки” (своевидни проверки на подобноста и лојалноста кон државата) за кандидатите при нивното вработување на значајни државни функции, со што исклучително придонесува во вкупниот безбедносен систем, стабилноста и угледот на државата.

БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИОТ СИСТЕМ НА ОБЕДИНЕТОТО КРАЛСТВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И СЕВЕРНА ИРСКА

1. Општи податоци за државата

Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска е островска држава, со само една копнена граница, онаа со Република Ирска. Токму оваа единствена копнена граница е од исклучително безбедносно значење за Велика Британија поради вековниот проблем со сецесионистичките стремежи во Северна Ирска. Обединетото Кралство го сочинуваат четири ентитета и релативно самостојни државни творби (Англија, Шкотска, Велс и Северна Ирска). Обединетото Кралство, или уште попознато како Велика Британија како островска земја, е опкружена со водите на Атлантскиот Океан и бројните помали мориња. Зафаќа површина од 94 000 км², на која живеат 60 милиони жители, со просечна густина на населеност од 245 жители на км², што значи дека станува збор за прилично густо населена земја.

Главен град е Лондон со нешто над 7 милиони жители. Во поглед на етничката структура на населението, Велика Британија ја сочинуваат 94% Британци, од кои најбројни се Англичаните, 2% Индијци, 1% Пакистанци и 3% Африканци, Арапи и останати. Во однос на религиозната припадност пак, најмногу се Протестанти Христијани и тоа 54% (доминираат Англиканците со 45% и останатите Протестанти со 9%), 10% се Католички Христијани, Муслимани се 2%, а останатите 2% ги сочинуваат Сиките, Хиндуистите и Јудаистите. Нерелигиозни се 12%, а останати дури 20%. Ова зборува за еден хетероген религиски состав на британското општество. Официјален јазик на Обединетото Кралство е англискиот, а се употребуваат и велшкиот и шкотскиот гелски. Британците важат за едни од најобразованите луѓе во светот, а тоа го потврдуваат и 99% писмено население. Британија е една од економски и технолошки најразвиените земји во светот, со годишен Б.Д.П. од 1.4 билиони долари и годишен Б.Д.П. по глава на жител од 23 700 долари. Со оглед на територијата и бројот на населението, Велика Британија, според сите економски показатели, спаѓа во редот на светските економски велесили и центрите на светската индустрија, банкарство и осигурување.

2. Културни и историски специфики

Денешните Британци (Ирците, Шкотите, Велшаните и Англичаните) се плод на етногенетски мешања на домородните Келти-народ од индоевропско потекло и Англите, Саксонците, Норманите и Јутите-германски племиња кои доаѓаат на британскиот остров во повеќе наврати во раниот среден век (IV-VI в.н.е.) (Фрај, 1976: 156). Келтите важеле за многу воинствени племиња, но нивната воинственост многу повеќе ја покажувале меѓусебно отколку кон надворешниот непријател. Ваквата некомпактност на Келтите ќе ја надминат Англосаксонците и Норманите, кои како народ од германско потекло се одликувале со силен морал, дисциплина и хомогеност. Со тоа е создадена и типичната матрица на денешните Британци како ладен, трезвен, дисциплиниран, трудољубив, но и господаречки народ, кој со сите овие карактеристики чинат значаен дел од она што денес се нарекува западна цивилизација и култура и западен начин на мислење. Аналитичкиот, прониклив и прецизен дух на Британците придонел уште во Средниот век кај нив да се јават силни пројави на организација, управување и државност, олицетворени во мноштвото независни и полузависни војводства, кнежевства и кралства. Овој политички и воен плуралитет на средновековна Британија, во кој доминирале ситните политичко-економски интереси, драматично ќе се промени со појавата на Реформацијата и Противреформацијата во Европа во XVI век. Како резултат на тоа, во Британија, а особено во Англија, ќе се засили верската нетрпеливост помеѓу Протестантите и Католиците. Политичката, верската и економската нетрпеливост во Англија ќе кулминираат со револуцијата од 1688 година, кога е воспоставена т.н. "уставна монархија", според која власта во тогашното кралство му припаѓа на парламентот, а кралот/кralицата е чувар на англиските традиции, меѓу

кои и на традициите на власта (оттука и синтагмата англиска кралица). Веќе во 1801 година, со т.н. Акт на Унијата се формира Обединетото Кралство, кое тогаш ја опфаќало и цела Ирска, а од 1921 година, со формирањето на независна држава Република Ирска, денес кралството го носи називот Обединето Кралство на Велика Британија и Северна Ирска (Encarta Encyclopedia, 2003: sidebar). Токму овој настан, т.е. останувањето на Северна Ирска во состав на Обединетото Кралство е причина за формирањето на Ирската Републиканска Армија (ИРА) и нејзиното милитантно крило Шин Фејн, кои се борат за присојединување на овој некогашен дел од Ирска кон матицата земја. Со оглед на фактот дека ИРА дејствува како терористичка организација, таа, заедно со глобалната терористичка мрежа Ал Каеда претставуваат главен безбедносен проблем за Обединетото Кралство.

Уште два аспекта се мошне битни кога го согледуваме односот на културната историја на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска и безбедноста. Првиот се однесува на колонијалната историја на оваа држава во последните три века, а втората на специфичната безбедносна култура. Во врска со повеќе од тривековната колонијална историја на Обединетото Кралство може да се каже дека за разлика од минатото кога колониите претставувале фактор на безбедност и стабилност на Кралството и обратно, небезбедност и нестабилност за самите колонии и светот во целост, денес, поранешните колонии а сегашни независни држави (како Индија, Пакистан, Хонг Конг и сл.) се во најголем дел фактор на безбедност и стабилност за самите нив и пошироко. Тоа се должи првенствено на силниот економски развој на овие земји постигнат благодарение на повеќе вековното економско присуство на Обединетото Кралство. Што се однесува пак до безбедносната култура, таа е исто така силно развиена во Обединетото Кралство и најмногу зачувана и пренесувана како резултат на позитивните монархистички и политичко-правни традиции. Тука, посебно треба да се истакне улогата на обичајното право во создавањето, пренесувањето и прифаќањето на позитивните придобивки на безбедносната култура од страна на жителите на Обединетото Кралство.

3. Историски развој на безбедносно-разузнавачките активности

Безбедносно-разузнавачките активности на територијата на денешното Обединето Кралство имаат долга историска традиција. Овде, не само што се длабоки корените на претходниците на организираните безбедносно-разузнавачки активности, туку и Обединетото Кралство е една од државите во светот со најстара државна традиција во организирањето и функционирањето на безбедносно-разузнавачкиот систем. Првите пишани документи и извори за безбедносно-разузнавачките активности досегаат дури во времето на Римската империја и се врзани со освојувањето на римскиот цар Гај Јулие Цезар на просторот на денешна Англија, поточно во 55 г.пр.н.е. Со доаѓањето на германските племиња Англи и Саксонци во раниот среден век и покорувањето на домородните келтски племиња, започнуваат да се изградуваат неколку посилни средновековни држави во облик на кралства-

монархии. Некаде кај IX в.н.е. се формира првото поголемо Кралство Англија, кое низ вековите ќе изгради силна државно-правна традиција втемелена во цврстите традиции на кралската круна и ќе посвети големо внимание на организирањето на безбедносно-заштитните и разузнавачки активности. Истите ќе и помогнат на оваа земја подоцна, во екот на Индустриската револуција од втората половина на XVIII век, да изгради силна дипломатија и надворешна политика и со тоа да прарасне во светска колонијална империја.

Во XV век, Англија се равива во моќна капиталистичка земја, која развива силна флота и започнува со колонијални освојувања низ светот. За потребите на една таква поморска сила морало да постои и силен државен безбедносно-разузнавачки апарат и служби кои би биле потпора во неизвесните потфати на освојувања на туѓите земји. Затоа, уште во 1588 година, со победата на англиската морнарица на Сер Френсис Веслингем над дотогаш непобедливата "шпанска армада", за што голема улога одиграле безбедносно-разузнавачките способности на самиот војсководец и неговите соработници, се лоцира зачетокот на безбедносно-разузнавачката дејност во Обединетото Кралство. Нешто подоцна, во XVII век, кралот Хенри VIII ја формира и првата служба за безбедност како државна установа, нешто што дотогаш не постоело во светот. Главните задачи на оваа прва безбедносна државна установа од ваков вид во светот била заштита на кралскиот престол од внатрешни и надворешни непријатели. Познатиот англиски војсководец и државник Оливер Кромвел, во 1647 година, задачите на оваа служба и ги поверува на англискиот Парламент (Савић, Бајагић, 2005: 119).

Ваквата структура на безбедносно-разузнавачката организација во Обединетото Кралство се задржала се до првата половина на XX век, кога за време на двете светски војни претпува одредена реорганизација, но потворно на темелите на монархистичните државни и безбедносни традиции. Со таа реорганизација, која во основа со одредени измени во структурна и функционална смисла направени после Втората светска војна е задржана и до ден денес, дури и во поглед на имињата на безбедносно-разузнавачките служби, сите безбедносно-разузнавачки установи и служби се наречени со името Разузнавачки служби (Intelligence Services-IS), а со оглед на фактот дека биле формирани воочи Втората светска војна, сите го добиле префиксот Воени разузнавачки служби (Military Intelligence-MI). МИ е всушност општ назив за британските служби за разузнавање и безбедност (Ђорђевић, 1985: 204-210). Тогаш кога се формирале, бројот на ваквите служби изнесувал 40, но денес е тој помал. Називите МИ останале и во денешните најзначајни безбедносно-разузнавачки служби на Обединетото Кралство, како што се тоа Службата за безбедност-МИ 5 (Security Service-SS-MI 5) и Тајната разузнавачка служба-МИ 6 (Secret Intelligence Service-SIS-MI 6). Сепак, треба да се каже дека сите овие безбедносно-разузнавачки установи и служби не делуваат самостојно, неорганизирано или некоординирано. За нивната организација и координирање е задолжен Комитетот за координирање на разузнавачко-безбедносните работи или Заедничкиот разузнавачки Комитет (Joint Intelligence Committee-ЈИС) како што се нарекуваше порано, кој е

всушност сегашниот Министерски Комитет за надзор и управување со разузнавачките служби (Ministerial Committee on the Intelligence Services), со кој претседава и раководи Премиерот на државата.

4. Современиот безбедносно-разузнавачки систем

Иако Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска низ историјата создало респективна безбедносна култура и традиција, како и безбедносно-разузнавачки институции кои се претходници не само на современиот британски, туку и на современите безбедносно-разузнавачки системи во светот, сепак, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство е изграден и заокружен во поново време, од крајот на Втората светска војна навака. Тој се карактеризира со голема улога на превентивната безбедносна политика, исклучително висока безбедносна свест и пракса како дел од наследената безбедносна култура и врвен професионализам на сите сегменти на безбедносно-разузнавачкиот систем и разузнавачката заедница. Според основните карактеристики, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство е многу сличен на современиот израелски безбедносно-разузнавачки систем кога се работи за организацијата, функциите и одговорностите, а додека според значењето на безбедносната култура за изградбата и функционирањето на безбедносно-разузнавачкиот систем тој е многу сличен со современиот израелски и кинески безбедносно-разузнавачки систем. Во светски рамки, гледано според сите параметри и резултати, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска спаѓа во редот на најефикасните и најсофистицираните.

4.1. Правни основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска

Правните основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска се длабоко втемелени и произлегуваат од вековната безбедносно-разузнавачка култура и традиција на Кралството, особено во делот на почитувањето на државата, свеста и грижата за безбедноста како општо добро, чие одржување граѓаните на Кралството го сметаат за света и напишана обврска. Безбедносното право на Обединетото Кралство во најголем дел претставува издигнато обичајно и морално право на ниво на формално-правни решенија.

Конкретно, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство почива на два темелни правни прописи: 1) Законот за службата на безбедноста (The Security Service Act) од 1989 година и 2) Законот за разузнавачки служби (Intelligence Services Act) од 1994 година. Слично на современиот израелски безбедносно-разузнавачки систем, и на примерот на современиот британски безбедносно-разузнавачки систем Премиерот и Владата имаат најзначајни и најшироки функции, овластувања и моќ за сите прашања од сферата на безбедноста и разузнавањето за сметка на

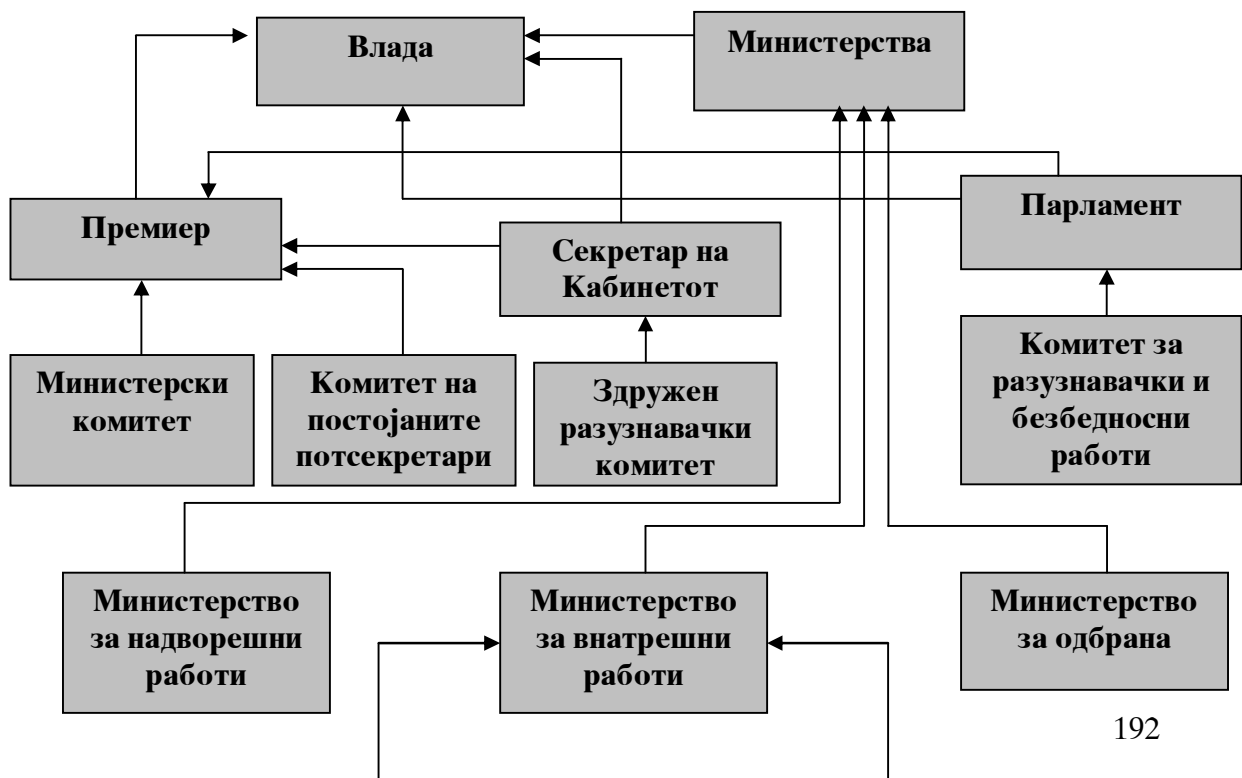
второстепената улога на британскиот Парламент. Ова произлегува од самото државно-правно уредување и од видот на политичко-правниот систем на Обединетото Кралство, кое всушност претставува уставна монархија. Според правните решенија на британското право, Парламентот има само ограничена надзорна и контролна функција, со исклучително голема концентрација на правната моќ и функции кај извршната власт. Во таа смисла на зборот, правните решенија присутни во современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство се единствени во англосаксонскиот свет, а нивната уникатност секако дека е одраз на богатата и многувековна државно-правна традиција на Кралството кое до неодамна беше најголема колонијална сила и империја во светот, а денес задржала значајни сфери на интерес во некогашните колонии.

4.2. Организација и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска

Во поглед на организацијата и функциите, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска е најсличен на современиот израелски, додека во поглед на организацијата и функциите на разузнавачката заедница (Intelligence Community-IC) тој е најсличен на современиот американски безбедносно-разузнавачки систем. Раководењето на безбедносно-разузнавачкиот систем е поверено на Владата како носител на извршната власт, додека Претседателот на Владата (Премиерот-Prime Minister) е непосредно одговорен за функционирањето на безбедносно-разузнавачките установи, во што му помага и Секретарот на Кабинетот (Secretary of the Cabinet). Премиерот, исто така, раководи и претседава и со Министерскиот Комитет за надзор и управување со разузнавачките служби (Ministerial Committee on the Intelligence Services), највисокиот орган на раководење со безбедносно-разузнавачкиот систем, кој одлучува за начелните прашања во врска со спроведувањето безбедносната и разузнавачката стратегија на планот на остварување на националните интереси и безбедноста на Обединетото Кралство (Савић, Бајагић, 2005: 121). Покрај овој Комитет, во контролата и надзорот на безбедносно-разузнавачкиот систем учествуваат и Комитетот на постојаните потсекретари за насочување на работата на разузнавачките служби (Permanent Secretaries Committee on the Intelligence Services) и Здружениот разузнавачки Комитет (Joint Intelligence Committee-JIC). Поради потребата од парламентарна контрола и надзор над работата на безбедносно-разузнавачките установи и служби на современиот британски безбедносно-разузнавачки систем, формиран е и Комитет за разузнавачки и безбедносни работи (Intelligence and Security Committee-ISC).

Покрај споменатите Комитети за раководење, координирање, контрола и надзор на работата на безбедносно-разузнавачките установи и служби, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска го сочинуваат уште следниве безбедносно-разузнавачки установи и служби: 1) Тајната разузнавачка служба при

Министерството за надворешни работи, попозната како МИ 6 (Secret Intelligence Service-SIS-Military Intelligence MI 6); 2) Службата за безбедност при Министерството за внатрешни работи, попозната како МИ 5 (Security Service-SS-Military Intelligence MI 5); 3) Владиниот комуникациски Главен Штаб ГЦХК при Министерството за надворешни работи (Government Communications Headquarters-GCHQ); 4) Специјалниот огранок на Скотланд Јард СБ (Special Branch of Scotland Yard-SB) како дел од лондонската Метрополитен полиција и во состав на Министерството за внатрешни работи и 5) Разузнавачки Штаб на одбраната ДИС при Министерството за одбрана (Defence Intelligence Service-DIS). Покрај овие главни установи и служби, значајни функции во современиот безбедносно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство вршат и Имиграционото биро (уред), Британскиот совет, Метрополитен полицијата, Крајбрежната стража, сервисите на БИ-БИ-СИ за следење на јавните информации итн.

Организациона структура на современото безбедно-разузнавачки систем на Обединетото Кралство Велика Британија и Северна Ирска

4.2.1. Тајна разузнавачка служба МИ 6 (Secret Intelligence Service-SIS-Military Intelligence MI 6)

Тајната разузнавачка служба МИ 6 делува во состав на Министерството за надворешни работи (Foreign Office) на Обединетото Кралство. Иако во состав на ова Министерство, таа, сепак е прилично самостојна и независна во својата работа. Имено, Министерството за надворешни работи се користи најчесто само како параван, а Шефот на МИ 6 директно комуницира со Премиерот. МИ 6 е исто така камуфлирана и во одделенијата на Министерствата и вградена во сите британски дипломатско-конзуларни претставништва во светот. Честа е праксата МИ 6 да има свои камуфлирани разузнавачи како деловни луѓе, дописници на весници, научни работници и сл. Денешната МИ 6 ги влече своите корени од разузнавачката установа на некогашна колонијална Англија, позната под името Колонијална разузнавачка служба ЦИД (Colonial Intelligence Department-CID) (Ponting, 1990: 8, 9-11). МИ 6 основана во 1909 година, најпрво како Одделение за странство на бирото на Тајната служба (Foreign Section of the Secret Service Bureau), а сегашниот назив Тајна разузнавачка служба го добива во 1922 година. Името МИ 6 го добива пред почетокот на Втората светска војна, бидејќи, согласно тогашната реорганизација на безбедно-разузнавачки систем, сите негови елементи припаѓале на Министерството за одбрана (т.н. Воено Министерство), кадешто Тајната разузнавачка служба СИС била Шести отсек на Дирекцијата за воено разузнавање, па оттаму и називот МИ 6 (Military Intelligence MI 6) (Батковски, 2008: 179). Инаку во разузнавачките кругови, МИ 6 е попозната под надимакот "Фирма" (The Firm) или "Пријателка" (The Friend), наспроти американската ЦИА која е попозната под надимакот "Компанија" (The Company). МИ 6, според функциите, делувањето и делокругот на работа е британскиот пандан на американската ЦИА со оглед на тоа дека дејствува на планот на разузнавањето во странство. Интересно е дека поради заштита на идентитетот Шефовите на оваа служба се потпишуваат само со првата буква од нивното име. МИ 6 до ден денешен важи за една од најконспиративните тајни разузнавачки служби во светот.

МИ 6 е надворешно-разузнавачка служба која е посебно ориентирана кон долгорочна разузнавачка работа (long-term intelligence), односно "работа

на долги патеки" со истакната примена на агентурниот метод. Според Законот за разузнавачки служби на Обединетото Кралство од 1994 година, МИ 6 ги врши следниве основни функции:

- прибира и доставува информации во врска до делата и намерите на лица надвор од британските острови и извршува други задачи во врска со делата и намерите на таквите лица;
- дава поддршка на полицијата во борбата против тероризмот, криумчарењето, организираниот криминал и откривањето на другите сериозни кривични дела кои потекнуваат надвор од границите на Обединетото Кралство;
- врши економска и политичка шпиунажа на странските земји;
- делува субверзивно против сите организации и движења во странство што претставуваат опозиција на политиката и идеологијата на Обединетото Кралство.

Раководителот (Шефот) на МИ 6 му поднесува извештаи за својата работа на Премиерот и Секретарот на Кабинетот на Премиерот. Во организациска смисла на зборот, МИ 6 е устроена во Централата со 4 директорати и седум реферати во целиот свет кои работат на територијален принцип. Директоратите на Централата на МИ 6 се следниве: 1) директорат за регрутирање и оперативна работа (производство); 2) директорат за контраразузнавање и безбедност; 3) директорат за специјална поддршка (субверзивна дејност) и 4) директорат за кадри и администрација. Рефератите на МИ 6 во светот ги опфаќаат следниве региони: 1) Велика Британија; 2) Европа; 3) Русија и земјите од поранешниот советски блок; 4) Африка; 5) Средниот Исток; 6) Далечниот Исток и 7) Западната хемисфера. Кадрите на МИ 6 пред се се регрутираат од елитните британски универзитети во Оксфорд, Кембриџ, Единбург и сл. и потекнуваат речиси исклучиво од високите слоеви на британското општество (Савић, Бајагић, 2005: 127).

Во својата едновековна работа МИ 6 остварила значителни резултати на планот на надворешното разузнавање, особено со разузнавачките пробиви кон поранешниот СССР и источноевропските социјалистички земји. За антологиска се смета акцијата на врбување на полковникот и раководителот на Управата за разузнавање на советската воена разузнавачка служба ГРУ Олег Пенковски, кому му се припишуваат заслугите за избивањето на светската нуклеарна криза од 1963 година со инсталирањето на советските нуклеарни ракети во Куба. Подоцна, после повеќегодишно шпиунирање во интерес на МИ 6 и Обединетото Кралство, КГБ го открива овој агент, но дури откако МИ 6 го отстапил на американската ЦИА. Оваа шпиунска афера се смета за еден од најголемите разузнавачки успеси на МИ 6 и ЦИА зад "железната завеса", во ерата на Студената војна (Jeffreys-Jones, 1989: 50-52; Johnson, 1996: 179).

4.2.2. Служба за безбеднос̄ МИ 5 (Security Service-SS-Military Intelligence MI 5)

Службата за безбедност МИ 5 се наоѓа во состав на Министерството за внатрешни работи на Обединетото Кралство (Home Office) со седиште во Лондон, во близина на Вестминстерската палата (Савић, Делић, Бајагић, 2002: 156). Со Законот за службата на безбедноста од 1989 година, формално-правно, МИ 5, односно Генералниот директор на службата за својата работа му одговара на Министерот за внатрешни работи, иако, во праксата, има директен пристап до Премиерот кому фактички му одговара. МИ 5 своите денешни корени ги влече уште од доцниот XVIII век, а денес, според својот карактер на работа може грубо да се спореди со американската ФБИ (Котовчевски, 2002: 169). Службата за безбедност МИ 5 е основана во 1909 година како Биро на тајната служба (Secret Service Bureau) на иницијатива на Комитетот за одбрана на Империјата (Committee of Imperial Defence). Во 1916 година станува дел на Директоратот за воена разузнавачка работа (Directorate of Military Intelligence) на Военото Министерство и добива назив Воено-разузнавачко одделение (отсек) бр. 5 (Military Intelligence-MI 5), популарен назив што го задржал до ден денешен и покрај официјалниот назив Служба за безбедност (Security Service-SS) стекнат во 1931 година. Помеѓу двете Светски војни Службата претставувала класична служба за државна безбедност, а се ангажирала и на планот на контраразузнавањето, поконкретно, на спречување на ширењето на влијанието на Коминтерната во редовите на Британската комунистичка партија. Во времето на подемтот на нацистичка Германија и за време на Втората светска војна, МИ 5 својата активност ја насочила на спречување на разузнавачките проби и субверзивни акции на нацистичките разузнавачки служби на територијата на Обединетото Кралство. Од крајот на Втората светска војна до денес, Службата за безбедност МИ 5 се развила во една од најпознатите служби за безбедност и контраразузнавање во светот.

Споменатиот Закон за службата на безбедноста, всушност, претставува статут на МИ 5. Во него се дефинирани основните функции на оваа служба. Тоа се:

- заштита на националната безбедност на Обединетото Кралство од глобални безбедносни закани, особено од шпиунажа, тероризам и саботажи;
- заштита од активностите на агентите на странските сили и нивните разузнавачки служби;
- заштита од акциите на странските разузнавачки служби кои имаат за цел подривање и рушење на парламентарната демократија со политички, економски и насилни средства.

Во организациска смисла, МИ 5 е поделен на Централата со 7 Дирекции и Управен Одбор кого го сочинуваат Генералниот директор, неговите двајца заменици, помошниците на Директорот и директорите на седумте Дирекции. Седумте Дирекции на Централата на МИ 5 се следниве: 1) дирекција за прибирање на разузнавачки податоци, производство и раководење со

разузнавачки информации; 2) дирекција за борба против шпиунажата, организираниот криминал и превентивната безбедност; 3) дирекција за борба против меѓународниот тероризам и пролиферацијата на оружје за масовно уништување; 4) дирекција за борба против ирскиот тероризам; 5) дирекција за разузнавачка работа во Северна Ирска; 6) дирекција за персонал, безбедност, финансии и раководење со потенцијалите на Службата и 7) дирекција (уред, биро) на правниот советник. Сите Дирекции на Централата на МИ 5 се организирани и работат според линискиот (проблемски) принцип.

МИ 5 нема извршни овластувања, а на нејзино барање истите ги извршува Специјалниот огранок на Скотланд Јард. На планот на борбата против тероризмот, МИ делува во два правци: едниот, против внатрешниот тероризам насочен против делувањето на Ирската републиканска армија ИРА и нејзиното воено крило Шин Фејн и вториот, против надворешниот (меѓународен) тероризам и меѓународните терористички организации како Ал Каеда, Хезболах, Хамас, Абу Нидал, ГИА и сл. Во делот на контрашпиунажата, МИ 5 особени резултати покажал во периодот на Студената војна со значајни контраразузнавачки пробиви во поранешниот СССР и земјите на источниот реалсоцијалистички блок. МИ 5, исто така, остварува и значајни функции од сферата на безбедносната заштита, кои се однесуваат на безбедносните процедури и други активности со кои се штитат вкупните капацитети на британската Влада, Министерствата и другите државни институции. Со споменатиот Закон за службата на безбедноста од 1989 година, во функција на надзор и контрола на работењето на МИ 5 е формиран посебен Трибунал за Службата за безбедност, кој решава по жалбите на граѓаните во врска со работата на Службата. Според најновите сознанија, во МИ 5 денес работат околу 2000 вработени.

4.2.3. Владин комуникациски Главен Штаб ГЦХК (Government Communications Headquarters-GCHQ)

Владиниот комуникациски Главен Штаб или Владиниот Главен Штаб за комуникации ГЦХК е специјализирана разузнавачка организација која врши прибирање, обработка и доставување на разузнавачки податоци користејќи исклучиво електронско опсервирање и прислушкување. Претставува служба пандан на американската НСА или руската ФАПСИ. Делува во состав на Министерството за надворешни работи и во суштина претставува поддршка на активностите на Тајната разузнавачка служба МИ 6. Основана е во 1919 година и во нејзе денес работат околу 4000 експерти за комуникации и информации. Поседува прислушни станици ширум светот и тоа како стационарни, така и мобилни. Оваа служба поседува информатичка и комуникациска техника и технологија што претставува последен збор на ваквата техника и технологија во светот. Владиниот комуникациски Главен Штаб за својата работа му одговара на Кабинетот на Премиерот и на самиот Премиер. Со организацијата раководи Началник кој го поставува Премиерот.

Согласно Законот за разузнавачки служби од 1994 година, ГЦХК ги врши следниве функции:

- надгледување и пресретнување на елекромагнетните, звучните и другите сигнали и опремата која ги произведува таквите сигнали;
- прибирање и отстапување на информациите добиени со обработката на тие сигнали или опрема и сигналите од шифрираните материјали на Владата, Премиерот и другите државни органи, установи и служби;
- давање совети или помош во врска со странските јазици, техничката терминологија како и останатите прашања врзани со заштитата на информациите и другиот материјал;
- одговара за развој на кодовите (шифрите) и оперативните процедури со цел заштита на комуникациските потенцијали на Владата (Richelson, 1998: 15).

Владиниот комуникациски Главен Штаб ГЦХК е организиран во Централата, 4 Директорати и Група за заштита на електронските комуникации. Директоратите се следниве: 1) директорат за прислушкување и пресретнување на странските комуникации; 2) директорат за организациони работи и внатрешно уредување на Службата; 3) директорат за планирање и развој на СИГИНТ планови и 4) директорат за безбедност на комуникациите.

4.2.4. Специјален огранок на Скотланд Јард СБ (Special Branch of Scotland Yard-SB)

Специјалниот огранок на Скотланд Јард СБ е формиран уште во 1883 година како политичка полиција со основна функција да се спротивставува на сецесионистичкото движење во Северна Ирска. Карактеристиките на политичка полиција ги задржал и до ден денешен. Во основа, Специјалниот огранок на Скотланд Јард е извршна полициска институција која претставува оперативна поддршка на планот на контрасубверзивната дејност и непосредното извршување на плановите и активностите на Службата за безбедност МИ 5. Делува во состав на Министерството за внатрешни работи на Обединетото Кралство. Инаку Специјалниот огранок на Скотланд Јард е всушност дел од лондонската полиција, позната под името Метрополитен полиција или Скотланд Јард, основана во далечната 1829 година од таткото на современата полиција Сер Роберт Пил.

Во делокругот на работа на Специјалниот огранок на Скотланд Јард спаѓаат следниве работи и задачи:

- обезбедување на членовите на кралското семејство, министрите и другите високи личности за време на посетата на Обединетото Кралство;
- надзор над морските и речните пристаништа и аеродроми;
- надзор и обезбедување на зградите на дипломатските претставништва;

- прибирање податоци за дејноста на терористичките и другите субверзивни организации;
- надзор над странците кои влегуваат на територијата на Обединетото Кралство и издавање документи за нивна натурализација;
- подготовка на списоци за евентуална интернација во случај на војна; и
- истражување на повреди против важечките закони.

Организациски, Специјалниот огранок на Скотланд Јард е устроен во Централа или Штаб, лоциран во рамките на лондонската Метрополитен полиција. Штабот е организиран во три секции: 1) секција за пристаништа и аеродроми; 2) секција за администрација и 3) секција за операции (Fido, Skinner, 1999: 246). На пониско ниво, Специјалниот огранок на Скотланд Јард е организиран на територијални организациони единици и околу 2000 испостави лоцирани во полициските станици, аеродромите, пристаништата, железничките станици и некои други објекти од витално значење за функционирање на државата.

4.2.5. Разузнавачки Штаб на одбраната ДИС (Defence Intelligence Staff-DIS)

Разузнавачкиот Штаб на одбраната ДИС е централна разузнавачка служба на одбраната во состав на Министерството за одбрана на Обединетото Кралство. Претставува еквивалент на американската ДИА. Основан е во 1964 година и претставува централна безбедносно-разузнавачка установа која ја обединува работата на оперативните и тактичките разузнавачки и безбедносни служби на сите видови на британската армија. Се финансира од буџетот на Министерството за одбрана. На чело на ДИС се наоѓа Шеф на разузнавачкиот Штаб на одбраната.

Разузнавачкиот Штаб на одбраната ДИС ги врши следниве работи и работни задачи:

- стратегиска разузнавачка работа, односно, прибирање, обработка и обединување на разузнавачките сознанија кои се однесуваат на одбранбената доктрина и стратегијата на другите земји, вкупните материјални и човечки потенцијали на странските вооружени сили, нивната организација, нивото на опременост и техничко-технолошка развиеност;
- анализирање на информациите од широк спектар извори (јавни и тајни) во функција на донесувањето квалитетни одлуки на носителите на безбедносната и воената политика на Обединетото Кралство;
- изработка и обединување на разузнавачките извештаи на основа на достапната литература, како и на тајните документи.

Разузнавачкиот Штаб на одбраната ДИС е организиран во Централа и разузнавачки центри лоцирани во командите на британските сили на

териториите на странски држави. Централата на ДИС е организирана во 4 Директорати и тоа: 1) директорат за раководење и поддршка на разузнавачките активности; 2) директорат за научно-технолошка разузнавачка работа; 3) директорат за видовските разузнавачки служби и 4) директорат за економска разузнавачка работа (Richelson, 1998: 28-29).

БЕЗБЕДНОСНО-РАЗУЗНАВАЧКИОТ СИСТЕМ НА ИСЛАМСКА РЕПУБЛИКА ИРАН

1. Општи податоци за државата

Исламска Република Иран е држава на Средниот Исток, која граничи со Туркменистан, Авганистан и Пакистан на исток, Азербејџан и Ерменија на север, Турција, Ирак, Саудиска Арабија и Кувајт на запад и Обединетите Арапски Емирати и Оман на југ. Излегува на Касписко море на север, а на Персиското море (Персискиот и Оманскиот Залив) на југ. Зафаќа голема површина од околу 1 650 000 км², на која живеат 66 милиони жители и густина на населеност од 40 жители на км², што е релативно ретка населеност. Главен град на државата е Техеран со околу милиони жители. Етничкиот состав на населението е прилично разнороден. Доминираат Персијците (Иранците) со 51%, а по нив следуваат Азерите со 24%, Гилаките и Мазандараните со по 8%, Курдите со 7%, Арапите со 3%, Лурите, Балохите и Туркмените со по 2% и останатите со 1%. Во религиски поглед пак, Исламската Република Иран е една од најкомпактните земји во светот. Дури 98% од населението се Муслимани по вероисповест (Шиити се 89%, а Сунити 9%), додека останатите 2% отпаѓаат на припадници на повеќе помали верски заедници како Зороастријци (Маздеисти), Евреи, Христијани и Бахаи. Ваквата религиска компактност се одразила и на политичката структура и организација на државата во која верата и државата се едно, световното право е изедначено со верското исламско право (шеријатот), а државата по политичкото уредување е исламска теократска република. Околу 58% од населението зборува стандарден персиски (ирански) јазик или некој од неговите дијалекти, на турски или на некој од неговите дијалекти зборуваат околу 26 %, курдски 9%, лурски 2%, балохи и арапски по 1% итн. Иран е земја во која уште треба да се работи на подигнувањето на нивото на писменоста и образованието, бидејќи 77% од вкупното население е писмено, а дури 23% неписмено, што е многу за светските општоприфатени стандарди за писменост. Ова од своја страна може да претставува и сериозен безбедносен проблем со оглед на фактот дека големиот број неписмено население е многу повеќе подложен на најразлични облици на идеолошка инструментализација, пред се политичка и верска. Во економска смисла пак, Исламската Република Иран е релативно просперитетна земја, чија економска сила главно се влече од богатството со енергетските ресурси, пред се нафтата и земниот гас. Тоа го зборуваат и бројките на годишниот Б.Д.П. кој изнесува 844 милијарди долари, со годишен Б.Д.П. по глава на жител од 12.800 долари.

2. Културни и историски специфики

Иран, во древниот свет познат како Персија, е една од најстарите држави во светот, со еден од најстарите народи Иранскиот (Персискиот).

Иранците (Персијците) по потекло се скитски народ кој живеел претежно номадски начин на живот, а помалку седентарен и земјоделски (Damjanović, 1977: 259). Се споменуваат како соседи на Месопотамијците уште 2000 години пр.н.е. Во античкиот период Персијците биле моќен народ кој господарел со најголемиот дел на Азија и заедно со античките Грци и Македонци воделе борби за превласт во тогашниот свет. Во времето на доцната антика и раното средновековие, древните ирански племиња го примиле исламот, историски момент кој бил од клучно значење за натамошниот развој на овој народ и земја, а воедно и факт кој во многу ќе ја определи геополитичката и безбедносната положба и значење на оваа земја во светски рамки. Особено важно е преовладувањето на мошне строгиот шиитски ислам, со чие спојување со државата се добива денешната ригидна исламска теократија која се обидува да му пркоси на западниот свет и себеси да се претставува како заштитник и брана на вистинските, традиционални вредности на исламот од “сатанистичкиот”, аморален и расипан западен свет, посебно С.А.Д. како најзначаен експонент на новиот светски поредок. Се чини дека клучниот настан за сегашната важност на Иран за светската безбедност се случил во 1979 година, годината на т.н. “исламска револуција”, кога од власт е симнат иранскиот крал, шахот Мохамед Реза Пахлави и на неговото место поставен ајатолахот (шиитскиот верски поглавар) Рухолах Хомеини, кој од земјата направил ригидна исламска теократска република. Непосредно по овој настан, светот започнува најсериозно да се судира со феноменот на исламскиот фундаментализам, а Иран реално да претставува, но и да се доживува како една од најневралгичните и потенцијално најопасни места на планетава, или, како што го нарече американската администрација, една од “оските на злото” во современиот свет. Во периодот од 1980-1988 година Иран водеше крвава војна со Ирак, војна во која покрај економските доминираа и верските причини, особено нетрпеливоста на шиитскиот ислам во Иран со сунитскиот ислам во Ирак. Ригидната иранската исламска теократија всушност за сиот овој период од исламската револуција навака не наишла на некоја поголема поддршка кај другите исламски земји, факт кој барем засега го оневозможува формирањето на некаков глобален исламски фронт против доминантната модерна западна култура (Lechner, Voli, 2006: 298). После краткиот период од 1997 до 2005 година, кога се направија обиди за модернизација на иранското општество и приближување кон остатокот од прогресивниот свет, од 2005 година навака, со доаѓањето на чело на државата на конзервативниот лидер Махмуд Ахмади Неџат за претседател на државата, Иран повторно влезе во период на изолација од остатокот од светот, најмногу поради својата нуклеарна програма, но и поради тајното, а некогаш и отворено поддржување на светскиот тероризам и отвореното негирање на постоењето на Израел и еврејската нација. Сето ова предизвикува отпор, но и страв кај прогресивниот свет дека политиката на Иран е сериозна закана за светскиот мир и безбедност.

3. Историски развој на безбедносно-разузнавачките активности

Историскиот развој на безбедносно-разузнавачките активности во Иран е поврзан со поновата историја на оваа земја, иако претходниците на безбедносно-разузнавачките активности досегаат многу подлабоко во историјата, уште од древна Персија навака. Истите се врзани со владеењето на големите персиски династии, како онаа на царевите Дариј I во времето на грчко-персиските војни од крајот на VI и почетокот на V в. пр.н.е., како и за време на царот Дариј III, во времето на македонско-персиските војни од IV в. пр.н.е. (Фрај, 1976: 108-111). Уште оттогаш била позната практиката на ангажирање извидници, гласници и информатори кои добивале и доставувале известувања и информации до персиските цареви, се разбира, извршувани со извесен степен на организираност и систематичност. Ова искуство на планот на безбедносно-разузнавачките активности било преточено во создавањето на посериозните облици на организирање на безбедносно-разузнавачките установи и служби на Исламската Република Иран и е силен фундамент и на современиот безбедносно-разузнавачки систем на оваа држава.

Најзначаен експонент на безбедносно-разузнавачките активности и безбедносно-разузнавачкиот систем во Иран пред исламската револуција е поранешното Министерство за безбедност, попознато под кратенката САВАК. САВАК е формирано во 1957 година од страна на безбедносно-разузнавачките структури на С.А.Д. и Израел и како Министерство за безбедност се развило во извршна тајна агенција и симбол на владеењето на иранскиот крал, шахот Мохамед Реза Пахлави (владееел од 1963 до 1979 година). Иако се располага со малку податоци за ова контроверзно Министерство кое имало функција на тајна разузнавачка служба, политичка полиција и извршен орган заедно, сепак, од она што ни е достапно можеме да заклучиме дека се работи за типичен режимски орган со извршни овластувања, познат по својата бруталност во методите на работа. САВАК станал синоним за корумпираниот режим на шахот, неговата еднопартиска влада и безмилосната пресметка со сите неистомисленици на режимот, пред се со радикалните исламисти. Според некои сознанија, во САВАК работеле околу 15000 лица. САВАК бил познат по многубројните затвори во кои биле затворани и измачувани сите противници на режимот (особено се познати затворите Комитех и Евин во Техеран). За САВАК е карактеристично што вршело голем број тајни акции и процеси без никакви институционални контроли, со масовно кршење на законите и на основните човекови права и слободи, и сето тоа, со знаење на западните Влади и нивните разузнавачки служби (особено американските ЦИА и ФБИ), а се во функција на зачувување на нивните интереси во овој дел на светот. Иако САВАК е официјално распуштен со доаѓањето на власт на ајатолахот Рухолах Хомеини и триумфот на исламската револуција од 1979 година, се смета дека добар дел од структурите на некогашниот САВАК преминале во редовите на сегашното Министерство за разузнавање и безбедност ВЕВАК (Котовчевски, 2002: 375-376).

4. Современиот безбедносно-разузнавачки систем

Современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламска Република Иран е изграден во духот на "придобивките" од т.н. исламска револуција од 1979 година, со која еден тоталитарен секуларен режим беше заменет со друг тоталитарен клерикален, односно, теократски режим. Во таа смисла на зборот, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламска Република Иран, квалитативно, не е во ништо подобар од претходниот и се карактеризира со исклучителна концентрација на моќта на безбедносно-разузнавачките структури во главните носители на државната власт, посебно Претседателот и Премиерот. Исто така, за Исламската Република Иран е карактеристично што се јавува единство на политичката, безбедносната и религиската сфера на живеење кои се сосредоточени токму низ структурите на нејзиниот современиот безбедносно-разузнавачки систем. Непишано правило е дека оние држави кои имаат најраширен безбедносно-разузнавачки апарат, по правило се најдеструктивни, најретроградни и најтоталитарни. Таков е случајот и со Исламската Република Иран и нејзиниот современ безбедносно-разузнавачки систем.

4.1. Правни основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламската Република Иран

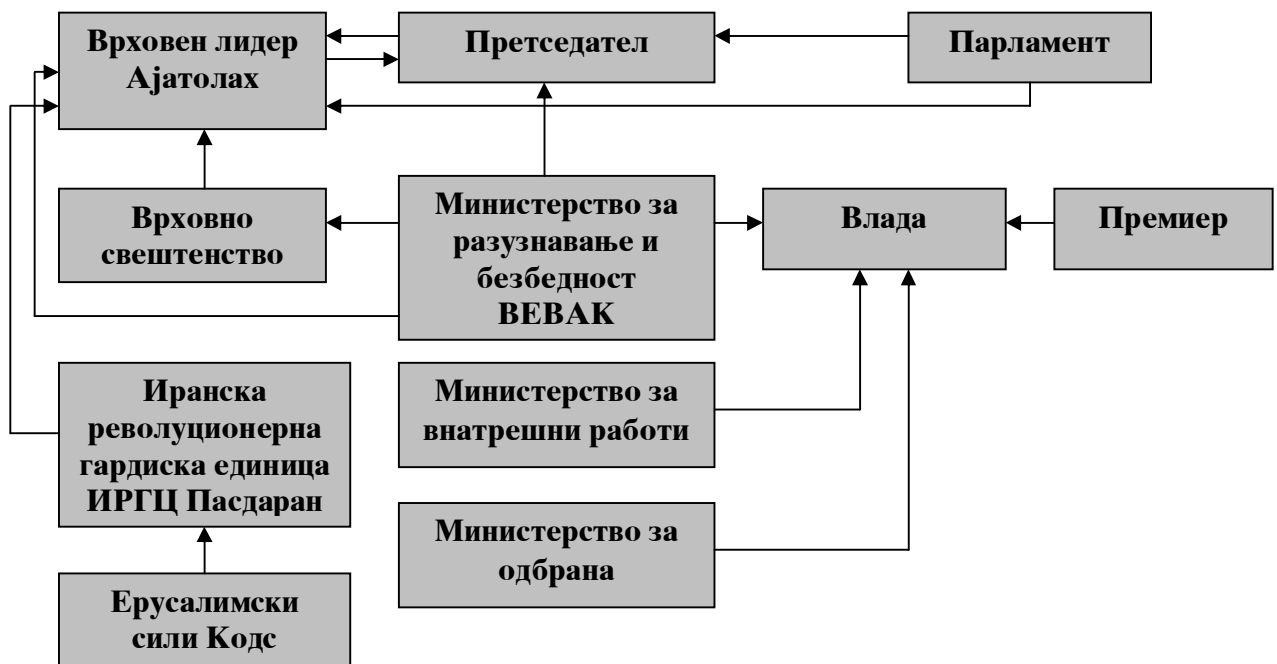
Правните основи на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламска Република Иран ги сочинуваат Уставот, законите кои се однесуваат на работата на поодделните министерства, органи и служби за безбедност и разузнавање на оваа земја, како и декретите на Претседателот на државата. Исламската Република Иран е една од неколкуте земји во светот со нагласена моќ на претседателот на државата (моќ произлезена од некогашниот шах-крал и подоцнежниот ајатолах) во сферата на безбедносните прашања. Тоа е пак во тесна врска со политичкиот систем на оваа држава, кој не е нагласено претседателски како американскиот или рускиот, но кој му дава релативно големи овластувања на Претседателот во сферата на безбедноста (особено државната и јавната безбедност).

4.2. Организација и функции на современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламската Република Иран

За современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламската Република Иран може да се каже дека се одликува со нагласена концентрација на безбедносно-разузнавачките функции во две министерства на Владата: Министерството за разузнавање и безбедност и Министерството за внатрешни работи, особено во ова првото. И покрај тоа, интересно е што Претседателот на државата и врховната религиска власт на оваа земја се тие кои го водат главниот збор во поглед на безбедноста и разузнавањето, а не Премиерот, Владата или Собранието. Имено, според организацијата и надлежностите на безбедносно-разузнавачкиот систем, природно е министрите и министерствата да му одговараат на Премиерот за сета работа,

но тоа не е случај во Исламската Република Иран. Исто така, современиот безбедносно-разузнавачки систем на Иран се карактеризира со отсуство на контролни и надзорни органи или тела на безбедносно-разузнавачкиот систем, што укажува на тоталитарен и недемократски карактер на системот.

Современиот безбедносно-разузнавачки систем на Исламската Република Иран го сочинуваат следниве безбедносно-разузнавачки органи, установи и служби: 1) Заедничкиот комитет за специјални операции; 2) Министерството за разузнавање и безбедност ВЕВАК (Veazarat-e-ettela at va amniat-e-keshvar-VEVAK); 3) Иранската револуционерна гардиска единица ИРГЦ Пасдаран (Pasdaran-e-Inqilab) и 4) Ерусалимските сили Кодс (Qods).

Орѓанизациона сѝрукѝура на современиоѝ безбедносно-разузнавачки сисѝтем на Исламскаѝа Република Иран

4.2.1. Заеднички комитет за специјални операции

Заедничкиот комитет за специјални операции има основна функција да ги координира активностите за прибирање податоци и специјална технологија за оружје од странските земји, како и да ги координира и организира активностите на иранската заедница во егзил. Овој Комитет делува во содејство со Иранската револуционерна гардиска единица ИРГЦ Пасдаран, односно, т.н. "чувари на револуцијата". Заедничкиот комитет за специјални операции е составен од Претседателот на Исламската Република Иран, претставници на врховната религиозна власт на оваа земја, претставници на Министерството за разузнавање и безбедност ВЕВАК, Министерството за внатрешни работи и други високи државни функционери

од областа на безбедноста, како и претставници од споменатата гардиска единица Пасдаран.

4.2.2. Министѐрстѐво за разузнавање и безбедност ВЕВАК (*Veزارat-e-ettela at va amniat-e-keshvar-VEVAK*)

Со распуштањето на поранешната САВАК по победата на "исламската револуција" на Рухолах Хомеини во 1979 година, е формирано Министерството за разузнавање и безбедност на Исламската Република Иран ВЕВАК, во почетокот познато под акронимот САВАМА. Ова Министерство е најмоќно од сите министерства во иранската Влада и располага со издашен и независен таен буџет. Во достапната отворена литература за ова Министерство (кое патем кажано, како и сите безбедносно-разузнавачки установи и служби на Иран, е обвинено со голем превез на мистериозност) се вели дека е еден од најголемите центри на моќ, кое е под директно раководство на врховниот лидер, денешниот ајатолах Али Камнеи и кое безмалку стои над сите закони во оваа држава (така рече и држава во држава). Основната функција на ова Министерство е сочувување на "придобивките" од исламската револуција и нејзино извезување (ширење) во светот, содржани во основната идеологија на револуцијата наречена Velayat-e Faqih (владеење на праведните, т.е. исламско владеење), што всушност означува концепт на избрана диктатура на исламскиот клер (свештенство) според Sharia (шеријатот), односно исламското право (Lopez, 2007: 1-8). Крајната цел на ВЕВАК и на целокупниот безбедносно-разузнавачки систем и идеологија на Исламската Република Иран е претставувајќи се пред светот како "чувари/стражари" на највисоките вредности на исламот да воспостават единствена заедница на муслиманите во светот, раководена од една влада, а позната под името Umma (ума). Парадоксот со Иран лежи во фактот што обидувајќи се да ги наметне на светот своите исламски вредности како најисправни и најдобри, тоа го прави со помош на некои од темелните вредности на западната култура и цивилизација кои така жолчно ги напаѓа, како што е тоа на пример Интернетот, кој се повеќе го користи за ширење на своите идеи и отворено покровителство на светскиот тероризам како еден од начините за воспоставување на замислената ума (Милашиновиќ, Кешетовиќ, Јевтовиќ, Лаковиќ, 2009: 371-383).

Од кажаното, може да се заклучи кои се основните функции на Министерството за разузнавање и безбедност на Исламската Република Иран ВЕВАК. Тоа се следниве:

- прибира, обработува и доставува разузнавачки информацииво вид на разузнавачки извештаи до носителите на државната и безбедносната политика (Претседателот, Премиерот и Врховниот лидер-ајатолахот);

- осмислува, планира, организира и изведува тајни безбедносни операции во функција на сочувување на режимот и неговата идеологија, како и ширење на истата во светот;
- планира, потпомага, финансира и се јавува во улога на покровител на тероризмот во светот, а се со цел остварување на "праведните" постулати на замислената ума.

Своите безбедносно-разузнавачки активности ВЕВАК ги изведува како во земјата, така и надвор од неа, и тоа, најчесто, во форма на прикриени агенти и развиена агентурна мрежа. Агентите се лоцирани во димпломатско-конзуларните претставништва на иранските амбасади во светот, Министерството за советување и пропаганда, но исто така, и како агенти можат да се јават и студенти, трговци, финансиери, банкари, па се до продавачи и механичари. Речиси ништо не се знае за внатрешната организациона структура на ВЕВАК, но се претпоставува дека е аналогна на сличните на него тоталитарни безбедносно-разузнавачки органи и установи кои постоеле или се уште постојат во светот. На "контото" на ВЕВАК се припишуваат голем број терористички напади во светот како бомбашките напади на американската амбасада и на објектите на американските и француските сили во Бејрут во 1983 година, грабнувањето на авионот на TWA за Бејрут во 1985 година, серијата бомбашки напади во Париз во 1986 година во која загинаа 12 лица, нападите на Кулите Кобар во Саудиска Арабија од 1996 година во која загинаа 19 американски државјани и многу други. Сепак, за најголем успех на ВЕВАК се смета растурањето на разгранетата разузнавачката мрежа на ЦИА во цивилниот, воениот и приватниот сектор на Иран во 1989 година (Lopez, 2007: 1-8).

4.2.3. Иранска револуционерна гардиска единица ИРГЦ Пасдаран (Pasdaran-e-Inqilab)

Иранската револуционерна гардиска единица ИРГЦ Пасдаран е основана во 1979 година, со Декрет на ајатолахот Рухолах Хомеини, а со основна цел да биде "чувар на придобивките од исламската револуција". Таа му помагала на исламското свештенство во воспоставувањето на владините исламистички вредности и морал. Според сознанијата, Пасдаран е организиран во баталјонски единици кои оперираат заедно со или независно од регуларните воени сили на Исламската Република Иран. Се смета дека до 1986 година Пасдаран броеше околу 350 000 луѓе, а денешната бројка се движи околу 120 000 луѓе. Пасдаран активно соработува и ја потпомага терористичката активност на повеќе поголеми терористички организации во светот, а особено на Хезболах и Исламски Цихад. Своите операции обично ги изведува преку Комитетот за надворешно прекуморско разузнавање и Комитетот за извршување прекуморски операции. Слично како и агентите на ВЕВАК, персоналот на Иранската револуционерна гардиска единица ИРГЦ Пасдаран оперира низ компаниите, невладините организации, вработени во трговски организации, банки, културни институции и сл. Во

состав на Пасдаран влегуваат и Ашура бригадите, кои се составени од припадници на Пасдаран и доброволната народна војска Басеј. Овие бригади бројат околу 17 000 припадници, мажи и жени (Котовчевски, 2002: 378).

4.2.4. Ерусалимски сили Кодс (Qods)

Ерусалимските сили Кодс се всушност специјализирани единици на Иранската револуционерна гардиска единица ИРГЦ Пасдаран, задолжени за посебни територијални операции (особено планирање на терористички напади) и обука (тренинг) на исламските фундаменталистички групи. Посебно вршат обука на исламските фундаменталистички групи во Иран и Судан. Вршат и прибирање информации, одредување цели на терористички напади и нивно планирање.